

University of Groningen

Doorontwikkeling en impact van loopbaanoriëntatie en -begeleiding voor jongeren uit gezinnen met en zonder migratieachtergrond in het vmbo en in internationale schakelklassen (ISK)

Korpershoek, Hanke; Hermans, Annet; Karssen, Merlijn; Petit, Régina

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2023

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Korpershoek, H., Hermans, A., Karssen, M., & Petit, R. (2023). *Doorontwikkeling en impact van loopbaanoriëntatie en -begeleiding voor jongeren uit gezinnen met en zonder migratieachtergrond in het vmbo en in internationale schakelklassen (ISK)*. GION, Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs, Opvoeding en Ontwikkeling, Rijksuniversiteit Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Doorontwikkeling en impact van loopbaanoriëntatie en-begeleiding voor jongeren uit gezinnen met en zonder migratieachtergrond in het vmbo en in internationale schakelklassen (ISK)

Hanke Korpershoek
Annet Hermans
Merlijn Karssen
Régina Petit

Doorontwikkeling en impact van loopbaanoriëntatie en -begeleiding voor jongeren uit gezinnen met en zonder migratieachtergrond in het vmbo en in internationale schakelklassen (ISK)

Dit onderzoek is gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek
(projectnummer: 40.5.20497.012).

Hanke Korpershoek
Annet Hermans
Merlijn Karssen
Régina Petit

GION onderwijs/onderzoek, Rijksuniversiteit Groningen
Kohnstamm Instituut, Universiteit van Amsterdam
November 2023

Onze dank gaat uit naar Hajo Meijer, Alma Spijkerboer, Maxe de Rijk, Hannah Herder, Aniek Pannekoek en Miriam Afman voor hun bijdrage aan dit project.

ISBN: 978-94-034-3048-5

© 2023. GION onderwijs/onderzoek & Kohnstamm Instituut

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de directeur van het instituut.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photo print, microfilm or any other means without written permission of the director of the institute.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	1
1 Inleiding	5
1.1 Probleemschets	5
1.2 Doelen van het onderzoek	8
1.3 Onderzoeksvragen	8
1.4 Beknopt overzicht van de deelstudies	9
1.5 Consequenties Covid-19 pandemie	10
2 Literatuurstudie	12
2.1 Doelen en onderzoeksvragen literatuurstudie	12
2.2 Zeven werkzame elementen voor effectieve LOB	13
2.3 Conclusie	17
3 Selectie van interventies en scholen	18
3.1 Selectiecriteria voor de interventies	18
3.2 Selectiecriteria voor de scholen	26
4 Verkenning vormgevings-, implementatie- en contextfactoren voor optimalisatie van LOB	28
4.1 Inleiding	28
4.2 Methodebeschrijving LOB-profielen	28
4.3 LOB-aanbod en tijdsinvestering	29
LOB-activiteiten en LOB-materialen	29
Tijd voor LOB	31
4.4 Knelpunten in de organisatie, vormgeving en uitvoering	32
4.5 Ondersteuningsbehoeften scholen	33
4.6 Ondersteuningsbehoeften leerlingen	35
4.7 Conclusie	36
5 Doorontwikkeling van de interventies en van de implementatie op de scholen	38
5.1 Inleiding	38
5.2 Doorontwikkeling van de interventies	38
5.2.1 Praktijkbegeleiding interventiebedrijven door het Verwey-Jonker Instituut	38
5.2.2 Korte beschrijving van de interventies en de doorgevoerde aanpassingen	40
5.3 Praktijkbegeleiding van de deelnemende scholen	46
5.3.1 Werksessie 1: De interventies en effectieve LOB	46
5.3.2 Werksessie 2: omgaan met verwachtingen	50
5.4 Reflectie LOB-betrokkenen op de implementatie van de interventie(s)	51
5.5 Conclusie	55
6 Ervaringen van leerlingen	58
6.1 Introductie	58
6.2 Welke activiteiten vonden leerlingen nuttig?	59
6.3 Welke activiteiten vonden leerlingen niet nuttig?	64
6.4 Wat zou leerlingen nog beter kunnen helpen?	66
7 Effecten van de interventies op het vmbo	70
7.1 Inleiding	70
7.2 Methode	70
7.2.1 Instrumenten en variabelen	71
7.2.2 Analyses	73
7.3 Resultaten	75
7.3.1 Respons	75
7.3.2 De interventies	75
7.3.3 Generieke effecten	77
7.3.4 Differentiële effecten	78

7.3.5 Impact van de interventies	81
7.4 <i>Conclusie</i>	89
7.4.1 Generieke en differentiële effecten	89
7.4.2 Impact van de interventies	91
8 Effecten van IMC on tour op de ISK's	93
8.1 <i>Inleiding</i>	93
8.2 <i>Methodie</i>	93
8.2.1 Instrumenten en variabelen	93
8.2.2 Analyses	95
8.3 <i>Resultaten</i>	95
8.3.1 Respons	95
8.3.2 Achtergrondgegevens	95
8.3.3 Effect van de interventie IMC on tour	96
8.3.4 Overige opbrengsten	98
8.4 <i>Conclusie</i>	99
8.4.1 Effecten en impact	99
8.4.2 Discussie	100
9 Ervaringen en gepercipieerde impact LOB-betrokkenen	102
10 Conclusies, discussie en aanbevelingen	107
10.1 <i>Conclusies</i>	107
10.2 <i>Beantwoording onderzoeksvragen</i>	108
10.2.1 Onderzoeksvraag 1	108
10.2.2 Onderzoeksvraag 2	108
10.2.3 Onderzoeksvraag 3	110
10.2.4 Onderzoeksvraag 4	112
10.3 <i>Beperkingen van het onderzoek</i>	114
10.4 <i>Aanbevelingen</i>	115
10.4.1 Aanbevelingen voor decanen, mentoren en docenten die betrokken zijn bij LOB	116
10.4.2 Aanbevelingen voor management van scholen en schoolbesturen	117
10.4.3 Aanbevelingen voor ministeries, onderwijsraden (zoals VO-Raad) en expertorganisaties zoals Expertisepunt LOB en LOWAN	117
10.4.4 Suggesties voor vervolgonderzoek	118
Literatuurlijst	119
Bijlagen	122
<i>Bijlage 1 Implementatiestadia LOB per deelnemende school</i>	123
<i>Bijlage 2 LOB-profielen van de deelnemende scholen</i>	132
<i>Bijlage 3 Uitgebreide beschrijvingen per school</i>	158
Tijd voor LOB	158
Knelpunten in de organisatie, vormgeving en uitvoering van LOB	159
Ondersteuningsbehoeften van scholen bij LOB	162
Benodigde ondersteuning voor docenten/mentoren bij LOB	163
Ondersteuningsbehoeften jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond (vanuit het perspectief van LOB-betrokkenen)	164
<i>Bijlage 4 Tabellen behorende bij Hoofdstuk 7</i>	167

Managementsamenvatting

Dit eindrapport is onderdeel van het project “*INNOVATION LAB: Doorontwikkeling en effectmetingen van loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) voor vmbo-jongeren met een (niet-Westerse) migratieachtergrond*”.

Loopbaanoriëntatie en -begeleiding is een belangrijk onderdeel van het onderwijsprogramma in het voortgezet onderwijs. Het LOB-aanbod op scholen is gericht op het (verder) ontwikkelen van loopbaancompetenties, zoals inzicht krijgen in de eigen interesses en capaciteiten, en op een brede oriëntatie op de studie- en beroepskeuze en de arbeidsmarkt.

Met dit onderzoeksproject beoogden we in de eerste plaats vmbo-scholen en beleidsmakers inzicht te geven in de effectiviteit en impact van het bestaande LOB-interventieaanbod voor vmbo-jongeren, in het bijzonder voor jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond, op het ontwikkelen van een weloverwogen studiekeuze. Het project was daarbij niet alleen op vmbo-scholen gericht, maar ook op Internationale Schakelklassen (ISK's). De ISK is een opleiding voor anderstalige leerlingen tussen de 12 en 18 jaar, waar leerlingen uit alle delen van de wereld worden opgevangen die de Nederlandse taal nog niet of onvoldoende beheersen. Het belangrijkste doel van de ISK is het doorschakelen naar vervolgonderwijs, zoals vmbo, havo, vwo, mbo en praktijkonderwijs. Ook zijn er leerlingen die worden toegeleid naar de arbeidsmarkt. Al deze leerlingen hebben ondersteuning nodig bij het maken van loopbaankeuzes, zoals het kiezen voor een passende vervolgopleiding en beroep. In de tweede plaats beoogden we met het project de werkzame mechanismen die de effecten en impact kunnen verklaren verder te specificeren, om zo te komen tot bruikbare en haalbare activiteiten die vmbo-scholen en ISK's direct in de praktijk kunnen inzetten.

De centrale onderzoeksvraag luidde: *Welke typen interventies in het vmbo zijn bevorderlijk voor effectieve LOB (incl. studiekeuzebegeleiding) van leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond, welke werkzame mechanismen liggen hieraan ten grondslag, en welke condities zijn nodig om de interventies uitvoerbaar en opschaalbaar te maken voor vmbo-scholen?*

Het onderzoeksproject bestond uit vier deelstudies. Deelproject 1 betrof een systematische literatuurstudie van effectieve aanpakken voor LOB op basis van Nederlandstalige en internationale literatuur, zodat evidence-informed beslissingen over de invulling van LOB genomen kunnen worden. Deelproject 2 betrof een kwalitatief onderzoek om zicht te krijgen op de condities waaronder de implementatie van (activiteiten in) interventies geoptimaliseerd kunnen worden. Hiertoe zijn focusgroepinterviews met LOB-betrokkenen gehouden op de deelnemende scholen, waarmee vormgevings- implementatie- en contextfactoren voor optimalisatie van LOB in kaart zijn gebracht. Tevens zijn de ondersteuningsbehoeften van de

scholen bij LOB geïnventariseerd. Op basis van de gesprekken en aanvullende informatie is voor elke deelnemende school een LOB-profiel uitgewerkt, wat de basis vormde voor de uitvoering van deelprojecten 3 en 4. Deelproject 3 betrof het “Innovation lab”; in de vorm van *research-practice partnerships* (RPPs) waarin de doorontwikkeling en implementatie van de interventies in de scholen centraal stond. Dit deelproject beoogde inzicht te verschaffen in (a) hoe veelbelovende interventies doorontwikkeld kunnen worden tot evidence-informed interventies, door ontbrekende mechanismen (bv. ouderbetrokkenheid of reflectie) toe te voegen, en (b) hoe gevorderde interventies goed geïmplementeerd kunnen worden in de school. Deelproject 4 betrof een kwantitatief onderzoek naar de generieke en differentiële effecten, impact en werkzame mechanismen van de interventies op de loopbaanontwikkeling van leerlingen. We onderzochten of leerlingen na de interventie een betere studiekeuze kunnen maken en welke activiteiten in de interventies daaraan hebben bijgedragen.

Op grond van de conclusies en bevindingen hebben we een aantal aanbevelingen geformuleerd:

Aanbevelingen voor decanen, mentoren en docenten die betrokken zijn bij LOB

Aanbeveling 1: Zorg voor een samenhangend traject voor onder- en bovenbouw met een breed en activerend aanbod aan LOB-activiteiten, uitgewerkt in een doorgaande leerlijn van leerjaar 1 tot leerjaar 4 (vmbo) dan wel in de gehele periode dat een leerling zich op een ISK bevindt en afgestemd op de uitstroomprofielen. Maak waar mogelijk gebruik van bestaande en op effectiviteit onderzochte interventies. Een effectief LOB-aanbod legt een verbinding met de praktijk, laat leerlingen kennismaken met het vervolgonderwijs (bv. mbo), sluit aan bij de fase in het keuzeprocess waarin leerlingen zich bevinden en geeft leerlingen concrete, bruikbare informatie over de studie- en beroepskeuzemogelijkheden en arbeidsmarktperspectieven van verschillende beroepen (o.a. van sectoren of beroepen waar grote tekorten zijn). De leerling heeft hierin een actieve rol en er worden activerende werkvormen gebruikt.

Aanbeveling 2: Zorg voor zinvolle, aansprekende en afwisselende voorbereidende opdrachten en reflectie-opdrachten bij LOB-activiteiten zoals bedrijfsbezoeken, gastlessen en open dagen van mbo's en organiseer regelmatig loopbaangesprekken tussen mentoren en leerlingen (en idealiter, ouders) om over de kwaliteiten, interesses en keuzeprocessen van de leerling te praten. Bedenk dat reflectiegesprekken gepaard kunnen gaan met onzekerheid van leerlingen. Zorg dat mentoren voldoende kennis en handvatten hebben om dit proces goed te begeleiden. Houd rekening met mogelijke taalbarrières bij ISK-leerlingen en vmbo-leerlingen met een migratieachtergrond als ook mogelijke taalbarrières bij hun ouders.

Aanbeveling 3: Ontwikkel LOB-activiteiten die leerlingen (in het bijzonder leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond) helpen om te gaan met verwachtingspatronen, loopbaanbarrières en stereotypering. Kies voor activiteiten die passen bij de Nederlandse context en de ondersteuningsbehoeften van vmbo-leerlingen en ISK-leerlingen en die

geïntegreerd kunnen worden in het huidige LOB-aanbod. Geef leerlingen goede informatie over opleidingen en de kwaliteiten die nodig zijn om het gewenste beroep mogelijk te maken zonder de haalbaarheid op voorhand in twijfel te trekken.

Aanbeveling 4: Neem activiteiten om ouders te betrekken structureel op in het reguliere LOB-aanbod, zodat de leerling, de school én de ouders betrokken zijn bij LOB. Vraag aan ouders op welke wijze zij betrokken kunnen en willen worden bij LOB op school. De sociale invloed van onder andere ouders op leerlingen kan groot zijn, het is daarom belangrijk ouders goed te informeren en te betrekken bij LOB en loopbaankeuzes van de leerlingen.

Aanbevelingen voor management van scholen en schoolbesturen

Aanbeveling 5: Zorg voor een breed gedragen visie op LOB en een uitgewerkt LOB-beleid dat bij alle betrokkenen (mentoren, decanen, vakdocenten, management) bekend is, zodat alle betrokkenen weten wat er (minimaal) van hen verwacht wordt in de uitvoering, de continuïteit gewaarborgd is, en alle leerlingen met het oog op gelijke onderwijskansen voldoende LOB krijgen, ongeacht welke mentor zij hebben. Zorg dat LOB een volwaardige plek heeft met een duidelijke structuur en voldoende tijd om het LOB-beleid zoals beoogd uit te voeren. Agendeer als management regelmatig het belang van LOB o.a. door professionalisering van mentoren/docenten op te nemen in de scholingsplannen.

Aanbeveling 6: Zorg voor samenhang en verbinding tussen de verschillende LOB-activiteiten en/of interventies van leerjaar 1 tot en met 4 (vmbo). Zorg er ook voor dat mentoren en leerlingen een duidelijk overzicht hebben van de LOB-activiteiten per leerjaar met de daarbij behorende doelen. Een LOB portfolio kan daarin helpend zijn, maar is niet voldoende voor leerlingen om die samenhang tussen en relevantie van bepaalde LOB-activiteiten te zien. Verken hoe LOB in of aan het profielwerkstuk te verbinden is en/of zoek naar mogelijkheden om LOB in te bedden in andere schoolvakken en al bestaande activiteiten op school. Stimuleer en faciliteer de ISK's om een samenhangend traject vorm te geven voor de gehele periode dat een leerling zich op een ISK bevindt met LOB-activiteiten en -materialen die geschikt zijn voor de verschillende uitstroomprofielen van ISK-leerlingen.

Aanbevelingen voor ministeries, onderwijsraden (zoals VO-Raad) en expertorganisaties zoals Expertisepunt LOB en LOWAN

Aanbeveling 7: Maak informatie over het Nederlandse onderwijssysteem beschikbaar en toegankelijk voor ouders en leerlingen in meerdere talen en taalniveaus, in zowel geschreven als gesproken vorm. Met name voor ouders met een migratieachtergrond die de Nederlandse taal niet machtig zijn is dit belangrijk, omdat ouders (en ook bv. broers en zussen en andere familieleden) voor leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond belangrijke gesprekspartners zijn in hun studie- en beroepskeuzeprocessen.

Aanbeveling 8: Stimuleer vmbo-scholen en ISK's om naast aandacht voor de loopbaancompetenties kwaliteitenreflectie, motievenreflectie, werkexploratie, loopbaansturing en netwerken ook aandacht te besteden aan de loopbaancompetentie “omgaan met verwachtingspatronen, loopbaanbarrières en stereotypering” (in het bijzonder voor leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond).

1 Inleiding

Dit eindrapport is onderdeel van het project *"INNOVATION LAB: Doorontwikkeling en effectmetingen van loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) voor vmbo-jongeren met een (niet-Westerse) migratieachtergrond"*. De ministeries OCW (directie MBO en Gelijke Kansen Alliantie) en SZW (directie Samenleving en Integratie) zetten zich gezamenlijk in voor jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond bij de overgang van school naar werk (stage en eerste baan). Zij hebben het NRO gevraagd om twee onderzoeken uit te zetten naar de impact van interventies gericht op het bevorderen van respectievelijk de studiekeuze op het vmbo en de intrede op de arbeidsmarkt vanuit het mbo. Deze rapportage betreft het onderzoek naar de studiekeuze op het vmbo.

1.1 Probleemschets

Loopbaanoriëntatie en -begeleiding is een belangrijk onderdeel van het onderwijsprogramma in het voortgezet onderwijs. Het LOB-aanbod op scholen is gericht op het (verder) ontwikkelen van loopbaancompetenties, zoals inzicht krijgen in de eigen interesses en capaciteiten, en op een brede oriëntatie op de studie- en beroepskeuze en de arbeidsmarkt. Ook in andere landen wordt hier steeds meer aandacht aan besteed. Het uiteindelijke doel is dat leerlingen een bewuste en passende keuze kunnen maken uit het aanbod van vervolgoopleidingen en daar een passend voortraject voor volgen. Een passend voortraject omvat niet alleen het benodigde onderwijsniveau (vmbo/havo/vwo) waarop de leerling examen kan en wil doen, maar omvat ook de profiel- en vakkenkeuze als voorbereiding op de beoogde vervolgoopleiding. Dit vergroot de kans op een succesvolle schoolloopbaan, doordat aandacht uitgaat naar cognitieve aspecten (een onderwijstraject dat past bij de talenten van de leerling) en motivationele aspecten (een traject dat past bij de interesses van de leerling) (zie bv. Korpershoek e.a., 2016). Uit onderzoek van ResearchNed (Warps, 2013) blijkt dat bepaalde LOB-activiteiten bovendien uitval in het eerste jaar van het vervolgonderwijs kan voorkomen.

Uit onderzoek blijkt dat veel leerlingen niet weten welk profiel, welke vakken en welke vervolgstudie ze moeten kiezen (Neuvel & van Esch, 2010b) en dat ze ontevreden zijn over de aandacht voor LOB in het vo (Neuvel & van Esch, 2010a). Met name in beroepsgerichte routes, zoals in het vmbo, moeten leerlingen al vroeg een bepaalde richting kiezen. Als leerlingen merken dat ze verkeerd hebben gekozen, dan komen ze al snel in een fuik terecht (Karsten, 2016). Een op de acht mbo'ers switcht dan ook van opleidingsdomein (DUO, 2015). Ook bij vervolgoopleidingen en in het werkveld heerst ontevredenheid over LOB. Verschillende organisaties, zoals het Platform Talent voor Technologie en het VHTO (expertisecentrum genderdiversiteit in bèta, techniek & ICT), pleiten voor gerichte kennismaking met vervolgoopleidingen in de bèta en techniek in LOB, om zo de bestaande tekorten op de arbeidsmarkt te verkleinen. Jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond kiezen minder vaak voor techniek dan jongeren zonder migratieachtergrond, onder meer doordat ze in hun

directe omgeving soms weinig met techniek in aanraking komen en een beperkt beeld kunnen hebben van werken in de techniek (Youngworks, 2021). Het LOB-aanbod van de school speelt hierin een belangrijke rol.

Jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond ondervinden regelmatig problemen met de studiekeuze. Zij hebben vaker een beperkter en minder realistisch beeld van beroepen, kiezen vaker voor opleidingen met een ongunstig arbeidsmarktperspectief, switchen of verlaten het onderwijs frequenter en missen vaker een voor de arbeidsmarkt relevant netwerk (Petit e.a., 2013). Deze jongeren zijn vaak van huis uit niet gewend om te praten over hun talenten en competenties, of om voorkeuren en wensen ten aanzien van beroepen te exploreren (Strating & Hof, 2022). De (gemiddeld genomen laagopgeleide) ouders¹ hebben dikwijls moeite om een begeleidende rol te vervullen hierin, vanwege een taalbarrière en/of minder kennis over de onderwijs- en beroepsmogelijkheden (Van Esch e.a., 2011). Ook familie, vrienden en kennissen hebben minder toegang tot de onderwijs- en beroepsmogelijkheden (Petit e.a., 2013), zeker wanneer het nieuwkomers betreft (Bakker e.a., 2017). Recent onderzoek van Bisschop e.a. (2021) laat zien dat mbo's en werkgevers zich de laatste jaren steeds meer gezamenlijk inspannen om jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond een betere startpositie op de arbeidsmarkt te geven. Voor jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond is de rol van school van groot belang voor het maken van geïnformeerde, weloverwogen studie- en beroepskeuze. Juist bij deze groep moeten de ouders hierbij betrokken worden, omdat hun voorkeuren en culturele waarden een belangrijke rol kunnen spelen in het keuzeproces (Brown, 2002; De Jong & Nelis, 2018; Hall, 2003; Van Esch e.a., 2011), zo blijkt uit eerder onderzoek van Strating en Hof (2022) dat jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond zich verantwoordelijk voelen om een goede baan te krijgen om hun familie financieel te ondersteunen, terwijl dit niet geldt voor jongeren uit gezinnen zonder migratieachtergrond. Ook kunnen jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond vaker dan andere jongeren te maken krijgen met vooroordelen, stereotypering en stage- en arbeidsmarktdiscriminatie (Bisschop e.a., 2021; Youngworks, 2021). Jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond kiezen eerder voor beroepen en profielen waar al veel mensen met een migratieachtergrond werken, of kiezen voor een eigen bedrijf, omdat ze niet in een voor hen onveilige werkomgeving terecht willen komen waar discriminatie een rol kan spelen (Strating & Hof, 2022).

Studiekeuzebegeleiding is onderdeel van LOB in het vmbo, waarin oriëntatie op vervolgonderwijs én beroepsoriëntatie samenkomen. Het huidige LOB-aanbod is zeer gevarieerd, maar vormt zelden een samenhangend geheel, en is nog nauwelijks onderzocht op effectiviteit. Kenmerkend voor het Nederlandse onderwijsstelsel is dat scholen de ruimte krijgen om zelf invulling te geven aan LOB, waardoor grote verschillen tussen scholen zijn ontstaan. Zij mogen zelf bepalen hoe het LOB-aanbod eruit ziet en hoe geëvalueerd wordt of leerlingen voldoende gewerkt hebben aan hun loopbaanontwikkeling. In 2009 is door de VO-raad het project Stimulering LOB opgezet en in 2014 is een handreiking voor LOB verschenen om scholen te helpen bij het ontwikkelen van een eigen LOB-beleid. LOB-materiaal is vaak

¹ Waar ouders staat kan ouders/verzorgers gelezen worden.

gebaseerd op de vijf loopbaancompetenties van Meijers e.a. (2006). Voor bovengenoemde jongeren is het daarnaast van belang om te leren gaan met conflicten en verschillen tussen de thuiscultuur en schoolcultuur (botsende sociale codes; El Hadioui e.a., 2019) en met het verwachtingspatroon van de omgeving, zoals leraren, (stage)bedrijven en ouders/peers uit de eigen sociale en culturele kring, bijvoorbeeld wanneer ouders weinig ruimte geven voor eigen keuzes of een negatief beeld hebben van bepaalde beroepsrichtingen (De Koning e.a., 2010). De afgelopen decennia zijn er diverse Nederlandse onderzoeken uitgevoerd naar LOB waar deze literatuurstudie op voortbouwt. Kuijpers en Meijers (2009) onderzochten bijvoorbeeld welke aspecten van LOB samenhangen met de aanwezigheid van loopbaancompetenties bij vmbo- en mbo-leerlingen (zij onderscheiden loopbaanreflectie (reflectief gedrag), loopbaanvorming (proactief gedrag) en netwerken (interactief gedrag)). Zij keken naar de rol van verschillende LOB-activiteiten (zoals het gebruik van LOB-methodes of studiekeuzegesprek) en LOB-instrumenten (zoals een Persoonlijk Ontwikkelingsplan (POP) of portfolio). Een belangrijke uitkomst was dat de inzet van LOB-activiteiten en LOB-instrumenten alleen bijdraagt aan de ontwikkeling van loopbaancompetenties wanneer begeleiders op school de dialoog aangaan met de leerlingen over hun ervaringen met LOB-activiteiten (zie ook Kuijpers & Meijers, 2017; Mittendorff e.a., 2008).

De vraag blijft echter welk LOB-aanbod daadwerkelijk de loopbaanontwikkeling van leerlingen bevordert en dus wat kwalitatief goede LOB inhoudt. Werkzame mechanismen en condities die bevorderlijk zijn voor effectieve LOB zijn ten dele bekend. Bij interventies is een brede oriëntatie op beroepsrichtingen in de onderbouw en meer focus op beroepen in de bovenbouw bevorderlijk, zodat activiteiten aansluiten bij de fase waarin leerlingen zich bevinden. Een interventie moet niet direct te complex en omvangrijk zijn (Petit e.a., 2018, 2019). Voor de leerlingen is het motiverend als activiteiten praktijkgericht zijn en zij bij een stage of werkbezoek een actieve rol hebben. Contact met de beroepspraktijk is onontbeerlijk (Kuijpers e.a., 2018; Kuijpers, 2019). Door arbeidsmarktinformatie te verstrekken worden opleidingen met een ongunstig arbeidsmarktperspectief bijvoorbeeld minder vaak gekozen (Fouarge e.a., 2017). Bovendien blijkt dat regionale samenwerking tussen het vo en het vervolgonderwijs in de regio tot gericht LOB-beleid kan leiden (Oomen e.a., 2012; Van Schoonhoven & Bouwmans, 2013; Kuijpers, 2019), bijvoorbeeld toegespitst op regionale werkgelegenheid.

Een goede voorbereiding van de leerlingen op activiteiten en reflectie achteraf is een belangrijk mechanisme bij bijvoorbeeld bedrijfsbezoeken (zie bv. Post & Van der Molen, 2014). De interventies zijn idealiter ingebed in een groter, samenhangend geheel van LOB-activiteiten (Petit e.a., 2018, 2019; Kuijpers e.a., 2018). Er moet een dialoog plaatsvinden tussen leerling en docent over de loopbaan en ervaringen die de leerling in contact met de beroepspraktijk opdoet (Kuijpers, 2019; Kuijpers & Meijers, 2017; Mittendorff e.a., 2008). Vmbo-leerlingen hebben vaak moeite om op eigen kracht hun kwaliteiten te zien en om keuzes te onderbouwen, daarom is reflectie op school zo belangrijk. Tot slot kan ouderbetrokkenheid, mits goed georganiseerd, de effectiviteit van LOB bevorderen, bijvoorbeeld door thuisopdrachten,

loopbaangerichte voortgangsgesprekken en interactieve ouderbijeenkomsten te organiseren (Kuijpers e.a., 2017).

1.2 Doelen van het onderzoek

In de eerste plaats beoogden we met dit onderzoeksproject vmbo-scholen en beleidsmakers inzicht te geven in de effectiviteit en impact van het bestaande LOB-interventieaanbod voor vmbo-jongeren, in het bijzonder voor jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond, op het ontwikkelen van een weloverwogen studiekeuze. Het project was daarbij niet alleen op vmbo-scholen gericht, maar ook op Internationale Schakelklassen (ISK's). De ISK is een opleiding voor anderstalige leerlingen tussen de 12 en 18 jaar, waar leerlingen uit alle delen van de wereld worden opgevangen die de Nederlandse taal nog niet of onvoldoende beheersen. Het belangrijkste doel van de ISK is het doorschakelen naar vervolgonderwijs, zoals vmbo, havo, vwo, mbo en praktijkonderwijs. Ook zijn er leerlingen die worden toegeleid naar de arbeidsmarkt. Al deze leerlingen hebben ondersteuning nodig bij het maken van loopbaankeuzes, zoals het kiezen voor een passende vervolgopleiding en beroep. In de tweede plaats beoogden we met het project de werkzame mechanismen die de effecten en impact kunnen verklaren verder te specificeren, om zo te komen tot bruikbare en haalbare activiteiten die vmbo-scholen en ISK's direct in de praktijk kunnen inzetten.

1.3 Onderzoeksvragen

De centrale onderzoeksvraag luidde: *Welke typen interventies in het vmbo zijn bevorderlijk voor effectieve LOB (incl. studiekeuzebegeleiding) van leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond, welke werkzame mechanismen liggen hieraan ten grondslag, en welke condities zijn nodig om de interventies uitvoerbaar en opschaalbaar te maken voor vmbo-scholen?*

Onderzoeksvragen:

1. Wat zijn effectieve aanpakken voor loopbaanoriëntatie en -begeleiding van jongeren (al dan niet met een migratieachtergrond) in het vmbo, o.b.v. de nationale en internationale literatuur?
2. Welke vormgevings-, implementatie- en contextfactoren maken een interventie voor loopbaanoriëntatie en -begeleiding aantrekkelijk en betekenisvol voor leerlingen en uitvoerbaar voor vmbo-scholen?
3. Hoe kunnen veelbelovende interventies worden doorontwikkeld tot evidence-informed interventies, rekening houdend met de implementatiemogelijkheden in het vmbo (met het oog op opschaling)?
4. Wat is de effectiviteit en impact en wat zijn werkzame mechanismen van de interventies?

1.4 Beknopt overzicht van de deelstudies

Het onderzoeksproject bestond uit vier deelstudies. Deelproject 1 betrof een systematische literatuurstudie van effectieve aanpakken voor LOB op basis van Nederlandstalige en internationale literatuur, zodat evidence-informed beslissingen over de invulling van LOB genomen kunnen worden.

Deelvragen:

- 1a. Wat zijn effectieve aanpakken voor LOB van jongeren in het vmbo, o.b.v. de nationale en internationale literatuur?
- 1b. Welke aanpakken zijn effectief voor vmbo-jongeren met een (niet-Westerse) migratieachtergrond?

Deelproject 2 betrof een kwalitatief onderzoek om zicht te krijgen op de condities waaronder de implementatie van (activiteiten in) interventies geoptimaliseerd kunnen worden. Hiertoe zijn focusgroepinterviews met LOB-betrokkenen gehouden op de deelnemende scholen, waarmee vormgevings- implementatie- en contextfactoren voor optimalisatie van LOB in kaart zijn gebracht. Tevens zijn de ondersteuningsbehoeften van de scholen bij LOB geïnventariseerd. Op basis van de gesprekken en aanvullende informatie is voor elke deelnemende school een LOB-profiel uitgewerkt, wat de basis vormde voor de uitvoering van deelprojecten 3 en 4.

Deelvragen:

- 2a. Welke LOB-activiteiten en LOB-materialen worden op de scholen ingezet en hoeveel tijd (in het lesrooster en bij de docenten/mentoren/decanen) wordt daarin geïnvesteerd?
- 2b. Welke knelpunten ervaren scholen in de organisatie, vormgeving en uitvoering van studiekeuzebegeleiding?
- 2c. Welke ondersteuningsbehoeften hebben de scholen hierbij? (bv. procesbegeleiding, keuze LOB-activiteiten)
- 2d. Welke ondersteuningsbehoeften hebben jongeren, in het bijzonder jongeren met een niet-Westerse migratieachtergrond?

Deelproject 3 betrof het “Innovation lab”; in de vorm van *research-practice partnerships* (RPPs) waarin de doorontwikkeling en implementatie van de interventies in de scholen centraal stond. RPPs zijn samenwerkingsverbanden tussen onderzoekers en onderwijsprofessionals om gezamenlijk problemen in de onderwijspraktijk te verkennen, samen doelen en een gezamenlijke aanpak af te spreken en gezamenlijk te werken aan onderwijsverbetering (Coburn & Penuel, 2013). RPPs zijn een vorm van docent- en teamprofessionalisering (März e.a., 2017; Prenger e.a., 2021) en kennis- en co-creatie tussen onderzoekers en onderwijsprofessionals (zie ook Kemmeren & Suasso de Lima de Prado, 2021). Dit deelproject beoogde inzicht te verschaffen in (a) hoe veelbelovende interventies doorontwikkeld kunnen worden tot evidence-

informed interventies, door ontbrekende mechanismen (bv. ouderbetrokkenheid of reflectie) toe te voegen, en (b) hoe gevorderde interventies goed geïmplementeerd kunnen worden in de school.

Deelvragen:

3a. Hoe kunnen veelbelovende interventies worden doorontwikkeld tot evidence-informed interventies?

3b. Wat hebben scholen nodig bij de implementatie van een interventie om te komen tot een kwalitatief goede uitvoering? Hoe verloopt het implementatie- en veranderingsproces?

3c. Wat zijn randvoorwaarden voor effectieve doorontwikkeling en implementatie van LOB-interventies (met het oog op opschaling)?

Deelproject 4 betrof een kwantitatief onderzoek naar de generieke en differentiële effecten, impact en werkzame mechanismen van de interventies op de loopbaanontwikkeling van leerlingen. We onderzochten of leerlingen na de interventie een betere studiekeuze kunnen maken en welke activiteiten in de interventies daaraan hebben bijgedragen.

Deelvragen:

4a. Wat zijn de effecten van de gevorderde interventies op de attitude t.a.v. de studiekeuze, vertrouwen in het maken van een studiekeuze (self-efficacy), loopbaancompetenties en studiekeuzezekerheid van leerlingen? Zijn hierbij verschillen naar leeftijd, sekse en etnische afkomst?

4b. Wat is de impact van de doorontwikkelde en gevorderde interventies volgens de leerlingen?

4c. Wat zijn onderliggende werkzame mechanismen? Welke werkzame mechanismen zijn relevant voor jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond?

1.5 Consequenties Covid-19 pandemie

Door de Covid-19 pandemie en de nasleep daarvan zijn gedurende de gehele looptijd van het project diverse aanpassingen gedaan aan de opzet en uitvoering van het onderzoek. Met name in het jaar van de dataverzameling op de scholen (schooljaar 2021-2022) was het voor het projectteam niet altijd mogelijk de geplande activiteiten op de gewenste en beoogde wijze uit te voeren. We geven hier een korte toelichting op de wijze waarop het projectteam gedurende het project de nadelige gevolgen van de pandemie zoveel als mogelijk heeft geprobeerd te beperken, met als tweeledig doel om de voortgang van het onderzoek voldoende te bewaken alsmede het onderzoek voor de deelnemende scholen (en dus de leerlingen) zo waardevol mogelijk te laten zijn.

In het jaar voorafgaand aan de dataverzameling op de scholen zijn in overleg met de opdrachtgevers en de door NRO beschikbaar gestelde begeleidingscommissie de volgende mogelijke situaties besproken: (1) vmbo-scholen en mbo-instellingen scholen kunnen tijdelijk

gesloten worden of overstappen naar online onderwijs, (2) bepaalde interventies of activiteiten die deel uitmaken van bepaalde interventies die we meenemen in het onderzoek, zoals het bezoeken van een mbo-instelling of bedrijf, kunnen mogelijk geen doorgang vinden, (3) de LOB-activiteiten die op de vmbo-scholen in ons onderzoek worden aangeboden worden gedurende het onderzoek aangepast door de eerder genoemde situaties, (4) vmbo-scholen kunnen terughoudend zijn in deelname aan wetenschappelijk onderzoek, doordat ze hun handen vol hebben aan de Covid-19 maatregelen, (5) de dataverzameling moet grotendeels of geheel digitaal plaatsvinden (bijvoorbeeld de focusgroepgesprekken), (6) de bijeenkomsten op de scholen en bijeenkomsten voor meerdere scholen samen kunnen niet fysiek plaatsvinden en zullen digitaal moeten worden georganiseerd.

Helaas bleken we uiteindelijk met alle zes situaties te maken te krijgen. We kregen te maken met vier scholen die bij aanvang van de dataverzameling alsnog hun deelname stopten om prioriteit te kunnen geven aan het primaire proces. Naast een lager aantal deelnemende scholen (en dus leerlingen) dan beoogd, hebben we onder meer de volgende aanpassingen doorgevoerd. Op verzoek van verschillende scholen die twijfelden over continuering van deelname vanwege de aanhoudende pandemie, en om de deelnemende scholen zo veel mogelijk te ontlasten, is besloten geen controleklassen mee te laten doen aan het onderzoek. Ook hebben we de deelnemende scholen zoveel mogelijk proberen te ‘ontzorgen’ door de inzet van de praktijkbegeleiding vanuit het projectteam, zowel bij de doorontwikkeling van de interventies als bij de dataverzameling voor het effect-/impact-onderzoek. Wanneer (een deel van) de dataverzameling digitaal plaats moest vinden, is in overleg met de scholen afgestemd op welke wijze dit het beste plaats kon vinden. De focusgroepgesprekken met LOB-betrokkenen zijn op sommige scholen in iets kleiner verband georganiseerd wanneer deze digitaal moesten plaatsvinden (om de gesprekken zo natuurlijk mogelijk te laten verlopen). Om het aantal bezoekers op de scholen te beperken (i.v.m. zeer strenge beperkingen voor externen op veel scholen) zijn steeds maximaal twee projectmedewerkers op de scholen aanwezig geweest in plaats van (bij een deel van de bijeenkomsten) het hele projectteam. Bijeenkomsten waar LOB-betrokkenen van meerdere deelnemende scholen aanwezig zouden zijn, zijn in zijn geheel digitaal georganiseerd.

Daarnaast hebben er ook wijzigingen plaatsgevonden in het LOB-aanbod op de scholen, inclusief de (implementatie van de) interventies, bijvoorbeeld doordat bedrijfsbezoeken of andere activiteiten geen doorgang konden vinden of alleen online door konden gaan. We hebben hier op verschillende manieren rekening mee gehouden in het project, dit staat verder beschreven bij de betreffende hoofdstukken.

We zijn de deelnemende scholen en de LOB-betrokkenen en leerlingen die we in het kader van dit onderzoek hebben gesproken ontzettend dankbaar dat zij, ondanks de enorme impact van de Covid-19 pandemie, tijd hebben vrijgemaakt om samen met ons toe te werken naar kwaliteitsverbetering van LOB in het vmbo en op de ISK's en daarmee naar goede loopbaanbegeleiding voor leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond.

2 Literatuurstudie

In 2022 is een los rapport verschenen over deelproject 1, de literatuurstudie, getiteld “*Effectieve loopbaanoriëntatie en loopbaanbegeleiding (LOB) in het vmbo: een overzichtsstudie van nationale en internationale literatuur.*” Voor de volledigheid zijn de belangrijkste bevindingen uit de literatuurstudie opgenomen in dit eindrapport. Deze informatie is overgenomen uit de managementsamenvatting van Korpershoek e.a. (2022).

2.1 Doelen en onderzoeksvragen literatuurstudie

De vraag is welk aanbod voor LOB daadwerkelijk de loopbaanontwikkeling van leerlingen bevordert en dus wat kwalitatief goede LOB inhoudt. Welke werkzame mechanismen en condities bevorderlijk zijn voor effectieve LOB zijn ten dele bekend, onder andere uit Nederlands en internationaal onderzoek. Een systematische literatuurstudie naar de effectiviteit van LOB en vergelijkbare loopbaanondersteuning in andere landen was echter niet voorhanden, waardoor een duidelijke empirische onderbouwing voor effectief LOB-aanbod ontbreekt. De literatuurstudie had dan ook als doel een systematische analyse en synthese te maken van effectieve elementen in LOB-aanbod in binnen- en buitenland. In de literatuurstudie is onderzocht welke aanpakken voor LOB effectief kunnen zijn voor leerlingen, met waar mogelijk ook specifiek aandacht voor ‘wat werkt’ voor jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond, zodat evidence-informed beslissingen over de invulling van LOB genomen kunnen worden. We baseren ons met name op (quasi)experimenteel onderzoek waarin bijvoorbeeld met voor- en nametingen en deels ook met controlegroepen is gewerkt om de effectiviteit van een interventie of programma te evalueren. De volgende onderzoeksvraag stond centraal:

Onderzoeksvraag 1: *Wat zijn effectieve aanpakken voor loopbaanoriëntatie en -begeleiding van jongeren (al dan niet uit gezinnen met een migratieachtergrond) in het vmbo, o.b.v. de nationale en internationale literatuur?*

Deelvragen:

1a. Wat zijn effectieve aanpakken voor loopbaanoriëntatie en -begeleiding van jongeren in het vmbo, o.b.v. de nationale en internationale literatuur?

1b. Welke aanpakken zijn effectief voor vmbo-jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond?

2.2 Zeven werkzame elementen voor effectieve LOB

Uit onze literatuurstudie kwamen in grote lijnen zeven elementen naar voren die bij kunnen dragen aan effectieve LOB en het studie- en beroepskeuzeproces van vmbo-leerlingen (waaronder voor leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond). Het LOB-aanbod (of vergelijkbaar aanbod in het buitenland) beschouwen we als effectief wanneer het de loopbaanontwikkeling van leerlingen positief beïnvloedt, bijvoorbeeld beter ontwikkelde loopbaancompetenties, meer zelfvertrouwen in het maken van studiekeuzes of bijvoorbeeld beter inzicht in eigen interesses en capaciteiten als gevolg van de beter ontwikkelde loopbaancompetenties.

1. Verbinding leggen met de praktijk

Leerlingen verdiepen zich aan de hand van informatie in beroepen en vervolgoopleidingen, maar contact met de praktijk en ervaringen opdoen is onontbeerlijk bij het maken van weloverwogen loopbaankeuzes. Scholen en bedrijven werken samen in het organiseren van LOB-activiteiten zodat leerlingen beroepsbeoefenaren ontmoeten en kennis maken met de beroepspraktijk, al dan niet in samenwerking met externe aanbieders. Voorbeelden van zogenoemde werkexploratie-activiteiten zijn bedrijfsbezoeken, snuffelstages, gastlessen door beroepsbeoefenaren maar ook door school en het werkveld of het mbo zelf georganiseerde activiteiten, zoals meeloopdagen in het mbo. Bij activiteiten in de beroepspraktijk is belangrijk gebleken dat leerlingen keuzemogelijkheid hebben in het bedrijf/beroep waar zij zich in gaan verdiepen en dat vooraf het doel en de aard van de activiteit voor alle betrokkenen duidelijk is en hoe activiteiten passen in het grotere geheel van LOB. Er zijn ook vakinhoudelijke activiteiten zoals workshops, praktijkopdrachten, summer schools, al dan niet in samenwerking met scholen. Het doel van deze activiteiten is om jongeren in het algemeen of bepaalde groepen, zoals meisjes of jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond, te interesseren voor wetenschap, technologie en wiskunde. Deze voorbeelden uit internationaal onderzoek worden ook in Nederland wel toegepast, maar specifieke aandacht voor het begeleiden van loopbaankeuzes van leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond ontbreekt hier veelal. Door kennis te maken met het vervolgonderwijs en de beroepspraktijk, kan de kennis over beroepsmogelijkheden worden vergroot en kan interesse worden gewekt voor beroepsrichtingen waar grote tekorten zijn. Daarnaast kunnen eventuele vooroordelen worden weggenomen en verkeerde beeldvorming over beroepen en vervolgoopleidingen worden rechtgezet.

2. De leerling heeft een actieve rol

Voor bedrijven ligt het vaak voor de hand om iets te vertellen over het bedrijf en een rondleiding te geven als leerlingen op bezoek komen. Een werkbezoek is doorgaans effectiever als een leerling zelf ook een actieve rol heeft, bijvoorbeeld door een opdracht uit te voeren waardoor de leerling zelf iets ervaart van het vakgebied. Andere voorbeelden van een actieve rol van leerlingen betreft een excursie of workshops waarin leerlingen een reeks activiteiten met actieve

werkvormen doorlopen, van zelfanalyse tot en met het maken van een plan om een bepaald beroep te bereiken. LOB-activiteiten op school zijn effectiever wanneer hier actieve werkvormen voor gebruikt worden en de leerling dus een actieve rol speelt, zoals hands-on activiteiten, presenteren aan medeleerlingen, of werken volgens principes van problem-based, project-based of inquiry-based learning. Verschillende onderzoeken laten zien dat het actief werken aan loopbaancompetenties, zoals motieven-/kwaliteitenreflectie, werkexploratie, loopbaansturing en netwerken, leerlingen kan helpen bij het studiekeuzeprocess. Ook hierbij is het belangrijk dat leerlingen actief aan de slag gaan om de loopbaancompetenties verder te kunnen ontwikkelen.

3. Samenhangend traject met betrokkenheid van de school

LOB-activiteiten staan vaak los van elkaar maar het is effectiever als er een samenhangend traject is met verschillende op elkaar aansluitende activiteiten. In de Nederlandse context is de school doorgaans de factor die voor deze samenhang kan zorgen door activiteiten te integreren in het grotere geheel van het LOB-curriculum. Mentoren, docenten en andere begeleiders vervullen een belangrijke rol in het studie- en beroepskeuzeprocess van vmbo-leerlingen. Zij kunnen leerlingen enthousiasmeren, bijvoorbeeld door ervaringen en interesses van leerlingen buiten de school (bijbaan, hobby) bij LOB te betrekken, en kunnen de verbinding tussen LOB-activiteiten expliciet maken, zodat leerlingen ook de samenhang in de activiteiten zien. Ook zijn er effectieve samenhangende LOB-trajecten en peer counseling programma's waarbij de betrokkenheid van de school niet expliciet wordt genoemd. Toch kunnen dit soort programma's en activiteiten, dus zonder actieve betrokkenheid van bijvoorbeeld docenten en mentoren op school, effectief zijn. Een aantal mooie voorbeelden vinden we in programma's buiten Nederland die veelal bestaan uit een reeks activiteiten en spelvormen, georganiseerd en begeleid door bijvoorbeeld studenten, docenten of onderzoekers uit het tertiair onderwijs.

4. Reflectie

Zinnvolle reflectie kan bestaan uit een reflectiegesprek met bijvoorbeeld activerende werkvormen die leerlingen aan het denken zetten. De docent of loopbaancoach stelt vragen, vraagt door en zet de leerling aan het denken over wat bij de leerling past en waarom. De leerling wordt hierdoor aangemoedigd om zowel vooraf als na bijvoorbeeld werkexploratie activiteiten, na te denken over keuzemogelijkheden en een beargumenteerde loopbaankeuze te maken. Een creatief voorbeeld hiervan is het gebruiken van een stripverhaal gevolgd door een gesprek. Reflectie die uitsluitend schriftelijk plaatsvindt met een reflectieverslag of formulier lijkt weinig op te leveren en dit wordt door leerlingen nutteloos gevonden. Vooral gesprekken waar de leerling eigen ervaringen inbrengt en de mentor de relatie legt met kwaliteiten, mogelijke toekomstige beroepen en vervolgopleidingen, leiden tot nieuwe inzichten. Verder bespreekt de mentor hoe de leerling de nieuwe inzichten kan benutten en maakt concrete afspraken over vervolgvormen. Het bespreken en vastleggen van loopbaandoelen (wat gaat de leerling doen om zich verder te oriënteren) kan een concreet handvat zijn in dit proces. Van belang is dat de

mentor oprecht geïnteresseerd is in de leerling en zich inleeft in het verhaal dat de leerling vertelt. Een portfolio of persoonlijk ontwikkelingsplan kan een hulpmiddel zijn bij reflectie op motieven, ambities en kwaliteiten en eigen verantwoordelijkheid en zelfsturing bevorderen, mits er wel gesprekken plaatsvinden met de docent of mentor over het portfolio.

5. Ouders zijn betrokken

Ouders spelen een belangrijke rol in het keuzeproces van hun kinderen, ook al is dat niet altijd zichtbaar voor de school. Zij blijken de belangrijkste beïnvloeders en gesprekspartners te zijn bij de studie- en beroepskeuze, maar zij zijn zich daar vaak niet van bewust. In het basis- en voortgezet onderwijs is van belang dat de school samenwerkt met ouders rond het opvoeden, leren en de loopbaankeuzes van leerlingen. In vervolgopleidingen gaat het vooral om de rol van ouders als gesprekspartner bij belangrijke keuzes voor de toekomst, zoals de profielkeuze en de keuze voor studie- en beroep, kansen op de arbeidsmarkt. Om een goede gesprekspartner te zijn voor zoiets complex als de studie- en beroepskeuze is enige kennis over het onderwijs en de arbeidsmarkt noodzakelijk. Of in elk geval is het belangrijk het kind hierin te stimuleren en te ondersteunen, en het aangrijpen van mogelijkheden om hier meer over te weten te komen en – samen met het kind – op onderzoek uit te gaan. Ouders die weinig zicht hebben op de onderwijs- en arbeidsmarkt, voelen zich hiervoor vaak onvoldoende toegerust. Zo ontbreekt het ouders van leerlingen in het vmbo en mbo veelal aan basale informatie over de opleiding van hun kind. Ouders vinden dat zij weinig betrokken worden bij loopbaankeuzes van hun kinderen en hebben behoefte aan informatie over schoolloopbaankeuzes. Vooral daarom is het van belang dat scholen ouders meenemen in het keuzeproces en bevorderen dat ook thuis gesprekken plaatsvinden over de studie- en beroepskeuze.

6. Omgaan met verwachtingspatronen

Voor leerlingen in het algemeen – en voor leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond mogelijk nog meer – kan omgaan met verwachtingspatronen of verschillen tussen de schoolcultuur en de thuiscultuur moeilijk zijn. Het kunnen verwachtingspatronen zijn van ouders over welke beroepen geschikt zijn voor ‘ons soort mensen’, vakgebieden of beroepen die typisch voor jongens of meisjes zouden zijn, beroepen met een lage of hoge status. Ouders kunnen soms weinig ruimte geven voor eigen keuzes en wensen van hun kinderen. Ook kunnen het verwachtingen zijn van leraren die de capaciteiten van specifieke leerlingen of leerlinggroepen onderschatten en hen afraden een technische opleiding te kiezen omdat deze te moeilijk zou zijn. Dit kan ertoe leiden dat leerlingen te weinig vertrouwen op hun eigen capaciteiten, hun zelfvertrouwen afneemt en zij niet hun intrinsieke motivatie en interesses volgen maar aan de verwachtingen van anderen voldoen en dus bepaalde beroepsrichtingen als mogelijkheid uitsluiten. Ook een (stage)bedrijf kan bepaalde verwachtingen of vooroordelen hebben over bepaalde leerlingen of leerlinggroepen. In verschillende buitenlandse onderzoeken zien we dat specifieke aandacht voor het omgaan met verwachtingspatronen van anderen effectief kan zijn, zoals gesprekken over genderrollen en succesvolle voorbeelden van meisjes

in traditionele ‘jongensberoepen’ en vice versa. Ook een georganiseerde Girls Day over engineering, leidde ertoe dat de perceptie over engineering iets positiever was geworden. In Nederland kennen we deze activiteiten ook, zo organiseert het VHTO Girls Days waar meisjes kennismaken met bèta, techniek en IT. In een ander, omvangrijk project werd in spelvorm aandacht besteed aan barrières die leerlingen kunnen ervaren om te kiezen voor een opleiding in de gezondheidszorg en in bèta/techniek. Studenten van deze opleidingen werden als rolmodel uitgenodigd om te vertellen over hun eigen schoolloopbaan vanaf de middelbare school, omgang met culturele verwachtingspatronen, discriminatie, stereotypering, invloed van peers en familie en welke activiteiten hen verder hebben geholpen. Tot slot had een training in het omgaan met discriminatie een positieve uitwerking op verwachtingen over het vinden van een baan. In de training werd gebrainstormd over mogelijke reacties en een goede aanpak bij discriminatie, in rollenspellen werden strategieën geoefend. Voor jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond zouden dit soort activiteiten bij kunnen dragen aan hun vaardigheden om goed met verwachtingen van anderen om te gaan.

7. Vergroten van self-efficacy en beroepsinteresse via kennisverwerving

Tot slot is voldoende geïnformeerd zijn over beroepsrichtingen, beroepen en opleidingen die nodig zijn om die beroepen te bereiken een noodzakelijke voorwaarde om een goede keuze te maken. De rol van de school hierbij is nog groter voor leerlingen van ouders met weinig kennis over het Nederlandse onderwijssysteem en beroepenveld. Activiteiten gericht op het vergroten van kennis over sectoren, over vervolgonderwijs, ondernemerschap of over solliciteren, bleken niet alleen kennis te vergroten maar ook positief uit te werken op het zelfvertrouwen om goede (loopbaan)keuzes te kunnen maken en op positieve beeldvorming over de beroepspraktijk. Er zijn ook online programma's die de interesse in techniek hebben vergroot of een gebrek aan informatie, inconsistente informatie en belemmeringen voor de beroepskeuze bij jongeren kunnen verminderen. In Nederland lijkt een vakinhoudelijk summer school programma voor leerlingen in het voortgezet onderwijs niet veel voor te komen maar in de VS zijn deze er wel voor jongeren in het algemeen maar ook specifiek voor risicojongeren, jongens uit minderheidsgroepen en voor meisjes. Deze hebben bijvoorbeeld als doel om self-efficacy en de interesse te vergroten in meestal STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) maar ook in de zorgsector. Leerlingen leren bijvoorbeeld programmeren, robots maken, 3d-design of apps ontwikkelen of onderzoek doen, maar er is vaak ook aandacht voor LOB. Deze programma's blijken positief uit te werken op kennis en interesse in het vakgebied en op self-efficacy of loopbaanontwikkeling. Daar waar expliciet is gekeken naar verschillen tussen etnische groepen bleken geen noemenswaardige verschillen te zijn gevonden. Programma's hadden wel een positief effect voor leerlingen in het algemeen. Specifiek voor jongeren met een migratieachtergrond en meisjes gold in een van deze studies dat zij de rol die mentoren vervulden en de langdurige relatie met de mentoren in een zomerkamp heel positief waardeerden en dat dit bijdroeg aan hun interesse in STEM.

2.3 Conclusie

Concluderend kunnen we stellen dat de zeven bovenstaande elementen kunnen bijdragen aan effectieve LOB. We hebben hiervoor ondersteuning gevonden in de nationale en internationale literatuur. De duur van de interventies leek geen duidelijke rol te spelen. De korte, lange en intensieve interventies waren ongeveer even vaak effectief. Daarnaast zijn er geen opvallende verschillen ten aanzien van de leeftijd van de leerlingen. Ook was er geen duidelijk patroon in de effectiviteit van de interventies wat betreft de begeleiding van de activiteiten (onderzoeker, career/school counselor, leraren, veldexperts, rolmodellen).

Over het algemeen werden geen differentiële effecten gerapporteerd, bijvoorbeeld voor leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond. De meeste interventies bleken voor verschillende leerlinggroepen even effectief. Er waren hooguit kleine verschillen.

3 Selectie van interventies en scholen

3.1 Selectiecriteria voor de interventies

Het Verwey-Jonker Instituut heeft op verzoek van NRO ter voorbereiding op de call for proposals ‘Gelijke kansen richting de toekomst’ een deel van bestaande interventies in kaart gebracht. Dit aanbod van interventies was zeer divers qua ontwikkelingsstadia, sommige interventies werden reeds langere tijd op een vergelijkbare manier ingezet en waren gekoppeld aan veronderstelde werkzame mechanismen uit eerder onderzoek, bij andere interventies was dit (nog) niet het geval. Deze interventies hadden voor een deel een ‘eigenaar’ buiten het onderwijs. Voor het Verwey-Jonker Instituut was het lastig om tot een shortlist te komen omdat er naar veel interventies nog geen onderzoek was gedaan en dus niet bekend was hoe de uitvoering in de praktijk verliep en welke resultaten er werden behaald. Aan de aanvragers is gevraagd een selectie te maken van interventies opgenomen in de inventarisatie van het Verwey-Jonker Instituut, bij voorkeur in verschillende ontwikkelingsstadia. Omdat de inventarisatie niet uitputtend was konden ook andere interventies meegenomen worden in het onderzoek op voorwaarde dat die plaatsvinden in regio's met voldoende jongeren met een (niet-westerse) migratieachtergrond.

De werkzame mechanismen in de loopbaanoriëntatie en het studiekeuzeproces bestuderen we in het onderhavige onderzoek vanuit psychologische en economische theorieën en modellen over (keuze)gedrag. Volgens de expectancy-value theory of achievement motivation (Eccles e.a., 1983) wordt iemands motivatie, bijvoorbeeld om een bepaalde keuze te maken, bepaald door de succesverwachtingen (kan ik het), de waarde die eraan gehecht wordt (vind ik het belangrijk) en de kosten (heb ik dit ervoor over). De hierop voortbouwende theory of planned behaviour (Fishbein & Ajzen, 2010) stelt eveneens dat keuzes voortkomen uit iemands attitude (houding) ten aanzien van het gedrag (wat vind ik ervan) en self-efficacy beliefs (kan ik het), maar voegt daar de sociale norm aan toe (wat verwachten anderen van mij), wat met name voor jongeren met een migratieachtergrond belangrijk is. Op basis van deze theorieën en de bestudeerde literatuur (zie Hoofdstuk 2) hebben we de volgende mechanismen geselecteerd:

Interventieniveau:

- Langlopend, samenhangend traject
- Brede oriëntatie in onderbouw; focus op vervolgstudie en beroepen in bovenbouw
- Motiverend (o.a. door opdoen praktijkervaring)

Leerlingniveau:

- Reflectie (capaciteiten- en motievenreflectie)
- Geïnformeerd (o.a. arbeidsmarktperspectief/toekomstkansen)
- Eigen invloed op loopbaankeuzeproces
- Bruikbaar netwerk (sociaal kapitaal)

Omgeving:

- Ouderbetrokkenheid
- Sociale normen (o.a. verwachtingspatronen)

Onze verwachting was dat er grotere effecten van LOB worden gevonden wanneer de leerling, school en ouders samenwerken aan goede LOB, er sprake is van praktijkcontact en er reflectie op school plaatsvindt. Op basis van dit kader zijn voor de selectie van veelbelovende interventies uit de Call in dit onderzoek de volgende criteria gehanteerd: leerling, school en de praktijk worden bij de interventie betrokken en de interventie is gericht op oriëntatie op vervolgopleiding of beroep.

De voor het onderzoek geselecteerde interventies (zie Tabel 3.1) worden op verschillende scholen ingezet en bestaan met uitzondering van IMC on tour al meerdere jaren. Ze zijn daardoor voldoende ontwikkeld waarbij opstartproblemen niet te verwachten zijn. IMC on tour is in 2020/21 gestart op ISK's, in het eerste jaar op één ISK en in 2021/2022 uitgebreid naar een tweede ISK. Ook deze interventie is voldoende omvangrijk om effect te sorteren of doorontwikkeld te worden en bovendien inhoudelijk interessant omdat LOB in ISK's nog relatief nieuw is en deze is daarmee voldoende onderscheidend van reguliere LOB-activiteiten op de scholen. Aan de selectie van interventies uit de Call zijn twee interventies toegevoegd: de Technologieroute Masterplan Techniek Amsterdam en Gastlessen zó geregeld van Jetnet & Technet. De reden voor deze keuze is dat deze interventies een waardevolle aanvulling zijn op de selectie uit de Call omdat deze gericht zijn op kennismaking met de techniekpraktijk; een studierichting waarin de arbeidsmarktperspectieven goed zijn. De interventies zijn ingedeeld in twee clusters, gericht op: (1) contact met de (techniek)praktijk, variërend van gastlessen tot ervaring opdoen in een project i.s.m. het werkveld en het mbo en (2) kennismaking met het mbo. De interventies hebben diverse doelen, zoals het aantrekken van studenten voor een mbo-instelling tot het bieden van inzicht in een breed scala van sectoren en beroepen. De interventies variëren qua omvang van een bezoek van één dagdeel tot een middag per week gedurende een groot deel van het schooljaar. De meeste interventies worden georganiseerd door zelfstandige organisaties, zoals JINC en IMC Weekendschool, twee interventies worden uitgevoerd door een mbo-instelling, namelijk Kies je wereld en het Windroosprogramma.

In het najaar van 2020 zijn in verkennende gesprekken met de interventie-organisaties enkele veranderingen aangebracht in de samenstelling van de interventies uit de aanvraag. De organisatie van Het Beroepenfeest vmbo On Stage zag af van deelname vanwege de focus van het onderzoek op leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond. Ook de beoogde deelname van scholen van het Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ) kon niet gerealiseerd worden. In dit programma volgden docententeams een training in loopbaangesprekken in combinatie met een bliksemstage of bezoek aan de haven door leerlingen in de periode van dit onderzoek. Deelname door deze scholen was interessant geweest omdat uit eerder onderzoek blijkt dat leerlingen loopbaangesprekken belangrijk vinden, maar dat de kwaliteit van loopbaangesprekken varieert. Een training in het voeren van loopbaangesprekken in combinatie met een activiteit in de praktijk heeft mogelijk positieve effecten op het studiekeuzeproses. De interventie is echter afgefallen omdat ten tijde van de selectie van scholen niet duidelijk was of scholen die de training loopbaangesprekken hadden gevolgd aan een praktijkactiviteit mee zouden doen. Wel was NPRZ van plan in schooljaar 2021/22 een intensieve pilot op zes scholen te starten waarin een omvangrijk pakket van LOB-activiteiten gecombineerd zou worden aangeboden. Vanwege de voorwaarde van

opschaalbaarheid van de te onderzoeken interventies, viel deze nieuwe pilot van NPRZ af omdat een dergelijk omvangrijk pakket van LOB-activiteiten voor andere scholen niet zonder meer haalbaar is. Een laatste wijziging in de selectie van interventies vond plaats bij Platform Talent voor Technologie. Jet-Net & TechNet, het label van Platform Talent voor Technologie waaronder het aanbod voor basis- en middelbare scholen en bedrijven is gebundeld, heeft vijf scholen benaderd die in 2020/21 gebruik hadden gemaakt van het programma Gastlessen zó geregeld.² Geen van deze scholen heeft positief gereageerd op de oproep voor deelname aan ons onderzoek. In plaats hiervan heeft Platform Talent voor Technologie voorgesteld om de interventie Vakkanjers Explorer van Jet-Net & TechNet op te nemen in het onderzoek en gelukkig is een school gevonden die met deze interventie werkt en deel wilde nemen aan het onderzoek. Vakkanjers Explorer is een landelijk educatief programma waarin leerlingen aan een oplossing werken voor een realistisch technisch vraagstuk, dat vaak in het kader van de profielkeuze wordt ingezet.

Uiteindelijk zijn de volgende zeven interventies gekozen voor deelname aan het onderzoek: Kies je wereld, JINC Bliksemstage, JINC Carrière Coach, Technologieroute, Windroosprogramma, Vakkanjers (Explorer) en IMC on tour. Zoals gezegd beschouwen we alle geselecteerde interventies als veelbelovende interventies, wat concreet betekent dat in ieder geval de elementen ‘leerling betrokken’, ‘school betrokken’ en ‘contact met de praktijk’ aanwezig zijn en de interventie is gericht op oriëntatie op vervolgopleiding of beroep.

We maken binnen deze selectie van veelbelovende interventies onderscheid naar interventies die zich in een midden-gevorderd, gevorderd of vergevorderd stadium bevinden. Een interventie beschouwen we als vergevorderd wanneer de leerling, school en ouders samenwerken aan goede LOB, er sprake is van contact met de praktijk en waarin reflectie-activiteiten onderdeel zijn van de interventie, verschillende werkzame mechanismen een samenhangend geheel vormen en de interventie voldoende reikwijdte/omvang heeft. Wanneer één van deze zeven onderdelen ontbreekt, spreken we van een interventie in een gevorderd stadium van ontwikkeling. Wanneer twee of meer van deze onderdelen ontbreken, spreken we van een interventie die zich in een midden-gevorderd stadium van ontwikkeling bevindt.

In Tabel 3.1 zijn de gekozen interventies weergegeven met daarbij de (door ons veronderstelde) werkzame mechanismen vermeld die van toepassing zijn op de interventie, op basis van de documentatie over de interventies (zie Appendix A).

² Gastlessen zó geregeld heet inmiddels Jet-Net & TechNet Loket.

Tabel 3.1 Overzicht deelnemende interventies

Interventie:	leerling betrokken	school betrokken	contact met praktijk	aandacht voor reflectie	ouders zijn betrokken	reikwijdte/ omvang	samenhang
Contact met de praktijk – algemeen							
JINC Bliksemstage (leerjaar 1/2)	x	x	x	x	x		x
JINC Carrière Coach (leerjaar 3/4)	x	x	x	x		x	x
Contact met de praktijk – techniek							
Technologieroute Masterplan Techniek Amsterdam (leerjaar 3/4)	x	x	x		x	x	x
Vakkanjers (Explorer) (leerjaar 2/3)	x	x	x	x		x	x
Contact met de praktijk – overig							
IMC on tour (leerjaar 2)	x	x	x			x	
Kennismaken met het mbo							
Kies je wereld; Friesland College (leerjaar 3)	x	x	x				
Windroosprogramma; ROC Da Vinci (leerjaar 4)	x	x	x			x	x

In Tabel 3.1 is te zien dat bij alle geselecteerde interventies de leerling en school betrokken zijn en dat er sprake is van contact met de praktijk. Bij de meeste interventies die we geselecteerd hadden, zagen we ontwikkelmogelijkheden op het gebied van reflectie (bij 4 van de 7 interventies) en/of ouderbetrokkenheid (bij 5 van de 7 interventies). Vaak was er geen expliciete of beperkte aandacht voor reflectie-activiteiten voorafgaand of na afloop van een LOB-activiteit zoals het bezoeken van een open dag. Daarnaast was er weinig materiaal beschikbaar om ouders expliciet te betrekken bij de LOB-activiteiten en/of werd hier in de interventies beperkt aandacht aan besteed. Op basis van bovenstaande criteria beschouwden we bij aanvang van het project de interventies Kies je wereld, het Windroosprogramma en IMC on tour als interventies in een midden-gevorderd stadium van ontwikkeling. De interventies JINC Bliksemstage, JINC Carrière Coach, de Technologieroute en Vakkanjers (Explorer) beschouwden we als interventies in een gevorderd stadium van ontwikkeling. Geen enkele interventie werd bij aanvang beschouwd als vergevorderd, omdat er in alle gevallen in ieder geval één ontwikkelpunt was geconstateerd.

Een op papier goede interventie kan echter gebrekkig worden geïmplementeerd (Petit e.a., 2019). Daarom hebben we in ons onderzoek tevens onderscheid gemaakt naar implementatiestadium van LOB op de deelnemende scholen. De selectiecriteria voor de scholen staan beschreven in paragraaf 3.2. In totaal hebben 11 scholen (9 vmbo's en 2 ISK's) deelgenomen aan het onderzoek die één (of in een enkel geval twee) van de geselecteerde interventies gebruikten. Op basis van quickscans (voor een nadere toelichting zie Hoofdstuk 4) die door de LOB-coördinatoren op de deelnemende scholen zijn ingevuld, is voor aanvang van de dataverzameling bij alle deelnemende scholen bepaald in welk stadium de implementatie van de interventie plus alle andere LOB-activiteiten in het betreffende leerjaar en niveau zich bevond. We willen benadrukken dat bij alle deelnemende scholen op voorhand is vastgesteld dat er voldoende aandacht was voor LOB, wat concreet betekent dat in ieder geval de elementen 'leerling betrokken', 'school betrokken' en 'contact met de praktijk' aanwezig waren. De scholen konden zich dus in een midden-gevorderd, gevorderd of vergevorderd stadium van implementatie bevinden.

Figuur 3.1 maakt inzichtelijk waar de scholen zich konden bevinden wat betreft het ontwikkelingsstadium van de onderzochte interventie (I) en wat betreft de implementatie van LOB in de school (S).

Ontwikkelingsstadium interventie (I) →	TYPE B: I = Gevorderd stadium S = Midden-gevorderd stadium	TYPE A: I = Gevorderd stadium S = Gevorderd stadium
	TYPE D: I = Midden-gevorderd stadium S = Midden-gevorderd stadium	TYPE C: I = Midden-gevorderd stadium S = Gevorderd stadium
	Implementatiestadium LOB in de school (S) →	

Figuur 3.1 *Indeling van de interventies en scholen*

Bij de interventies waren vaak reflectie-activiteiten en activiteiten om ouders te betrekken beperkt uitgewerkt, logischerwijs zien we dit dan ook terug op de scholen. Het kwam ook voor dat in de interventie wel ruimschoots aandacht is voor reflectie, maar dat de school de reflectie-activiteiten niet gebruikte. In de quickscans is tevens gevraagd naar andere LOB-activiteiten die buiten de interventie om werden georganiseerd. Hieruit bleek dat er ook scholen zijn waar buiten het LOB-aanbod van de interventie om, reflectie-activiteiten worden ingezet, of waar ouders betrokken worden bij LOB-activiteiten.

Tabel 3.2 geeft een overzicht in welk stadium elke deelnemende school zich bij aanvang van het onderzoek bevond, op basis van de door ons gestelde criteria. Hierbij is onderscheid gemaakt naar midden-gevorderd (geel), gevorderd (oranje) en vergevorderd (groen). In Bijlage 1 wordt voor elke deelnemende school toegelicht hoe we tot deze implementatiestadia zijn gekomen.

Tabel 3.2 Implementatiestadium LOB op de deelnemende scholen

Interventie:	School:	leerling betrokken	school betrokken	contact met praktijk	aandacht voor reflectie	ouders zijn betrokken	reikwijdte/ omvang	samenhang	Indeling type:
Contact met de praktijk – algemeen									
JINC Bliksemstage	School A								Type B
JINC Bliksemstage	School B								Type B
JINC Carrière Coach	School A								Type B
Contact met de praktijk – techniek									
Technologieroute	School C								Type B
Technologieroute	School D								Type B
Technologieroute	School E								Type A
Technologieroute	School B								Type B
Vakkanjers (Explorer)	School F								Type A
Contact met de praktijk – overig									
IMC on tour	School J								Type D
IMC on tour	School K								Type D
Kennismaken met het mbo									
Kies je wereld	School G								Type D
Kies je wereld	School H								Type D
Windroosprogramma	School I								Type C

Bij drie scholen konden we bij aanvang van het onderzoek spreken van een gevorderd stadium van implementatie (d.w.z. op geen enkel aspect is sprake van een midden-gevorderd stadium), waarvan één viel onder Type C (waarbij de interventie zich in een midden-gevorderd stadium bevindt en de LOB-implementatie gevorderd is) en twee onder Type A (waarbij zowel de interventie als de LOB-implementatie gevorderd is). Bij alle andere acht scholen bevond de LOB-implementatie zich volgens de door ons gehanteerde criteria in een midden-gevorderd stadium. In alle gevallen ging het daarbij om het ontbreken of beperkte aandacht voor reflectie-activiteiten en ouderbetrokkenheid en was daarnaast de samenhang van het aanbod binnen het bestudeerde leerjaar onduidelijk of beperkt uitgewerkt. Van deze acht scholen vielen er zes onder Type B en vier onder Type D. Wat betreft de twee deelnemende ISK's is het curriculum vooral gericht op taalverwerving. LOB is, in tegenstelling tot vmbo's, geen verplicht onderdeel van het examenprogramma. Vmbo's beschikken over meer ervaring en faciliteiten op het gebied van LOB en bovendien hebben zij al geruime tijd een wettelijke verplichting om LOB een plek te geven in het curriculum. Dit is voor ISK's veel moeilijker, waardoor ISK's niet zonder meer vergeleken kunnen worden met reguliere vmbo's op de zeven criteria.

In het oorspronkelijke onderzoeksplan was opgenomen dat een effectstudie naar de interventie zou worden uitgevoerd wanneer zowel de interventie als de LOB-implementatie op de school vergevorderd (TYPE A) was. Kon de interventie nog doorontwikkeld worden (TYPE B) of de LOB-implementatie op school verbeterd worden (TYPE C) dan zou een doorontwikkelingstraject worden ingezet en een impactstudie worden uitgevoerd. Scholen met een interventie in een midden-gevorderd en tevens midden-gevorderde LOB-implementatie (TYPE D) zouden buiten beschouwing worden gelaten, omdat dan binnen het tijdsbestek van het project te veel moest gebeuren om effect te sorteren. De inzet was dat alle deelnemende scholen (dus TYPE A, TYPE B en TYPE C) aan het eind van het project zouden behoren tot TYPE A. In de uiteindelijke uitvoering van het onderzoeksplan zijn we hiervan afgeweken door bij *alle scholen* in te zetten op zowel een doorontwikkelingstraject als een impact-/effectmeting. De belangrijkste reden hiertoe was dat bij alle geselecteerde interventies én bij alle deelnemende scholen dezelfde twee onderdelen het minst waren uitgewerkt, namelijk het onderdeel reflectie en het onderdeel ouderbetrokkenheid. Doordat er door de lockdowns ten gevolge van de Covid-19 pandemie sowieso aanpassingen nodig waren in de wijze waarop we de doorontwikkeling konden organiseren (geen lokale bijeenkomsten op elke school, maar online bijeenkomsten), konden alle deelnemende scholen deelnemen aan de werksessies gericht op versterking van reflectie en ouderbetrokkenheid (voor verdere toelichting zie Hoofdstuk 5). Door vervolgens ook bij alle scholen een effectmeting uit te voeren middels een pretest-posttest design (leerlingvragenlijst aan het begin en eind van het schooljaar) en bij alle scholen interviews met LOB-betrokkenen én groepjes leerlingen uit te voeren, en een verklarend evaluatiegesprek te houden, hebben we van alle scholen een rijk palet aan data op basis waarvan we de onderzoeksvragen konden beantwoorden.

3.2 Selectiecriteria voor de scholen

Voor het selecteren van scholen hebben we de volgende criteria gehanteerd:

1. Voldoende variatie in leerwegen: basis/kader/gemengde en theoretische leerweg;
2. Variatie in onderbouw en bovenbouw;
3. Variatie in regio's;
4. Variatie van scholen die de interventie meer of minder volledig zoals bedoeld uitvoeren.

Zoals hierboven aangegeven is een gevorderde interventie geen garantie voor een goede implementatie. Voor het werven van de scholen zijn met de interventie-organisaties de belangrijkste criteria besproken; te weten scholen die de interventie bij voorkeur al enkele jaren zo volledig mogelijk uitvoeren en een redelijk grote populatie leerlingen met een migratieachtergrond hebben, variatie in leerwegen en leerjaren en met name interesse in deelname aan het onderzoek. Twee interventie-organisaties hebben zelf scholen benaderd, de anderen hebben suggesties gegeven voor mogelijk geïnteresseerde scholen. Slechts een enkele interventie-organisatie kon aangeven welke scholen de interventie meer of minder volledig uitvoeren. Op de meeste scholen was het op basis van de informatie van de interventie-organisaties op voorhand niet vast te stellen of de implementatie van de interventie zich in een midden-gevorderd, gevorderd of vergevorderd stadium bevond. Met het uitvoeren van de quickscan op iedere school aan het begin van het schooljaar 2021/22 kregen we inzicht in het geheel van de LOB-activiteiten in het betreffende leerjaar en of alle stappen van de interventie zouden worden uitgevoerd. Door het grillige verloop van de Covid-19 pandemie en de steeds wisselende maatregelen die scholen (en mbo's en bedrijven) moesten treffen, werd soms pas op de dag van de geplande LOB-activiteit (bv. een bedrijfsbezoek) duidelijk of dit daadwerkelijk plaats kon vinden. Er is regelmatig contact geweest met de scholen om hier zicht op te krijgen. Bij de verklarende evaluatie in het voorjaar 2023 werd in een enkel geval pas duidelijk dat een bepaald onderdeel toch wel of juist niet doorgang had kunnen vinden. Bij de LOB-profielen van de deelnemende scholen (zie Hoofdstuk 4) is deze informatie onder een aparte noemer beschreven, om wel recht te kunnen doen aan het oorspronkelijke LOB-profiel van de scholen, maar ook duidelijk aan te geven aan welke onderdelen de aan dit onderzoek deelnemende leerlingen door de pandemie niet hebben deelgenomen.

In Tabel 3.3 is de variatie in de leerwegen en leerjaren van de deelnemende scholen te zien.

Tabel 3.3 Deelnemende leerwegen en leerjaren per school

Interventie:	School:	Leerweg:	Leerjaar:
Contact met de praktijk – algemeen			
JINC Bliksemstage	School A	basis/kader	2
JINC Bliksemstage	School B	tl	2
JINC Carrière Coach	School A	basis/kader/tl [1]	3
Contact met de praktijk – techniek			
Technologieroute	School C	tl	3
Technologieroute	School D	tl	3 en 4
Technologieroute	School E	tl	3
Technologieroute	School B	tl	3
Vakkanjers (Explorer)	School F	basis/kader	2
Contact met de praktijk – overig			
IMC on tour	School J	ISK	2
IMC on tour	School K	ISK	2
Kennismaken met het mbo			
Kies je wereld	School G	tl	3
Kies je wereld	School H	basis/kader	3
Windroosprogramma	School I	tl	4

[1] Alle leerlingen in leerjaar 3 die techniekprofiel hebben gekozen

4 Verkenning vormgevings-, implementatie- en contextfactoren voor optimalisatie van LOB

4.1 Inleiding

Deelproject 2 betrof een kwalitatief onderzoek om zicht te krijgen op de condities waaronder de implementatie van (activiteiten in) interventies geoptimaliseerd kunnen worden. Hiertoe zijn focusgroepinterviews met LOB-betrokkenen gehouden op de deelnemende scholen, waarmee vormgevings- implementatie- en contextfactoren voor optimalisatie van LOB in kaart zijn gebracht. Tevens zijn de ondersteuningsbehoeften van de scholen bij LOB geïnventariseerd. Op basis van de gesprekken en aanvullende informatie is voor elke deelnemende school een LOB-profiel uitgewerkt, wat de basis vormde voor de uitvoering van deelprojecten 3 en 4.

De onderzoeksvraag voor deelproject 2 luidde: *Welke vormgevings-, implementatie- en contextfactoren maken een interventie voor loopbaanoriëntatie en -begeleiding aantrekkelijk en betekenisvol voor leerlingen en uitvoerbaar voor vmbo-scholen?*

Deelvragen:

- 2a. Welke LOB-activiteiten en LOB-materialen worden op de scholen ingezet en hoeveel tijd (in het lesrooster en bij de docenten/mentoren/decanen) wordt daarin geïnvesteerd?
- 2b. Welke knelpunten ervaren scholen in de organisatie, vormgeving en uitvoering van studiekeuzebegeleiding?
- 2c. Welke ondersteuningsbehoeften hebben de scholen hierbij?
- 2d. Welke ondersteuningsbehoeften hebben jongeren, in het bijzonder jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond?

4.2 Methodebeschrijving LOB-profielen

Voor het beantwoorden van onderzoeksvragen is voor elke deelnemende school een LOB-profiel opgesteld aan de hand van verschillende informatiebronnen.

In de eerste plaats is gebruikgemaakt van informatie uit een door de school ingevulde quickscan om zicht te krijgen op de LOB-activiteiten op de school. We onderscheiden als categorieën: (a) individuele gesprekken op school, (b) gezamenlijke opdrachten op school, (c) activiteiten met beroepsbeoefenaren/bedrijven of instellingen, (d) activiteiten met vervolgonderwijs, (e) stages, (f) overige activiteiten, (g) LOB-instrumenten en -methoden, (h) de onderzochte interventie(s). Voor alle LOB-activiteiten is gevraagd: (a) of de activiteit plaatsvond, (b) in welke leerjaren, (c) de duur per activiteit in uren, (d) de frequentie van de activiteit in een schooljaar, (e) of er voorbereidingsopdracht voorafgaand aan de activiteit werd ingezet, (f) of er een reflectieopdracht en/of gesprek na een activiteit werd ingezet, (g) of ouders

bij de activiteit werden betrokken. De nadruk bij deze uitvraag lag bij het leerjaar waarin de onderzochte interventie werd ingezet. Voor de onderzochte interventie (bv. Kies je wereld) werd uitgevraagd welke onderdelen van de interventie werden ingezet op de school, en werd gevraagd om een korte toelichting hoe dit werd vormgegeven. Daarnaast is gevraagd naar specifieke LOB-instrumenten en -methoden die werden ingezet, of van externe aanbieders van LOB-materialen of activiteiten gebruik wordt gemaakt en of de mentoren/docenten training hebben gehad in het voeren van loopbaangesprekken.

In de tweede plaats is zowel via telefonische gesprekken als per mail waar nodig om verduidelijking gevraagd bij de ingevulde quickscan aan onze contactpersoon op de school.

In de derde plaats is gebruikgemaakt van de informatie uit de interviews met LOB-betrokkenen. In de interviews kwamen de volgende onderwerpen aan bod, allen specifiek gericht op LOB: kenmerken van LOB-betrokkenen, het beleid, het aanbod, de leerlijn, implementatie en uitvoering, wensen voor de toekomst, ondersteuningsbehoeften, expertise, ouderbetrokkenheid en leerlingen (uit gezinnen) met een migratieachtergrond.

Tot slot is informatie uit de verklarende evaluaties gebruikt, dat wil zeggen een slotbijeenkomst per school waarin na afloop van het onderzoek samen met de betrokkenen op de scholen is teruggekeken op de resultaten van het onderzoek. Alle scholen ontvingen voorafgaand aan dit slotgesprek een gepersonaliseerd schoolrapport, waarin de resultaten van de leerlingen op de leerlingvragenlijsten (de voor- en nameting) van de eigen school en in vergelijking met alle deelnemende scholen waren opgenomen. Aan de schoolrapporten waren ook illustratieve citaten van leerlingen opgenomen, om de resultaten wat aansprekender te maken. Bij dit gesprek kwam ook aan bod of er op de valreep nog LOB-activiteiten juist wel of juist niet doorgang hadden gevonden, wat bij het interview met betrokkenen of andere contactmomenten nog niet duidelijk was. Op 10 van de 11 scholen kon een slotbijeenkomst worden georganiseerd (alleen op school D niet).

We willen benadrukken dat we niet met alle LOB-betrokkenen (coördinatoren, decanen, mentoren, leraren, etc.) op de scholen hebben gesproken, maar met enkele LOB-betrokkenen per school. Mogelijk hebben we daardoor een beperkt of vertekend beeld gekregen van het LOB-beleid en implementatie op de school. De ervaringen van iedere betrokkene kunnen anders zijn. De opgestelde LOB-profielen geven daarom een globale indruk van de vormgeving, implementatie en context van LOB op de verschillende scholen.

4.3 LOB-aanbod en tijdsinvestering

De eerste deelvraag (onderzoeksvraag 2a) betrof de LOB-activiteiten en LOB-materialen die op de scholen worden ingezet, en de hoeveelheid tijd die daarin wordt geïnvesteerd.

LOB-activiteiten en LOB-materialen

In Bijlage 2 is voor elke deelnemende school een uitgebreid LOB-profiel geschetst. Uit deze profielen blijkt een rijk en gevarieerd aanbod aan LOB-activiteiten en LOB-materialen. Tabel 4.1 geeft een kijkje in de grote variëteit aan LOB-activiteiten die op de deelnemende scholen,

al dan niet als onderdeel van de interventies, worden ingezet. We onderscheiden als categorieën: (a) individuele gesprekken op school, (b) gezamenlijke opdrachten op school, (c) activiteiten met beroepsbeoefenaren/bedrijven of instellingen, (d) activiteiten met vervolgonderwijs, (e) stages, (f) overige activiteiten en (g) LOB-instrumenten en -methoden.

Tabel 4.1 LOB-activiteiten en LOB-materialen

Categorie:	Voorbeelden:
Individuele gesprekken op school	Coachingsgesprekken Individuele gesprekken leerling-mentor Mentor-ouder-leerling gesprekken
Gezamenlijke opdrachten op school	360 graden feedback aan klasgenoten vragen over kwaliteiten Beroepenspel (bedrijfssimulatie) Filmpjes bekijken over opleidingen of beroepen Informatie opzoeken op kiesmbo.nl Kijken bij profiellessen in de bovenbouw Kwaliteiten- en motievenreflectie in praktijkvakken Leerlingboekjes met opdrachten Lessen persoonsvorming & socialisatie Lessen talentontwikkeling Onderzoek doen naar beroepen Ouders interviewen Praktijklessen Profieloriëntatielessen Profielwerkstuk / presenteren kwaliteiten en interesses Reflectieverslagen Verslagen schrijven
Activiteiten met beroepsbeoefenaren/ bedrijven of instellingen	Career Day met workshops Excursie naar bedrijf of organisatie Gastlessen beroepsbeoefenaren Projecten voor een opdrachtgever uit het bedrijfsleven
Activiteiten met vervolgonderwijs	Bezoek mbo / meeloopdagen Bezoek open dagen Intakegesprekken op het mbo Meet-and-greet met oud-leerlingen in het mbo Opleidingenmarkt Studiebeurs mbo
Stages	Bliksemstages bij een bedrijf of organisatie (of eventueel op school) Maatschappelijke stage Profielstage Weekstage bij een bedrijf of organisatie Stagedag bij familie of kennis
Overige activiteiten - voorlichting	Informatiebrieven over keuzemomenten Ouderavond Profielkeuzevoorlichting Vakkencarrousel Vakkenmarkt Voorlichting van de decaan en/of mentor

Overige activiteiten – training	Schrijven sollicitatiebrief Sollicitatietraining Training netwerken
Overige activiteiten – tests	Beroepskeuzetest Interesstetest Kwaliteitenkaart Kwaliteitenspel Motivatiekompas Profielkeuzetest Sector-checker Talentscan
LOB-instrumenten en methoden	LOB-portfolio Loopbaanapp Loopbaandossier

Tijd voor LOB

Op bijna alle deelnemende scholen is LOB-onderdeel van de mentoruren, waar bijvoorbeeld LOB-opdrachten worden gemaakt en gesprekken worden gevoerd. De meeste leerlingen hebben één of twee mentoruren per week, grofweg de helft wordt besteed aan LOB (dus gemiddeld 1 uur per week, maar dit varieert binnen en tussen de verschillende leerjaren). Daarnaast zijn er verschillende scholen waar ook bij andere vakken en/of projecten aandacht besteed wordt aan LOB, al dan niet impliciet. Opvallend is dat op meerdere scholen het mentorafhankelijk is hoeveel tijd (van de mentoruren) besteed wordt aan LOB. Er is veel vrijheid voor mentoren om daar zelf keuzes in te maken. Op andere scholen is de aandacht voor LOB in de mentoruren meer voorgestructureerd (bv. door de LOB-coördinator). Op sommige scholen krijgen mentoren aparte uren voor LOB, maar op de meeste scholen is dit verwerkt in de uren die zij krijgen als mentor.

Voorbeeld 1:

Er is één mentoruur per week, waarin de LOB-opdrachten worden gedaan. Dat geldt voor alle leerjaren. Er zit een opbouw in waarbij het eerste jaar van de mentorlessen vooral gebruikt wordt voor studievaardigheden zoals plannen. Er zit een klein stukje LOB in, ongeveer tien procent. In het tweede jaar wordt dit ongeveer 30 procent. In het derde jaar 60 procent en uiteindelijk in het vierde jaar is het ongeveer 70/80 procent.

Voorbeeld 2:

Er staat 1 uur per week op het rooster (coachuur) voor de hele klas. Coaches hebben daarnaast 1 uur per week op hun eigen rooster staan voor het voeren van individuele gesprekken met leerlingen (gemiddeld vier keer per jaar per leerling).

We geven in Bijlage 3 een uitgebreidere beschrijving per school van de tijd die op de deelnemende scholen aan LOB wordt besteed.

4.4 Knelpunten in de organisatie, vormgeving en uitvoering

De tweede deelvraag (onderzoeksvraag 2b) betrof de knelpunten die scholen in de organisatie, vormgeving en uitvoering van LOB ervaren. Op alle scholen zijn knelpunten in de organisatie, vormgeving en uitvoering van LOB benoemd. Vrijwel alle deelnemende scholen noemen echter verschillende knelpunten, specifiek voor hun eigen situatie.

Er zijn verschillende knelpunten in de organisatie van LOB genoemd die gerelateerd zijn aan het team. Zijn er veel personele wisselingen (in het team en/of het management), dan ontbreekt het aan continuïteit. Bij scholen waar mentoren veel vrijheid hebben in de vormgeving en uitvoering van LOB en mentoren, decanen en andere LOB-betrokkenen verschillende taakopvattingen hebben, bestaat het risico dat sommige leerlingen of klassen een veel beperkter LOB-aanbod krijgen dan andere leerlingen, ook wanneer andere zaken tijdens de mentorlessen voorrang krijgen. Voor mentoren of coaches kan het lastig zijn om een goede band met leerlingen op te bouwen als ze zowel leerlingen moeten aanspreken op hun gedrag als hen moeten ondersteunen in hun loopbaanontwikkeling (dubbele pet).

Voorbeeld:

LOB wordt volgens de decaan in de school niet als belangrijk genoeg gezien, sommige mentoren zijn er minder bij betrokken. Ook voor het organiseren van activiteiten is dat lastig, en er zijn verschillen in hoe mentoren LOB aanbieden. Ook wat betreft het beoordelen van LOB-opdrachten zitten mentoren niet altijd op één lijn. LOB zit nu in de mentorles, maar de mentorles is geen LOB les. Een bijkomend probleem is dat er veel wisselingen zijn in het team, met name in de onderbouw.

Bij de vormgeving van LOB is als knelpunt genoemd dat er beperkte (expliciete) tijd voor LOB is in het rooster, bijvoorbeeld voor reflectie na een LOB-activiteit of voor het voeren van 1-op-1 gesprekken of driehoeksgesprekken. Op meerdere scholen is als knelpunt genoemd dat er te weinig structuur in het LOB-aanbod zit (zoals een duidelijke leerlijn van leerjaar 1 naar leerjaar 4, maar ook wat er wanneer in het schooljaar aan bod komt) en het totale aanbod is niet altijd goed geborgd in LOB-beleid. Daardoor is het voor mentoren én voor leerlingen niet altijd duidelijk wat er bij LOB hoort en wat er van ze verwacht wordt. De verbinding tussen de verschillende activiteiten is niet altijd duidelijk. Enkele mentoren gaven aan dat het soms moeilijk is om de best passende LOB-activiteiten te kiezen, omdat leerlingen niet allemaal even ver zijn in hun loopbaanontwikkeling.

Voorbeeld:

Tijd wordt als belangrijkste knelpunt genoemd, met name in leerjaar 4 is het programma heel vol. De school werkt mee aan een pilot van JINC om al in leerjaar 1 met loopbaangerichte activiteiten te beginnen, zodat de activiteiten wat gelijkmatiger over de vier jaar verdeeld kunnen worden. Dan zouden de individuele coachingsgesprekken bijvoorbeeld al in leerjaar 3 starten.

In de uitvoering worden als knelpunten onder meer genoemd dat stages regelen bij bedrijven of samenwerking met mbo's niet altijd soepel lopen, en dat de financiële middelen om bedrijfsbezoeken en stages te regelen niet altijd toereikend zijn (bv. voor leerlingvervoer). Ook andere meer praktische knelpunten, zoals onderbouwleerlingen laten meelopen met profiellessen in de bovenbouw, blijkt organisatorisch lastig te realiseren. Het bereiken van ouders om hen te betrekken bij LOB kan uitdagend zijn. Niet alle ouders komen naar ouderavonden. Het versturen van brieven naar thuisadressen is kostbaar, maar emails worden door ouders lang niet altijd gelezen.

Voorbeeld:

Specifiek voor het Windroosprogramma wordt benoemd dat de samenwerking met andere mbo's niet vanzelfsprekend is. Niet bij alle mbo's waar zij contact mee hebben lukt het om goede afspraken te maken over het organiseren van studiekeuze-/intakegesprekken (o.a. door langdurige afwezigheid of slechte bereikbaarheid van medewerkers bij de mbo's). Hierbij wordt hulp ingeschakeld van de coördinator van het Windroosprogramma.

Specifiek voor de ISK's kwamen nog andere knelpunten naar voren, namelijk dat het LOB-materiaal niet altijd geschikt werd bevonden voor de doelgroep wat betreft taalniveau, de afwezigheid van praktijklokalen, beperkte (of geen) ruimte in het rooster voor LOB en tot slot dat de klassensamenstelling geregeld verandert (o.a. door tussentijdse instroom nieuwe leerlingen), waardoor het moeilijk is een doorgaande lijn in LOB aan te bieden.

Voorbeeld:

De betrokkenen die we spreken zien geen ruimte in het rooster om expliciet aandacht aan LOB te kunnen besteden, maar zoeken wel geregeld naar ruimte om LOB een plek te geven bij andere vakken/activiteiten. De klassen veranderen geregeld van samenstelling, waardoor het ook lastig is een doorgaande lijn te bieden. Activiteiten die buiten de school plaatsvinden zijn lastig te organiseren qua vervoer, de meeste leerlingen kunnen (nog) niet fietsen en/of bedrijven zijn te ver weg.

4.5 Ondersteuningsbehoeften scholen

De derde deelvraag (onderzoeksvraag 2c) betrof de ondersteuningsbehoeften van de scholen bij LOB.

Ondersteuningsbehoeften school

Op vier van de deelnemende scholen werden geen specifieke behoeften aan ondersteuning bij LOB benoemd. Daarnaast noemen twee scholen dat ze bij het management terecht kunnen wanneer ondersteuning nodig is. Op vier scholen was behoefte aan ondersteuning bij het voeren van loopbaan- en/of reflectiegesprekken met leerlingen. Bij twee scholen was behoefte aan ondersteuning bij het (nader) uitwerken van het LOB-beleid en het aanbrenge van meer structuur in het LOB-aanbod (o.a. uitwerken doorgaande lijn). Andere genoemde

ondersteuningsbehoeften waren ondersteuning bij het betrekken van ouders bij LOB, LOB meer integreren in andere vakken en (bij één van de ISK's) praktische handreikingen, zoals thuisopdrachten die voor ISK-leerlingen geschikt zijn.

Voorbeeld 1:

De mentoren geven aan dat ze graag meer ondersteuning zouden willen bij LOB, bijvoorbeeld een aantal mentorlessen met een duidelijke structuur erin, dus wat doen we aan het begin van het jaar en wat aan het eind. Het oefenen van het voeren van gesprekken met leerlingen, bijvoorbeeld een training voor het voeren van reflectiegesprekken wordt eveneens genoemd, zodat de leerling centraal staat, en mentoren hun eigen mening buiten beschouwing laten, dus leerlingen echt aan het denken zetten. Tot slot is er de wens om nog eens te kijken hoe ouders nog meer betrokken kunnen worden, bijvoorbeeld als leerlingen hun eindpresentatie geven van de technologieroute, dat daar dan ouders bij zijn.

Voorbeeld 2:

De school heeft met name behoefte aan ondersteuning bij het uitwerken van LOB-beleid en structuur aanbrengen in alle activiteiten die ze al doen. Daarnaast is behoefte aan praktische handreikingen, zoals geschikte thuisopdrachten voor leerlingen.

In Bijlage 3 staat per school een uitgebreidere beschrijving van de ondersteuningsbehoeften van de scholen (volgens de LOB-betrokkenen die we gesproken hebben).

Benodigde ondersteuning docenten/mentoren

Bij zeven van de elf scholen wordt aangegeven dat docenten en mentoren beter ondersteund en getraind kunnen worden in gespreksvoering, zoals het voeren van loopbaangesprekken. Twee scholen noemen dat een duidelijker LOB-beleid en duidelijker afspraken over wat er in ieder geval aan LOB-activiteiten gedaan moet worden (en waarom) de mentoren kan ondersteunen in de uitvoering van LOB. Hetzelfde geldt voor het beter inwerken van nieuwe mentoren. Op twee scholen wordt genoemd dat vakdocenten soms weinig kennis hebben van LOB, terwijl de wens is om LOB meer te integreren in andere schoolvakken. Op één school wordt genoemd dat mentoren meer kennis nodig hebben over bv. doorstromeisen richting de bovenbouw en welke beroepen je met bepaalde vervolgoopleidingen kunt gaan uitvoeren. Met deze kennis zouden zij leerlingen beter kunnen begeleiden. Op twee scholen wordt geen benodigde ondersteuning voor docenten en mentoren genoemd.

Voorbeeld 1:

Door training van vaardigheden in het voeren van loopbaangesprekken is de verwachting dat er voor de leerlingen wat meer uit die gesprekken gehaald kan worden. Hoewel jaarlijks slechts enkele leerlingen zich bij de decaan melden als ze niet weten wat ze moeten kiezen, blijkt dat mentoren niet altijd doorgevraagd hebben, daar valt nog winst te behalen. Daarnaast zou LOB nog wat meer geïntegreerd kunnen worden in de vakken, dat gebeurt nu soms wel op individuele basis (bv. op initiatief van een vakdocent zelf), maar dat zou wat structureler kunnen worden, zodat LOB voor vakdocenten ook wat meer gaat leven.

Voorbeeld 2:

De decaan geeft aan dat een duidelijk curriculum mentoren helpt om leerlingen beter te begeleiden bij hun loopbaankeuzes. Mentoren moeten goed weten welke onderdelen belangrijk zijn en in ieder geval gedaan moeten worden. Bijvoorbeeld dat leerlingen met hun eigen ouders in gesprek gaan over hun beroep.

In Bijlage 3 is een uitgebreidere beschrijving opgenomen van de benodigde ondersteuning voor docenten/mentoren per school (volgens de LOB-betrokkenen die we gesproken hebben).

4.6 Ondersteuningsbehoeften leerlingen

De vierde deelvraag (onderzoeksvraag 2d) betrof de ondersteuningsbehoeften van jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond.

Uit de interviews met LOB-betrokkenen blijkt dat de extra ondersteuning die jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond nodig hebben veelal gaat over de beperkte kennis van deze jongeren over het Nederlandse onderwijssysteem en over opleidingen en beroepen in Nederland. Dit werd genoemd op acht van de elf scholen. Het gaat hierbij zowel om kennishiaten bij de leerlingen als hun ouders. Daarnaast speelt bij ouders van deze jongeren de taalbarrière een rol (dit werd op vijf scholen genoemd), waardoor het delen van informatie en het betrekken van ouders bij LOB moeilijk is. Hoewel dit meer een knelpunt tussen de school en ouders is dan een ondersteuningsbehoefte van leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond, is de ondersteuning vanuit school voor deze jongeren daardoor vaak wat intensiever, omdat de leerling dan meer op school aangewezen is voor informatie. Op zes scholen kwam naar voren dat leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond (en hun ouders ook) vaak hoge verwachtingen en ambities hebben wat betreft doorstroom- en beroepsmogelijkheden, waardoor mentoren meer uitleg geven (en soms een realistischer toekomstbeeld proberen te schetsen) over de routes en mogelijkheden die er zijn vanuit het vmbo om deze hoge ambities te realiseren.

Voorbeeld: *“Veel kinderen willen dokter worden en weten eigenlijk niet goed wat het inhoudt. Met IMC halen we gastsprekers in huis maar die hebben vaak een hoger niveau zoals artsen, advocaten terwijl dat niet aansluit op het vmbo. Je zou dan beter een helpende kunnen uitnodigen”.*

Er zijn soms ook bepaalde verwachtingen over welke sector of beroep een leerling zou moeten kiezen, vanuit ouders, maar soms ook vanuit de bredere (etnisch-culturele) gemeenschap (op twee scholen genoemd). Op drie scholen werden geen specifieke ondersteuningsbehoeften bij jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond geconstateerd.

Voorbeeld 1:

De decaan geeft aan dat sommige ouders met een migratieachtergrond door een taalbarrière de informatie bij

rapportbesprekingen of informatiebijeenkomsten niet begrijpen. Daarnaast wordt genoemd dat jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond er soms al volwassen uitzien, maar dat voor ouders duidelijk moet worden dat zij qua leeftijd nog te jong zijn om alleen goede keuzes te kunnen maken. De mentor merkt dat ouders soms helemaal niet weten hoe het schoolsysteem in elkaar zit. De mentor geeft aan dat ouders wel wat extra voorlichting kunnen gebruiken als het gaat om hoe het schoolsysteem werkt, bijvoorbeeld dat het niet zo realistisch is dat een leerling op vmbo basisberoepsgerichte leerweg later een universitaire studie kan doen. Of dat een leerling die doorstroomt naar niveau 1, een diploma kan halen op mbo-niveau vier, want dat is heel lastig, zeker als voor de leerling het Nederlands ook niet de moedertaal is.

Voorbeeld 2:

Ouders van ISK-leerlingen die zelf nooit op school hebben gezeten kunnen hun kind moeilijk ondersteunen bij loopbaankeuzes, zij vertrouwen 100% op school. Sommige ouders leggen daarmee de verantwoordelijkheid bij de school, bv. voor het aanmelden voor een vervolgopleiding, dus de school neemt die verantwoordelijkheid in het belang van de kinderen deels van de ouders over, anders komen zij niet op een vervolgopleiding terecht. De school geeft geen extra begeleiding aan deze ouders, maar handelt dus in het belang van het kind, en geeft het kind de extra begeleiding die nodig is. De betrokkenen geven aan dat het niet persé onwil is, ouders zitten met zorgen over huisvesting, verdriet, spreken de taal niet, kunnen geen werk vinden, daar komt ook moedeloosheid uit voort, en vertrouwen daarom op de school om hun kind te ondersteunen bij hun loopbaan.

Bijlage 3 bevat een uitgebreidere beschrijving van de ondersteuningsbehoeften van jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond per school.

In het onderzoekplan was opgenomen dat we de ondersteuningsbehoeften van jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond niet alleen vanuit het perspectief van de LOB-betrokkenen, maar ook vanuit het perspectief van de leerlingen zouden bestuderen. In het najaar van 2020 zijn twee focusgroepen met groepjes leerlingen op twee scholen georganiseerd, waar onder andere deze vraag naar ondersteuningsbehoeften in naar voren kwam. Het bleek echter dat (wellicht deels door de Covid-19 pandemie), leerlingen flinke moeite hadden met het verwoorden van hun ondersteuningsbehoeften bij hun profiel- en/of studie- en beroepskeuze. De leerlingen in begin leerjaar 2 wisten nog heel weinig over de profielkeuze die ze later dat schooljaar moesten maken, zo waren er bijvoorbeeld leerlingen die niet wisten welke keuzemogelijkheden er waren, en daardoor ook niet goed wat ze aan informatie of ondersteuning nodig hadden om een goede profielkeuze te maken. Leerlingen in begin leerjaar 3 waren nog helemaal niet bezig met (oriëntatie op) hun studie- en beroepskeuze en wisten ook niet wat voor LOB-activiteiten of interventies er voor hen georganiseerd zouden worden. We hebben daarop besloten om de interviews met de leerlingen op te schuiven naar januari-maart 2021, zodat we gericht door konden vragen naar de ervaringen van de leerlingen met LOB (zie Hoofdstuk 6).

4.7 Conclusie

De deelvragen (over onder meer de knelpunten in de organisatie, vormgeving en uitvoering van LOB) zijn in de paragrafen hierboven uitgebreid beantwoord. We gaan in deze concluderende

paragraaf in op de hoofdvraag van deelproject 2. In dit hoofdstuk zijn verschillende resultaten gepresenteerd die inzicht geven in welke vormgevings-, implementatie- en contextfactoren die LOB incl. de geselecteerde interventies aantrekkelijk en betekenisvol kunnen maken voor leerlingen en uitvoerbaar zijn voor vmbo-scholen. Hiertoe is voor elke deelnemende school een LOB-profiel opgesteld. Wanneer we de LOB-profielen naast de werkzame elementen voor effectieve LOB leggen (zoals gepresenteerd in Hoofdstuk 2), concluderen we het volgende. Uit de opgestelde LOB-profielen van de scholen bleek dat de leerlingen betrokken worden en vaak actief aan de slag gaan met opdrachten en activiteiten (werkzaam element: *de leerling heeft een actieve rol*) en dat er op alle scholen leerlingen contact met de praktijk hebben (werkzaam element: *verbinding leggen met de praktijk*). Op alle scholen is de school betrokken bij de LOB-activiteiten incl. de geselecteerde interventies en is sprake van enige samenhang tussen de verschillende LOB-activiteiten incl. interventies (werkzaam element: *samenhangend traject met betrokkenheid van de school*), hoewel in de samenhang versterking mogelijk is. Bij de ISK's is de verbinding tussen de interventie IMC on tour en LOB op school beperkt.

In de vormgeving van LOB is op de meeste scholen aandacht voor reflectie (werkzaam element: *reflectie*), maar is nog zeker verbetering mogelijk in de reflectie voorafgaand en na afloop van LOB-activiteiten. Ook op het gebied van ouderbetrokkenheid bij LOB (werkzaam element: *ouders zijn betrokken*) zagen we de doorontwikkelmogelijkheden; op veel scholen worden ouders bijvoorbeeld wel regelmatig geïnformeerd, maar niet echt betrokken bij LOB of bij loopbaankeuzes van hun kind. Op geen van de deelnemende scholen was expliciete aandacht binnen LOB voor het omgaan met verwachtingen (werkzame element: *omgaan met verwachtingspatronen*), zoals het leren omgaan met verwachtingen van ouders of in het omgaan met stereotype verwachtingen. Tot slot kunnen we concluderen dat het 7e werkzame element, *vergroten van self-efficacy en beroepsinteresse via kennisverwerving*, gedeeltelijk verweven zit in een deel het LOB-aanbod op de scholen (bv. kennis opdoen over beroepen door een bedrijfsbezoek), maar expliciet aanbod gericht op kennisverwerving over vervolgoopleidingen en beroepen lijkt beperkt.

5 Doorontwikkeling van de interventies en van de implementatie op de scholen

5.1 Inleiding

Deelproject 3 betrof het “Innovation lab”; in de vorm van *research-practice partnerships* (RPPs) waarin de doorontwikkeling en implementatie van de interventies in de scholen centraal stond. RPPs zijn langdurige samenwerkingsverbanden tussen onderzoekers en onderwijsprofessionals om gezamenlijk problemen in de onderwijspraktijk te verkennen, samen doelen en een gezamenlijke aanpak af te spreken en gezamenlijk te werken aan onderwijsverbetering (Coburn & Penuel, 2013). RPPs zijn een vorm van docent- en teamprofessionalisering (März e.a., 2017; Prenger e.a., 2021) en kennis- en co-creatie tussen onderzoekers en onderwijsprofessionals (zie ook Kemmeren & Suasso de Lima de Prado, 2021). Dit deelproject beoogde inzicht te verschaffen in (a) hoe veelbelovende interventies doorontwikkeld kunnen worden tot evidence-informed interventies, door ontbrekende mechanismen (bv. ouderbetrokkenheid of reflectie) toe te voegen, en (b) hoe gevorderde interventies goed geïmplementeerd kunnen worden in de school.

Deelvragen:

- 3a. Hoe kunnen veelbelovende interventies worden doorontwikkeld tot evidence-informed interventies?
- 3b. Wat hebben scholen nodig bij de implementatie van een interventie om te komen tot een kwalitatief goede uitvoering? Hoe verloopt het implementatie- en veranderingsproces?
- 3c. Wat zijn randvoorwaarden voor effectieve doorontwikkeling en implementatie van LOB-interventies (met het oog op opschaling)?

5.2 Doorontwikkeling van de interventies

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de doorontwikkeling van de interventies heeft plaatsgevonden. Eerst komt de praktijkbegeleiding door het Verwey-Jonker Instituut in de beginfase van het project aan de orde. Vervolgens zijn de interventies beschreven en de verbeteringen die daarin gaandeweg zijn aangebracht in de RPP's en wordt er gerapporteerd over de werksessies die met dat doel plaatsvonden. Tot slot wordt antwoord gegeven op bovengenoemde onderzoeksvragen.

5.2.1 Praktijkbegeleiding interventiebedrijven door het Verwey-Jonker Instituut

Het Verwey-Jonker Instituut (VJI) heeft op verzoek van NRO ten behoeve van de call ‘Gelijke Kansen richting de Toekomst’ een literatuuronderzoek uitgevoerd en een deel van het aanbod

aan bestaande interventies in kaart gebracht. Het VJI constateerde dat: (1) veel interventies/activiteiten/materialen geen duidelijke wetenschappelijke onderbouwing leken te hebben, (2) er nauwelijks focus op de doelgroep leerlingen was, (3) de interventies vaak nog niet zo ver doorontwikkeld waren dat een evaluatieonderzoek uitgevoerd kon worden. NRO vond het van belang dat er onafhankelijk van het onderzoek (uitgevoerd door GION/Kohnstamm) praktijkbegeleiding van de interventie-organisaties kon plaatsvinden. Een tweede rol voor het VJI was daarom het begeleiden van de interventie-organisaties bij het uitvoeren en verder ontwikkelen van interventies betrokken bij het onderzoek voorafgaand en tijdens het onderzoek uitgevoerd door GION/Kohnstamm.

De oorspronkelijke opzet voor de praktijkbegeleiding door het Verwey-Jonker Instituut was om in het eerste onderzoeksjaar de gekozen interventies een stap verder te brengen op de effectenladder, geschikt te maken voor de specifieke doelgroep (leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond) en voor evaluatieonderzoek; dat laatste wil zeggen meedenken over methoden en benodigde data om de effectiviteit van de interventie zo goed mogelijk in kaart te brengen. Deze aanpak van de praktijkbegeleiding is na de toekenning en een definitieve keuze voor interventies in overleg met de projectgroep en opdrachtgevers aangepast. De focus van het VJI kwam hierbij vooral te liggen op het beschrijven en de doorontwikkeling van de interventie(s), omdat bij een deel van de interventies doorontwikkeling noodzakelijk was alvorens evaluatieonderzoek te kunnen uitvoeren. Alle interventie-organisaties zagen de meerwaarde van praktijkbegeleiding in en wilden graag meewerken.

De interventies die geselecteerd waren voor het onderzoek worden op middelbare scholen meer of minder expliciet ingezet als onderdeel van loopbaanoriëntatie- en begeleiding (LOB). Ze hebben verschillende doelen, zoals leerlingen meer inzicht geven in hun interesses en talenten en in de arbeidsmarkt of het enthousiasmeren van leerlingen om te kiezen voor een technische opleiding. De interventies zijn ook verschillend qua omvang: variërend van een dagdeel in een schooljaar tot een middag per week gedurende praktisch het hele schooljaar. Twee interventies worden georganiseerd door twee verschillende mbo-instellingen, te weten Kies je wereld en het Windroosprogramma, de vier andere door IMC Weekendschool, Jinc, Platform Talent voor Technologie en Masterplan Techniek Amsterdam. Met de interventie-organisaties is, in samenspraak met de projectgroep en VJI, besproken bij welke elementen, gericht op het loopbaangerichter inzetten van de interventies, ze ondersteuning kunnen gebruiken. Uit deze eerste gesprekken kwamen de volgende drie elementen in de meeste gesprekken naar voren: (a) ouderbetrokkenheid: hoe zorg je dat ouders betrokken worden bij de activiteiten van de interventie?, (b) samenwerking met het onderwijs: hoe zorg je dat onderwijsprofessionals de interventie (blijven) implementeren zoals beoogd? en (c) reflectie: hoe kunnen we leerlingen voorbereiden op en nadenken over de ervaringen en kennis die ze hebben opgedaan?

Op basis hiervan heeft het VJI een plan van aanpak voorgelegd aan NRO bestaande uit individuele begeleiding per interventie-organisatie en een gezamenlijke themasessie voor alle deelnemende interventie-organisaties. Na bestudering van documenten en gesprekken met de

interventie-organisaties is een beschrijving van de interventies en van de werkzame elementen tot stand gekomen volgens het format van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI). De interventie-organisaties hebben daarnaast concrete handvatten gekregen om de elementen ouderbetrokkenheid en voorbereiding op een activiteit en reflectie na een praktijkervaring te versterken. De interventie-organisaties waren verantwoordelijk voor de doorontwikkeling op interventieniveau. Door allerlei omstandigheden zoals de nasleep van corona en wisselingen in de teams van interventie-organisaties, bleken zij bij de versterking van de interventies meer ondersteuning nodig te hebben dan op voorhand de bedoeling was. Om deze reden heeft het VJI in overleg met de projectgroep en de interventie-organisaties concrete opdrachten ter versterking van de interventies uitgewerkt. De projectgroep heeft materialen beschikbaar gesteld voor het betrekken van ouders (thema a) en voor reflectie-activiteiten (thema c) die het VJI als basis kon gebruiken voor deze intensievere ondersteuning op deze twee gebieden. Voor thema b, de samenwerking met het onderwijs, zijn door het VJI suggesties gedaan ter versterking van de samenwerking, bijvoorbeeld om duidelijker te communiceren wat de verwachtingen zijn van de school wat betreft de uitvoering van de interventie.

De praktijkbegeleiding van de interventie-organisaties door VJI is afgerond met een gezamenlijke online themasessie waarbij uitwisseling met elkaar en verbetering van de interventies centraal stonden. In het ‘Eindverslag praktijkbegeleiding vmbo’ van het VJI is een handleiding opgenomen met een beschrijving van de werkzame elementen en van relevante opdrachten om deze te versterken. Hiermee kunnen ook andere interventie-organisaties hun interventies doorontwikkelen.

5.2.2 Korte beschrijving van de interventies en de doorgevoerde aanpassingen

De praktijkbegeleiding door het VJI is in juli 2021 afgerond, oorspronkelijk was dit beoogd in het vroege voorjaar van 2021, zodat de interventie-organisaties voldoende tijd zouden hebben om de interventies door te ontwikkelen en in aangepaste vorm aan de afnemende scholen aan te bieden. Door omstandigheden bij het VJI en de interventie-organisaties is daarin dus vertraging opgelopen. In mei 2021 is in overleg met de interventie-organisaties direct gestart met de werving van de scholen voor het onderzoek. In de gesprekken met de interventie-organisaties werd duidelijk dat bij geen van de interventies de beoogde aanpassingen al waren doorgevoerd en gecommuniceerd met de scholen. De belangrijkste reden hiervoor was het gebrek aan tijd en in enkele gevallen ook menskracht. Bij meerdere interventies waren omvangrijke aanpassingen nodig omdat er ook leerlingboekjes met opdrachten en docentenhandleidingen aangepast moesten worden. Dit vergde veel overleg en inspanningen in een kort tijdsbestek tussen het einde van schooljaar 2020/21 en de start van het nieuwe schooljaar, waardoor dit niet is gelukt. Het evaluatieonderzoek is daardoor in de meeste gevallen gericht op de oorspronkelijke interventies. De doorontwikkeling van de interventies en de implementatie op de scholen zijn zodoende min of meer parallel gaan lopen, waarbij dus de interventie-organisaties praktijkbegeleiding van VJI kregen, en de deelnemende scholen door de projectgroep (voor een verdere beschrijving hiervan, zie paragraaf 5.3). In 2023, na afloop van de dataverzameling op de scholen, is opnieuw met de interventie-organisaties gesproken over doorgevoerde en/of

geplande aanpassingen. Bij de hiernavolgende korte beschrijvingen staan per interventie deze aanpassingen en de uitvoering ervan beschreven.

Interventiebeschrijving Technologieroute

Het programma Technologieroute is ontwikkeld door Masterplan Techniek Amsterdam, en wordt gefinancierd en ondersteund door Techcampus Amsterdam. Techcampus, een samenwerkingsverband van Amsterdamse vmbo-scholen, het mbo en het bedrijfsleven. Het doel van de Technologieroute is om vmbo-tl leerlingen van het derde en vierde leerjaar uit Amsterdam en omgeving kennis te laten maken met techniek en tevens te werken aan hun communicatievaardigheden. In het onderzoeksjaar konden de scholen kiezen uit 19 verschillende projecten. De leerlingen werken tijdens een project in duo's in zes tot acht dagdelen aan een technische opdracht voor een externe opdrachtgever waarbij ze worden begeleid door een mbo-student van een voor de opdracht relevante opleiding. Daarnaast beoogt de interventie bij te dragen aan de werving van technisch geschoold personeel, waar veel behoefte aan is binnen de regio Amsterdam. Voor scholen is het mogelijk het programma in te bedden in hun LOB-activiteiten en/of een koppeling te maken met het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) door middel van het profielwerkstuk.

De voorgestelde aanpassingen naar aanleiding van de gesprekken met de interventie-organisatie betreft vooral de communicatie met de verschillende partijen die betrokken zijn bij de onderwijsprojecten: de scholen, bedrijven en mbo-instellingen. De interventie-organisatie wil hierin een verbeterslag maken door te zorgen voor een duidelijke handleiding voor docenten die per stap inzichtelijk maakt wat er van alle betrokkenen verwacht wordt en voor de bedrijven een handleiding met didactische tips. Voor elk onderwijsproject zijn drie stappen toegevoegd die betrekking hebben op werkzame elementen: voorbereiding tijdens een les vooraf, ouderbetrokkenheid en naderhand reflectie. TechCampus Amsterdam heeft vanwege gebrek aan menskracht niet eerder de aanbevelingen kunnen verwerken in de onderwijsprojecten maar neemt deze mee bij de reorganisatie van de Tech onderwijsprojecten vanaf 2024. De onderwijsprojecten zullen dan via een eenvoudigere structuur worden aangeboden waardoor scholen bij de organisatie beter worden ontzorgd, de kwaliteit op de scholen wordt verbeterd en ouders beter betrokken raken bij de onderwijsprojecten. Daarvoor wordt het team uitgebreid en worden de werkprocessen geoptimaliseerd en deels geautomatiseerd.

Interventiebeschrijving Vakkanjer Explorer

Vakkanjer Explorer is onderdeel van Vakkanjers, een programma van Platform Talent voor Technologie en een initiatief van technische sectoren om de instroom van goed opgeleide vakmensen te stimuleren. Met Vakkanjers werken scholen en bedrijven samen aan het verbeteren van de technische vaardigheden én aan de persoonlijke ontwikkeling van leerlingen. Vakkanjer Explorer is voor tweede- en derdejaars middelbare scholieren die technische oplossingen bedenken, maken en presenteren met hun teamgenoten. Elk jaar heeft Vakkanjer Explorer een andere opdrachtgever. In 2020/21 kwam de opdracht van het Wereld Natuur Fonds, in het onderzoeksjaar van het Van Gogh Museum en ASML. Leerlingen voeren de

opdracht op school uit en de groep met het beste idee voor een technische oplossing wordt tijdens de schoolfinale uitgeroepen tot winnaar.

Er is een aantal aanpassingen voorgesteld om de interventie te versterken. Een daarvan was om aan de reflectievragen in de docentenhandleiding van Vakkanjer Explorer creatieve werkvormen toe te voegen in plaats van alleen reflectieverslagen op papier. Ook is geadviseerd in de voorbereiding op de opdracht van Vakkanjer Explorer meer aandacht te besteden aan reflectie door te beginnen met een kick-off bijeenkomst voor leerlingen en ditzelfde voor ouders om zo de rol van ouders bij het begeleiden van hun kind te vergroten. Daarnaast was het advies om een opdracht op te nemen waarbij leerlingen en ouders gestimuleerd worden met elkaar in gesprek te gaan over de aankomende studiekeuze van de leerlingen. Vakkanjers heeft laten weten dat ze bij de edities vanaf 2023/24 ouderbetrokkenheid gaan versterken.

Voorbeeld:

Medewerker van Platform Talent voor Technologie over ouderbetrokkenheid:

“Bij Vakkanjers is de eindpresentatie ook voor ouders. In de praktijk zien ze dat bij de finales ouders heel erg betrokken zijn en dat ouders dan ook meer beeld krijgen van bijvoorbeeld techniek en dat je daar niet altijd vieze handen van krijgt. En ze zien dat hun kind dat kan, het geeft dus ook meer beeld van de kwaliteiten en vaardigheden van het kind”.

Interventiebeschrijving Kies je wereld

Kies je wereld is een kennismakingsprogramma voor derdejaarsleerlingen van het vmbo, georganiseerd door het Friesland College. Tijdens het programma maken de leerlingen in een dagdeel op een laagdrempelige manier kennis met een vervolgopleiding op locatie van het Friesland College. Deze kennismaking is in de vorm van interactieve workshops, waar leerlingen vooraf voor moeten kiezen. Het doel is om een bijdrage te leveren aan de loopbaanontwikkeling van de leerlingen door hen inzicht te bieden in één van de door hen gekozen opleidingen van het Friesland College zodat zij tot een passende keuze voor een vervolgopleiding kunnen komen.

Voorgestelde aanpassingen hadden betrekking op een betere voorbereiding op de activiteit en reflectie na afloop. VJI heeft een keuzeopdracht toegevoegd om te komen tot een onderbouwde keuze voor een workshop. Ook is een reflectieopdracht toegevoegd om na het bezoek aan het mbo de koppeling te maken tussen de workshop en het LOB-dossier en zijn tips gegeven over hoe ouders te betrekken bij de interventie. Vooralsnog zijn geen van deze voorgestelde aanpassingen doorgevoerd, dit heeft waarschijnlijk deels te maken met personele wisselingen bij de interventie-organisatie.

Interventiebeschrijving Bliksemstage

Bliksemstage en Carrière Coach zijn twee van de vele projecten van JINC. De Bliksemstage wordt onder andere ingezet voor vmbo-leerlingen uit het eerste en tweede leerjaar. Deze is vooral bedoeld voor jongeren uit wijken met sociaaleconomische achterstand die minder rolmodellen in hun omgeving hebben en soms zelden hun wijk uitkomen.

JINC laat leerlingen kennis maken met beroepen door het organiseren van Bliksemstages. Vmbo leerlingen (1e en 2e leerjaar) gaan een ochtend naar bedrijven³ en voeren daar opdrachten uit om ervaring op te doen. Het doel is niet alleen om jongeren in contact te brengen met mogelijke beroepen voor later, maar ook om hun algemene ontwikkeling te vergroten. JINC helpt de bedrijven bij de invulling van het programma en deelnemende bedrijven ontvangen een handleiding met tips. Bliksemstages worden uitgevoerd door mensen uit het werkveld maar ook docenten zijn betrokken. Iemand van school gaat mee om de leerlingen te begeleiden. En na afloop reflecteert de docent met de leerlingen op het bezoek. JINC verstrekt lesmateriaal aan docenten dat gebruikt kan worden bij zowel de voorbereiding als de evaluatie van de Bliksemstage. Ook neemt JINC alle organisatorische taken op zich en legt de contacten met het bedrijfsleven.

De voorstellen voor versterking van de interventie richtten zich onder andere op een betere voorbereiding op de activiteiten door middel van een kick-off bijeenkomst voor leerlingen en een reflectieopdracht na afloop van de Bliksemstages. Daarnaast is geadviseerd om in de docentenhandleiding waarin al veel aandacht wordt besteed aan reflectie, creatieve werkvormen toe te voegen om de uitvoering hiervan voor docenten en leerlingen aantrekkelijker te maken. Deze aanbevelingen zijn door JINC nog niet geïmplementeerd. Wel heeft JINC het advies om ouders meer te betrekken bij de Bliksemstages overgenomen door een interviewopdracht op te nemen in het pakket.

Binnen JINC was er al aandacht voor onderzoek en ontwikkeling, maar sinds najaar 2022 houdt een specifiek team zich bezig met de kwaliteit en impact van de JINC leerlijn en het ontwikkelen van innovaties en digitalisering van lesmateriaal. Het versterken van ouderbetrokkenheid en reflectie bij de bliksemstages maar ook bij alle andere projecten van JINC valt daaronder. De aanpassingen zullen vanaf schooljaar 2023/24 plaatsvinden. Wat precies aangepast wordt is bij het schrijven van deze rapportage nog niet bekend. Andere beoogde aanpassingen zijn bijvoorbeeld het ontwikkelen en standaardiseren van een menukaart aan programma's, meer nadruk op het erkennen van talent, en meer aandacht voor evaluatie en terugkoppeling van ervaringen.

Een andere ontwikkeling die niet is voortgekomen uit de praktijkbegeleiding van dit project, maar die wel relevant is, is de werving van vrijwilligers voor bliksemstages. Dit verloopt moeizamer dan bij andere projecten omdat bedrijven minder tijd en personeel zeggen te hebben voor de begeleiding van leerlingen. JINC werkt aan een pilot voor werving en behoud van vrijwilligers voor de Bliksemstages.

Interventiebeschrijving Carrière Coach

Carrière Coach is een interventie voor vmbo-leerlingen uit leerjaren 3 en 4, en sluit daarmee aan op de Bliksemstage, die plaatsvindt in groep 7 en 8 en in het eerste en tweede leerjaar van

³ De term bedrijven of bedrijfsleven hanteert JINC in de breedste zin van het woord, het gaat naast commerciële bedrijven zeker ook om ministeries, gemeenten, zorginstellingen of andere instanties.

het vmbo. Vaak worden Bliksemstage en Carrière Coach samen op een school uitgevoerd. Zo volgen de vmbo-leerlingen in alle leerjaren een interventie van JINC.

Carrière Coach is ook voor leerlingen uit wijken met een sociaaleconomische achterstand die weinig hulp en rolmodellen hebben om hen goed te begeleiden bij het maken van een profiel- of studiekeuze dan wel beroep. Onderzoek laat zien dat ze vaak onvoldoende weten van de mogelijkheden op de arbeidsmarkt, omdat ze in hun omgeving minder voorbeelden zien van geslaagde carrières of succesvolle ondernemingen. JINC verbindt deze jongeren aan een Carrière Coach. Deze coach helpt een leerling door middel van enkele gesprekken om hun interesses en kwaliteiten te ontdekken. Vrijwilligers van bedrijven die coach worden, krijgen een uitgebreide persoonlijke briefing van JINC, inclusief een handleiding vol praktische informatie en tips. Alle bijeenkomsten vinden op school plaats. De docent bereidt de leerlingen in de les voor op de gesprekken en reflecteert er na afloop met hen op. Ook zorgt de docent voor de planning, zodat de gesprekken zo goed mogelijk aansluiten bij andere LOB-activiteiten.

De voorgestelde aanpassing was om leerlingen beter voor te bereiden door een kick-off bijeenkomst voor hen te organiseren. Deze kick-off bijeenkomst waarvoor een opzet is uitgewerkt is (nog) niet overgenomen. Het team ‘onderzoek & ontwikkeling’ gaat zich in 2023 richten op het versterken van de kwaliteit van Carrière Coach. Hoe die versterking eruit gaat zien, wordt nog vastgesteld.

Interventiebeschrijving Windroosprogramma

Samen met het ROC Da Vinci College hebben middelbare scholen een doorstroomprogramma ontwikkeld om leerlingen te ondersteunen bij het maken van de overstap van het vmbo naar het mbo. De activiteiten binnen het Windroosprogramma zijn gericht op vierdejaars leerlingen van het vmbo.

Met behulp van het Windroosprogramma krijgen vmbo-leerlingen door het uitvoeren van maatwerk opdrachten inzicht in de (leer)cultuur en de opleidingen van het mbo. Zij leren welke studievaardigheden in het mbo nodig zijn en ontwikkelen een realistisch beroepsbeeld. Het doorstroomprogramma vmbo-mbo versterkt het bestaande LOB-programma van de vmbo-school en vormt een traject met verschillende stappen om te komen tot een gefundeerde keuze voor de vervolgopleiding. Dit vergroot de kans op het succesvol afronden van een beroepsopleiding. Het Windroosprogramma ondersteunt de decanen in het vmbo bij de begeleiding van leerlingen bij het maken van hun studiekeuze. De voorstellen voor aanpassing richten zich vooral op het versterken van de betrokkenheid van ouders. Zij worden al enigszins betrokken doordat de leerling de praktijkopdracht thuis uitvoert en vaak hulp nodig heeft om deze uit te voeren. Om het gesprek over de aankomende studiekeuze tussen leerlingen en ouders/verzorgers te stimuleren, is geadviseerd om een interviewopdracht hiervoor op te nemen. Inmiddels is een extra opdracht opgenomen waarbij de ouders geïnterviewd worden over de (voorlopige) opleidingskeuze van hun kind. Dit is een van de uitkomsten van een werkgroep, bestaande uit enkele vmbo-decanen, de Da Vinci-medewerker en een contactpersoon van mbo Yuverta die zich heeft gebogen over activiteiten om ouders meer bij het proces van de keuze

voor een vervolgopleiding te betrekken. Deze zijn voorjaar 2023 besproken tijdens een jaarlijkse kennisdelingsbijeenkomst van de deelnemende scholen.

Ook zijn de suggesties voor de ‘Meet & Greet’ bijeenkomst op het mbo en voor de opzet van een proefles ter harte genomen. In 2023/24 wordt aandacht besteed aan de voorbereiding van docenten/workshopbegeleiders en deelnemende studenten van de proeflessen en Meet & Greet. Ze krijgen tips over *Hoe geef ik een goede gastles/workshop, Meet & Greet?* Daar gaat Da Vinci de handleiding van VJI bij gebruiken.

Er waren enkele ontwikkelingen die niet voortgekomen zijn uit de praktijkbegeleiding van VJI maar die wel in de onderzoeksperiode plaatsvonden en die ook relevant zijn voor dit project. Uit een evaluatie van het Windroosprogramma met de scholen bleek dat de proeflessen en de praktijkopdrachten per opleiding te veel van elkaar verschillen. Veel opdrachten zijn daarom aangepast. Nieuw is ook de voorwaarde dat het driehoeksgesprek met de studieloopbaanadviseur van het mbo alleen gevoerd wordt als de mentor of decaan van de vmbo-school erbij aanwezig is, omdat de ervaring is dat dit gesprek heel waardevol is voor alle partijen. Da Vinci werkt verder aan het koppelen van leerlingen aan bedrijven. Er wordt een pilot gestart met een aantal technische bedrijven die samen met docenten en studenten een bijdrage gaan leveren aan de proeflessen en de Meet & Greet met bedrijven. Het is de bedoeling dat leerlingen dan ook in gesprek kunnen gaan met iemand die het beroep uitoefent dat zij onderzoeken.

Interventiebeschrijving IMC on tour voor Internationale Schakelklassen

Stichting IMC Weekendschool bereidt jongeren voor op de belangrijkste stap na hun schoolperiode: vanuit eigen talenten en interesses keuzes maken voor een toekomstig beroep. Het doel is dat jongeren van alle schoolniveaus en alle sociale achtergronden gemotiveerd hun plek in de samenleving kunnen innemen door kennis te maken met beroepen waar ze in de privé omgeving vaak weinig mee in aanraking komen. Bij het programma IMC on tour krijgen kinderen die korter dan twee jaar in Nederland zijn (van vluchtelingen, statushouders en arbeidsmigranten) een jaar lang elke week les van een bevlogen beroepsbeoefenaren (vrijwilligers) die vertellen over hun beroep en vakgebied. Dit zijn beroepsbeoefenaren, uiteenlopend van artsen en wetenschappers tot muzikanten en kunstenaars, die de leerlingen laten kennismaken met hun vakgebied. Door deze lessen, die gecoördineerd worden door de IMC jaarcoördinator, krijgen ze een beter beeld van beroepsmogelijkheden, verruimen de jongeren hun blikveld, vergroten hun zelfvertrouwen en versterken hun binding met de maatschappij. Daarnaast volgen de leerlingen in de zomervakantie acht dagen zomerschool.

Een belangrijk advies voor IMC on tour én voor de ISK's was om voor meer verbinding tussen IMC on tour en school te zorgen, zodat de docenten beter op de hoogte zijn van het doel en de activiteiten van IMC on tour. Een andere aanbeveling was om ouders meer te betrekken door een kick-off bijeenkomst voor ouders te organiseren en/of leerlingen een huiswerkopdracht te geven om samen met ouders uit te voeren, zoals een interview met hun ouders over hun interesses, motieven en daarbij passende beroepen. Een derde aanbeveling was het versterken

van reflectie omdat dit nu sterk afhankelijk is van de jaarcoördinator aangezien er weinig gestandaardiseerd is. Geadviseerd is om een format te ontwikkelen om leerlingen vooraf al bewust na te laten denken over hun motieven en interesses en aansluitend hierop een kick-off bijeenkomst te organiseren, waarbij leerlingen uitleg krijgen van IMC on tour. Dit is nog niet opgenomen in het IMC on tour programma. De focus ligt vooral op het aanbieden van een breed spectrum aan gastlessen en minder op reflectie. Wel heeft een van de jaarcoördinatoren opdrachten en spellen hiervoor uitgewerkt en deze gedeeld met de collega's. Begin schooljaar 2022/23 hebben de jaarcoördinatoren van IMC on tour een training ouderbetrokkenheid gevolgd en een plan uitgewerkt over ouderactiviteiten die ze willen organiseren op de ISK's.

5.3 Praktijkbegeleiding van de deelnemende scholen

In de uiteindelijke uitvoering van het onderzoeksplan is ervoor gekozen om bij *alle scholen* in te zetten op een doorontwikkelingstraject én een impact-/effectmeting in plaats van bij een deel van de scholen (zie ook Hoofdstuk 3). De belangrijkste reden hiervoor was dat bij vrijwel alle geselecteerde interventies en bij vrijwel alle deelnemende scholen het onderdeel reflectie en het onderdeel ouderbetrokkenheid het minst waren uitgewerkt. Omdat er vanwege de lockdowns geen lokale LAB-meetings mogelijk waren voor de doorontwikkeling zijn alle deelnemende scholen uitgenodigd voor de online werksessies gericht op versterking van reflectie en ouderbetrokkenheid. Tijdens de werksessies voor de ISK's en IMC on tour was er daarnaast aandacht voor meer verbinding tussen de school en het IMC on tour programma.

5.3.1 Werksessie 1: De interventies en effectieve LOB

Tussen maart en november 2022 zijn vier werksessies georganiseerd per cluster van scholen. Zo was de eerste werksessie gericht op de Technologieroute en de scholen die deze interventie inzetten en deelnamen aan het onderzoek. De tweede werksessie was gericht op Kies je wereld en het Windroosprogramma, en de derde werksessie op Vakkanjers Explorer en Carrière Coach. De vierde werksessie was gericht op IMC on tour. Tijdens deze 'innovation labs' kregen de betrokken LOB-coördinatoren, docenten én de interventie-organisaties tijdens verschillende werksessies informatie over de zeven elementen van effectieve LOB, de belangrijkste uitkomsten van de literatuurstudie. Daarnaast is op interactieve wijze uitgewisseld hoe de betrokken scholen werken aan voorbereiding op de interventie, reflectie en het betrekken van ouders. Ook zijn concrete reflectieopdrachten en opdrachten om ouders meer te betrekken bij loopbaankeuzes toegelicht en is besproken hoe de scholen deze kunnen inzetten. Doordat de handvatten per werksessie toegespitst waren op de betreffende interventie(s) konden de scholen hiermee de interventie direct versterken. Hieronder geven we een korte reflectie op de werksessies per 'cluster' interventies.

Technologieroute

Aanwezig waren de projectleider Techcampus, uitvoerder van de Technologieroute, de verantwoordelijke docenten van de vier aan het onderzoek deelnemende Amsterdamse mavo's

en twee docenten van scholen die ook werken met de onderwijsprojecten van de Technologieroute. Uitgewisseld is hoe de scholen de keuze maken uit de 19 onderwijsprojecten. De ene school maakt zelf de keuze, bij een andere hebben de leerlingen daar ook een rol in. Eén school heeft in het onderzoeksjaar in samenwerking met twee mbo's zelf twee projecten ontwikkeld. Als de scholen de keuze hebben gemaakt voor een aantal onderwijsprojecten kiezen de leerlingen - op één school na - zelf uit de onderwijsprojecten. Hoe ze dit doen is verschillend. Eén docent vertelt dat de leerlingen tijdens het mentoruur een korte presentatie krijgen en dan kiezen. Bij een andere school bekijken de leerlingen korte filmpjes van de gekozen projecten en motiveren dan hun keuze klassikaal. Bij een school kiest de school de eerste keren en maken de leerlingen bij het laatste project zelf de keuze. Een school heeft de leerlingen ingedeeld op basis van hun interesses. Tijdens de werksessie kwam een docent met de suggestie dat een opdracht ter voorbereiding op de onderwijsprojecten verwerkt zou kunnen worden in het portfolio van het daar gegeven vak Technologie & Toepassing. Daarmee kunnen leerlingen achteraf terugkijken of die keuze heeft gebracht wat ze vooraf dachten.

Over reflectie op hun eigen kwaliteiten en drijfveren en betrokkenheid van ouders vertelde een deelnemer van een van de scholen dat leerlingen tijdens een driehoeksgesprek vertellen aan ouders en de mentor wat ze hebben gedaan en wat ze hebben geleerd van het project. De docent noemde dat het afhankelijk is van de mentor hoe dit wordt uitgevoerd. Bij de eindpresentatie van de projecten stellen docenten klassikaal vragen over kwaliteiten en waarom leerlingen iets wel of niet leuk vonden. Een suggestie van een van de docenten tijdens de werksessie was dat niet alleen docenten feedback geven maar ook leerlingen elkaar feedback geven. Een andere suggestie om de onderwijsprojecten nog beter te benutten was om leerlingen die naar een bouwplaats gaan te laten uitzoeken welke beroepen daar allemaal werkzaam zijn, hen te vragen welke opleiding daarvoor nodig is en een van deze beroepsbeoefenaren kort te laten interviewen. De conclusie was dat hoe meer sturing docenten geven aan dit proces, hoe meer leerlingen ervan leren. Docenten van enkele scholen noemden hun voorkeur voor individuele reflectiegesprekken, maar het ontbreekt hen aan tijd om dit te doen. De algemene conclusie was dat betrokkenheid van ouders en reflectie beter kan. Op enkele scholen krijgen ouders een informatiebrief of worden ze uitgenodigd bij een eindpresentatie. Een docent merkte op dat mentoren niet altijd op de hoogte zijn van de onderwijsprojecten en dat daarom niet standaard wordt teruggekeken op deze ervaringen. Vanuit het onderzoeksproject zijn suggesties gegeven om met een thuisopdracht ouders meer te betrekken. Door ouders mee te nemen in het keuzeproces kunnen ze hun kind meer ruimte geven voor eigen keuze is de ervaring. De projectleider van de Techcampus gaf aan de suggesties te verwerken in de projecten.

Kies je wereld en het Windroosprogramma

Bij de werksessie waren van beide interventie-organisaties de contactpersonen aanwezig evenals de decanen en een docent van de drie betrokken scholen. Bij Kies je wereld kunnen de leerlingen in principe de workshop van hun voorkeur kiezen, maar de deelnemers noemden wel dat dit bij populaire workshops niet altijd lukt omdat die snel vol zitten. Populaire workshops

zijn workshops waar leerlingen niet alleen luisteren maar ook iets kunnen doen. Kies je wereld geeft aan de deelnemende scholen door wat zij ter voorbereiding kunnen doen maar heeft geen zicht op wat er daadwerkelijk gebeurt. De betrokkene van het Windroosprogramma laat leerlingen verschillende vragen en opdrachten maken en op basis daarvan maakt hij de keuze voor een geschikte opleiding. De leerling onderzoekt dan verder of de opleiding passend is, onder andere door het maken van een praktijkopdracht die het mbo voor leerlingen op maat aanbiedt. Het Windroosprogramma heeft een zeer uitgebreide keuze van opdrachten die leerlingen helpen om een keuze voor een opleiding te maken. Opgemerkt wordt dat het ook voor de begeleidende docenten nuttig is om kennis te maken met het mbo en dat het bevorderlijk is voor de samenwerking tussen vmbo en mbo.

Op de school die het Windroosprogramma inzet, geven leerlingen een presentatie aan de ouders en begeleiders van het profielwerkstuk, waarin ook de gemaakte keuze is opgenomen. Bij een van de twee scholen die samenwerken met Kies je wereld hebben leerlingen iedere 9 weken een gesprek met hun coach en ouders waarin ook de ervaring met Kies je wereld aan bod komt. Wel geeft de decaan aan dat het afhankelijk is van de mentor of echt gereflecteerd wordt tijdens dit gesprek. Bij de andere school beantwoorden de leerlingen vragen op papier over hoe ze de workshop van Kies je wereld vonden, wat hun volgende stap is en of verwachtingen zijn uitgekomen.

Ouders worden geïnformeerd over Kies je wereld, maar zijn niet altijd actief betrokken. Een van de decanen heeft de ervaring dat ouders het interessanter vinden als iemand van het mbo vertelt over Kies je wereld in plaats van de decaan van het vmbo. En de ervaring leert dat ouders meer betrokken zijn als leerlingen een rol hebben in de organisatie van een ouderavond. Bij de school die meedoet aan het Windroosprogramma is het door covid voor het eerst gelukt om ouders aanwezig te laten zijn bij de gesprekken van de leerling met de mbo docent over de studiekeuze omdat deze gesprekken, anders dan voorheen, nu online waren. De school gaat er vanwege deze positieve ervaringen ook online mee door.

Vakkanjers Explorer en Carriere Coach

Bij de werksessie waren de projectleider Jetnet & Technet van Platform Talent voor Technologie, de projectleider van JINC Flevoland en de decaan en een docent van de twee scholen die deze interventies inzetten aanwezig. Een van de gespreksonderwerpen was dat de leerlingen en coach nu aan elkaar worden gekoppeld, zonder dat zij zelf betrokken zijn bij de keuze en datzelfde geldt voor Vakkanjers waar geen keuzemogelijkheid is omdat alle scholen in het hele land aan hetzelfde project werken.

De projectleider van JINC noemde dat het wel belangrijk is dat er keuzemogelijkheid is. Zo was er een school waar ervoor gekozen was dat alleen techniekleerlingen meededen aan Carrière Coach waardoor leerlingen uit andere richtingen hiervoor niet in aanmerking kwamen. Ook kunnen coaches voorkeuren hebben, bijvoorbeeld voor het coachen van jongens of meisjes. JINC gaat de mogelijkheid bekijken om ook voor leerlingen de keuze voor een coach met een bepaald beroep of man/vrouw mogelijk te maken. Voor wat betreft de voorbereiding was het

een nadeel dat alleen de techniekleerlingen uit iedere klas meededen, omdat daardoor de mentoren hierbij niet betrokken konden worden. Komend jaar worden de Carrière Coaches op deze school gekoppeld aan een mentor en kan de mentor in de voorbereiding meer betekenen. De leerlingen beantwoorden na iedere activiteit vragen in een app van de Loopbaangroep waarmee automatisch de loopbaancompetenties worden aangevuld. Bij Carrière Coach ontdekken leerlingen dat zij een veel groter netwerk hebben dan dat zij zelf dachten

Een ander gespreksonderwerp was de vraag of dit leerlingen voldoende aanzet om te reflecteren. Volgens de school geeft het vooral de mentor een beeld waarover de leerling heeft nagedacht en hoe de ontwikkeling van de competenties eruit ziet. De school die met Vakkanjers werkt, voert mondeling gesprekken met de leerlingen aan het eind van het project Vakkanjers omdat ze hebben ervaren dat schriftelijke reflectie niet goed werkt. Tijdens dat gesprek met de mentor wordt teruggekomen op de ervaringen en komen kwaliteiten en netwerken aan bod.

JINC en de school stelden gezamenlijk een actiepoint voor om de betrokkenheid van ouders te versterken. Dit hield in dat zij voor de start van Carrière Coach een kick-off bijeenkomst met ouders en coaches organiseren (coaches stellen zich eventueel digitaal voor). Daarnaast zou een thuisopdracht over kwaliteiten en motieven aan het opdrachtenboekje worden toevoegen. Met deze opdracht denken ouder en kind samen na over kwaliteiten van de leerling en ook van de ouder. De kwaliteiten die de ouder aan de leerling meegeeft worden opgenomen in het boekje en vormen input voor het gesprek met de coach. De projectleider van Vakkanjer Explorer geeft aan dat dit een veelomvattend traject is waarbij het belangrijk is dat het haalbaar is voor de scholen. Een kick-off bijeenkomst met ouders zou ertoe kunnen leiden dat scholen afhaken. Wel gaat de contactpersoon bij Vakkanjer Explorer kijken of er andere mogelijkheden zijn om de ouderbetrokkenheid te versterken. De school die deelneemt aan Vakkanjer Explorer ziet wel mogelijkheden om ouders tijdens het leerling-mentor- oudergesprek een opdracht mee te geven over kwaliteiten en motieven die ze thuis maken en waar in de les op wordt teruggekomen. Dit staat overigens los van Vakkanjers. Naast gesprekken die de leerlingen hebben met de mentor willen ze ook leerlingen onderling in gesprek brengen over hun kwaliteiten.

IMC on tour

Omdat bij de interventie IMC on tour de jaarcoördinatoren de lessen op de ISK's verzorgen, hebben de jaarcoördinatoren ook deelgenomen aan de werksessies. Een specifiek thema voor deze werksessie was de samenhang tussen IMC on tour en het onderwijs. Docenten van beide deelnemende ISK's hebben weinig zicht op het IMC on tour programma. Besproken is dat meer contact tussen mentoren en de IMC jaarcoördinatoren noodzakelijk is zodat ze van elkaar weten wat ze doen en de mentor er ook aandacht aan kan besteden. Een IMC jaarcoördinator vertelt dat ze ter voorbereiding op een gastles een filmpje met kijkopdracht had laten zien en een kwaliteitspel had gedaan om leerlingen aan het denken te zetten over wat ze willen ontdekken. Dit werkte goed volgens de jaarcoördinator. Omdat het taalniveau erg uiteenloopt in de groepen is passend taalgebruik wel een uitdaging. De jaarcoördinator noemt dat terugkijken op de IMC on tour les, of bij de mentor of bij een gastles, belangrijk is om te zorgen dat het een afgerond

geheel wordt. Dit is nog niet gebeurd. Hier moet tijd voor ingeruimd worden en IMC on tour geeft aan dat de scholen het erg belangrijk vinden dat leerlingen een breed aanbod krijgen aan gastlessen van beroepsbeoefenaren en dat dit vooralsnog prioriteit heeft.

5.3.2 Werksessie 2: omgaan met verwachtingen

Uit de literatuurstudie naar werkzame elementen bij de studie- en beroepskeuze op het vmbo zijn zeven werkzame elementen naar voren gekomen. Een daarvan was omgaan met verwachtingen van anderen. Dit is een element dat in de Nederlandse context vrij nieuw is en geen deel uitmaakt van de loopbaancompetenties en waar weinig aandacht voor is op scholen. In juni 2022 is daarom voor alle scholen een extra online werksessie georganiseerd: *Kiezen/Doen wat echt bij je past. Leren omgaan met verwachtingen en stereotype toekomstbeelden*. Het Mundus College in Amsterdam voert een programma uit waarbij omgaan met verwachtingen een onderdeel is. In samenwerking met de coördinator van dit programma is de werksessie vormgegeven en uitgevoerd. Tijdens de werksessie is een toelichting gegeven op de zeven werkzame elementen en specifiek op de verschillende aspecten van het element Omgaan met verwachtingen. Hierbij is het programma bij het Mundus College uiteengezet (zie tekstbox hieronder). Daarnaast is geïnventariseerd welke verwachtingspatronen scholen zien bij hun leerlingen bij het maken van loopbaankeuzes, zijn mogelijke interventies besproken en is aandacht besteed aan hoe de deelnemers deze in de eigen praktijk kunnen inzetten.

Mundus doet verschillende dingen, vanuit noodzaak geboren. Docenten zagen dat leerlingen een kleine leefwereld hebben, de wijk niet uitkomen en weinig met beroepen in aanraking komen. *“De ene leerling wil dokter of advocaat worden en de ander ziet helemaal geen mogelijkheden”*.

Mundus heeft twee vakken ontwikkeld 1) talentontwikkeling waarbij leerlingen in 5 tot 6 weken een ‘talentvak’ volgen zoals sport, fietstechniek, beauty, patisserie. Hierdoor kunnen ze ontdekken wat ze leuk vinden. Een ander vak is persoonsvorming en socialisatie. Hierin staan vragen centraal als wie ben ik, wat kan ik, wat wil ik en hoe verhoud ik me tot de wereld? Door gesprekken te voeren komen leerlingen los van verwachtingen en patronen en leren ze omgaan met al die verwachtingen. Daarnaast vinden ook driehoeksgesprekken plaats die de mentor viermaal per jaar met de ouder en leerling samen voert. In die gesprekken presenteert de leerling de voortgang en vertelt wat hij of zij heeft geleerd, welke kwaliteiten zijn ontwikkeld, wat wel en niet aanspreekt etc. Die gesprekken gaan ook over ontwikkeling richting de toekomst. Door deze gesprekken wordt een relatie opgebouwd in een persoonlijke setting waarbij de docent kan doorvragen en zo nodig kritisch kan zijn.

Daarnaast is er een informatieavond over profielen waarbij ouders met hun kind een ronde langs alle profielen maken waarbij docenten uitleg geven. Vlak voordat er gekozen wordt kiezen ze voor een profiel en daar gaan ze een opdracht doen samen met ouders. De ervaring bij Mundus is dat dit bevordert dat leerlingen en ouders actief bezig zijn en samen ervaringen opdoen en in gesprek gaan. Het wordt afgesloten met een gesprek met de mentor over de opgedane ervaringen en de betekenis hiervan voor de keuze van de leerling. Tussendoor worden bij P&S ook allerlei thuisopdrachten gedaan die te maken hebben met kiezen van een profiel.

Alle deelnemende scholen waren uitgenodigd, medewerkers van vier scholen namen deel, evenals een medewerker van het ministerie van SZW, enkele studenten Onderwijskunde van de

RUG en de leden van de projectgroep. Deelnemers van de scholen herkenden stereotype verwachtingen van zowel docenten als ouders.

Reacties van deelnemers:

“Er zijn heel vaak leerlingen die naar de universiteit willen en naar allerlei opleidingen willen waar het voor hen heel lastig zal worden of in elk geval nu nog niet kan.”

En:

“In een bijeenkomst voor schoolleiders hadden we jongeren uitgenodigd. Een meisje vertelde over een open dag bij defensie dat de docent tegen haar zei: dat is helemaal niets voor jou”.

Er werden vooral veel voorbeelden genoemd van irreële beelden die ouders soms hebben van beroepen en van het niveau dat ze voor ogen hebben voor hun kind. Deelnemers gaven aan vooral veel aandacht te willen besteden aan kennismaken met een breed scala aan beroepen omdat jongeren weinig idee hebben wat beroepen inhouden. Dit kan jongeren helpen bij het maken van een weloverwogen keuze, maar het kan jongeren ook weerbaarder maken om met verwachtingen van anderen over hun studiekeuze om te gaan. Ook is genoemd dat het belangrijk is om talenten niet te onderschatten en om opties niet direct uit te sluiten als de huidige opleiding niet direct aansluit bij het gewenste beroep. Dit omdat er zeker ook onder jongeren met een migratieachtergrond veel stapelaars zijn die meer tijd nodig hebben om achterstanden in te halen.

Voorbeeld 1:

“Leerlingen roepen altijd het moet geld opleveren maar bij doorvragen blijkt dat ze het ook belangrijk vinden om iets te doen dat ze leuk vinden”.

Voorbeeld 2:

“Overtuigen werkt vaak niet, wel informatie geven over de inhoud van het vakgebied, wat je ermee kunt bereiken en over het belang van een keuze die past en waar de leerling gelukkig van wordt en goed in is”.

5.4 Reflectie LOB-betrokkenen op de implementatie van de interventie(s)

In de verklarende evaluatie (zie ook Hoofdstuk 4) zijn de LOB-betrokkenen gevraagd te reflecteren op de implementatie van de interventie(s). De volgende vragen zijn gesteld: (a) wat zorgde ervoor dat de interventie (of onderdelen daarvan) goed konden uitgevoerd? (m.a.w. wat maakte de implementatie succesvol), (b) wat zorgde ervoor dat de interventie (of onderdelen daarvan) niet goed konden worden uitgevoerd? (m.a.w. wat waren knelpunten in de implementatie, (c) is er een relatie gelegd tussen de interventie en het verdere LOB-programma, en zo ja, hoe? (d) zijn er nog veranderingen geweest of zijn er veranderingen op handen? (d) zou u de interventie weer kiezen? Waarom wel/niet? We geven hieronder een beknopte samenvatting van deze reflecties.

Technologieroute

Er is op drie van de vierscholen gereflecteerd op de implementatie van de interventie. Elementen voor succes waren op alle drie de scholen: het aanbod van onderwijsprojecten, de inzet van de docent van het vmbo, kleinschalige projecten, eigen keuze voor de richting, de begeleiding door school, bedrijven en het mbo. Op één van de scholen zijn door de pandemie de bedrijven afgevallen, maar is naar tevredenheid alleen met het mbo samengewerkt. Organisatorisch was de afstemming tussen vmbo en mbo op één van de scholen niet makkelijk (bv. periodes van aanmelding en verschillende roosters, reisafstand naar het mbo). Een andere school werkte dit jaar voor het eerst met de onderwijsprojecten, zij ondervonden dat ze teveel projecten hadden ingepland en leerlingen te weinig keuze hadden. De relatie tussen de interventie en het verdere LOB-programma verschilt per school, op twee scholen werd de relatie niet actief gelegd, op de derde school probeerden mentoren de link te leggen tussen de onderwijsprojecten en LOB in gesprekken met leerlingen.

Voorbeeld:

“Gesprekken met leerlingen zijn het meest waardevol, maar het is ook heel veeleisend om met 26 leerlingen in gesprek te gaan. Maar thuisopdrachten, interviews aan elkaar en klassikale dingen zoals strip, video, daar kunnen we opdrachten van maken, dat is goed te doen”.

De scholen hebben verschillende plannen voor verandering. De 1^e school is van plan minder projecten in te plannen, maar juist meer ruimte voor reflectie in te bouwen.

Voorbeeld 1:

“Reflectieverslagen liepen enorm uiteen, van vodjes tot uitgebreide verslagen maar dat liet weinig zien over de kwaliteit van de stage. Wanneer je meer stuurt krijg je een veel beter gesprek en een beter resultaat.”

Voorbeeld 2:

“Er worden veel dingen in het LOB portfolio gedaan maar het gaat uiteindelijk om wat het oplevert en dat leerlingen erover nadenken”.

De 2^e school wil het onderzoeken van beroepen meer aandacht geven en opdrachten die hierbij horen verwerken in het LOB-programma. Twee van de drie scholen willen ouders meer betrekken bij de onderwijsprojecten, zowel voorafgaand aan de keuze voor de projecten als bij de eindpresentaties. Alle scholen gaan in het kader van de ontwikkeling van praktijkgerichte programma's door met de onderwijsprojecten. Ze vinden het heel waardevol omdat het een andere manier van leren is waarbij de opdrachtgever vertelt wat het probleem is, leerlingen daar oplossingen voor bedenken en veel meer eigenaar worden van het project/leerproces. De ondersteuning die ze krijgen van mbo-docenten en studenten maakt het waardevol.

Vakkanjer Explorer

De interventie kan goed worden uitgevoerd als er een vast team is wat de interventie samen voor de verschillende leerjaren uitdraagt binnen de school. Het onderdeel ‘in het licht van

Vincent' sloeg bij de leerlingen niet echt aan. De interventie heeft wel met LOB te maken en zit goed stapsgewijs in elkaar, maar in andere lessen wordt niet echt teruggekeken of voorbereid op Vakkanjers. Daardoor maakt de interventie geen deel uit van de LOB-leerlijn. De school heeft ervoor gekozen volgend jaar de interventie niet in te zetten, doordat er veel nieuwe docenten zijn.

Kies je wereld

Succesfactoren waren onder meer de goede inhoud (goede workshops met actieve, praktische opdrachten). Op beide scholen wordt genoemd dat dit wel wat varieert tussen workshops, bij sommige workshops zijn de scholen heel tevreden (bv. sport, bakkerij en horeca), maar sommige workshops mogen nog wel wat praktischer, zoals de workshops over gamedesign, toerisme, zorg en ICT. Er moet niet alleen een presentatie gegeven worden, het is voor leerlingen pas aansprekend als er actieve werkvormen gebruikt worden. Hoewel er linkjes zijn tussen de interventie en het verdere LOB-programma, kan op beide scholen de relatie nog versterkt worden. Bij de ene school wordt bijvoorbeeld wel teruggekeken naar KJW activiteiten in de MOL-gesprekken. Bij de andere school moeten leerlingen 100 punten halen voor alle LOB-activiteiten, waaronder KJW. In het rode draad formulier wat gebruikt wordt kijken leerlingen terug op workshops van KJW, maar aan het eind van het jaar wordt niet op alle LOB-activiteiten teruggekeken en gereflecteerd op wat de leerling nu ontdekt heeft over zichzelf en over wat qua opleiding en werk passend is. De decaan is van plan ouders meer te betrekken bij de opdrachten (bv. bij de voorbereiding voor KJW) en leerlingen praktijkervaring op te laten doen op school, bv. een interne mini-stage in de kantine, bij de balie, de bibliotheek, etc. Beide scholen gaan door met de interventie.

Bliksemstage

Een succesfactor op beide scholen was dat de Bliksemstages vanuit zowel JINC als vanuit de school goed georganiseerd waren, bijvoorbeeld over waar en bij wie de begeleiders vanuit school moesten zijn en dat begeleiders en leerlingen weten wat ze te wachten staat. De Bliksemstages zijn afhankelijk van het programma bij het bedrijf, het succes hangt dus ook af van wat leerlingen gaan doen tijdens de stage. Eén van de scholen was ontevreden over de uitvoering, de Bliksemstage was online met de hele klas en leerlingen konden zelf geen keuzes maken. De relatie tussen de interventie en het verdere LOB-programma was op beide scholen niet optimaal, deels wegens de pandemie, maar ook doordat de uitvoering van LOB mentorafhankelijk is. Bij de andere school is gedurende het jaar toegewerkt naar meer samenhang.

Voorbeeld 1:

Ja, normaal gesproken zit er een doorlopende lijn in. Dit jaar niet vanwege corona. Het is wel mentorafhankelijk hoe de voorbereiding en reflectie worden uitgevoerd. Leerlingen zien soms ook de samenhang, maar dat is afhankelijk van de mentor.

Voorbeeld 2:

In de onderbouw is die relatie er niet tussen de Bliksemstages en andere LOB-activiteiten. Dan is het puur ontdekken, ervaringen opdoen en opdrachten maken. In de bovenbouw zit er wel meer lijn in ook door de samenhang met het PTA. Dat sluit nu beter aan op LOB-activiteiten. Concreet: in 3e jaar volgen de leerlingen de sollicitatietraining. JINC doet op school een rollenspel met ze en hun brief en CV worden beoordeeld. Al het geleerde passen ze toe in het schrijven van een zakelijke brief, hetgeen een onderdeel is van het PTA. In periode 2 van het 3e jaar regelen ze zelf een stage waarvoor ze alle kennis en vaardigheden kunnen gebruiken. Eerst sloot dat niet op elkaar aan, nu wel in de bovenbouw.

Beide scholen gaan door met de Bliksemstages. De betrokkenen zijn positief over de stages, vooral omdat leerlingen tijdens de Bliksemstage ervaring kunnen opdoen, de praktijk met eigen ogen kunnen zien en beleven hoe het gaat. Op de ene school is wel behoefte aan tijdige informatie (bv. als de stages noodgedwongen op de school plaats moeten vinden). Op de andere school worden Bliksemstages waarschijnlijk niet meer in alle leerjaren ingezet, omdat de pilot van JINC afloopt en de school dan meer kosten moet maken om de interventie in te zetten.

Carrière Coach

De samenwerking tussen de decaan en JINC heeft gezorgd voor een goede implementatie van de interventie. Er zijn geen knelpunten ervaren in de implementatie. In Carrière Coach is het ingebed dat de leerling terugkijkt en reflecteert op het proces. Het is wat onduidelijk of er samenhang is met het overige LOB-programma op de school. De school blijft Carrière Coach inzetten en breidt dit uit naar leerjaar 4 (een doorlopend traject van leerjaar 3 naar 4). De school ziet wel als knelpunt dat de kosten hoog zijn.

Windroosprogramma

De implementatie was goed door de samenwerking tussen de decaan, betrokken docenten van mavo 4 en de contactpersoon van het Windroosprogramma. Ook belangrijk waren de coaches van het mbo, zij vragen bij de leerlingen goed door wat ze kiezen en waarom dat bij hen past. Het Windroosprogramma is helemaal op maat en leerlinggericht. Er is een grote hoeveelheid opdrachten voor de leerlingen waaruit geput kan worden. Een knelpunt op de deelnemende school is dat de school niet in het werkgebied van mbo DaVinci ligt, waardoor niet alle onderdelen, waaronder het bezoek aan het mbo en het gesprek met studenten daar, kunnen worden uitgevoerd. De school gaat proberen een mbo in regio te overtuigen om het Windroosprogramma over te nemen, zodat ook deze onderdelen uitgevoerd kunnen worden.

Uit de reflectie komt naar voren dat de interventie en het verdere LOB-programma op de school niet goed op elkaar zijn afgestemd. De nieuwe decaan wil dit meer aan elkaar gaan verbinden en een doorgaande lijn uitwerken. Er zijn al enkele wijzigingen doorgevoerd, zo worden docenten meer gefaciliteerd (in tijd), zodat zij in de lessen met leerlingen aan de slag kunnen met het profielwerkstuk, en er is een activiteitenweek ingevoerd. Hierdoor is volgens de betrokkenen ook meer draagvlak ontstaan, en is de interventie minder kwetsbaar (het hangt

dan niet aan één persoon). Daarnaast worden stappen gezet om ouders meer te betrekken, zeker wanneer het bij leerlingen niet goed gaat.

IMC on tour

Goede communicatie en duidelijke afspraken met de IMC on tour manager zorgden voor goede implementatie. IMC on tour voert de interventie goed uit, ze doen hun best en hebben leuke en goede activiteiten, aldus de ISK's. Op één ISK had een klas tijdens schooltijd IMC on tour. De andere groep bestond uit leerlingen van verschillende klassen met sterk verschillende leeftijden die (deels) na schooltijd les kregen. Hier was na schooltijd meer absentie en het was lastiger om vanwege de verschillende taalniveaus de lessen goed af te stemmen. Een deel van deze groep ging gedurende het jaar naar een andere locatie en kon daardoor niet meer aan IMC on tour deelnemen. Een IMC docent gaf aan dat door organisatorische perikelen er veel tijd nodig was voor het regelen van beroepsbeoefenaren en excursies waardoor er minder tijd was voor reflectie op de activiteiten en het betrekken van ouders. Een belangrijke reden hiervoor is dat tijdens het onderzoeksjaar vanwege corona soms op het laatst afspraken werden afgezegd door de organisaties of beroepsbeoefenaren.

Op beide ISK's is geen duidelijke relatie tussen de interventie en andere LOB-activiteiten, hoewel het voorkomt dat docenten met leerlingen praten over wat ze bij IMC on tour gedaan hebben.

Voorbeeld:

“Vooral weten van elkaar wat je doet is belangrijk. Het is voor leerlingen al moeilijk om over jezelf na te denken maar na het eerste jaar heb je daar meer ruimte en taalvaardigheid voor”.

Beide ISK's hebben het programma in 2022/23 voortgezet omdat ze dit programma een mooie aanvulling vinden op hun curriculum. Het maakt het onderwijs contextrijk, daarnaast maakt IMC on tour echt een groep van de deelnemers. Het nadeel is dat de kosten vrij hoog zijn. Het rendement kan verbeterd worden door meer verbinding tussen het bestaande lesprogramma van school en IMC on tour te maken. Op beide ISK's beslissen ze na de evaluatie van schooljaar 2022/23 óf en op welke manier ze er op de langere termijn mee doorgaan.

Voorbeeld:

Een teamleider over IMC: *“We moeten meer de successen vieren, het is heel leuk wat IMC doet”.*

5.5 Conclusie

De eerste deelvraag luidde:

3a. Hoe kunnen veelbelovende interventies worden doorontwikkeld tot evidence-informed interventies?

Door intensieve ondersteuning door VJI en het projectteam, zijn de geselecteerde interventie-organisaties ondersteund in de doorontwikkeling van de interventies, door ontbrekende mechanismen, veelal ouderbetrokkenheid en reflectie, nader uit te werken en materiaal toe te voegen aan de interventie. Voor succesvolle doorontwikkeling bleek vrij intensieve 1-op-1 ondersteuning en meerdere sessies noodzakelijk. Hoewel de interventie-organisaties interesse toonden in nieuwe wetenschappelijke inzichten wat betreft loopbaankeuzes, was bij verschillende interventie-organisaties met name behoefte aan concrete handreikingen en materialen om in te bedden in de interventie. Daarnaast is ondersteuning geboden in de beschrijving van de interventies (bv. het specifieker formuleren van doelen en activiteiten), wat de interventies minder kwetsbaar maakt en zorgt voor meer continuïteit bij wisseling van personen bij de interventie-organisaties.

Deelvraag twee luidde:

3b. Wat hebben scholen nodig bij de implementatie van een interventie om te komen tot een kwalitatief goede uitvoering? Hoe verloopt het implementatie- en veranderingsproces?

We kunnen op basis van ons onderzoek deze onderzoeksvraag niet goed beantwoorden. De dagelijkse praktijk ten tijde van de Covid-19 pandemie dwong de scholen ertoe LOB op een andere en veelal afgeslankte wijze aan te bieden. Bovendien was het veelal niet mogelijk voor leerlingen om naar vervolgopleidingen en bedrijven toe te gaan. Het uitbreiden en intensiveren van LOB (bv. door meer aandacht te besteden aan ouderbetrokkenheid) op basis van de werksessies, is op de meeste scholen noodgedwongen doorgeschoven naar het volgende schooljaar. Aan belangrijke randvoorwaarden, zoals voldoende tijd en personele inzet, kon niet worden voldaan. Wat scholen nodig hebben voor een goede uitvoering en doorontwikkeling is een rustige context waarbij ruimte is voor vernieuwing. In een onrustige context zoals in de periode van dit onderzoek, kan een externe deskundige, zoals onze procesbegeleider uit het onderzoeksteam, uitkomst bieden door het ontwikkelen van concrete materialen (deels) over te nemen. Dit uiteraard wel met input en in samenspraak met de uitvoerders in de scholen in het belang van eigenaarschap.

Bij alle scholen is in de verklarende evaluatie besproken welke veranderingen de scholen de komende tijd gaan doorvoeren, nu er weer meer tijd en ruimte is ontstaan voor LOB. Tijdens de werksessies was, net als bij de interventie-organisaties, de behoefte van de scholen aan concrete handreikingen en materialen groot. Kennisdeling en het uitwisselen van good practices binnen en tussen scholen bleken belangrijke ingrediënten voor (de intentie tot) verandering van het LOB-aanbod. Dit bleek onder meer uit het enthousiasme van de LOB-betrokkenen tijdens de slotgesprekken, waaruit duidelijk naar voren kwam dat de scholen plannen hadden voor (of al bezig waren met) verrijking van het LOB-aanbod. Het gratis beschikbaar maken van materialen die de scholen direct kunnen inzetten, danwel als inspiratiebron kunnen gebruiken voor het ontwikkelen van eigen materialen, lijkt de meest succesvolle werkwijze, zeker wanneer

zij geïnspireerd en overtuigd worden door een praktijkbegeleider en LOB-betrokkenen van andere scholen om het LOB-aanbod uit te breiden.

Een opvallende bevinding is dat sommige scholen de interventies niet volledig uitvoeren of zelf aanpassingen hebben gedaan (danwel dat mentoren verschillen in hoe ze de activiteiten van de interventie vormgeven). Het doorontwikkelen van de interventies zorgde er niet automatisch voor dat scholen alle onderdelen implementeren (NB deels ook doordat de interventie-organisaties veranderingen nog niet met de scholen hadden gedeeld). De voorzichtige conclusie die we hieruit kunnen trekken, is dat voor veranderingsprocessen in de school, doorontwikkeling van externe interventies niet voldoende is, en/of een veel langere aanlooptijd nodig heeft om zijn weg te vinden naar de onderwijspraktijk. Alle LOB-betrokkenen (LOB-coördinatoren, decanen, én mentoren en management) moeten ook zelf het belang van bijvoorbeeld ouderbetrokkenheid en reflectie inzien en bekwaam zijn in de uitvoering, voordat dit een plek krijgt in het LOB-beleid en de uitvoering daarvan. Meer sturing in een goede uitvoering van het LOB-beleid door het management en de LOB-coördinator kan daarin behulpzaam zijn.

Tot slot was deelvraag drie:

3c. Wat zijn randvoorwaarden voor effectieve doorontwikkeling en implementatie van LOB-interventies (met het oog op opschaling)?

Essentiële randvoorwaarden zoals tijd, personele inzet en financiële middelen vormen de basis voor verandering, maar zeker ook een enthousiaste, structurele kartrekker en ondersteuning door het management op de scholen (zie ook hoofdstuk 4). Zowel bij de interventie-organisaties als op de scholen is tijd schaars, zijn er veel personele wisselingen en komt het voor dat slechts één of enkele personen kartrekker zijn van de interventie/LOB en dus ook van eventuele doorontwikkeling. Daar komt bij dat er bij de interventies wijzigingen waren, zoals een aflopende pilot waardoor scholen hun deelname heroverwogen omdat ze moeten betalen voor een activiteit die voorheen kosteloos was. Van een andere interventie weten we dat deze inmiddels is gestopt. Dit gebrek aan continuïteit maakt het geheel erg kwetsbaar. Om de continuïteit beter te waarborgen zien we een breder team met meerdere (mede)verantwoordelijken en interventies die voor langere tijd gegarandeerd zijn als een belangrijke randvoorwaarden voor effectieve doorontwikkeling en implementatie van LOB.

Met het oog op opschaling zien we nog een aantal ontwikkelingen zowel bij de interventie-organisaties als bij de scholen. In de uitvoering komt het voor dat er organisatorische en communicatieve knelpunten zijn, nog zonder dat er sprake is van doorontwikkeling. In dat geval is het raadzaam om eerst te zorgen dat de basis van de uitvoering op orde is alvorens uit te breiden en activiteiten door te ontwikkelen. Daarnaast is gebleken dat programma's omvangrijk kunnen zijn of uit veel verschillende projecten bestaan en dat de uitvoering dan bewerkelijk en complex is. Hierbij geldt de uitdaging om een evenwicht te vinden tussen uitvoerbaarheid en voldoende activiteiten en keuzemogelijkheid voor leerlingen.

6 Ervaringen van leerlingen

6.1 Introductie

Op de deelnemende scholen zijn in totaal 22 focusgroepinterviews gehouden met groepjes leerlingen. In overleg met de school zijn voornamelijk leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond benaderd voor deelname, in groepjes van 4-6 leerlingen. Op de meeste scholen zijn twee groepjes leerlingen geïnterviewd uit het leerjaar waar de interventie werd ingezet. Ook op de twee deelnemende ISK's zijn groepjes leerlingen geïnterviewd. Bij leerlingen in de onderbouw ging een deel van de vragen over de profielkeuze, bij leerlingen in de bovenbouw over de studie- en beroepskeuze. Andere onderwerpen die aan bod kwamen waren: (a) het LOB-aanbod op de school (o.a. tevredenheid over de gekregen informatie, tevredenheid over de hulp die ze kregen op school bij loopbaankeuzes, welke activiteiten leerlingen nuttig of niet nuttig vonden), (b) ondersteuning van loopbaankeuzes op school (bij wie ze vragen kunnen stellen, verbeterpunten voor de school), (c) ondersteuning van loopbaankeuzes door ouders (of ze met ouders praten over loopbaankeuzes, waarover ze dan praten, welke hulp ze krijgen van ouders, of ze hulp van ouders belangrijk vinden, wat de verwachtingen van ouders zijn), (d) ondersteuning van loopbaankeuzes door anderen (vrienden/klasgenoten, broers/zussen, andere familieleden), (e) invloed van anderen op loopbaankeuzes (hoe belangrijk ze de mening van anderen vinden, steun vanuit de omgeving voor loopbaankeuzes), (f) discriminatie (of leerlingen denken te maken te krijgen met discriminatie tijdens een vervolgopleiding of baan, of dit hun loopbaankeuzes beïnvloed en of leerlingen ondersteuning zouden willen hierbij).

Een systematische analyse en synthese van de ervaringen van leerlingen zal in een aparte publicatie worden gerapporteerd. Voor dit eindrapport van het project is ervoor gekozen per school illustratieve citaten te rapporteren over de drie kernvragen over het LOB-aanbod van de scholen. Dit geeft een impressie van de ervaringen van de leerlingen. De kernvragen waren: (1) *Welke activiteiten die jouw school organiseerde bij het kiezen van een profiel of vervolgopleiding vond je het nuttigst? Waarom?* (2) *Welke activiteiten vond je niet nuttig? Waarom niet?* (3) *Welke andere activiteiten zouden je kunnen helpen om een goede keuze voor een vervolgopleiding te maken?* Dit zijn tevens de illustratieve citaten die in de individuele schoolrapportages zijn gebruikt, om de deelnemende scholen een indruk te geven van de ervaringen van de leerlingen.

6.2 Welke activiteiten vonden leerlingen nuttig?

Per school geven we een aantal illustratieve citaten weer die een impressie geven van de ervaringen van de leerlingen.

School A

Leerjaar 2:

Leerling: *“We hadden een projectweek of zo. Dan kwamen op één dag personen die bijvoorbeeld met techniek te maken hadden, met zorg en met economie, en dan kon je kijken wat je een beetje aantrok.”*

Leerling: *“En de bliksemstage. Daar gingen we met de klas naartoe. Naar dat centrum, dat was gewoon een ochtend.”*

Leerling: *“Ik ben naar een hele mooie school geweest voor stage. [...] En je moest opdrachten maken, die te maken hadden met je profiel.”*

Andere leerling: *“Ik ben bij mijn pa’s bedrijf stage gaan lopen, want hij heeft zeg maar een kantoor, een gedeelte in een fabriek. Ik ben mee gaan lopen met de fabriek.”*

Leerjaar 3:

Leerling: *“We hebben stage gelopen.”*

Andere leerling: *“We moesten naar een website gaan, daar stonden allemaal verschillende leerbanen, bedrijven, en dan mocht je daarvoor gaan solliciteren om daar een middag of een ochtend mee te lopen.”*

Andere leerling: *“Ik had twee stages, ik had [gekozen voor] gehandicaptenzorg, dat je daar mag begeleiden en zo en andere leuke dingen doen met ze. En in de middag had ik [stage] in het gemeentehuis.”*

Leerling: *“We zijn naar het MBO geweest. Toen was de planning dat we praktijkdingen zouden doen, maar toen was dat opeens theorie geworden, omdat het niet doorging vanwege [te weinig] docenten.”*

Interviewer: *“En wat hield die theorie dan in?”*

Leerling: *“Gewoon uitleg, we kregen een soort bingo met gereedschap, en dan moest je weten wat dat was. En we hadden ook nog uitleg over waarde van geld en munten en dat soort dingen.”*

Leerling: *“Het heeft me niet echt heel veel geholpen, want ik ga waarschijnlijk niet naar die school, en dat ging specifiek over die school. Maar ik vond het wel nuttig dat je dan weet hoe het een beetje gaat op zo’n school.”*

Interviewer: *“Je bedoelt hoe het gaat op zo’n MBO zeg maar.”*

Leerling: *“Ja.”*

Leerling: *“We hadden ook een girls day, dat is dan, omdat er heel weinig meiden zijn in techniek. [...] Toen hebben we een stopcontact gemaakt en dat soort dingen, en een soort hart van lampjes gemaakt, van metaal. Dus dan werk je ook echt. Ik vond het erg leuk, en toen heb ik daarna daar een week stage gelopen, en ga je in heel Nederland naar klanten en storingen oplossen.”*

School B

Leerjaar 2:

Leerling: *“Docenten die uitleg gaven, die [vak]docenten die langskwamen.”*

Interviewer: *“Tijdens die projectweek toch?”*

Meerdere leerlingen: *“Ja.”*

Leerling: *“Vragen stellen bij meneer ...”*

Interviewer: *“Dat is dus eigenlijk één op één?”*

Leerling: *“Ja.”*

Interviewer: *“Was het tijdens een mentorles of was je gewoon na de les een keer langs gegaan?”*

Leerling: *“Nee, gewoon tijdens pauze of na school.”*

Interviewer: *“Oké, dus je kan wel makkelijk even naar hem toestappen.”*

Leerling: *“Ja.”*

Andere leerling: *“Je kan ook gewoon een appje sturen via Teams.”*

Interviewer: *“Echt waar?”*

Leerling: *“We hebben soort van uitleg gekregen van wat je bij die vakken gaat doen. Dat kregen we van docenten die die lessen zelf geven.”*

Interviewer: *“Dus je hebt eigenlijk lessen van die vakken gevolgd?”*

Leerling: *“Nee niet echt lessen, maar gewoon alleen uitleg. Als je dit kiest, dan kan je dit ermee doen.”*

Andere leerling: *“Gewoon van ochtend tot middag, dan krijg je van iedereen een kort praatje van 10 minuten.”*

Leerling: *“We hebben ook opdrachten gemaakt bij scheikunde. Een project.”*

Andere leerling: *“En zijn naar een Joodse buurt gegaan.”*

Leerling: *“Oh ja dat hebben we toen ook gedaan, in Amsterdam.”*

Interviewer: *“Jullie gaan ook nog op Bliksemstage?”*

Leerling: *“Nee nog niet, die komt nog. Begin juli.”*

Leerling: *“Ze hadden ons een blaadje gegeven met allemaal informatie. Ze gingen ons uitleggen wat je allemaal kon kiezen en zo.”*

Leerling: *“Ik vond het gewoon goed. Ik heb genoeg informatie gekregen. Ik snap gewoon wat ze hebben gezegd. Over de profielen, wat ik wil worden. Ze hebben gewoon goed uitgelegd wat voor vakken ik moet kiezen, dat ik gewoon voor een profiel moet gaan kiezen.”*

Leerjaar 3:

Leerling: *“Mijn mentor heeft me geholpen kijken waar ik goed in ben: welke vakken ik kan doen.”*

Leerling: *“We hebben wel wat gekregen over verschillende opleidingen, wat je kan worden.”*

Interviewer: *“Bij wat voor lessen kreeg je dat?”*

Leerling: *“Vooral bij de mentorles.”*

School C

Leerling: *“Ze hebben het wel duidelijk gemaakt dat als je vragen had dat je naar bepaalde docenten kon gaan.”*

Leerling: *“Wat we volgens mij gehad hebben is uitleg voor wanneer je je ingeschreven moet hebben. Het was gewoon merendeels over dit jaar, gewoon wat moeten jullie in de vierde bereiken [...]”*

Leerling: *“Ik ga bij een bouwbedrijf stage lopen, dat heeft ook met architectuur te maken.”*

Interviewer: *“Dat is wel heel leuk want dat gaat in de richting waarin je wilt.”*

School D

Interviewer: *“Wat hebben jullie al aan informatie gekregen over vervolgopleidingen?”*

Leerling: *“Nog niet zoveel door corona, dus we hebben nog niet zoveel over mbo enzo [gehoord].”*

Andere leerling: *“We krijgen soms wel beroepsoriëntatie om in te vullen.”*

Andere leerling: *“Je dan moeten we een opdracht invullen, er komt een resultaat uit, wat bij jou past, dat soort dingen.”*

Interviewer: *“En ook nog wat voorlichting? Over wat je kan doen op het mbo?”*

Leerling: *“Ja, je mag ook vragen bij de decaan.”*

Interviewer: *“En met wat voor vraag ging je naar de decaan?”*

Leerling: *“Nou wat voor opleidingen er allemaal op de mbo zijn, en als je klaar bent met de mavo hoe je dan verder gaat met mbo.”*

Leerling: *“Ik heb na de vakantie een open dag [van het ROC Amsterdam] gevolgd online.”*

Interviewer: *“Vond je dat nuttig?”*

Leerling: *“Ja op Zoom was het. Ik heb precies die opleiding gekozen. Ik heb vragen gesteld over welke vakken je allemaal krijgt en ik heb antwoord gekregen. Burgerschap, rekenen, dus weet ik nu alvast welke lessen ik ga volgen.”*

Leerling: *“In december gaan we naar een ROC en bedrijven denk ik.”*

Andere leerling: *“Bouw en interieur en ICT.”*

Andere leerling: *“Ja en iets met rechten of zoiets denk ik en er was nog wat met techniek of zo.”*

Interviewer: *“Ben je wel eens bij de decaan geweest?”*

Leerling: *“Nee. Meestal bij de mentor, want ik ken hem goed. Dat vind ik veel makkelijker.”*

Interviewer: *“En jij, ben jij wel eens bij de decaan geweest?”*

Andere leerling: *“Ja beide, bij de mentor en de decaan.”*

School E

Leerling: *“Die website, ik klikte op voetbal, ik vind dit leuk, dat zou ik willen doen. En dan geeft [het programma] je voorbeelden van banen die je misschien later kunt doen.”*

Interviewer: *“Welke website was dat?”*

Andere leerling: *“Iets van Kies MBO.”*

Leerling: *“Er komen nog mensen die gaan vertellen [over hun werk].”*

Leerling: *“Decanen en die mensen die daar werken. Je kunt gewoon vragen, als je bijvoorbeeld [wilt bespreken] wat je kan kiezen.”*

Andere leerling: *“Je kunt daar altijd binnenlopen.”*

Andere leerling: *“Ik ga het niet vragen, want je kan gewoon vragen stellen na de les, we hebben er toch les van.”*

Leerling: *“Je mocht meelopen, bij een politiebureau volgens mij.”*

Andere leerling: *“Ja en bij een fabriek, en anderen bij zorg, dat je voor oudere mensen gaat zorgen.”*

Andere leerling: *“En nog eentje voor kinderen [bij de kinderopvang].”*

Interviewer: *“Dus jullie zouden daar jullie bliksemstage doen, je mocht zelf kiezen, maar dat ging door Corona niet door? Jammer, wat hebben jullie in plaats daarvan gedaan?”*

Leerling: *“Het was echt aan het eind van school, nog maar twee weken of drie weken nog, dus ze hebben niks kunnen doen.”*

School F

Leerling: *“Ik ging met mijn moeder daarheen [MBO] en we kregen veel uitleg over het beroep zelf en de beroepen waarmee je, als je dat doet, welke beroepen je kan krijgen.”*

Leerling: *“Ja, daar [de profielen] hebben we een avond over gehad. Daar kon je je voor aanmelden als je nog vragen had, zeg maar, dan krijg je een presentatie te zien over alles en dan na de tijd kun je vragen stellen.”*

Interviewer: *“En was dat met je ouders? En daar kon je je voor aanmelden, dus niet iedereen ging daarheen?”*

Leerling: *“Nee, want sommigen, kijk sommigen, die wisten alles al. Dus ja, dan moet je niet met ze heen. Maar ja, ik ben d'r wel heen gegaan voor de zekerheid. En ja, dus dan weet je, heb je wel meer duidelijkheid, zeg maar, en je zag dan een keer, de leraar, die je dan kreeg.”*

Interviewer: *“Eigenlijk niemand vindt het [de activiteiten die jouw school organiseerde] weinig of onduidelijk?”*

Leerling: *“Nee, want ja, als je echt vragen had, zeg maar, dan kreeg je eigenlijk wel duidelijk uitleg, wat ik had bijvoorbeeld qua vakken. Kun je bijvoorbeeld wat ruilen? Ja, dat werd allemaal wel heel duidelijk uitgelegd.”*

Leerling: *“En ze helpen je wel als je vragen hebt of zo. Je kunt eigenlijk ook wel naar je mentor toe gaan om te vragen van: Goh, ik snap je niet of ik weet het niet echt. Dan helpen ze eigenlijk altijd wel.”*

Leerling: “[...] daarachter in die bouwplaats dat ze alles uitlegde hoe, wat ze dan allemaal maakten wat je, wat voor opdrachten je kreeg en we gingen zelf ook nog wat maken. Ze legden alles heel goed duidelijk uit.”

School G

Leerling: “Te weinig!”

Interviewer: “Je hebt weinig informatie gekregen.”

Andere leerling: “Ja weinig. Ik kan me niet herinneren, maar ik heb het niet nodig of zo. De extra informatie kan ik zelf op zich ook al uitzoeken grotendeels.”

Leerling: “Ik heb van school wel een beetje uitleg [gekregen], zeg maar over hoe zit dat MBO in elkaar.”

Andere leerling: “Ik kan me [dat] niet herinneren.”

Leerling: “Dat is dan wel lang geleden, maar dit jaar nog niet echt.”

Andere leerling: “Wel de niveau vier, niveau drie, en dat zo. [...] Ja, ja, nee, dat ook met BBL en BOL.”

Leerling: “Denk wel stage.”

Andere leerling: “Ik ook.”

Andere leerling: “Omdat [...] je dan een beetje mee kan krijgen hoe het werk in elkaar zit en wat ze eigenlijk allemaal gaan doen.”

Leerling: “Ik heb al een keer [...] stage gedaan [...]. Je merkt ook wat er allemaal gebeurt en wat je wel en niet moet doen en wat je, wat er kan gebeuren en zo.”

Interviewer: “Jullie gaan op een stage, begreep ik dit jaar, [...] hebben jullie wel al bijvoorbeeld gastlessen gehad van mensen die echt werken?”

Leerling: “Ja dat was in de tweede.”

Andere leerling: “Ja dat was wel nuttig, ja, [...] op school geweest. Die mensen die hier iets uitleggen. [...] Ja van militair tot politie en alles samen.”

Interviewer: “Oké, en wat vertelde die dan?”

Leerling: “[...] wat ze deden en hoe die opleiding in elkaar zat, en dat legden ze wel uit.”

Andere leerling: “D'r was een agent die kwam. Begon nog wat uit te leggen over zijn werk en wat je een beetje meemaakt en de opleiding, dat was wel interessant om naar te luisteren.”

Leerling: “Wat ik wel nuttig vond dat aan het eind van dit jaar [...] het profielwerkstuk dat we moeten doen, want daar mag je zelf echt een onderwerp kiezen. En ik werkte toen met iemand die nu hier zit, die precies hetzelfde zou doen wat ik wou doen, [...] en dat vond ik wel interessant en dat vond ik ook heel leuk.”

School H

Leerling: “Ik heb wel stage gehad, bij een bedrijf die goederen leveren aan supermarkten. Maar dat vond ik niet zo interessant.”

Interviewer: “Maar dat weet je dan nu wel zeker, dat je dat niet wilt.”

Andere leerling: “Ik had twee [andere stageplekken] uitgekozen, maar die zaten al vol. Ik ben toen naar het ziekenhuis gegaan, maar ik vond het minder leuk.”

Interviewer: “En jullie?”

Leerling: “Ik ben bij een drukkerij geweest, letter bestikking op auto's en zo.”

Andere leerling: “Jij mocht daar echt dingen doen!”

Leerling: “Ja ik mocht allemaal dingen zelf doen, niet de auto's, maar wel gewoon op een shirt. Die mochten we ook meehebben en ik mocht ook een sticker maken en een poster zelf ontwerpen. Dat vond ik wel interessant.”

Leerling: “We hebben wel informatie gehad van school, over vervolgoopleidingen.”

Leerling (over de profielkeuze): “Ik kon nog niet kiezen. Ik was echt gewoon aan het denken. Wat moet ik gaan kiezen? Nog steeds, aan het eind van een jaar zat ik nog steeds te denken: wat moet gaan kiezen? Ja, toen werden [de profielen] een beetje duidelijker uitgelegd en alles en toen was de keuze niet meer al te moeilijk.”

School I

Leerling: *"Gewoon goede informatie."*
 Interviewer: *"Je vond het goede informatie, wat vond je dan goed?"*
 Leerling: *"Nou ze hadden gewoon, ze hadden eigenlijk uitgelegd welke vervolgoopleidingen je kon kiezen. Niet echt specifiek op een opleiding gefocust alleen."*
 Interviewer: *"Nee want ze kunnen natuurlijk niet alle opleidingen [bespreken]."*
 Leerling: *"Nee precies. Dus ze zeiden gewoon een beetje wat er was enzo."*

Interviewer: *"Je zei de decaan is eens iets komen vertellen."*
 Leerling: *"Ja gewoon een keer in een mentoruur. Die heeft gewoon uitgelegd dat we een keer een profielwerkstuk dag gehad hebben en naar open dagen konden gaan. [...] Gewoon over hoe je opleidingen het best kan kiezen en waar je het kan doen en welke open dagen je kan bezoeken. Zulke informatie."*

School J

Leerling: *"Ik ging naar een open dag."*
 Interviewer: *"Dan ga je kijken naar mbo 2."*
 Leerling: *"Ja of mbo 3."*
 Interviewer: *"Hadden jullie zelf gevonden dat jullie naar die open dagen konden gaan of was het via school?"*
 Leerling: *"School."*

Leerling: *"Alleen bij IMC."*
 Interviewer: *"Bij IMC, maar niet in een mentorles?"*
 Leerlingen: *"Nee."*
 Leerling: *"Er was een dokter op de IMC les. Hij vertelde over zijn beroep."*
 Interviewer: *"Heeft die dokter ook verteld hoe je dokter wordt? Wat voor opleiding je daarvoor nodig hebt?"*
 Leerling: *"Ja ik denk dat hij die heeft gezegd."*
 Interviewer: *"En behalve die dokter zijn er nog andere mensen met beroepen geweest?"*
 Andere leerling: *"Ja piloot."*
 Andere leerling: *"Zorgdokters, voor de oude mensen."*
 Interviewer: *"En helpt dat om meer beeld te krijgen van dat soort beroepen?"*
 Leerling: *"Het was wel goed, het was informatie."*

School K

Leerling: *"Je [er kwamen mensen] die een eigen bedrijf hebben."*
 Andere leerling: *"Ja en we gaan naar Den Bosch, een excursie en zo."*
 Interviewer: *"Hebben jullie bij IMC on tour veel informatie gekregen over beroepen?"*
 Leerling: *"Ja, over tandarts, dierenarts."*
 Andere leerlingen: *"Ondernemer." "Kunst." "Data. Techniek."*
 Leerling: *"En we gingen naar kantoor op MBO Amersfoort."*
 Interviewer: *"Geeft dat jullie ook echt meer beeld van wat je zou kunnen doen?"*
 Meerdere leerlingen: *"Ja."*
 Interviewer: *"En hebben jullie er in de klas met IMC met elkaar over gepraat?"*
 Meerdere leerlingen: *"Ja."*

Leerling: *"Ze hebben video's van beroepen laten zien."*
 Interviewer: *"In de klas?"*
 Leerling: *"Ja, we hebben meerdere video's gezien, bijvoorbeeld dierenarts."*
 Interviewer: *"Was die dierenarts er zelf? Of was het een filmpje van de dierenarts?"*
 Leerling: *"Allebei. Die video ging meer over wat ze in de universiteit doen in Utrecht. Want als je dierenarts wilt worden dan moet je in Utrecht studeren."*

6.3 Welke activiteiten vonden leerlingen niet nuttig?

Per school geven we een aantal illustratieve citaten weer die een impressie geven van de ervaringen van de leerlingen.

School A

Leerjaar 2:

Leerling: *"Ik vind techniek iets minder. Ik vond dat niks, maar techniek is ook niet mijn ding of zo. Ik had daar niks aan."*

Leerjaar 3:

Leerling (over het bezoek aan een MBO): *"Het was niet zo nuttig eigenlijk. We gingen er naartoe en we zouden allemaal dingen gaan doen, zeg maar gewoon techniek, maar uiteindelijk hebben we Engelse les gekregen."*

Interviewer: *"Als je wel die techniek dingen had kunnen doen, was het dan nuttiger [voor je] geweest?"*

Leerling: *"Ja dat denk ik wel, dan kun je kijken wat voor opleidingen [je kunt doen]. Dan zie je ook echt wat je doet op dat moment. Nu hebben we alleen maar die quiz en zo gedaan, maar ik durf te wedden dat ze dat niet in de klas doen normaal gesproken."*

School B

Leerjaar 2:

Leerling: *"We hebben er maar twee gekregen."*

Leerling: *"Die docenten die langskwamen."*

Interviewer: *"Docenten die langskwamen vond jij niet nuttig?"*

Leerling: *"Nee, je weet überhaupt als je praat over biologie, dan denk je al, oh ja dat gaat over dieren en mensen."*

Interviewer: *"Het gaf je niet zoveel extra informatie?"*

Leerling: *"Een klein beetje."*

Interviewer: *"En die designer die langskwam?"*

Leerling: *"Dat was niet nuttig. Het was wel een leuke les, maar het was niet nuttig voor dit."*

Andere leerling: *"Het was een beetje een stage eigenlijk. Gewoon hoe het is om een designer te zijn."*

Interviewer: *"En dat vonden jullie niet nuttig. Wel leuk, maar niet nuttig?"*

Leerling: *"Ik zou ook niks met dat willen doen. Daarom misschien."*

Leerjaar 3:

Interviewer: *"Hebben jullie het gehad over de keuze van een vervolgopleiding?"*

Leerling: *"Tot nu toe vind ik het redelijk weinig, maar ik denk dat je daar in de vierde wel wat meer informatie over krijgt."*

School C

Interviewer: *"Wat voor stage ga jij doen?"*

Leerling: *"Ik ga bij de kinderopvang."*

Interviewer: *"En hoe zijn jullie daar aan gekomen?"*

Leerling: *"Ja dat is bij mij in de buurt en ik keek zeg maar wat hier in de buurt was."*

Interviewer: *"Dat is niet persé de richting waar jullie op willen zo te zien? Was daar niet iets in te vinden?"*

Leerling: *"Bij apotheken enzo. Maar die nemen zeg maar geen maatschappelijke stage aan."*

Leerling: *"Het [LOB opdrachten] zijn allemaal dingen die je schriftelijk maakt. Je gaat niet ergens heen."*

School D

De leerlingen hebben geen specifieke activiteiten genoemd die ze niet nuttig vonden.

School E

Leerling: *“Als je al specifiek weet wat je wilt doen [...]. Als je dan bijvoorbeeld [een stage moet doen] die compleet anders is. Het heeft dan geen nut om daar veel tijd aan te besteden.”*

School F

Leerling: *“Wat ik niet nuttig vond. Hier hebben we bijvoorbeeld ook nog zo'n beroepskeuzetest gemaakt.”*

Interviewer aan andere leerling: *“Jij had ook die test genoemd. [...] Waarom was hij niet nuttig?”*

Leerling: *“Ja, want ik weet dat al sinds toen ik zes jaar was, wat ik wil, waarom moest ik dat maken, voor mij was het niet nodig.”*

Leerling: *“Ja, de jaarbeurs.”*

Interviewer: *“Had dat wel nuttig kunnen zijn of leuk kunnen zijn?”*

Leerling: *“Als het rustiger was en als je vragen mocht stellen en als je ook iets zelf mocht doen, maar je mocht geen vragen stellen daar.”*

Interviewer: *“Mocht je geen vragen stellen of kon het niet?”*

Leerling: *“Je mocht niet [...] met personen praten.”*

Leerling: *“Niet afleiden.”*

Leerling: *“Sommigen, heel sommigen wel, gewoon zoals die met masseren, die waren alleen maar gewoon niks aan het doen, maar zoals bij automonteur hun waren allemaal bezig in de auto's.”*

School G

Interviewer: *“De vorige groep zei dat jullie het begin van dit jaar ook een bedrijfsbezoek hadden gedaan. Vond je dat nuttig? Hoe was dat voor je?”*

Leerling: *“Ikzelf niet.”*

Interviewer: *“Maar je koos zelf een bedrijf toch?”*

Andere leerling: *“Ja goed maar ik had de motivatie helemaal niet om iets te doen. [...] Ik heb gewoon volgens mij [bedrijfsnaam] erop gezet. Dan moest je drie concurrerende bedrijven, nou, zeg je d'r bij doe [bedrijfsnaam].”*

School H

De leerlingen hebben geen activiteiten genoemd die zij niet nuttig vonden, sommigen hadden wel liever ander stageplekken gehad.

School I

Leerling: *“Was allemaal wel nuttig.”*

Andere leerling: *“Het is niet dat ze wat aan je gaven en dat je dacht nou wat moet ik hier mee.”*

Interviewer: *“Wie van jullie heeft wel stage gedaan? Heeft dat geholpen om iets meer een beeld te krijgen?”*

Leerling: *“Nee dat was zeg maar alleen maar bij een bouw, ja hoe heet dat een soort bouwplek. Waar je allemaal hutten kon bouwen dan moesten we ze uiteindelijk [weer] allemaal uit elkaar halen. Had niets met de opleiding te maken.”*

Andere leerling: *“We moesten heel dat museum schoon gaan maken, ja niet schoonmaken, maar gewoon de dingen afboenen enzo. Echt onzin. [...] We kregen niet echt het idee van we moeten daar schoonmaken. We dachten gewoon van we moeten daar iets uitleggen of zo.”*

Interviewer: *“Je koos voor iets, maar je wist eigenlijk niet wat je ging doen.”*

Interviewer: *“[Naam leerling] jij had ook stage gedaan.”*

Leerling: *“Ja bij een buurthuis. Daar moest ik eigenlijk gewoon een beetje helpen en dat was het eigenlijk.”*

Interviewer: *“Hoe vond je dat?”*

Leerling: *“Was wel leuk. Het was bij mij in de buurt, dus de mensen kennen me op zich al.”*

Interviewer: *“En heb je er ook wat aan gehad om meer beeld te krijgen van wat wil ik nou zelf later?”*

Leerling: *“Oh dat niet echt persé.”*

School J

De leerlingen hebben geen activiteiten genoemd die zij niet nuttig vonden.

School K

De leerlingen hebben geen activiteiten genoemd die zij niet nuttig vonden.

6.4 Wat zou leerlingen nog beter kunnen helpen?

Per school geven we een aantal illustratieve citaten weer die een impressie geven van de reacties van de leerlingen.

School A

Leerjaar 2:

Leerling: *“Ik vind wel dat er meer aandacht gegeven mag worden aan zorg. Uitleggen, voor ouderen zorgen, zo iets.”*

Andere leerling: *“Als er docenten komen die alleen maar gaan praten. Als je ergens naartoe gaat of echt iets gaat doen daarmee, dan denk je veel meer van oh dit houdt het eigenlijk echt in.”*

Leerjaar 3:

Leerling: *“Misschien is het handig als er meer praktijk in komt, want dan werk je er zelf ook mee en dan kan je ook ervaren of je dit later wilt doen of niet.”*

School B

Leerjaar 2:

Leerling: *“Misschien een weekje waar ze activiteiten maken voor elk profiel misschien. Zoals economie, en dan kunnen ze misschien er vakken met informatie in zetten en misschien iets leuks erbij.”*

Andere leerling: *“Welk beroep je bijvoorbeeld later kan worden.”*

Leerling: *“En die mensen die er verstand van hebben.”*

Andere leerling: *“Die gewoon langskomen.”*

Interviewer: *“Wat zijn volgens jullie mensen die er verstand van hebben?”*

Leerling: *“Zoals economie misschien, een boekhouder.”*

Interviewer: *“Iemand uit het beroep, of iemand die gewoon heel veel weet van allerlei beroepen?”*

Leerling: *“Ja, dat kan allebei. Ze kunnen allebei komen.”*

Leerling: *“We gaan nog stage lopen.”*

Andere leerling: *“Iedereen uit het tweede jaar.”*

Leerling: *“Gewoon wat de profielen inhouden en welke beroepen je later kan doen.”*

Andere leerling: *“Het is niet echt duidelijk als je een pakket kiest. Wat kan je daarmee en hoeveel vakken kun je kiezen?”*

Andere leerling: *“We hebben wel wat [informatie] gekregen, maar dat was niet zo duidelijk.”*

Leerjaar 3:

Leerling: *“Een moment in gesprek of een dagje meelopen. Dat je echt kan ervaren van dit ga je dan echt [...] doen.”*

School C

Leerling: *“Uitslagen sturen van zo’n keuzekompas ofzo waar je je opleiding kan vinden.”*

Leerling: *“Gewoon die hele doelen eruit halen. Gewoon niet zoveel, gewoon 1 keer vragen wat wil je over 3 jaar bereiken en dan klaar.”*

Andere leerling: *“Of vragen welke opdrachten we zelf willen. Vraag waar we wat aan hebben.”*
 Interviewer: *“En wat zou je nuttige opdrachten vinden? Wat zou kunnen helpen? Om meer idee te krijgen van wie ben ik, wat voor opleidingen zijn er?”*
 Leerling: *“Bijvoorbeeld een opdracht maken van waar wil ik beter in worden en dat er dan ook serieus wat mee gedaan wordt. Want ik heb nooit gezien dat er iets mee gedaan wordt.”*
 Interviewer: *“En wat zouden ze ermee kunnen doen?”*
 Leerling: *“Bijvoorbeeld welke vakken ben je slecht in en heb je echt nodig? En zo ja, krijg je misschien bijspijker uur of zoiets.”*

School D

Leerling: *“Ik heb er nooit zoveel over gedacht, maar ik denk ook van mensen die hier veel informatie over hebben. Die van een ROC of MBO, die met ons gaan praten of informatie geven. Ook mensen die al iets hebben geprobeerd, bijvoorbeeld docenten. Van ik deed dat en dat, en dat kunnen jullie ook misschien doen. Dat is misschien wel nuttig.”*
 Leerling: *“Door corona waren we alleen maar bezig met school.”* Interviewer: *“Je bent er eigenlijk helemaal niet mee bezig geweest?”* Leerling: *“Ja omdat je er niet zoveel informatie over krijgt.”*

School E

Interviewer: *“Welke activiteit of wat zou jullie helpen voor het kiezen van een opleiding?”*
 Leerling: *“Meelopen.”*
 Andere leerling: *“Stage lopen.”*
 Leerling: *“Dan kun je echt zien hoe dat gaat, bijvoorbeeld voor mensen zorgen.”*
 Leerling: *“Ik wil misschien journalist worden. Dat je dan, bijvoorbeeld bij een krant of bij de televisie een stage zou kunnen doen. Om een keuze te maken voor een vervolgopleiding.”*
 Andere leerling: *“Dat je daar echt kunt zien wat ze doen in plaats van bijvoorbeeld dat we het alleen maar horen.”*
 Interviewer: *“Maar ook filmpjes zeg je, dat zou jou ook wel helpen?”*
 Leerling: *“Ja, dat geeft je een beter beeld van wat je gaat doen.”*
 Leerling: *“Eigenlijk niet helpen, maar gewoon informatie geven.”*

School F

Leerling: *“Dagen inplannen.”*
 Leerling: *“Ja dit was 's avonds laat. Ik vond dat .. kijk avond bij mij, tenminste, was 's avonds laat. [...] Ik had zelf ook namelijk afspraken met sport moeten afzeggen maar heel veel mensen die ik ken die zeiden: ja ik kom niet ... dat is zo 's avonds laat, heb ik gewoon m'n eigen dingen te doen. Is gewoon overdag, gewoon een keer ... één dagje vrij, gewoon op een vrijdag iets dat je dan gewoon hele dag overal zelf [rond] kan lopen of kijken.”*
 Leerling: *“Niet alleen luisteren, maar echt dingen doen.”*
 Leerling: *“Ja, dat dat je zelf zeg maar, echt les hebben, dat je echt kan zien hoe het nou echt in de derde jaar...”*
 Interviewer: *“Maar bedoel je op jullie eigen school?”*
 Leerling: *“Hier op school met de derde jaar bijvoorbeeld meedraaien.”*
 Leerling: *“Ja, laten we zeggen je mentor [moet] gewoon over elk profielvak, laten we zeggen gewoon goed uitleggen wat het is en dat je [...], ook beter weet welke profiel, welke profielkeuze je dan kan maken.”*
 Interviewer: *“En wat bedoel jij dan met profielvak?”*
 Leerling: *“Ja, economie & ondernemen, zorg & welzijn.”*

School G

Leerling: *“Ik denk dat jongeren, ook in de derde klas, daar nog niet echt erg mee bezig zijn [...] ik denk ook wat docenten proberen en zo dat ik niet weet of [dat] allemaal werkt.”*

Andere leerling: *“Gewoon een dag daarheen gegaan en gewoon met mensen praten die daar werken en zo dat, om echt veel te weten, om meer te weten dat je dan op internet en zo kan vinden.”*

Leerling: *“Open dag, maar [...] die vooral zelfgekozen is, niet vanuit school [...]. Bijvoorbeeld iets met de hele klas drie. [...] Als je het interesseert is het wel nuttig. Maar sommige open dagen, als je als klas kijken gaat, daar heb je gewoon niks mee, dan is het ook niet leuk.”*

Andere leerling: *“Je loopt dan met de hele klas zo 'n beetje rond.”*

Leerling: *“Als je er heen gaat waar je helemaal niet geïnteresseerd in bent, [...] want ik ben niet geïnteresseerd in iets van techniek of zoiets en je gaat daar dan met de hele klas naartoe, ja, dan lijkt dat me niet heel leuk.”*

Interviewer: *“Hoe kijken jullie daar tegenaan? Ja, oké, want het kan namelijk ook zo zijn dat je naar iets gaat kijken wat je zelf niet zo kiest en waarbij je dan toch denkt van oh. Dat is eigenlijk ook wel interessant.”*

Leerling: *“Ja, kom, maar bij mij is dat meestal niet echt zo, dan doe ik het liever zelf.”*

Andere leerling: *“Ik heb al veel bekeken of zo, dus ik weet echt wel wat ik wil gaan doen.”*

School H

Leerling: *“Een dag meekijken, bij een bedrijf.”*

Interviewer: *“Zoals je bij logistiek had gedaan? Of bedoel je vaker.”*

Leerling: *“Ja dat kan bijvoorbeeld vaker.”*

Leerling: *“Op een school kijken wat leerlingen daar volgen.”*

Interviewer: *“Je bedoelt op een MBO?”*

Leerling: *“Ja, bij die opleidingen kijken.”*

Leerling: *“Veel vragen en uitleggen, wat je later wilt worden.”*

Interviewer: *“En denk je dan echt aan een individueel gesprek, of in de klas?”*

Leerling: *“Individueel is denk ik wel veel handiger. Een gesprekje over wat je wel en niet leuk vindt, dat soort dingen.”*

Andere leerling: *“En ook informatie geven, over wat je ermee kunt doen.”*

School I

Leerling: *“Wat er beter kan, nou op zich [hadden ze] wat meer tips kunnen geven hoe je dan informatie zou kunnen vergaren.”*

Andere leerling: *“Ik vond dat ze meer konden uitleggen [over] allerlei opleidingen.”*

Andere leerling: *“Ja iets meer van kijk die kun je doen en dat kun je doen.”*

Leerling: *“Veel naar open dagen gaan [...]. Ze zeggen wel van je kan naar open dagen maar niet zo van dan en dan is die en die open dag.”*

Leerling: *“Helpen met meer informatie [over] de keuzes die er zijn of [meer] informatie qua mijn keuzes.”*

Leerling: *“Gewoon bijvoorbeeld naar zo 'n studiekeuzebeurs, zou een goede plek zijn waar je je dan een beetje kan oriënteren wat je zou willen doen.”*

School J

Leerling: *“Meer informatie voor alle opleidingen.”*

Andere leerling: *“Meer beroepsopties. [...] Informatie over de verschillende beroepen”*

Leerling: *“Zodat je beter weet wat je misschien kan doen na de ISK qua opleidingen of beroepen.”*

Andere leerling: *“Naar open dagen gaan.”*

Leerling: *“Als ik naar mbo wil gaan bijvoorbeeld. Veel dingen die kan ik niet. Zoals vakken of zo die ik wil. Ik wil er meer informatie over.”*

Interviewer: *“Dus welke vakken je misschien gaat doen?”*

Leerling: *“Ja.”*

Leerling: *“MBO 4 en 3 opleidingen uitleggen. Wij hebben geen uitleg gekregen over MBO 4, 3 of 2. Alleen entree maar wij gaan niet naar entree.”*

Interviewer: *“Wat voor soort opleidingen je daar kunt doen?”*

Leerling: *“Ja en hoe lang duren zij en wat zijn de vakken en wat zijn de opleidingen.”*

Interviewer: *“Wat zou je dan willen in zo 'n LOB les?”*

Leerling: *“Praten over wat gaan mijn klasgenoten doen.”*

Leerling: *“Mensen van verschillende beroepen komen naar onze school en vertellen over de beroepen.”*

Interviewer: *“Dus een beetje wat je ook al had met dokter en met die advocaat.”*

Leerling: *“Ja maar veel meer en niet alleen 2 of 3 keer. [...] Omdat ik nog niet precies weet wat ik wil worden in de toekomst. Misschien kan dat mij helpen.”*

School K

Leerling: *“Meer over beroepen praten en vragen stellen.”*

Interviewer: *“En dan gewoon met de klas of met iemand die zo 'n beroep heeft?”*

Leerling: *“In de klas, want we praten niet zoveel over welke beroepen we willen.”*

Andere leerling: *“Maar eigenlijk doe je dat wel met IMC.”*

Leerling: *“Ja maar ook vragen stellen, zoals nu eigenlijk [in het groepsgesprek].”*

Leerling: *“Video 's van beroepen laten zien.”*

Leerling: *“Meer informatie geven en meer over beroepen les hebben, want we hebben alleen één keer in de week IMC. En meer naar kantoren gaan waar ze werken. Niet alleen op school informatie krijgen, maar we kunnen wel naar een politiebureau of zo om te kijken wat ze doen.”*

7 Effecten van de interventies op het vmbo

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk rapporteren we over de effecten en de impact van de interventies op de leerlingen die naar het vmbo gaan.

De centrale onderzoeksvraag luidt: *Welke typen interventies in het vmbo zijn bevorderlijk voor effectieve LOB (incl. studiekeuzebegeleiding) van leerlingen?*

Deelvragen:

1. Wat zijn de effecten van de interventies op loopbaancompetenties, vertrouwen in het maken van een loopbaankeuze (self-efficacy), de rol van anderen bij de studiekeuze en studiekeuzezekerheid van leerlingen? Zijn hierbij verschillen naar geslacht, migratieachtergrond en opleidingsniveau van de ouders?
2. Wat is de impact van de interventies volgens de leerlingen?

Onze verwachting was dat er grotere effecten worden gevonden wanneer de leerling, school en ouders samenwerken aan goede LOB, er sprake is van praktijkcontact en er reflectie op school plaatsvindt. Hieronder bespreken we eerst de methode, vervolgens geven we de resultaten weer. We eindigen met een concluderende paragraaf.

7.2 Methode

We hanteerden een pretest-posttest design, zonder controlegroepen. Tijdens de Covid-19 pandemie is besloten dat het voor de deelnemende scholen te belastend zou zijn om controleklassen mee te laten doen met het onderzoek. Ook bleek dat door de pandemie op de meeste scholen de interventie niet volledig uitgevoerd kon worden zoals gepland. Om deze redenen is besloten om per school een implementatiescore te berekenen op basis van wat de scholen daadwerkelijk hebben gedaan aan LOB (o.b.v. de LOB-profielen) in plaats van de interventies an sich te vergelijken op effectiviteit (ook omdat dat geen recht zou doen aan de mogelijk werkelijke effectiviteit van de interventie in een 'normaal' schooljaar). De implementatiescore gaat over het gehele LOB-aanbod, omdat het niet mogelijk was om de implementatie van de interventie los te koppelen van het overige LOB-aanbod. Wel vergelijken we de vooruitgang tussen scholen op basis van de implementatiescore. Dit betekent dat we in dit onderzoek niet met zekerheid kunnen zeggen of de gerapporteerde effecten veroorzaakt zijn door de interventies. Wel geven de resultaten zicht op de ontwikkelingen bij leerlingen en geven we daarmee een indruk weer van het effect van de interventies.

7.2.1 Instrumenten en variabelen

Instrumenten

Leerlingen hebben een vragenlijst ingevuld voor en na de interventieperiode. De voormeting vond plaats tussen 12 oktober 2021 en 16 februari 2022 (alle scholen op één na hebben de voormeting uiterlijk eind december afgenomen). De nameting vond plaats tussen 11 april 2022 en 19 juli 2022. De deelnemende scholen hebben na afloop een schoolrapport ontvangen, waarin de belangrijkste resultaten van de eigen school en in vergelijking met alle deelnemende scholen werden weergegeven. Hierin waren ook illustratieve citaten van leerlingen opgenomen. Daarnaast zijn alle scholen na afloop van de interventie gevraagd deel te nemen aan een verklarend evaluatiegesprek, om op basis van het schoolrapport de resultaten van het onderzoek door te spreken en mogelijke verklaringen voor de bevindingen te verkennen.

Loopbaancompetenties

Aan leerlingen is gevraagd in hoeverre zij bezig zijn met hun loopbaancompetenties: reflectie, loopbaansturing, netwerken en werkexploratie. De vragen omtrent reflectie en loopbaansturing zijn gebaseerd op de LOB-Vragenlijst-Vernieuwonderwijs van Meijers en anderen (2006). De schalen reflectie en loopbaansturing bestaan elk uit 6 items. De vragen omtrent werkexploratie en netwerken zijn gebaseerd op de vragenlijst uit het onderzoek van Petit e.a. (2019). De schaal werkexploratie bestaat uit 6 items en de schaal netwerken bestaat uit 4 items. De leerlingen moesten aangeven in hoeverre de stellingen klopten op een vijfpuntsschaal met 1 als laagste score (klopt helemaal niet) en 5 als hoogste score (klopt precies). De betrouwbaarheid van de schalen staat weergegeven in Tabel 7.1.

Zelfvertrouwen, normatieve overtuigingen en keuzezekerheid studie- en beroepskeuze

Leerlingen zijn meerdere stellingen voorgelegd over hun zelfvertrouwen in het maken van een loopbaankeuze, de rol van anderen in hun studiekeuze (normatieve overtuigingen) en keuzezekerheid. De schaal zelfvertrouwen in het maken van een loopbaankeuze is gebaseerd op de Middle School Self-Efficacy Scale (Fouad e.a., 1997) en bestaat uit 11 items. De vragen omtrent Normatieve overtuigingen zijn gebaseerd op concepten uit theory of planned behaviour (Fishbein & Ajzen, 2010). De schaal bestaat uit 3 items. De vragen omtrent Keuzezekerheid is gebaseerd op de Career Maturity Inventory (Savickas & Porfeli, 2011). De schaal bestaat uit 8 items. De leerlingen moesten aangeven in hoeverre de stellingen klopten op een vijfpuntsschaal met 1 als laagste score (mee oneens) en 5 als hoogste score (mee eens). De betrouwbaarheid van de schalen staat weergegeven in Tabel 7.1.

Tabel 7.1 Betrouwbaarheid van de schalen

Cronbach's alpha	Voormeting	Nameting
Reflectie	0,83	0,84
Loopbaansturing	0,78	0,82
Netwerken	0,79	0,80
Werkexploratie	0,77	0,71
Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	0,89	0,89
Normatieve overtuigingen	0,80	0,87
Keuzezekerheid	0,88	0,89

Ervaren opbrengsten

Aan de leerlingen is gevraagd welke activiteiten ze gedaan hebben op school om ze te helpen bij hun profielkeuze of keuze voor een vervolgopleiding. Er waren elf activiteiten voorgelegd. Daarnaast is aan de leerlingen gevraagd hoe nuttig zij deze activiteiten vonden (1 = helemaal niet nuttig; 5 = heel nuttig) en aan te geven of deze activiteiten vooraf en/of achteraf besproken zijn in de klas.

Verwachtingen van mbo-opleidingen

Om inzicht te krijgen in verwachtingen die leerlingen hebben over mbo-opleidingen in de sectoren Techniek, Zorg & Welzijn, Economie, en Groen zijn negen stellingen hierover voorgelegd waarbij leerlingen bij elke stelling aan moesten kruisen voor welke sector(en) de stelling klopt. Leerlingen mochten per stelling meerdere sectoren aankruisen. De stellingen zijn gebaseerd op de vragenlijst die gebruikt is bij de Nulmeting LOB bij LMC (Wolff e.a., 2013).

Studie- en beroepskeuze

Leerlingen verschillen in de fase waarin zij verkeren in het studiekeuzeprocess. Hen is gevraagd of ze al een keuze hebben gemaakt voor een vervolgopleiding en ditzelfde voor een beroep. De antwoordcategorieën waren: ja, namelijk: (de keuze ingevuld) of nee. Indien de keuze voor een vervolgopleiding al was gemaakt, werd gevraagd of de keuze voor de vervolgopleiding de eerste keuze was. Leerlingen konden kiezen uit vier antwoordcategorieën, namelijk: 1) ja, 2) nee, met mijn leerweg word ik niet toegelaten tot de vervolgopleiding van mijn eerste keuze, 3) nee, mijn profiel sluit niet goed aan bij de vervolgopleiding van mijn eerste keuze en 4) nee, omdat: (open antwoord). Als laatste is aan de leerlingen gevraagd of de keuze voor een vervolgopleiding en of de keuze voor een beroep hun eigen keuze was. Leerlingen konden kiezen uit drie antwoordcategorieën, namelijk: ja, nee, het was vooral de keuze van mijn ouders en nee, omdat: (open antwoord).

Een eigen bedrijf beginnen

Ook is aan leerlingen gevraagd in hoeverre zij het eens zijn met de volgende stelling: Ik denk dat ik ooit een eigen bedrijf zou willen beginnen. De antwoorden werden gegeven op een vijfpuntsschaal (van 1 = mee oneens tot en met 5 = mee eens). De stelling is afkomstig uit de

vragenlijst die gebruikt is bij een onderzoek naar het project Ondernemen doe je zo! (OIS & JINC, 2014).

Invloed van anderen

Omdat anderen van invloed kunnen zijn op keuzes die leerlingen maken is gevraagd met welke personen zij spreken over de keuze voor een vervolgopleiding, namelijk of zij spreken met hun ouder(s)/verzorger(s), broer(s) of zus(sen), andere familieleden (opa's, oma's, neven, nichten, ooms, tantes), mentor, andere leraren, klasgenoten en vrienden/vriendinnen buiten de klas. De antwoordcategorieën waren: ja, nee, heb ik niet. Daarnaast is ook aan leerlingen gevraagd in hoeverre zij het eens zijn met de stelling: De volgende personen willen graag dat ik een bepaalde vervolgopleiding kies (van 1 = mee oneens tot en met 5 = mee eens). En in hoeverre zij het eens zijn met de stelling: Bij mijn keuze voor een vervolgopleiding houd ik rekening met de mening van mijn: (van 1 = mee oneens tot en met 5 = mee eens). Deze stellingen zijn voorgelegd voor de volgende personen: ouder(s)/verzorger(s), broer(s) of zus(sen), andere familie (opa's, oma's, neven, nichten, ooms, tantes), mentor, andere leraren, klasgenoten en vrienden/vriendinnen buiten de klas. De stellingen zijn gebaseerd op de vragenlijst die gebruikt is bij de Nulmeting LOB bij LMC (Wolff e.a., 2013).

Omgaan met verwachtingspatronen, loopbaanbarrières en stereotypering

Meerdere stellingen in de vragenlijst voor leerlingen betroffen verwachtingspatronen; verwachtingen ten aanzien van loopbaanbarrières tijdens hun vervolgopleiding en verwachtingen ten aanzien van stereotypering naar geslacht en afkomst die zij mogelijk tegen kunnen komen in hun toekomstige baan. De stellingen zijn gebaseerd op de Perception of Barriers Scale (McWhirter, 1997). De schaal verwachtingspatronen bestaat uit vier stellingen. De schaal loopbaanbarrières in de vervolgopleiding bestaat uit vijf stellingen. De schalen verwachtingen ten aanzien van stereotypering naar geslacht en verwachtingen ten aanzien van stereotypering naar afkomst bestaan beide uit vier stellingen. De leerlingen moesten aangeven in hoeverre de stellingen klopten op een vijfpuntsschaal (van 1 = mee oneens tot en met 5 = mee eens).

Achtergrondgegevens

Tot slot is leerlingen gevraagd om enkele gegevens in te vullen over zichzelf: het onderwijsniveau dat zij volgen, het leerjaar, geslacht (jongen/meisje/anders/zeg ik liever niet), afkomst (open vraag) en het geboorteland en het hoogst behaalde opleidingsniveau van de ouder(s)/verzorgers(s).

7.2.2 Analyses

Onderzocht is of leerlingen vooruitgaan in verschillende LOB gerelateerde vaardigheden met het doel uitspraken te doen over (differentiële) effecten van de interventies. De deelnemende scholen hebben aan verschillende interventies meegedaan. Met behulp van een Wald test in Mplus is onderzocht of leerlingen vooruit zijn gegaan in hun loopbaancompetenties en

studiekeuzezekerheid, na controle voor de verstreken tijd in weken tussen de voor- en nameting. Met behulp van univariate multilevel regressieanalyses in Mplus is onderzocht of de vooruitgang verschilt naar geslacht, migratieachtergrond, opleidingsniveau van de ouders, de onderdelen waaruit interventies bestaan en de implementatie daarvan op de scholen (bijvoorbeeld aan- of afwezigheid van ouderbetrokkenheid, contact met de praktijk, etc.). In de multilevel analyses is rekening gehouden met van tevoren bestaande verschillen, achtergrondkenmerken van leerlingen, geneste data (leerlingen in scholen), variëteit aan interventies en mate van implementatie van LOB in de school.

In de multilevel analyses is de afhankelijke variabele voor de verschillende uitkomstmaten steeds de nameting, waarbij rekening wordt gehouden met de score op de voormeting en controlevariabelen. De variabelen waarvoor is gecontroleerd zijn: geslacht, migratieachtergrond en opleidingsniveau ouders. De referentiecategorieën voor de achtergrondvariabelen zijn meisje (in vergelijking met jongen), migratieachtergrond (in vergelijking met geen migratieachtergrond en onbekend), max. HBO/WO diploma (in vergelijking met MBO diploma of opleiding onbekend).

We schatten (FIML) in Mplus de missende scores op de voor- en nameting. Per afhankelijke variabele is geanalyseerd of de missende waarden op de betreffende afhankelijke variabele samenhangen met achtergrondgegevens van de leerlingen. Voor alle afhankelijke variabelen bleken de missende waarden at random, daarom hebben we besloten de missende waarden op de afhankelijke variabelen te laten schatten. Alleen voor de leerlingen die de interventie JINC Carrière Coach hebben gevolgd zijn de missende waarden op de voormeting niet geschat, aangezien geen van deze leerlingen de vragenlijst bij de voormeting heeft ingevuld. Hetzelfde geldt voor de leerlingen van 1 van de 2 scholen die de interventie JINC Bliksemstage gevolgd hebben.

Alle modellen zijn getest op goodness-of-fit met behulp van de RMSEA, CFI en TLI (zie Bijlage 4, Tabel 7.6b en Tabel 7.7b). Alle modellen, behalve het multilevel model voor de afhankelijke variabele loopbaancompetenties bleken een acceptabele fit te hebben (RMSEA < 0,100 of CFI > 0,800 en TLI > 0,800). Voor het model met de afhankelijke variabele loopbaancompetenties hebben we besloten de variabelen die de onderdelen van de verschillende interventies weergeven niet toe te voegen aan het model en in plaats van multilevel analyses een regressieanalyse uit te voeren. De fit van het model werd hierdoor beter (RMSEA < 0,100; CFI > 0,800).

Ook is de impact van de interventie met vragenlijstonderzoek gemeten, door leerlingen te vragen naar de ervaren opbrengsten. Om zicht te krijgen op de impact zijn beschrijvende analyses uitgevoerd. Als laatste zijn ook beschrijvende analyses uitgevoerd om zicht te krijgen op de overige opbrengsten, bijvoorbeeld verwachtingen van leerlingen en aspecten van de studiekeuze en de beroepskeuze. Indien er zowel gegevens beschikbaar waren bij de voor- als de nameting zijn variantieanalyses van herhaalde metingen uitgevoerd. Hiermee is onderzocht of er sprake is van een vooruitgang in verschillende factoren en of er verschillen zijn tussen

leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond en leerlingen uit gezinnen zonder migratieachtergrond in de mate van vooruitgang.

7.3 Resultaten

7.3.1 Respons

In totaal hebben negen vmbo-scholen meegedaan aan dit onderdeel van het onderzoek. In totaal hebben 471 leerlingen de vragenlijst ingevuld. Hiervan zijn er leerlingen die hebben deelgenomen aan beide metingen en leerlingen die alleen aan de voor- of nameting hebben deelgenomen. Gemiddeld zat er 28 weken tussen de afname van de voor- en nameting (minimum = 18 weken, maximum = 35 weken). In Tabel 7.2 staat de respons op de vragenlijsten.

Tabel 7.2 Aantal leerlingen die de vragenlijst hebben ingevuld per interventie

	Voormeting	Nameting	Totaal
Kies je wereld	67	27	67
JINC Bliksemstage	56	72	86
JINC Carrière Coach	0	47	47
Technologieroute	114	95	128
Windroosprogramma	46	38	46
Vakkanjers (Explorer)	88	66	97
Totaal	371	345	471

7.3.2 De interventies

De scholen hebben op zeven aspecten een implementatiescore gekregen voor wat betreft het LOB-aanbod, namelijk: 1) leerling is betrokken; 2) school is betrokken; 3) contact met praktijk; 4) reflectie op de school; 5) ouderbetrokkenheid; 6) samenhangend geheel; 7) reikwijdte en omvang. De implementatiescores zijn gegeven op een vierpuntsschaal met 1 als laagste score (komt niet aan bod) en 4 als hoogste score (gevorderd stadium). Vervolgens is een gemiddelde score berekend.

In Tabel 7.3 staan de (door ons veronderstelde) werkzame mechanismen van de interventies en het gemiddelde implementatiestadium van LOB (incl. de interventies) op de scholen beschreven. Op alle scholen waren in ieder geval de elementen ‘leerling betrokken’, ‘school betrokken’ en ‘contact met de praktijk’ aanwezig.

Tabel 7.3 Werkzame mechanismen van de interventies en het gemiddelde implementatiestadium van LOB

Interventie	Praktijk	Ouder- betrokkenheid	Reflectie op school	Aantal scholen	Gemiddelde implementatie-stadium
Kies je wereld	Kennismaken met mbo			2	3,56
JINC Bliksemstage	Contact met praktijk	x	x	2	3,49
JINC Carrière Coach	Contact met praktijk		x	1	3,43
Technologieroute	Contact met praktijk	x		4	3,46
Windroos-programma	Kennismaken met mbo			1	3,57
Vakkanjers (Explorer)	Contact met praktijk			1	3,57

In Tabel 7.4 zijn achtergrondgegevens van de scholen en leerlingen per interventie weergegeven. Opvallend is dat bij de interventies Bliksemstage en Technologieroute de achtergrond van de leerlingen afwijkt van de overige interventies. In de deelnemende klassen op de scholen waar deze interventies zijn uitgevoerd zitten gemiddeld meer meisjes en meer leerlingen met een migratieachtergrond dan in de deelnemende klassen op de scholen waar de overige interventies zijn uitgevoerd. Ook blijkt bij de interventies Bliksemstage en Vakkanjers dat hier de meeste leerlingen bij betrokken zijn met ouders die een opleiding op maximaal mbo-niveau hebben gevolgd.

Tabel 7.4 Achtergrondgegevens van de scholen en leerlingen per interventie

Interventie	Aantal scholen	Leerjaar	Onderwijs-niveau	% Meisje	% Migratie-achtergrond	% Opleidings-niveau ouders maximaal LBO
Kies je wereld	2	3	basis/kader/theoretisch	37	15	5
JINC Bliksemstage	2	2	Theoretisch	49	52	19
JINC Carrière Coach	1	3	basis/kader/theoretisch	13	34	7
Technologieroute	4	3/4	Theoretisch	50	62	9
Windroos-programma	1	4	Theoretisch	41	15	0
Vakkanjers (Explorer)	1	2	basis/kader	34	5	19

7.3.3 Generieke effecten

De effecten van LOB (incl. de interventies) op loopbaancompetenties, vertrouwen in het maken van een loopbaankeuze (self-efficacy), rol van anderen bij de studiekeuze en studiekeuzezekerheid is voor alle leerlingen onderzocht. In de analyses zijn de subschalen voor loopbaancompetentie (Reflectie, Loopbaansturing, Netwerken, Werkexploratie) samengenomen tot één hoofdschaal, namelijk loopbaancompetenties. In Tabel 7.5 staan de gemiddelde scores op de (sub)schalen bij de voor- en nameting voor de leerlingen die minimaal aan één meting hebben deelgenomen.

Tabel 7.5 Gemiddelde scores op de (sub)schalen loopbaancompetenties en studie- en beroepskeuze

	Voormeting			Nameting		
	M	s.d.	N	M	s.d.	N
Loopbaancompetenties	3,33	0,58	366	3,45	0,61	339
Subschaal Reflectie	3,77	0,66	370	3,83	0,65	345
Subschaal Loopbaansturing	3,27	0,68	366	3,33	0,75	339
Subschaal Netwerken	3,41	0,82	366	3,47	0,82	339
Subschaal Werkexploratie	2,88	0,80	362	3,17	0,76	339
Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,80	0,74	360	3,86	0,73	336
Normatieve overtuigingen	2,67	0,98	351	2,53	1,05	328
Keuzezekerheid	3,31	0,89	348	3,32	0,92	326

In Tabel 7.6 staan de uitkomsten van de Wald test voor de afhankelijke variabelen loopbaancompetenties, vertrouwen in het maken van een loopbaankeuze (self-efficacy), rol van anderen bij de studiekeuze en studiekeuzezekerheid. Uit Tabel 7.6 blijkt dat de Wald test significant is voor de schalen loopbaancompetenties en normatieve overtuigingen. Voor de schalen vertrouwen in het maken van een loopbaankeuze (self-efficacy) en studiekeuzezekerheid vinden we geen significante verschillen. Wat betreft loopbaancompetenties blijkt uit Tabel 7.5 dat de score op de voormeting lager is dan de nameting en uit Tabel 7.6 blijkt dat het verschil tussen de voor- en nameting significant is. Dit betekent dat de leerlingen tussen de voormeting en de nameting significant vooruitgaan in hun loopbaancompetenties. Het effect is klein (0,10). Ook voor normatieve overtuigingen blijkt het effect significant. Uit Tabel 7.5 blijkt dat de score op normatieve overtuigingen op de voormeting hoger is dan nameting en uit Tabel 7.6 blijkt dat het verschil tussen de voor- en nameting significant is. Dit betekent dat de leerlingen tussen de voormeting en de nameting significant minder normatieve overtuigingen hebben gekregen. Dit betekent dat volgens de leerlingen andere personen (o.a. ouders/vrienden/leraren) minder vaak zijn gaan vinden dat zij een bepaalde vervolgopleiding moeten kiezen. Het effect is klein (0,10).

Tabel 7.6 Uitkomsten van de Wald test voor de schalen loopbaancompetenties en studie- en beroepskeuze

	Wald test	df	p	Cohen's ω
Loopbaancompetenties	4,44	1;407	0,04	0,10
Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	1,08	1;407	0,30	0,05
Normatieve overtuigingen	4,06	1;407	0,04	0,10
Keuzezekerheid	0,65	1;407	0,42	0,04

7.3.4 Differentiële effecten

We hebben onderzocht of de effecten verschillen naar geslacht, migratieachtergrond, opleidingsniveau van de ouders, onderdelen van de interventie en implementatiescore. In de Bijlage 4 staan de Tabellen 7.5b1 t/m 7.5b8 met de gemiddelde scores op de schalen loopbaancompetenties en studie- en beroepskeuze uitgesplitst naar geslacht, migratieachtergrond, opleidingsniveau van de ouders, onderdelen van de interventie, leerjaar en naar schooltype. In de analyses is niet gecontroleerd voor leerjaar en leerweg, omdat de normale verdeling voor deze twee variabelen erg scheef is.

Loopbaancompetenties

In Tabel 7.7 staan de uitkomsten van de multilevel analyses voor de afhankelijke variabele loopbaancompetenties op de nameting. Alleen voor de afkomst van de ouders vinden we een significant verband met loopbaancompetenties. Wanneer we controleren voor de scores op de voormeting, geslacht, opleidingsniveau van de ouders en de implementatiescore, zien we een negatief significant verband tussen afkomst ouders en de loopbaancompetenties op de nameting. Uit Tabel 7.5b4 (zie Bijlage 4) blijkt dat loopbaancompetenties tussen de voor- en nameting bij leerlingen met twee niet Nederlandse ouders niet vooruit zijn gegaan, er is zelfs sprake van een zeer lichte daling. Leerlingen met Nederlandse ouders of maximaal één ouder met een migratieachtergrond gingen wel vooruit.

Tabel 7.7 Ongestandaardiseerde coëfficiënten en effectgrootte (ES) van de multilevel analyses voor loopbaancompetenties op de nameting (Nleerlingen = 391; Nscholen = 8)

		<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>p</i>	<i>ES</i>
Score op de voormeting		0,58	0,05	0,00	1,29
Geslacht	Meisjes	0,01	0,06	0,93	0,01
	Onbekend	0,02	0,13	0,91	0,03
Afkomst ouders	Onbekend	-0,01	0,14	0,97	-0,01
	Niet Nederlands	-0,15	0,07	0,02	-0,33
Opleidingsniveau ouders	Maximaal mbo	0,07	0,08	0,37	0,16
	Onbekend	-0,12	0,07	0,10	-0,26
Implementatiescore		-0,02	0,28	0,95	-0,04

Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes

In Tabel 7.8 staan de uitkomsten van de multilevel analyses voor de afhankelijke variabelen zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes op de nameting. Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes hangt significant samen met afkomst van de ouders en het onderdeel reflectie. Wanneer we controleren voor de scores op de voormeting, geslacht, opleidingsniveau van de ouders, onderdelen van de interventie en de implementatiescore, zien we een negatief significant verband tussen afkomst ouders en zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes op de nameting. Uit Tabel 7.5b4 (zie Bijlage 4) blijkt dat het zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes tussen de voor- en nameting bij leerlingen met twee niet Nederlandse ouders niet vooruit zijn gegaan, er is zelfs sprake van een zeer lichte daling. Leerlingen met Nederlandse ouders of maximaal één ouder met een migratieachtergrond gingen wel vooruit.

Ook voor het interventie onderdeel reflectie vinden we wanneer we controleren voor de scores op de voormeting, geslacht, afkomst van de ouders, opleidingsniveau van de ouders en de implementatiescore, een negatief significant verband tussen reflectie en zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes op de nameting. Dit betekent dat een hogere score op reflectie samengaat met een significant lagere score (ten opzichte van het gemiddelde) op de mate van zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes van de leerling. Dit neemt niet weg dat tussen de voor- en nameting gemiddeld genomen alle leerlingen vooruit zijn gegaan in hun zelfvertrouwen, met of zonder reflectie, alleen is de eerstgenoemde groep daarin significant minder vooruit gegaan. (zie Tabel 7.5b8 in Bijlage 4).

Tabel 7.8 Ongestandaardiseerde coëfficiënten en effectgrootte (ES) van de multilevel analyses voor zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes op de nameting (Nleerlingen = 401; Nscholen = 8)

		<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>p</i>	<i>ES</i>
Score op de voormeting		0,51	0,08	0,00	0,87
Geslacht	Meisjes	0,13	0,08	0,11	0,22
	Onbekend	0,31	0,26	0,24	0,54
Afkomst ouders	Onbekend	-0,06	0,22	0,78	-0,11
	Niet Nederlands	-0,19	0,08	0,01	-0,33
Opleidingsniveau ouders	Maximaal mbo	0,05	0,14	0,72	0,09
	Onbekend	-0,07	0,05	0,20	-0,11
Interventie	Contact met praktijk	-0,09	0,07	0,24	-0,15
	Ouderbetrokkenheid	-0,02	0,06	0,76	-0,03
	Reflectie	-0,12	0,05	0,02	-0,21
Implementatiescore		0,11	0,39	0,78	0,18

Normatieve overtuigingen

De uitkomsten van de multilevel analyses voor de afhankelijke variabele normatieve overtuigingen staan in Tabel 7.9. Normatieve overtuigingen hangen significant samen met geslacht en het onderdeel reflectie. Wanneer we controleren voor de scores op de voormeting, afkomst en opleidingsniveau van de ouders, onderdelen van de interventie en de

implementatiescore, zien we een negatief significant verband tussen geslacht en normatieve overtuigingen op de nameting. Uit Tabel 7.5b3 (zie Bijlage 4) blijkt dat normatieve overtuigingen tussen de voor- en nameting bij meisjes gedaald zijn en bij jongens zeer licht gedaald zijn. Dit betekent dat volgens meisjes andere personen (o.a. ouders/vrienden/leraren) minder vaak zijn gaan vinden dat zij een bepaalde vervolgopleiding moeten kiezen dan volgens jongens.

Voor het interventie onderdeel reflectie vinden we wanneer we controleren voor de scores op de voormeting, geslacht, afkomst en opleidingsniveau van de ouders en de implementatiescore, een positief significant verband tussen reflectie en normatieve overtuigingen op de nameting. Uit Tabel 7.5b8 (zie Bijlage 4) blijkt dat normatieve overtuigingen tussen de voor- en nameting bij leerlingen die een interventie hebben gevolgd waar sprake is van reflectie meer dalen dan bij leerlingen die een interventie hebben gevolgd zonder reflectie. Dit lijkt erop te wijzen dat reflectie samengaat met een voortzetting van invloed van anderen (o.a. ouders/vrienden/leraren) op het keuzeproces, in plaats van dat deze invloed afneemt zoals bij leerlingen weinig worden uitgenodigd tot reflectie.

Tabel 7.9 Ongestandaardiseerde coëfficiënten en effectgrootte (ES) van de multilevel analyses voor normatieve overtuigingen op de nameting (Nleerlingen = 394; Nscholen = 8)

		<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>p</i>	<i>ES</i>
Score op de voormeting		0,28	0,05	0,00	0,29
Geslacht	Meisjes	-0,55	0,11	0,00	-0,57
	Onbekend	-0,25	0,33	0,45	-0,26
Afkomst ouders	Onbekend	0,41	0,27	0,12	0,42
	Niet Nederlands	0,13	0,15	0,37	0,14
Opleidingsniveau ouders	Maximaal mbo	-0,09	0,10	0,35	-0,09
	Onbekend	-0,13	0,25	0,61	-0,14
Interventie	Contact met praktijk	0,20	0,22	0,35	0,21
	Ouderbetrokkenheid	-0,23	0,17	0,19	-0,24
	Reflectie	0,36	0,10	0,00	0,38
Implementatiescore		0,40	0,88	0,65	0,42

Keuzezekerheid

In Tabel 7.10 staan de uitkomsten van de multilevel analyses voor de afhankelijke variabele keuzezekerheid op de nameting. Keuzezekerheid hangt significant samen met geslacht, opleidingsniveau van de ouders en het onderdeel reflectie. Voor geslacht vinden we wanneer we controleren voor de scores op de voormeting, afkomst en opleidingsniveau van de ouders, onderdelen van de interventie en de implementatiescore, een positief significant verband met keuzezekerheid op de nameting. Uit Tabel 7.5b3 (zie Bijlage 4) blijkt dat keuzezekerheid tussen de voor- en nameting bij meisjes stijgt en bij jongens licht daalt. Voor opleidingsniveau van de ouders vinden we wanneer we controleren voor de scores op de voormeting, geslacht, afkomst van de ouders, onderdelen van de interventie en de implementatiescore, een positief significant

verband met keuzezekerheid op de nameting. Uit Tabel 7.5b5 (zie Bijlage 4) blijkt dat keuzezekerheid tussen de voor- en nameting bij leerlingen met ouders die maximaal een mbo-diploma hebben behaald vooruit is gegaan, terwijl de keuzezekerheid tussen de voor- en nameting bij leerlingen met ouders die een HBO of WO diploma hebben behaald achteruit is gegaan.

Voor het onderdeel reflectie vinden we wanneer we controleren voor de scores op de voormeting, geslacht, afkomst en opleidingsniveau van de ouders en de implementatiescore, een negatief significant verband met keuzezekerheid op de nameting. Uit Tabel 7.5b8 (zie Bijlage 4) blijkt dat keuzezekerheid tussen de voor- en nameting bij leerlingen die een interventie hebben gevolgd waar sprake is van reflectie achteruit is gegaan, terwijl de keuzezekerheid tussen de voor- en nameting bij leerlingen die een interventie hebben gevolgd waar geen sprake is van reflectie vooruit is gegaan.

Tabel 7.10 Ongestandaardiseerde coëfficiënten en effectgrootte (ES) van de multilevel analyses voor keuzezekerheid op de nameting (Nleerlingen = 391; Nscholen = 8)

		<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>p</i>	<i>ES</i>
Score op de voormeting		0,42	0,06	0,00	0,51
Geslacht	Meisjes	0,18	0,06	0,01	0,22
	Onbekend	-0,02	0,26	0,95	-0,02
Afkomst ouders	Onbekend	-0,10	0,19	0,60	-0,12
	Niet Nederlands	-0,13	0,09	0,16	-0,16
Opleidingsniveau ouders	Maximaal MBO	0,17	0,09	0,05	0,21
	Onbekend	0,06	0,12	0,63	0,07
Interventie	Contact met praktijk	-0,08	0,19	0,69	-0,09
	Ouderbetrokkenheid	0,00	0,10	0,96	0,00
	Reflectie	-0,17	0,05	0,00	-0,20
Implementatiescore		0,40	0,63	0,52	0,49

7.3.5 Impact van de interventies

De impact van de interventies hebben we onderzocht door de leerlingen te vragen naar hun ervaren opbrengsten van LOB-activiteiten. De antwoorden zijn gegeven op een vijfpuntsschaal. We hebben aan de leerlingen gevraagd welke activiteiten ze gedaan hebben op school om ze te helpen bij hun profielkeuze of keuze voor een vervolgopleiding, hoe nuttig ze deze vonden en of deze activiteiten vooraf en achteraf besproken zijn in de klas.

Uit onderstaande tabel blijkt dat leerlingen alle activiteiten nuttig vonden en dat de meeste activiteiten vooraf besproken zijn. Maar een klein deel van de activiteiten is ook achteraf besproken. Ook is onderzocht of de leerlingen met twee ouders met een migratieachtergrond en leerlingen met één of twee ouders zonder migratieachtergrond verschillen in hoe nuttig zij de activiteiten vonden (zie Bijlage 4, Tabel 7.11b). Uit de beschrijvende analyses blijkt dat deze leerlingen niet verschillen in hoe nuttig zij de activiteiten vonden.

Tabel 7.11 Ervaren opbrengsten van de leerlingen

	Uitgevoerd N	Nuttig M	s.d.	Vooraf besproken %	Achteraf besproken %
Een individueel gesprek met je docent, mentor en/of decaan over het kiezen van een profiel of vervolgopleiding	154	3,75	0,97	71%	35%
Een opdracht maken op school over het kiezen van een profiel of vervolgopleiding	187	3,56	1,06	70%	34%
Een huiswerkopdracht maken over het kiezen van een profiel of vervolgopleiding en bespreken met je ouder(s)/verzorger(s)	85	3,29	1,15	74%	34%
Informatie bekijken over opleidingen en beroepen	190	3,92	0,97	65%	37%
Een beroepskeuzetest/interesseset invullen	153	3,75	1,05	69%	37%
Een gastspreker die vertelde over zijn/haar beroep	117	3,54	1,11	61%	44%
Een opleidingenmarkt of beroepenmarkt bezoeken	74	3,47	1,23	64%	53%
Een mbo bezoeken (bv. Open dag)	131	3,95	0,98	63%	44%
Een opdracht of proefles op het mbo doen	87	3,52	1,21	60%	55%
Een bedrijfsbezoek of excursie	87	3,63	1,17	59%	51%
Stage lopen bij een bedrijf/organisatie	110	3,83	1,15	60%	36%
Overig	38	3,57	1,08	37%	24%

Verwachtingen van mbo-opleidingen

De leerlingen zijn gevraagd naar hun verwachtingen van mbo-opleidingen in de sectoren Techniek, Zorg & Welzijn, Economie, en Groen, zie Tabel 7.12. In het algemeen zien we een verschuiving van leerlingen in hun denken wat betreft de sectoren Techniek en Zorg & Welzijn. Leerlingen zijn positiever gaan denken over de sector Techniek en minder positief over de sector Zorg & Welzijn. De verwachtingen van leerlingen wat betreft de sector Economie en Groen zijn nauwelijks veranderd. Voor de leerlingen met twee ouders met een migratieachtergrond en leerlingen met één of twee ouders zonder migratieachtergrond is onderzocht of zij verschillen in hun verwachtingen van mbo-opleidingen in de sectoren tussen de voor- en nameting (zie Bijlage 4, Tabel 7.12b en 7.12c). Uit de analyses blijkt dat we voor beide groepen leerlingen zien dat zij positiever zijn gaan denken over de sector Techniek en minder positief over de sector Zorg & Welzijn en dat de verwachtingen wat betreft de sector Economie en Groen nauwelijks zijn veranderd.

Tabel 7.12 Verwachtingen van leerlingen over mbo-opleidingen in vier sectoren

	Voormeting				Nameting			
	Techniek	Zorg & Welzijn	Economie	Groen	Techniek	Zorg & Welzijn	Economie	Groen
Genoeg werk	26%	37%	28%	9%	32%	32%	29%	6%
Veel geld verdienen	26%	29%	41%	4%	29%	25%	41%	5%
Interessante sector	27%	36%	30%	7%	32%	29%	33%	6%
Plezierig werk	29%	36%	27%	9%	33%	32%	29%	6%
Talenten toepassen	32%	34%	28%	6%	33%	31%	29%	7%
Mensen helpen	19%	54%	17%	10%	23%	49%	20%	8%
Belangrijk werk	23%	41%	27%	9%	25%	40%	27%	9%
Indrukwekkend werk	26%	34%	31%	8%	29%	31%	33%	7%
Succesvol afronden	27%	35%	30%	8%	30%	32%	31%	8%

Studie- en beroepskeuze

Aan de leerlingen is ook gevraagd of ze al een keuze hebben gemaakt voor een vervolgopleiding en beroep (zie Tabel 7.13), of de keuze voor de vervolgopleiding de eerste keuze is (zie Tabel 7.14) en of het hun eigen keuze was (zie Tabel 7.15). Bij de nameting blijkt dat een groter deel van de leerlingen al een keuze heeft gemaakt voor een vervolgopleiding, dan bij de voormeting. Bij de keuze voor een beroep is het verschil tussen de voor- en nameting klein.

Tabel 7.13 Keuze gemaakt voor vervolgopleiding en beroep, uitgesplitst naar leerjaar

		Vulgoopleiding		Beroep	
		Voormeting (N=348)	Nameting (N=325)	Voormeting (N=348)	Nameting (N=323)
Ja	leerjaar 2	39%	50%	51%	45%
	leerjaar 3	27%	35%	31%	37%
	leerjaar 4	39%	94%	34%	48%
	totaal	35%	53%	40%	42%
Nee	leerjaar 2	61%	50%	49%	55%
	leerjaar 3	73%	65%	69%	63%
	leerjaar 4	61%	6%	66%	52%
	totaal	65%	47%	60%	58%

De keuze voor een vervolgopleiding was voor het overgrote deel van de leerlingen de eerste keuze. Bij de nameting is dit minder het geval dan bij de voormeting.

Tabel 7.14 Keuze voor vervolgopleiding was de eerste keuze, uitgesplitst naar leerjaar

		Eerste keuze vervolgopleiding	
		Voormeting (N=121)	Nameting (N=178)
Ja	leerjaar 2	91%	88%
	leerjaar 3	79%	73%
	leerjaar 4	88%	72%
	totaal	87%	78%
Nee, met mijn leerweg word ik niet toegelaten tot de vervolgopleiding van mijn eerste keuze	leerjaar 2	4%	3%
	leerjaar 3	6%	14%
	leerjaar 4	6%	5%
	totaal	5%	7%
Nee, mijn profiel sluit niet goed aan bij de vervolgopleiding van mijn eerste keuze	leerjaar 2	0%	0%
	leerjaar 3	6%	6%
	leerjaar 4	0%	7%
	totaal	2%	4%
Nee, overig	leerjaar 2	6%	9%
	leerjaar 3	9%	8%
	leerjaar 4	6%	16%
	totaal	7%	11%

In bijna alle gevallen is de keuze voor een vervolgopleiding en beroep de eigen keuze. Dit geldt zowel bij voormeting als bij de nameting.

Tabel 7.15 Keuze voor vervolgopleiding en beroep was eigen keuze, uitgesplitst naar leerjaar

		Vergoopleiding		Beroep	
		Voormeting (N=121)	Nameting (N=177)	Voormeting (N=138)	Nameting (N=140)
Ja	leerjaar 2	98%	98%	97%	97%
	leerjaar 3	88%	92%	97%	96%
	leerjaar 4	100%	97%	100%	100%
	totaal	96%	96%	98%	97%
Nee, het was vooral de keuze van mijn ouders	leerjaar 2	2%	2%	1%	2%
	leerjaar 3	6%	4%	0%	4%
	leerjaar 4	0%	2%	0%	0%
	totaal	2%	2%	1%	2%
Nee, anders	leerjaar 2	0%	0%	1%	2%
	leerjaar 3	6%	4%	3%	0%
	leerjaar 4	0%	2%	0%	0%
	totaal	2%	2%	1%	1%

Ook is onderzocht of de leerlingen met twee ouders met een migratieachtergrond en leerlingen met één of twee ouders zonder migratieachtergrond verschillen in vooruitgang in de studie- en beroepskeuze (zie Tabel 7.16). Uit de analyses blijkt dat het verschil alleen significant is voor wat betreft het wel of niet al een keuze hebben gemaakt voor een vervolgopleiding of beroep (keuze gemaakt vervolgopleiding: $\chi^2(2;215) = 7,28$ $p = 0,03$; keuze gemaakt beroep: $\chi^2(2;215) = 6,06$ $p < 0,05$). Dit betekent dat de leerlingen uit een gezin met of zonder migratieachtergrond significant van elkaar verschillen in vooruitgang wat betreft het maken van een keuze voor een vervolgopleiding en beroep. Leerlingen met twee ouders die niet in Nederland zijn geboren hebben bij de nameting gemiddeld genomen vaker een keuze kunnen maken voor een studie en beroep dan leerlingen uit gezinnen met één of twee ouders die in Nederland zijn geboren.

Tabel 7.16 Gemiddelde vooruitgang voor studie- en beroepskeuze, uitgesplitst naar migratieachtergrond ouders

			van Ja naar Nee	geen verschil	van Nee naar Ja
Keuze gemaakt vervolgopleiding?	Afkomst ouders	NL of één ouder met een migratieachtergrond	38%	55%	7%
		Beide ouders migratieachtergrond	21%	65%	14%
		Totaal	32%	59%	10%
Eerste keus vervolgopleiding?	Afkomst ouders	NL of één ouder met een migratieachtergrond	12%	76%	12%
		Beide ouders migratieachtergrond	5%	84%	11%
		Totaal	9%	79%	11%
Eigen keus vervolgopleiding?	Afkomst ouders	NL of één ouder met een migratieachtergrond	3%	94%	3%
		Beide ouders migratieachtergrond	0%	95%	5%
		Totaal	2%	94%	4%
Keuze gemaakt beroep?	Afkomst ouders	NL of één ouder met een migratieachtergrond	22%	67%	10%
		Beide ouders migratieachtergrond	14%	65%	21%
		Totaal	19%	67%	14%
Eigen keus beroep?	Afkomst ouders	NL of één ouder met een migratieachtergrond	3%	94%	3%
		Beide ouders migratieachtergrond	7%	93%	0%
		Totaal	4%	94%	2%

Een eigen bedrijf beginnen

Aan leerlingen is bij de voor- en nameting gevraagd of zij denken ooit een eigen bedrijf te willen beginnen, zie Tabel 7.17. Bij de nameting scoren de leerlingen gemiddeld iets hoger, maar dit

verschil is niet significant. Ook is onderzocht of de leerlingen met twee ouders met een migratieachtergrond en leerlingen met één of twee ouders zonder migratieachtergrond verschillen in vooruitgang (zie Tabel 7.18). Dit verschil was niet significant ($F(1;210) = 0,41$ $p = 0,52$). Dit betekent dat er wat betreft ambities voor zelfstandig ondernemerschap geen significante verschillen zijn tussen de leerlingen uit een gezin met of zonder migratieachtergrond.

Tabel 7.17 Gemiddelde scores voor het willen beginnen van een eigen bedrijf

	Voormeting			Nameting			<i>F</i>	df	<i>p</i>
	M	s.d.	N	M	s.d.	N			
Ik denk dat ik ooit een eigen bedrijf zou willen beginnen	3,33	1,41	347	3,43	1,38	323	-0,09	1;215	0,20

Tabel 7.18. Gemiddelde scores voor het willen beginnen van een eigen bedrijf, uitgesplitst naar migratieachtergrond van de ouders

		Voormeting			Nameting		
		M	s.d.	N	M	s.d.	N
Afkomst ouders	NL of één ouder met een migratieachtergrond	3,14	1,41	133	3,22	1,48	133
	Beide ouders migratieachtergrond	3,56	1,27	79	3,51	1,30	79
	Totaal	3,29	1,37	212	3,33	1,42	212

Invloed van anderen

Bij de voormeting is aan de leerlingen gevraagd met wie zij spreken over de keuze voor een vervolgopleiding, zie Tabel 7.19. Bijna alle leerlingen spreken met hun ouders/verzorger(s) over hun keuze voor een vervolgopleiding. Ook valt op dat een groot deel van de leerlingen met klasgenoten en vrienden/vriendinnen spreekt over deze keuze. Het verschilt significant voor leerlingen met twee ouders met een migratieachtergrond en leerlingen met één of twee ouders zonder migratieachtergrond met wie zij spreken over de keuze voor een vervolgopleiding. Leerlingen met twee ouders met een migratieachtergrond spreken vaker met hun broer(s) of zus(sen) ($\chi^2(2;339) = 13,44$ $p < 0,01$) en minder vaak met andere familieleden ($\chi^2(2;339) = 7,21$ $p = 0,03$) over de keuze voor een vervolgopleiding dan leerlingen met één of twee ouders zonder migratieachtergrond.

Tabel 7.19. Persoon met wie wordt gesproken over de keuze voor een vervolgopleiding

	Alle leerlingen (N=347)		NL of één ouder migratieachtergrond (N=225)		Beide ouders migratieachtergrond (N=114)	
	M	s.d.	M	s.d.	M	s.d.
Ouder(s)/verzorger(s)	92%		92%		92%	
Broer(s) of zus(sen)	53%		46%		66%	
Andere familie (opa's, oma's, neven, nichten, ooms, tantes)	63%		67%		55%	
Mentor	54%		52%		58%	
Andere leraren	42%		37%		50%	
Klasgenoten	66%		65%		67%	
Vrienden/vriendinnen buiten je klas	73%		73%		71%	

Ook is bij de voormeting gevraagd of er personen zijn die graag willen dat de leerling een bepaalde vervolgopleiding kiest, zie Tabel 7.20. De gemiddelde scores voor alle leerlingen tezamen liggen tussen 2,10 en 2,57 (op een vijfpuntsschaal). Dat betekent dat er over het algemeen weinig sprake lijkt te zijn van specifieke verwachtingen wat betreft de keuze voor een vervolgopleiding van personen uit de sociale omgeving van leerlingen. De uitkomst verschilt echter significant voor leerlingen met twee ouders met een migratieachtergrond van de leerlingen met één of twee ouders zonder migratieachtergrond ($F(1;336) = 5,00$ $p = 0,03$). Volgens leerlingen met twee ouders met een migratieachtergrond willen hun ouders/verzorgers vaker dat ze een bepaalde vervolgopleiding kiezen dan leerlingen met één of twee ouders zonder migratieachtergrond.

Tabel 7.20. De volgende persoon wil dat ik een bepaalde vervolgopleiding kies

	Alle leerlingen (N=346)		NL of één ouder migratieachtergrond (N=225)		Beide ouders migratieachtergrond (N=113)	
	M	s.d.	M	s.d.	M	s.d.
Ouder(s)/verzorger(s)	2,57	1,41	2,44	1,41	2,81	1,43
Broer(s) of zus(sen)	2,18	1,28	2,08	1,24	2,36	1,35
Andere familie (opa's, oma's, neven, nichten, ooms, tantes)	2,34	1,31	2,25	1,29	2,49	1,36
Mentor	2,32	1,34	2,25	1,35	2,45	1,35
Andere leraren	2,17	1,28	2,12	1,27	2,27	1,30
Klasgenoten	2,10	1,16	2,08	1,15	2,11	1,18
Vrienden/vriendinnen buiten je klas	2,18	1,21	2,11	1,21	2,29	1,23

Noot. 1 = helemaal mee oneens, 5 = helemaal mee eens.

Daarnaast is bij de voormeting gevraagd of de leerling bij zijn keuze rekening houdt met de mening van anderen, zie Tabel 7.21. De meeste van de gemiddelde scores komen niet hoger uit dan 3. Dat betekent dat leerlingen bij hun keuze voor een vervolgopleiding wel in enige mate rekening houden met de mening van anderen maar niet veel. De mening van de

ouder(s)/verzorger(s) is met een gemiddelde score van 3 het belangrijkste voor leerlingen bij de keuze voor een vervolgopleiding. Dit verschilt wel significant voor leerlingen met twee ouders met een migratieachtergrond van leerlingen met één of twee ouders zonder migratieachtergrond. Leerlingen met twee ouders met een migratieachtergrond houden significant vaker rekening met de mening van hun ouders/verzorgers ($F(1;335) = 4,95$ $p = 0,03$) en broer(s) of zus(sen) ($F(1;335) = 8,83$ $p < 0,01$) dan leerlingen met één of twee ouders zonder migratieachtergrond.

Tabel 7.21. Bij mijn keuze voor een vervolgopleiding houd ik rekening met de mening van mijn:

	Alle leerlingen (N=344)		NL of één ouder migratieachtergrond (N=224)		Beide ouders migratieachtergrond (N=113)	
	M	s.d.	M	s.d.	M	s.d.
Ouder(s)/verzorger(s)	3,31	1,38	3,19	1,40	3,55	1,38
Broer(s) of zus(sen)	2,56	1,46	2,39	1,42	2,88	1,51
Andere familie (opa's, oma's, neven, nichten, ooms, tantes)	2,59	1,35	2,50	1,32	2,73	1,44
Mentor	2,53	1,34	2,43	1,35	2,72	1,33
Andere leraren	2,26	1,29	2,17	1,24	2,42	1,38
Klasgenoten	2,07	1,20	2,03	1,19	2,14	1,23
Vrienden/vriendinnen buiten je klas	2,23	1,25	2,20	1,25	2,28	1,27

Noot. 1 = helemaal mee oneens, 5 = helemaal mee eens.

Omgaan met verwachtingspatronen, loopbaanbarrières en stereotypering

Bij de voormeting is aan de leerlingen gevraagd in hoeverre zij verwachten dat ze in hun toekomstige baan te maken krijgen met stereotypering ten aanzien van geslacht en afkomst. Ook is aan hen gevraagd of zij verwachten dat ze in hun vervolgopleiding te maken krijgen met loopbaanbarrières en in hoeverre zij positieve verwachtingspatronen hebben ten aanzien van hun loopbaandoelen en toekomst, zie Tabel 7.22. Uit onderstaande tabel blijkt dat weinig leerlingen verwachten dat zij te maken krijgen met stereotypering in hun toekomstige baan en met loopbaanbarrières in hun vervolgopleiding. Daarnaast verwachten zij redelijk om te kunnen gaan met verwachtingspatronen ten aanzien van hun loopbaandoelen en toekomst. Onderzocht is of dit verschilt voor leerlingen met twee ouders met een migratieachtergrond en leerlingen met één of twee ouders zonder migratieachtergrond. Alleen voor de verwachtingen ten aanzien van stereotypering naar afkomst ($F(1;335) = 14,47$ $p < 0,01$) en omgaan met verwachtingspatronen ($F(1;333) = 4,43$ $p = 0,04$) vonden we significante verschillen tussen deze twee groepen leerlingen. Leerlingen met twee ouders die niet in Nederland zijn geboren verwachten significant vaker te maken te krijgen met stereotypering ten aanzien van afkomst in hun toekomstige baan dan leerlingen uit gezinnen met één of twee ouders die in Nederland zijn geboren. En dat leerlingen met twee ouders die niet in Nederland zijn geboren significant positievere verwachtingspatronen hebben ten aanzien van hun loopbaandoelen en toekomst dan leerlingen uit gezinnen met één of twee ouders die in Nederland zijn geboren.

Tabel 7.22. Omgaan met verwachtingspatronen, loopbaanbarrières en stereotypering

	Alle leerlingen (N=343)		NL of één ouder migratieachtergrond (N=223)		Beide ouders migratieachtergrond (N=113)	
	M	s.d.	M	s.d.	M	s.d.
	Verwachtingen tav stereotypering naar geslacht	1,84	1,01	1,90	1,03	1,69
Verwachtingen tav stereotypering naar afkomst	2,13	1,22	1,93	1,16	2,46	1,26
Verwachtingen tav loopbaanbarrières	1,78	0,91	1,79	0,92	1,72	0,88
Omgaan met verwachtingspatronen	3,05	0,89	2,98	0,88	3,19	0,91

Noot. 1 = helemaal mee oneens, 5 = helemaal mee eens

7.4 Conclusie

In dit hoofdstuk is door middel van een pretest-posttest design onderzocht wat de effecten zijn van LOB (incl. de interventies) op loopbaancompetenties, vertrouwen in het maken van een loopbaankeuze (self-efficacy), rol van anderen bij de studiekeuze en studiekeuzezekerheid van leerlingen. Daarnaast is onderzocht of deze effecten verschillen naar geslacht, migratieachtergrond, opleidingsniveau van de ouders, onderdelen van de interventies en implementatiescore van de school. Als laatste is onderzocht wat de impact is van de interventies volgens de leerlingen. Op alle scholen is aan de betrokkenen na afloop van de interventie gevraagd deel te nemen aan een verklarend evaluatiegesprek om mogelijke verklaringen voor de bevindingen te verkennen.

7.4.1 Generieke en differentiële effecten

De leerlingen hadden gemiddeld bij de nameting beter ontwikkelde loopbaancompetenties dan bij de voormeting. Ook was er bij de nameting minder sprake van invloed van anderen (o.a. ouders/vrienden/leraren) op hun keuze voor een vervolgopleiding dan bij de voormeting. Uit de verklarende evaluatiegesprekken met de scholen blijkt dat de betrokkenen op school ook verwachtten dat de leerlingen na deelname aan de interventie beter zouden scoren op loopbaancompetenties. Door de betrokkenen van verschillende scholen is aangegeven dat de leerlingen de verschillende activiteiten interessant vonden, goed zelf ervaringen konden opdoen door het lopen van stages, door workshops, gesprekken met rolmodellen en meer open dagen hebben bezocht. Uit de analyses blijkt echter niet dat leerlingen bij de nameting meer zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes hebben ontwikkeld en zich zekerder zijn gaan voelen over hun studiekeuzes dan bij de voormeting.

Er zijn enige verschillen naar geslacht, migratieachtergrond en opleidingsniveau van de ouders. Meisjes waren zekerder over hun studiekeuze en gaven vaker aan dat anderen minder invloed hadden op hun keuze voor een vervolgopleiding bij de nameting dan jongens. Leerlingen met twee ouders die niet in Nederland zijn geboren hadden lagere scores op

loopbaancompetenties en zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes bij de nameting dan leerlingen met één of twee ouders die in Nederland zijn geboren. En leerlingen met ouders die een opleiding op maximaal mbo-niveau hebben behaald waren zekerder over hun studiekeuze bij de nameting dan leerlingen met ouders die een HBO of WO diploma hebben behaald. Dit lijkt erop te wijzen dat vooral meisjes, leerlingen met één of twee ouders die in Nederland zijn geboren en leerlingen met ouders die maximaal een MBO diploma hebben behaald hebben geprofiteerd van het LOB-aanbod (incl. de interventies).

De verwachting was dat er grotere effecten worden gevonden wanneer de leerling, school en ouders samenwerken aan goede LOB, er sprake is van praktijkcontact en er reflectie op school plaatsvindt. Op alle scholen waren de elementen ‘leerling betrokken’, ‘school betrokken’ en ‘contact met de praktijk’ aanwezig, de aanwezigheid van de overige elementen verschilde per school, dat wil zeggen, op sommige scholen was beperkt aandacht voor ouderbetrokkenheid en reflectie bij LOB. We vonden alleen voor de aan-/afwezigheid van reflectie bij LOB een effect en in een andere richting dan verwacht. Leerlingen van scholen waar wel aandacht was voor reflectie bij LOB scoorden lager op de nameting op zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes en keuzezekerheid dan leerlingen van scholen waar beperkt aandacht was voor reflectie bij LOB. Daarnaast bleek dat leerlingen van scholen waar wel aandacht was voor reflectie bij LOB wat minder sprake was van een afname van invloed van anderen (o.a. ouders/vrienden/leraren) op hun keuze voor een vervolgopleiding dan bij leerlingen van scholen waar wel aandacht was voor reflectie bij LOB. Mogelijk zijn deze effecten te verklaren doordat leerlingen die meer reflecteren zich meer verdiepen in keuzemogelijkheden en alternatieven en daardoor meer gaan twijfelen over hun keuzes. Een van de LOB-betrokkenen op een school geeft tijdens het verklarende evaluatiegesprek aan: *“Er is zoveel en daardoor ga je meer twijfelen”*. Een andere LOB-betrokkene op een school vertelt dat de leerlingen ook onzekerder worden door alle keuzes: *“Zij blijven heel vaak zeggen van ‘ik weet het niet, ik kan het niet’*. Een andere verklaring kan zijn dat in reflectiegesprekken de eerste keuze van de leerling is afgeraden, bijvoorbeeld als ingeschat wordt dat een vervolgopleiding te moeilijk is. Het is goed denkbaar dat een afwijzing van een eerste keuze zowel het zelfvertrouwen als de keuzezekerheid van de leerling negatief beïnvloedt.

De gerapporteerde effecten op loopbaancompetenties en normatieve overtuigingen hingen niet significant samen met de mate van implementatie van LOB (incl. de interventies). Mogelijk is dit te verklaren doordat de implementatiescore op de scholen niet veel verschillen (laagste score is 3,29 en hoogste score is 3,71). Dit hangt mogelijk samen met de Covid-19 pandemie. Scholen die normaliter meer doen aan LOB (stages e.d.) leken nu qua uiteindelijke uitvoering meer op de scholen die normaliter minder doen, omdat een aantal activiteiten niet of in aangepaste vorm (bv. online) doorgingen. Daarnaast werd in de verklarende evaluatiegesprekken met LOB-betrokkenen aangegeven dat de rol van de mentor erg belangrijk is bij de uitvoering. De ene mentor besteedt meer aandacht aan LOB-activiteiten dan de andere mentor, waardoor er naast variatie tussen scholen ook veel variatie binnen scholen ontstaat. Sommige mentoren vinden het lastig om de leerlingen te begeleiden in hun loopbaankeuzes of

gebruiken de LOB-materialen die bedoeld zijn om de leerlingen te begeleiden niet altijd, omdat ze het soms te ingewikkeld of niet relevant vinden (bv. bepaalde online opdrachten).

7.4.2 Impact van de interventies

Bij de nameting gaven de leerlingen vaker aan al een keuze te hebben gemaakt voor een vervolgopleiding. Bij de nameting bleek daarnaast bij meer leerlingen de gekozen vervolgopleiding vaker niet de eerste keuze. Dat zou kunnen betekenen dat leerlingen zich bedacht hebben, al dan niet beïnvloed door anderen, en de keuze voor een vervolgopleiding bij de nameting logischerwijs niet meer de eerste keuze is. Leerlingen gaven in de vragenlijst aan dat ze alle LOB-activiteiten die ze gevolgd hadden nuttig vonden. Bij de nameting waren leerlingen positiever over de sector Techniek, maar tegelijkertijd minder positief over de sector Zorg & Welzijn. De verwachtingen van leerlingen wat betreft de sectoren Economie en Groen zijn nauwelijks veranderd. Ook zijn leerlingen niet vaker gaan denken ooit een eigen bedrijf te willen beginnen tussen de voor- en nameting.

Leerlingen met twee ouders die niet in Nederland zijn geboren hadden bij de nameting gemiddeld vaker een keuze gemaakt voor een studie en beroep dan leerlingen uit gezinnen met één of twee ouders die in Nederland zijn geboren. Dit lijkt erop te wijzen dat voor het maken van een keuze voor een vervolgopleiding en beroep vooral leerlingen met twee ouders die niet in Nederland zijn geboren hebben geprofiteerd van de interventies. Een mogelijke andere verklaring hiervoor ligt in onze bevinding dat leerlingen met één of twee ouders die in Nederland zijn geboren verschillen van leerlingen met twee ouders die niet in Nederland zijn geboren wat betreft de invloed van anderen op de keuze voor een vervolgopleiding. Uit de analyses bleek dat leerlingen met twee ouders met een migratieachtergrond vaker spreken met broer(s) of zus(sen) over de keuze voor een vervolgopleiding, hun ouders willen vaker dat ze een bepaalde vervolgopleiding kiezen en deze leerlingen houden vaker rekening met de mening van hun ouders/verzorgers en broer(s) of zus(sen) dan leerlingen met één of twee ouders zonder migratieachtergrond. Dit verklaart mogelijk dat deze leerlingen vaker een keuze maken die eigenlijk niet hun eigen keuze is maar die beïnvloed is door belangrijke anderen in hun omgeving. De LOB-betrokkenen op de verschillende scholen geven in de verklarende evaluatiegesprekken ook aan dat deze leerlingen erg hangen aan de mening van hun ouders, en dat het de scholen vaak niet goed lukt om ouders te betrekken bij LOB: *“Ouders hebben echt veel invloed...veel meer dan goed is. Veel vooroordelen over beroepen etc.... En vorig jaar zijn ouders ook minder meegenomen in het studiekeuzeverhaal. Minder oudergesprekken door Corona”*.

Uit het onderzoek bleek dat leerlingen met twee ouders die niet in Nederland zijn geboren vaker verwachten te maken te krijgen met stereotypering ten aanzien van afkomst in hun toekomstige baan dan leerlingen uit gezinnen met één of twee ouders die in Nederland zijn geboren. In de interventies die wij hebben onderzocht is nog weinig aandacht voor de invloed van verwachtingen of reacties van anderen in het studie- en beroepskeuzeproces. Mogelijk heeft de verwachting te maken te krijgen met stereotypering belemmeringen voor de studie- en beroepskeuzeproces van leerlingen met twee ouders die niet in Nederland zijn geboren.

Mogelijk kiezen deze leerlingen minder snel voor een bepaalde studie of beroep om discriminatie te voorkomen. Meer onderzoek is nodig naar de rol die LOB kan spelen in het leren omgaan met verwachtingen en stereotypering ten aanzien van afkomst in het studie- en beroepskeuzeprocess.

8 Effecten van IMC on tour op de ISK's

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk rapporteren we over de effecten en de impact van de interventie IMC on tour op de leerlingen die op een ISK⁴ zitten. Onderzocht is of deze leerlingen bij de nameting meer vertrouwen hadden in het maken van een goede studiekeuze dan bij de voormeting.

Onderzoeksvraag: Wat zijn de effecten en wat is de impact van IMC on tour op loopbaancompetenties, vertrouwen in het maken van een loopbaankeuze (self-efficacy) en studiekeuzezekerheid van leerlingen?

Hieronder bespreken we eerst de methode, vervolgens geven we de resultaten weer. We eindigen met een concluderende paragraaf.

8.2 Methode

8.2.1 Instrumenten en variabelen

Instrumenten

Leerlingen hebben een vragenlijst ingevuld voor en na de interventieperiode. De voormeting vond plaats tussen 12 oktober 2021 en eind december 2022. De nameting vond plaats tussen 11 april 2022 en 19 juli 2022. De deelnemende scholen hebben na afloop een schoolrapport ontvangen, waarin de belangrijkste resultaten van de eigen school werden weergegeven. Hierin waren ook illustratieve citaten van leerlingen opgenomen. Daarnaast zijn alle scholen na afloop van de interventie gevraagd deel te nemen aan een verklarend evaluatiegesprek, om op basis van het schoolrapport de resultaten van het onderzoek door te spreken en mogelijke verklaringen voor de bevindingen te verkennen. De vragenlijst is gebaseerd op de vragenlijst die op de vmbo-scholen is gebruikt, maar de vragenlijst is voor de ISK doelgroep aanzienlijk ingekort en aangepast qua taalniveau, zodat het invullen niet teveel tijd zou kosten en begrijpelijk was voor leerlingen op een ISK. In plaats van een vijfpunts-Likertschaal is gewerkt met een driepuntsschaal. We merken hierbij op dat, ondanks deze aanpassingen, veel leerlingen moeite hadden met het begrijpen en beantwoorden van de vragen. Waar nodig hebben mentoren de leerlingen hierbij geholpen.

⁴ De ISK (Internationale Schakel Klas) is onderwijs voor anderstalige leerlingen tussen de 12 en 18 jaar. In de ISK volgen leerlingen onderwijs totdat zij de Nederlandse taal voldoende beheersen om door te stromen naar regulier onderwijs of werk.

Loopbaancompetenties

Aan leerlingen is gevraagd in hoeverre zij bezig zijn met hun loopbaancompetenties: reflectie, netwerken en werkexploratie. De vragen omtrent reflectie zijn gebaseerd op de LOB-Vragenlijst-Vernieuwonderwijs van Meijers, Kuijpers & Bakker (2006). De vragen omtrent werkexploratie en netwerken zijn gebaseerd op de vragenlijst uit het onderzoek van Petit, Meijer, Karssen, & Kuijpers (2019). Voor de competenties reflectie en netwerken zijn elk twee vragen gesteld. Voor de competentie werkexploratie zijn drie vragen gesteld. De antwoordcategorieën waren nee, soms en ja.

Zelfvertrouwen en keuzezekerheid studie- en beroepskeuze

Aan leerlingen zijn stellingen voorgelegd over hun zelfvertrouwen in het maken van een loopbaankeuze en keuzezekerheid. De stellingen over zelfvertrouwen in het maken van een loopbaankeuze zijn gebaseerd op de Middle School Self-Efficacy Scale (Fouad, Smith & Enochs, 1997). De vragen omtrent keuzezekerheid zijn gebaseerd op de Career Maturity Inventory (Savickas & Porfeli, 2011). Voor het meten van zelfvertrouwen in het maken van een loopbaankeuze zijn drie stellingen voorgelegd. Voor het meten van keuzezekerheid zijn twee stellingen voorgelegd. De leerlingen moesten aangeven in hoeverre de stellingen klopten op een driepuntsschaal met als antwoordcategorieën: nee, een beetje en ja.

Studie- en beroepskeuze

Aan leerlingen is gevraagd of de keuze voor een vervolgopleiding en beroep hun eigen keuze was. Leerlingen konden kiezen uit drie antwoordcategorieën, namelijk: ja, nee, het was de keuze van mijn ouders en nee, anders.

Een eigen bedrijf beginnen

Ook is aan leerlingen gevraagd in hoeverre zij het eens zijn met de volgende stelling: Ik denk dat ik ooit een eigen bedrijf zou willen beginnen (nee, misschien, ja). De stelling is afkomstig uit de vragenlijst die gebruikt is bij een onderzoek naar het project Ondernemen doe je zo! (OIS & JINC, 2014).

Invloed van anderen

Aan leerlingen is gevraagd met welke personen zij spreken over de keuze voor een vervolgopleiding. De keuzemogelijkheden waren: ouder(s)/verzorger(s), broer(s) of zus(sen), andere familie (opa's, oma's, neven, nichten, ooms, tantes), mentor, andere leraren, klasgenoten en vrienden/vriendinnen buiten je klas. Leerlingen konden meerdere antwoorden aankruisen. De stellingen zijn gebaseerd op de vragenlijst die gebruikt is bij de Nulmeting LOB bij LMC (Wolff, van den Berg & Hijzen, 2013).

Omgaan met loopbaanbarrières

Aan de leerlingen zijn vijf stellingen voorgelegd over hun verwachtingen ten aanzien van loopbaanbarrières die zij zullen tegenkomen tijdens hun vervolgopleiding. De stellingen over

loopbaanbarrières in de vervolgopleiding zijn gebaseerd op de Perception of Barriers Scale (McWhirter, 1997). De leerlingen moesten aangeven in hoeverre de stellingen klopten op een driepuntsschaal met als antwoordcategorieën: nee, misschien en ja.

Achtergrondgegevens

Aan de leerlingen is gevraagd hoe lang zij in Nederland waren, hoe lang zij al op de betreffende school zaten en naar hun geslacht (jongen/meisje/anders/zeg ik liever niet).

8.2.2 Analyses

We hebben door middel van Chi-kwadraattoetsen onderzocht of leerlingen vooruit zijn gegaan in verschillende LOB gerelateerde vaardigheden met het doel uitspraken te doen over effecten van het LOB-aanbod inclusief de interventies. Deze analyses zijn alleen uitgevoerd voor leerlingen die zowel de voor- als nameting hebben ingevuld. Om zicht te krijgen op de impact van de interventies zijn beschrijvende analyses uitgevoerd. Bij deze analyses zijn alle gegevens, dus ook van leerlingen die alleen de voor- of nameting hebben ingevuld, meegenomen in de rapportage.

8.3 Resultaten

8.3.1 Respons

In totaal hebben twee ISK's meegedaan aan het onderzoek met in totaal 129 ISK-leerlingen. Op beide scholen is de interventie IMC on tour uitgevoerd. In totaal hebben 118 leerlingen de vragenlijst ingevuld bij de voormeting en 56 leerlingen bij de nameting. 45 leerlingen hebben zowel de voor- als de nameting ingevuld. ISK's hebben een groot verloop en leerlingen wisselen geregeld van ISK of stromen door naar een andere school. Hierdoor heeft slechts een deel van de leerlingen zowel de voor- als nameting in kunnen vullen.

8.3.2 Achtergrondgegevens

De scholen hebben op zeven punten een implementatiescore gekregen voor de uitvoering van het LOB-programma in het leerjaar dat deelneemt aan IMC on tour, namelijk op: 1) leerling is betrokken; 2) school is betrokken; 3) contact met praktijk; 4) reflectie op de school; 5) ouderbetrokkenheid; 6) reikwijdte en omvang; 7) samenhangend geheel. De implementatiescores zijn gegeven op een vierpuntsschaal met 1 als laagste score (komt niet aan bod) en 4 als hoogste score (gevorderd stadium). Vervolgens is een gemiddelde score berekend. ISK 1 heeft een gemiddelde implementatiescore van 2,93 en ISK 2 een gemiddelde implementatiescore van 2,86.

In Tabel 8.1 zijn achtergrondgegevens van de leerlingen weergegeven per ISK en in totaal. ISK 1 en ISK 2 verschillen significant wat betreft de leerlingpopulatie in de deelnemende klassen qua woontuur in Nederland ($\chi^2(1;101) = 12,47$ $p < 0,01$) en onderwijstijd ($\chi^2(1;100) = 13,58$ $p < 0,01$). Op ISK 1 woont het overgrote deel van de leerlingen meer dan één jaar in Nederland en zit het merendeel van de leerlingen meer dan één jaar op school. Iets meer dan de

helft van de leerlingen is een meisje op ISK 1. Op ISK 2 is ongeveer de helft van de leerlingen meer dan één jaar woonachtig in Nederland en zit slechts één derde van de leerlingen meer dan één jaar op school. Minder dan de helft van de leerlingen is een meisje op ISK 2.

Tabel 8.1 Achtergrondgegevens van de scholen en leerlingen

School	%Meer dan één Jaar in nl	%Meer dan één Jaar op school	%Meisje
ISK1	87	69	58
ISK2	52	31	39
Totaal	64	45	46

8.3.3 Effect van de interventie IMC on tour

We hebben de effecten van het LOB-aanbod inclusief de interventie op loopbaancompetenties, vertrouwen in het maken van een loopbaankeuze (self-efficacy) en studiekeuzezekerheid van leerlingen onderzocht. In Tabel 8.2 zijn de resultaten per item bij de voor- en nameting weergegeven.

Uit Tabel 8.2 blijkt dat leerlingen iets hoger scoren op de nameting dan op de voormeting voor wat betreft reflectie en werkexploratie. Ook zien we dat leerlingen bij de nameting iets vaker weten welke opleiding ze willen gaan doen, maar iets minder vaak weten wat ze willen worden dan bij de voormeting. We vinden echter alleen voor de items die gaan over netwerken en voor één item dat gaat over zelfvertrouwen bij studiekeuzes significante verschillen tussen de voor- en nameting. De leerlingen zijn significant minder vaak gaan praten met mensen die zij kennen over hun eigen toekomst, maar zijn significant vaker informatie gaan vragen aan mensen die zij kennen over hun werk. Ook zien we dat leerlingen significant een beetje vaker vinden dat zij informatie kunnen vinden over de beroepen die hen leuk lijken, maar niet persé minder vaak nee en minder vaak ja hebben ingevuld bij de nameting dan bij de voormeting.

Tabel 8.2 Loopbaancompetenties en studie- en beroepskeuze (N=44)

		Voormeting			Nameting			χ^2	df	p
		% Nee	% Soms/ een beetje	% Ja	% Nee	% Soms/ een beetje	% Ja			
Reflectie	Ik denk na over waar ik goed in ben	2	57	41	2	47	51	3,80	4	0,43
	Ik denk na over waar ik echt goed in wil worden	2	34	64	2	31	67	2,49	4	0,65
Netwerken	Ik praat met mensen die ik ken over mijn toekomst (bv. opleiding of werk)	11	50	39	24	38	38	18,41	4	0,01
	Ik vraag mensen die ik ken om mij informatie te geven over hun werk	32	45	23	31	42	27	11,48	4	0,02
Werk- exploratie	Ik zoek wel eens informatie op over beroepen	25	39	36	20	33	47	9,44	4	0,05
	Ik bekijk wel eens filmpjes over beroepen	32	48	20	24	56	20	5,80	4	0,21
	Ik heb stage gelopen bij een bedrijf of instelling	84	14	2	71	16	13	9,15	4	0,06
Zelf- vertrouwen bij loopbaan- keuzes	Ik kan informatie vinden over de beroepen die me leuk lijken	9	45	45	7	56	38	14,37	4	0,01
	Ik kan een aantal beroepen noemen die me leuk lijken	7	25	68	11	38	51	1,94	4	0,75
	Ik kies zelf wat ik wil worden ook al vinden anderen een ander beroep beter bij mij passen	11	7	82	7	24	69	3,01	4	0,56
Keuze- zekerheid	Ik weet welke opleiding ik wil gaan doen	11	52	36	13	29	58	3,65	4	0,46
	Ik weet wat ik later wil worden	9	23	67	11	29	60	4,04	4	0,40

8.3.4 Overige opbrengsten

Studie- en beroepskeuze

We hebben bij leerlingen bij de voor- en nameting onderzocht of de keuze voor een vervolgopleiding en beroep hun eigen keuze was (zie Tabel 8.3). In bijna alle gevallen is de keuze voor een vervolgopleiding en beroep de eigen keuze volgens de leerlingen. Dit geldt zowel bij de voormeting als bij de nameting, er is geen sprake van een significant verschil.

Tabel 8.3 Keuze voor vervolgopleiding en beroep was eigen keuze (N=41)

	Voormeting			Nameting			χ^2	df	p
	%Ja	%Nee, keuze ouders	%Nee, anders	%Ja	%Nee, keuze ouders	%Nee, anders			
Keuze voor vervolgopleiding en beroep was eigen keuze	93	2	5	98	2	0	0,08	2	0,96

Een eigen bedrijf beginnen

Aan leerlingen is bij de voor- en nameting gevraagd of zij denken ooit een eigen bedrijf te willen beginnen, zie Tabel 8.4. Er waren kleine verschillen tussen de voor- en nameting maar niet significant. Dit betekent dat we niet kunnen stellen dat er sprake is van een significante verandering wat betreft het willen beginnen van een eigen bedrijf.

Tabel 8.4 Gemiddelde scores voor het willen beginnen van een eigen bedrijf (N=44)

	Voormeting			Nameting			χ^2	df	p
	%Nee	%Mis-schien	%Ja	%Nee	%Mis-schien	%Ja			
Ik denk dat ik ooit een eigen bedrijf zou willen beginnen	9	55	36	7	60	33	8,40	4	0,08

Invloed van anderen

Bij de voormeting is aan de leerlingen gevraagd met wie zij spreken over de keuze voor een vervolgopleiding, zie Tabel 8.5. Veel leerlingen spreken met hun ouders/verzorger(s) over hun keuze voor een vervolgopleiding. Ook valt op dat een groot deel van de leerlingen met vrienden/vriendinnen buiten de klas spreekt over deze keuze.

Tabel 8.5 Persoon met wie wordt gesproken over de keuze voor een vervolgopleiding (N=97)

	%Ja	%Nee	%Heb ik niet
Ouder(s)/verzorger(s)	87	10	3
Broer(s) of zus(sen)	64	29	7
Andere familie (opa's, oma's, neven, nichten, ooms, tantes)	56	40	4
Mentor	68	26	6
Andere leraren	42	54	4
Klasgenoten	64	30	6
Vrienden/vriendinnen buiten je klas	74	21	5

Omgaan met loopbaanbarrières

Bij de voormeting is aan de leerlingen gevraagd in hoeverre zij verwachten dat ze in hun vervolgopleiding te maken krijgen met loopbaanbarrières, zie Tabel 8.6. Driekwart van de leerlingen verwacht geen familieproblemen of negatieve reacties van de familie te krijgen en meer dan de helft verwacht slim genoeg te zijn om het diploma te halen. Ongeveer de helft van de leerlingen denkt misschien of zeker geldproblemen te krijgen als zij een vervolgopleiding gaan doen. Bijna 60% van de leerlingen verwacht misschien of zeker niet bij anderen op de opleiding te passen.

Tabel 8.6. Als ik een vervolgopleiding ga doen, zal ik misschien... (N=95)

	%Nee	%misschien	%Ja
Geldproblemen krijgen	48	47	4
Familieproblemen krijgen	75	20	5
Niet slim genoeg zijn om het diploma te halen	55	34	12
Negatieve reacties van mijn familie krijgen	63	28	8
Niet bij anderen op de opleiding passen	41	52	7

8.4 Conclusie

In dit hoofdstuk is onderzocht wat de effecten zijn van het LOB-aanbod inclusief de interventie IMC on tour op loopbaancompetenties, vertrouwen in het maken van een loopbaankeuze (self-efficacy) en studiekeuzezekerheid van leerlingen in twee ISK's. Daarnaast is onderzocht wat de impact was op de studie- en beroepskeuze en het ooit willen beginnen aan een eigen bedrijf.

8.4.1 Effecten en impact

Uit het onderzoek bleek dat de ISK-leerlingen bij de nameting meer netwerkcompetenties, en meer zelfvertrouwen bij het maken van loopbaankeuzes rapporteerden. Leerlingen zijn vaker informatie gaan vragen aan mensen die zij kennen over hun werk en geven een beetje vaker aan dat zij informatie kunnen vinden over de beroepen die hen leuk lijken. Dit betekent dat de LOB-activiteiten inclusief de interventie IMC on tour mogelijk bijdragen aan het ontwikkelen van netwerkcompetenties, en aan meer zelfvertrouwen in het maken van loopbaankeuzes. We

vonden geen significante voor- of achteruitgang in de loopbaancompetenties reflectie en werkexploratie, keuzezekerheid en het ooit willen beginnen van een eigen bedrijf. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat deze leerlingen nog weinig bezig zijn met hun toekomst. Uit onze gesprekken met de ISK's kwam naar voren dat veel leerlingen met overleven bezig zijn geweest omdat zij veelal uit oorlogsgebieden komen en niet bezig zijn met hun toekomstige opleiding of beroep. Ook realiseren de leerlingen volgens de ISK's zich niet echt dat IMC on tour met LOB en toekomstig werk te maken heeft. Ze zien het meer als verbreding van je kennis/wereld. Daarnaast gaven de ISK's aan dat leerlingen met IMC on tour wel een overzicht van beroepen krijgen en hoe je dat moet bereiken, maar ze toch vaak bij hun eerste keus blijven: *“Veel kiezen toch datgene wat ze kennen of wat ze vanuit huis uit hebben gezien of meegekregen. Veel willen veel geld verdienen...beroepen met aanzien.”*

Twee opvallende uitkomsten van dit onderzoek zijn dat ongeveer de helft van de leerlingen op de ISK's verwacht dat zij misschien geldproblemen krijgen als zij een vervolgopleiding gaan doen en dat iets meer dan de helft van de leerlingen aangeeft misschien niet bij anderen op de vervolgopleiding te passen. Het is belangrijk om nader te verkennen waarom zij dit denken en of zij voldoende op de hoogte zijn van de voorzieningen in Nederland. Bijvoorbeeld, zijn de leerlingen wel op de hoogte van de mogelijkheden voor studiefinanciering? En waarom denken de leerlingen dat zij niet bij de andere leerlingen passen? Dit zijn mogelijk aanknopingspunten voor verdere ondersteuning van ISK-leerlingen en interventies gericht op LOB om mee aan de slag te gaan bij leerlingen op ISK's.

8.4.2 Discussie

Een kanttekening die gemaakt moet worden bij de resultaten is dat het onderzoek slechts gebaseerd is op twee ISK's en dat door de eerder geschetste contextfactoren bij slechts 44 leerlingen een voor- en nameting heeft plaatsgevonden. Dit leidt ertoe dat de uitkomsten over een relatief kleine groep leerlingen gaat. Mogelijk zijn bepaalde verschillen die we vonden nu niet significant doordat we de beschikking hadden over gegevens van slechts een klein aantal leerlingen, of juist significant door enkele afwijkende responses. Bovendien is de representativiteit van de steekproef voor de populatie van ISK-leerlingen niet vast te stellen, want elke ISK heeft een eigen, locatiespecifieke leerlingpopulatie. We kunnen op basis hiervan de resultaten niet generaliseren en dus geen uitspraken doen over ISK-leerlingen in het algemeen en/of de effecten van IMC on tour. Verschillen tussen de voor- en nameting kunnen ook door natuurlijke rijping/groei zijn ontstaan.

Een tweede kanttekening is dat de interventie IMC on tour niet noodzakelijkerwijs loopbaangericht is ingericht. Met IMC on tour maken de leerlingen kennis met veel beroepen. De voorbereiding op de activiteiten en reflectie naderhand kan systematischer worden ingebouwd in het programma.

Een derde kanttekening is dat de ISK's naast de interventie IMC on tour ook andere LOB-activiteiten hebben ingezet. Het was voor de onderzoekers niet mogelijk om het effect van de interventie IMC on tour los van de andere LOB-activiteiten te onderzoeken. Dit betekent dat we in dit onderzoek niet met zekerheid kunnen zeggen of de gerapporteerde effecten veroorzaakt

zijn door de interventie IMC on tour. Wel geven de resultaten zicht op de ontwikkelingen bij leerlingen en geven we daarmee een indruk weer van het effect van de interventie.

9 Ervaringen en gepercipieerde impact LOB-betrokkenen

In de verklarende evaluatie (zie ook Hoofdstuk 4) zijn de LOB-betrokkenen gevraagd te reflecteren op de ervaringen met en gepercipieerde impact van de interventie(s) op de leerlingen. De volgende vragen zijn gesteld: (a) heeft de interventie geholpen om een beter beeld te krijgen van het arbeidsmarktperspectief in bepaalde beroepen? (b) heeft u verschillen gezien in opbrengsten van de interventie tussen jongens en meisjes? (c) heeft u verschillen gezien in opbrengsten van de interventie tussen leerlingen uit gezinnen met of zonder migratieachtergrond, en (d) hoe hebben de leerlingen gereageerd op de interventie? We geven hieronder een beknopte samenvatting van deze reflecties. Hoewel over de ervaringen en gepercipieerde impact geen onderzoeksvragen waren opgesteld, vinden we deze impressies belangrijk om te rapporteren als aanvullingen op de in de andere hoofdstukken gepresenteerde resultaten.

Technologieroute

Er is op drie van de vier scholen gereflecteerd op de effecten van de interventie op de leerlingen. Door de mbo docenten die bij de onderwijsprojecten betrokken zijn wordt aandacht besteed aan het arbeidsmarktperspectief en merken leerlingen dat er tekorten zijn in de techniek. Bij de opleiding timmerman horen leerlingen bijvoorbeeld dat ze gelijk aan de slag kunnen en het bedrijf vertelt ook welk startsalaris daarbij hoort. De leerlingen vinden dat belangrijk om te weten. Zowel jongens als meisjes vinden de onderwijsprojecten leuk, hoewel er wel verschillen zijn in interesses op twee van de scholen, aldus de betrokkenen. Meisjes zijn meer geïnteresseerd in bijvoorbeeld architectuur en ontwerpen, en jongens meer in IT en autotechniek. In de onderwijsprojecten is met veel enthousiasme geprobeerd alle leerlingen geïnteresseerd te houden, wat deels ook gelukt is. Er komen uit de reflectie geen specifieke bevindingen voor leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond naar voren, op de deelnemende scholen zitten veel leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond.

Op alledrie de scholen vonden leerlingen het leuk om de deur uit te gaan (er wordt wel genoemd dat dit extra tijd en geld kost) en op locatie te zien wat er allemaal gebeurt. De leerlingen kregen bij één school bijvoorbeeld een rondleiding bij de verbouwing van een grachtenpand. Alle leerlingen waren betrokken, ze hebben vragen gesteld aan de stucadoor en de elektriciens. Bij een ander project kregen de leerlingen de opdracht een winkel opnieuw in te richten. Ter voorbereiding kregen ze bij een vakcollege een les waarin ze een moodboard maakten met kleuren, stoffen en de stijl, en kregen ze een rondleiding langs zaagmachines. Dat was heel zinvol, leerlingen werden bij deze onderwijsprojecten enthousiast voor het maken van producten. De 2e school deed voor het eerst mee met de onderwijsprojecten, en had ervoor gekozen dat de leerlingen aan vier onderwijsprojecten werkten, wat achteraf gezien teveel was. Leerlingen konden niet zelf kiezen uit de projecten en het kostte teveel tijd om producten uit te

werken voor alle onderwijsprojecten. Eerst vonden de leerlingen het vervelend dat ze een extra vak hadden, maar gedurende het jaar leek het alsof ze de relevantie begrepen. Leerlingen zijn intussen op de hoogte dat ze het vak kunnen gebruiken om een ander vak te compenseren. Het verslag schrijven na ieder project vonden ze vervelend. Bij de 3e school werkten leerlingen aan IT onderwijsprojecten. Voor enkele leerlingen waren de opdrachten te moeilijk en was er te weinig ondersteuning beschikbaar. Het project sloot wel goed aan bij de mbo-opleiding en enkele leerlingen hebben juist daarom voor die opleiding gekozen.

Vakkanjer Explorer

De interventie is niet of nauwelijks gericht op de arbeidsmarkt. De betrokkenen zien geen duidelijke verschillen in effect tussen jongens en meisjes of tussen leerlingen uit gezinnen met of zonder migratieachtergrond. De school is gestopt met Explorer bij de fase dat leerlingen een product moesten maken bij het thema ‘in het licht van Vincent’, omdat dat bij een te groot deel van de leerlingen niet van de grond kwam. Enkele leerlingen zijn nog wel tot schilderen en onderling presenteren van het product gekomen. Doordat niet alle leerlingen een product hadden gemaakt, is de competitie met leerlingen van andere scholen komen te vervallen. In eerdere jaren kwamen de producten beter van de grond (bv. de opdrachten over een Johan Cruijff court en WNF hoe houd je wilde dieren op afstand). Bij de keuze om met de activiteit te stoppen speelde ook mee dat er personele wisselingen op de school waren.

Kies je wereld

Bij de ene workshop van Kies je wereld wordt wel aandacht besteed aan arbeidsmarktperspectieven, bij de ander niet. Op de 1e school maken leerlingen bij LOB wel een vacature opdracht in het 3e en 4e jaar, ze bekijken dan op het gebied waar ze willen werken, welke vacatures er zijn, waar die zijn en hoeveel je daarmee verdient, maar dit is geen onderdeel van Kies je wereld.

De twee scholen noemen andere verschillen tussen jongens en meisjes. Op de ene school kiezen leerlingen nog altijd gender-stereotype richtingen (jongens richting bouw/timmeren/techniek en meisjes richting zorg), op de andere school wordt benoemd dat bij de workshops jongens wat meer vragen stellen, maar ook sneller zijn afgeleid. Meisjes waren wat meer verlegen en bleven langer geconcentreerd en serieus. Een opmerkelijke reflectie op de 1e school was dat meisjes uit gezinnen met een migratieachtergrond zich vaker ziek meldden op dagen dat er activiteiten buiten de school zijn, terwijl dat voor jongens uit gezinnen met een migratieachtergrond niet gold. Op de 2e school kiezen veel leerlingen voor economie & ondernemen, allemaal leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond (er wordt genoemd dat ouders dit vaak ook verwachten). Ook gaan er veel richting ICT en sport. Weinig leerlingen kiezen voor ambachten.

Op beide scholen reageerden leerlingen verschillend op de interventie, afhankelijk van de workshops. Leerlingen waren vaak enthousiast als ze echt iets mochten doen. Leerlingen die het saai vonden hebben vaak geen activiteit gehad, alleen een presentatie. Soms kiest een

leerling bij Kies je wereld niet voor de richting van zijn of haar voorkeur maar wil nagaan of een andere richting passend is. Blijkt het niet hun interesse te hebben, dan zijn ze vaak ook niet positief over de workshop, maar in dat geval ligt het niet persé aan de workshop.

Bliksemstage

Bij de Bliksemstages gaat het om wat verschillende beroepen inhouden en welke opleiding daarvoor nodig is, er is geen specifieke aandacht voor het arbeidsmarktperspectief. Op beide deelnemende scholen zagen de betrokkenen geen duidelijke verschillen in effecten tussen jongens en meisjes en tussen leerlingen uit gezinnen met en zonder migratieachtergrond. Bij de ene school was er, doordat het bedrijfsbezoek door de pandemie vervangen werd door een online gastles voor de hele klas, weinig enthousiasme bij de leerlingen. In eerdere jaren gingen leerlingen in kleine groepen naar een organisatie en waren ze enthousiaster, ze hadden dan ook meer keuze uit verschillende bedrijven. Op de andere school speelde hetzelfde probleem, de online gastlessen waren geen goede vervanging voor de bedrijfsbezoeken. Bij de 2e Bliksemstage kwamen er gastsprekers (bv. een piloot in uniform, een verzekeringagent en een accountant) naar de school, dat sprak de leerlingen meer aan. Vragen stellen was laagdrempelig (leerlingen moesten vooraf vragen bedenken) en er waren leuke opdrachten bij.

Carrière Coach

De focus van de interventie ligt niet op het arbeidsmarktperspectief. De betrokkenen noemen dat meisjes vooraf geïnteresseerd waren om met een coach in gesprek te gaan. Jongens gingen ongeïnteresseerd naar het gesprek, maar kwamen er wel geïnteresseerd uit.

Voorbeeld: Een meisje na een coach gesprek: <i>'Ik weet nu waarom ik techniek gekozen heb'</i> .
--

De betrokkenen noemen dat jongens uit gezinnen met een migratieachtergrond het moeilijker vinden om zich kwetsbaar op te stellen dan jongens met een Nederlandse achtergrond. Als de leerlingen uit het gesprek met de coach kwamen heeft de decaan gelijk gevraagd hoe het ging en zeiden de jongens met een migratieachtergrond wel dat ze er iets aan hadden gehad.

Tijdens de netwerkbijeenkomst hebben de leerlingen met een coach gesproken, hebben ze informatie gekregen hoe ze kunnen netwerken en hebben ze een netwerkspel gedaan. Het was voor leerlingen niet veilig omdat alleen de techniekleerlingen uit verschillende klassen meededen aan Carrière Coach. Ze moesten pitchen in een groepje met leerlingen die ze niet goed kenden als voorbereiding voor het netwerken met de coaches. Leerlingen hadden een vaste coach voor de drie individuele gesprekken. Vooraf was er soms weerstand tegen de individuele gesprekken met de coach, maar daarna vonden ze het fijn dat ze waren gehoord. Het waren allemaal techniek jongens, vaak introvert, de coaches hebben hard moeten werken om alles eruit te krijgen bij de leerlingen.

Windroosprogramma

Bij deze interventie gaan leerlingen op zoek naar arbeidsmarktinformatie tijdens de startopdracht, via de website KiesMBO. De mentoren moeten de leerlingen daar goed in begeleiden, omdat het voor leerlingen geen overzichtelijke website is. De school merkt op dat met name jongens moeite hebben met de opdrachten en het maken van loopbaankeuzes. Bij leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond zien de betrokkenen regelmatig dat ouders willen dat hun kind naar de havo gaat in plaats van naar het mbo, ook als mbo volgens de mentor passender is. De leerlingen kunnen zich daar wel op oriënteren (bv. door een dag mee te lopen op de havo), maar er wordt wel geadviseerd om ook op het mbo te oriënteren.

De betrokkenen geven aan dat de leerlingen de interventie eerst stom en saai vonden, en het schrijven van een verslag moeilijk. Er zit een opdracht in waarbij leerlingen met LOB termen moeten beschrijven hoe ze zich ontwikkelen. Dat vinden ze lastig. Ze vinden het lange opdrachten. Op deze school hadden ze er op school twee uur aan gewerkt, daarna moesten de leerlingen het zelf afmaken.

De startopdracht vonden leerlingen best leuk, daarna kregen ze een persoonlijke (thuis)opdracht. Soms maken leerlingen zelf filmpjes. Sommige leerlingen hebben geen zin in de opdrachten, maar het zet ze wel aan het denken. Er waren drie jongens die naar de VEVA wilden gaan, een opleiding voor defensie, een van hen gaat nu een sportopleiding doen. Eén van de betrokkenen denkt dat deze switch door de persoonlijke opdracht komt. Ook was er een jongen die een knikkerbaan wilde bouwen en dat wilde filmen maar hij leverde toen een filmpje van iemand anders in. De mentor vroeg waarom hij een filmpje van een ander had ingeleverd. Later bleek dat hij de hele vakantie met zijn handen had gewerkt. Hij zag het nut niet zo van het filmpje maken, maar heeft dat uiteindelijk wel gedaan. Ook denken sommige leerlingen dat de opleiding die da Vinci op basis van de startopdracht heeft gekozen totaal niet bij hen past. De school gaat dan met de leerling op zoek naar wat anders.

IMC on tour

Het arbeidsmarktperspectief komt bij IMC on tour niet structureel aan de orde. Bij de zorg kwamen er gastsprekers uit het ziekenhuis en de hulpverlening, die hebben niets over baankansen gezegd. Er kwam ook een agent en een fietsenmaker op school, sommigen vertellen wel wat de baankansen zijn. Eén van de jaarcoördinatoren van IMC on tour heeft tijdens de periode waarin het thema techniek centraal stond verteld over de baankansen in deze sector en de leerlingen op KiesMBO laten uitzoeken wat je kunt verdienen met banen in de techniek.

Eén van de scholen merkt op dat het van de opdrachten kan afhangen hoe jongens en meisjes reageren. Het leek deels of jongens en meisjes gender-stereotype interesses hadden, maar het kwam ook voor dat jongens creatieve activiteiten leuk vonden en meisjes de workshop van fietsenmakers. Jongens en meisjes hielpen elkaar tijdens de opdrachten. Alle ISK-leerlingen hebben een migratieachtergrond, de betrokkenen kunnen daarom geen vergelijking maken met leerlingen zonder migratieachtergrond.

De leerlingen vonden het erg leuk om met IMC on tour ergens naartoe te gaan. Ook het naspelen van een rechtszaak op school met rollen zoals de rechter en de verdachte vonden ze heel leuk evenals de les waarin ze een animatiefilmje mochten maken en de les met een rapper. Ook duurzaamheid en zorg vonden ze interessant. Bouw en architectuur vonden ze minder boeiend evenals lessen over het sterrenstelsel, die lessen sloten niet aan omdat het taalniveau te moeilijk was. IMC on tour heeft aangegeven hiervan te leren en de onderwerpkeuze en de gastsprekers steeds meer af te stemmen op de leerlingen.

Voorbeeld:

Docent van IMC on tour over kwaliteiten van leerlingen: *“Veel leerlingen zien bepaalde dingen waar ze goed in zijn als logisch en niet als kwaliteit. Ze denken dat het heel normaal is, maar als je met ze ingesprek gaat blijkt dat niet iedereen daar zo goed in is”*.

10 Conclusies, discussie en aanbevelingen

10.1 Conclusies

In de eerste plaats beoogden we met dit onderzoeksproject vmbo-scholen en beleidsmakers inzicht te geven in de effectiviteit en impact van het bestaande LOB-interventieaanbod voor vmbo-jongeren, in het bijzonder voor jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond, op het ontwikkelen van een weloverwogen studiekeuze voor het MBO. Het project was daarbij niet alleen gericht op vmbo-scholen, maar ook op Internationale Schakelklassen (ISK's). In de tweede plaats beoogden we met het project de werkzame mechanismen die de effecten en impact kunnen verklaren verder te specificeren, om zo te komen tot bruikbare en haalbare activiteiten die vmbo-scholen en ISK's direct in de praktijk kunnen inzetten. De centrale onderzoeksvraag luidde: *Welke typen interventies in het vmbo zijn bevorderlijk voor effectieve LOB (incl. studiekeuzebegeleiding) van leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond, welke werkzame mechanismen liggen hieraan ten grondslag, en welke condities zijn nodig om de interventies uitvoerbaar en opschaalbaar te maken voor vmbo-scholen?*

Het onderzoeksproject bestond uit vier deelstudies. Deelproject 1 betrof een systematische literatuurstudie van effectieve aanpakken voor LOB op basis van Nederlandstalige en internationale literatuur, zodat evidence-informed beslissingen over de invulling van LOB genomen kunnen worden. Deelproject 2 betrof een kwalitatief onderzoek om zicht te krijgen op de condities waaronder de implementatie van (activiteiten in) interventies geoptimaliseerd kunnen worden. Hiertoe zijn focusgroepinterviews met LOB-betrokkenen gehouden op de deelnemende scholen, waarmee vormgevings- implementatie- en contextfactoren voor optimalisatie van LOB in kaart zijn gebracht. Tevens zijn de ondersteuningsbehoeften van de scholen bij LOB geïnventariseerd. Op basis van de gesprekken en aanvullende informatie is voor elke deelnemende school een LOB-profiel uitgewerkt, wat de basis vormde voor de uitvoering van deelprojecten 3 en 4. Deelproject 3 betrof het "Innovation lab"; in de vorm van *research-practice partnerships* (RPPs) waarin de doorontwikkeling en implementatie van de interventies in de scholen centraal stond. Dit deelproject beoogde inzicht te verschaffen in (a) hoe veelbelovende interventies doorontwikkeld kunnen worden tot evidence-informed interventies, door ontbrekende mechanismen (bv. ouderbetrokkenheid of reflectie) toe te voegen, en (b) hoe gevorderde interventies goed geïmplementeerd kunnen worden in de school. Deelproject 4 betrof een kwantitatief onderzoek naar de generieke en differentiële effecten, impact en werkzame mechanismen van de interventies op de loopbaanontwikkeling van leerlingen. We onderzochten of leerlingen na de interventie een betere studiekeuze kunnen maken en welke activiteiten in de interventies daaraan hebben bijgedragen.

10.2 Beantwoording onderzoeksvragen

10.2.1 Onderzoeksvraag 1

Wat zijn effectieve aanpakken voor loopbaanoriëntatie en -begeleiding van jongeren (al dan niet met een migratieachtergrond) in het vmbo, o.b.v. de nationale en internationale literatuur?

Uit onze literatuurstudie (zie Hoofdstuk 2) van 12 Nederlandstalige en 57 Engelstalige studies waarin de effecten van LOB interventies, programma's en aanpakken zijn onderzocht kwamen in grote lijnen zeven elementen naar voren die bij kunnen dragen aan effectieve LOB en het studie- en beroepskeuzeproces van vmbo-leerlingen (waaronder leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond). De werkzame elementen waren: (1) verbinding leggen met de praktijk, (2) de leerling heeft een actieve rol, (3) samenhangend traject met betrokkenheid van de school, (4) reflectie, (5) ouders zijn betrokken, (6) omgaan met verwachtingspatronen en (7) vergroten van self-efficacy en beroepsinteresse via kennisverwerving.

Over het algemeen werden geen differentiële effecten gerapporteerd, bijvoorbeeld voor leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond. De meeste interventies bleken voor verschillende leerlinggroepen even effectief. Er waren hooguit kleine verschillen.

Opvallend was de aandacht in de internationale literatuur voor het 6e element, het omgaan met verwachtingspatronen, als werkzaam onderdeel van LOB. In LOB-activiteiten in Nederland zien we dit element nog beperkt terug. Specifiek voor jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond kan het zinvol zijn aandacht te besteden aan het leren omgaan met verwachtingspatronen, loopbaanbarrières en stereotypering. Ook voor andere leerlingen kan het omgaan met verwachtingen van anderen een uitdaging zijn.

Een sterk aspect van de literatuurstudie was de brede focus op een rijke waaier aan interventies, zowel complete LOB-programma's als eenvoudig te implementeren korte, gerichte activiteiten, die bij kunnen dragen aan de loopbaanontwikkeling en het studiekeuzeproces van jongeren in het vmbo. De effectiviteit van deze interventies hebben we met name op (quasi-) experimenteel onderzoek gebaseerd, waarin bijvoorbeeld met voor- en nametingen en deels ook met controlegroepen is gewerkt.

10.2.2 Onderzoeksvraag 2

Welke vormgevings-, implementatie- en contextfactoren maken een interventie voor loopbaanoriëntatie en -begeleiding aantrekkelijk en betekenisvol voor leerlingen en uitvoerbaar voor vmbo-scholen? (H4)

Voor alle deelnemende scholen is op basis van onder meer interviews met LOB-betrokkenen een LOB-profiel opgesteld. We vatten hier de belangrijkste bevindingen ten aanzien van de vormgeving, implementatie en contextfactoren samen.

Werkzame elementen

Uit de opgestelde LOB-profielen van de scholen bleek dat de leerlingen betrokken worden en vaak actief aan de slag gaan met opdrachten en activiteiten (werkzaam element: de leerling heeft een actieve rol) en dat op alle scholen leerlingen contact met de praktijk hebben (werkzaam element: verbinding leggen met de praktijk). Alle scholen zijn betrokken bij de LOB-activiteiten inclusief de geselecteerde interventies en er is sprake van enige samenhang tussen de verschillende LOB-activiteiten inclusief interventies (werkzaam element: samenhangend traject met betrokkenheid van de school), hoewel in de samenhang versterking mogelijk is. Bij bijvoorbeeld de ISK's is de verbinding tussen de interventie IMC on tour en LOB op school beperkt. Het vormgeven van ouderbetrokkenheid bij LOB (werkzaam element: ouders zijn betrokken) en het incorporeren van reflectie, bijvoorbeeld voorafgaand en na afloop van een LOB-activiteit (werkzaam element: reflectie) is voor vrijwel alle vmbo-scholen en ISK's uitdagend. Op geen van de deelnemende scholen was expliciete aandacht binnen LOB voor het omgaan met verwachtingen (werkzame element: omgaan met verwachtingspatronen), zoals het leren omgaan met verwachtingen van ouders of in het omgaan met stereotype verwachtingen. Ook expliciet aanbod gericht op kennisverwerving over vervolgoopleidingen en beroepen (werkzaam element: vergroten van self-efficacy en beroepsinteresse via kennisverwerving) bleek binnen LOB beperkt aandacht te krijgen. Hoewel kennis opdoen over opleidingen en beroepen deels in LOB-activiteiten verweven zit (bv. door een bedrijf te bezoeken of een opdracht over een beroep te maken), kan dit aanbod nog uitgebreid worden, zodat leerlingen zich breder kunnen oriënteren.

LOB-activiteiten en LOB-materialen

Uit de LOB-profielen bleek een rijk en gevarieerd aanbod aan LOB-activiteiten en LOB-materialen. Voorbeelden zijn: (a) individuele gesprekken op school (bv. mentor-leerling gesprekken, coachingsgesprekken), (b) gezamenlijke opdrachten op school (profielwerkstuk, ouders interviewen, reflectieverslag, informatie opzoeken op kiesmbo.nl), (c) activiteiten met beroepsbeoefenaren/bedrijven of instellingen (excursies, gastlessen, projecten), (d) activiteiten met vervolgonderwijs (meeloopdagen, opleidingenmarkt, meet-and-greet met oud-leerlingen in het mbo), (e) stages (bliksemstage bij een bedrijf, maatschappelijke stage, stagedag bij familie), (f) overige activiteiten (voorlichtingsactiviteiten, sollicitatietraining, profielkeuzetests, beroepentests, MotivatieKompas) en (g) LOB-instrumenten en -methoden (LOB-portfolio, loopbaanapp, loopbaandossier).

Tijd voor LOB

Op bijna alle deelnemende scholen is LOB onderdeel van de mentoruren, waar bijvoorbeeld LOB-opdrachten worden gemaakt en gesprekken worden gevoerd. De meeste leerlingen hebben één of twee mentoruren per week, grofweg de helft wordt besteed aan LOB (dus gemiddeld één uur per week, maar dit varieert binnen en tussen de verschillende leerjaren). Daarnaast zijn er verschillende scholen waar ook bij andere vakken en/of projecten aandacht besteed wordt aan LOB, al dan niet impliciet. Opvallend is dat op meerdere scholen het mentorafhankelijk is

hoeveel tijd (van de mentoruren) besteed wordt aan LOB. Er is veel vrijheid voor mentoren om daar zelf keuzes in te maken. Op andere scholen is de aandacht voor LOB in de mentoruren meer voorgestructureerd (bv. door de LOB-coördinator).

Op sommige scholen krijgen mentoren aparte uren voor het verzorgen van LOB, op andere scholen valt dit onder de uren die zij hebben voor hun mentorschap. Op de meeste scholen is een LOB-coördinator aangesteld, of wordt deze taak uitgevoerd door één van de decanen of mentoren.

Knelpunten in de organisatie, vormgeving en uitvoering van LOB

Uit de gesprekken met LOB-betrokkenen is een aantal knelpunten naar voren gekomen, de belangrijkste vatten we hier samen. Een belangrijk knelpunt is het ontbreken van (expliciete) tijd voor LOB in het rooster. Een ander knelpunt is dat op scholen waar mentoren veel vrijheid hebben in de vormgeving en uitvoering van LOB en mentoren, decanen en andere LOB-betrokkenen verschillende taakopvattingen hebben, het risico bestaat dat sommige leerlingen of klassen een veel beperkter LOB-aanbod krijgen dan andere leerlingen, of dat andere zaken tijdens de mentorlessen voorrang krijgen. Op meerdere scholen wordt er niet op aangestuurd dat mentoren op vergelijkbare wijze LOB vormgeven; hierin zien we een belangrijk aanknopingspunt voor verdere kwaliteitsontwikkeling van LOB bij o.a. het management. Daarnaast maken veel personele wisselingen (in het team en/of het management) de continuïteit in de organisatie, vormgeving en uitvoering kwetsbaar. Er zit te weinig structuur in het LOB-aanbod (zoals een duidelijke leerlijn van leerjaar 1 naar leerjaar 4, maar ook wat er wanneer in het schooljaar aan bod komt) en het totale aanbod is niet altijd goed geborgd in LOB-beleid, of het beleid is niet bij alle betrokkenen bekend. Voor zowel de LOB-betrokkenen als leerlingen is de verbinding tussen de verschillende activiteiten niet altijd duidelijk, ook bijvoorbeeld de verbinding tussen de interventie en de verdere LOB-activiteiten.

In de uitvoering zijn als knelpunten onder meer genoemd dat stages regelen bij bedrijven of samenwerking met mbo's niet altijd soepel lopen, en dat de financiële middelen om bedrijfsbezoeken en stages te regelen niet altijd toereikend zijn (bv. voor begeleiding vanuit school en leerlingvervoer). De meeste scholen zijn zoekende in hoe zij ouders het beste kunnen betrekken bij LOB, bijvoorbeeld wanneer de opkomst op ouderavonden laag is, of wanneer er een taalbarrière is bij ouders met een migratieachtergrond. Specifiek voor de ISK's bleek dat het LOB-materiaal niet altijd geschikt werd bevonden voor de doelgroep wat betreft taalniveau.

10.2.3 Onderzoeksvraag 3

Hoe kunnen veelbelovende interventies worden doorontwikkeld tot evidence-informed interventies, rekening houdend met de implementatiemogelijkheden in het vmbo (met het oog op opschaling)?

Doorontwikkeling van de interventies vergde intensieve ondersteuning van interventie-organisaties door zowel het Verwey-Jonker Instituut (VJI) als door het projectteam. Medewerkers van het VJI en het projectteam hebben de interventie-organisaties ondersteund

door ontbrekende mechanismen, veelal ouderbetrokkenheid en reflectie, nader uit te werken en materiaal aan te reiken om toe te voegen aan de bestaande interventies. Daarnaast is door VJI ondersteuning geboden in de beschrijving van de interventies, zodat deze beschrijvingen volledig en duidelijk genoeg zijn zodat de uitvoering doorgaat bij wisseling van personen bij de interventie-organisaties. Verschillende interventie-organisaties zijn van plan om (activiteiten rondom) ouderbetrokkenheid te verwerken in hun interventies en/of zijn hier mee bezig, dit zagen we bijvoorbeeld bij JINC, de Technologieroute, Vakkanjers, het Windroosprogramma en IMC on tour. Voor de Technologieroute geldt daarnaast bijvoorbeeld dat ook reflectie meer ingebed wordt in de bestaande opdrachten. Dit veranderproces blijkt meer tijd te kosten dan we op voorhand gedacht hadden, gedeeltelijk komt dit door beperkte beschikbare tijd en personele wisselingen bij de interventie-organisaties, als mede de gevolgen van de Covid-19 pandemie ten tijde van de ondersteuning door VJI en het projectteam.

Voor de implementatie van bijvoorbeeld nieuwe aanpakken en materialen hebben scholen een rustige context nodig waarin ruimte is voor vernieuwing, anders dan ten tijde van de Covid-19 pandemie. Een reguliere uitvoering van interventies was in deze situatie al onmogelijk, dus uitbreiden en intensiveren van LOB is op de meeste scholen noodgedwongen beperkt gebleven tot voornemens en plannen voor het volgende schooljaar. In een dergelijke onrustige context, kan een externe deskundige, zoals onze procesbegeleider uit het projectteam, uitkomst bieden door het ontwikkelen en beschikbaar maken van materialen (deels) over te nemen. Dit uiteraard wel met input en in samenspraak met de uitvoerders in de scholen in het belang van eigenaarschap. Gedurende het project is daarom, veel meer dan oorspronkelijk gepland, ingezet op het inspireren en informeren van de scholen om het eigen LOB-aanbod en de gekozen interventies onder de loep te nemen en met elkaar te verkennen waar het LOB-aanbod verrijkt kan worden. Dit in combinatie met het kosteloos beschikbaar maken van materialen bleek een succesvolle werkwijze, zeker wanneer scholen geïnspireerd en overtuigd worden door andere scholen die hier al ervaring mee hebben, bijvoorbeeld met reflectie-opdrachten of werkwijzen om ouders te betrekken bij LOB. We concluderen hieruit dat scholen bij (het implementeren van) vernieuwingen behoefte hebben aan kennisdeling, het uitwisselen van good practices met andere scholen én kant en klare handreikingen en materialen om mee aan de slag te gaan (en eventueel aan te passen aan de eigen specifieke context).

Essentiële randvoorwaarden zijn naast tijd, personele inzet en financiële middelen, zeker ook een enthousiaste, structurele kartrekker en ondersteuning door het management op de scholen. Om de continuïteit te waarborgen is een breed team met meerdere verantwoordelijken aan te bevelen en interventies die voor langere tijd gegarandeerd zijn en dus niet afhankelijk zijn van subsidies.

Met het oog op opschaling zien we nog een aantal ontwikkelingen zowel bij de interventie-organisaties als bij de scholen. In de uitvoering op de scholen komt het voor dat er organisatorische en communicatieve knelpunten zijn nog voordat er sprake is van doorontwikkeling, waarbij het raadzaam is om eerst te zorgen dat de basis van de uitvoering op orde is, alvorens uit te breiden en door te ontwikkelen. Daarnaast is gebleken dat programma's

omvangrijk kunnen zijn of uit veel verschillende projecten bestaan waaruit leerlingen kunnen kiezen en dat de uitvoering dan bewerkelijk, complex of kostbaar kan zijn. Hierbij is het de uitdaging om een evenwicht te vinden tussen uitvoerbaarheid en voldoende activiteiten en keuzemogelijkheid voor leerlingen. Bij verschillende scholen zagen we dat de interventie (en in bredere zin LOB) werd gekoppeld aan het profielwerkstuk, wat een verplicht onderdeel is voor vmbo-gtl. Daarmee krijgt LOB mogelijk meer belang en wordt de aandacht die naar LOB gaat wellicht wat minder mentorafhankelijk dan wanneer LOB alleen binnen de mentoruren plaatsvindt. Wat een goede manier is om LOB in of aan het profielwerkstuk te verbinden is in dit project niet onderzocht, dit zou in vervolgonderzoek verder verkend kunnen worden. De inbedding van LOB in andere schoolvakken en al bestaande activiteiten op de school (bv. een activiteiten- of projectweek) biedt de mogelijkheid om in het rooster niet persé meer tijd aan LOB te besteden, maar wel om LOB een meer structurele plek in het curriculum te geven, en meer verbinding aan te brengen binnen en tussen alle LOB-activiteiten inclusief de interventies.

Een opvallende bevinding was dat sommige scholen de interventies niet volledig uitvoeren of zelf aanpassingen hebben gedaan (danwel dat mentoren verschillen in hoe ze de activiteiten van de interventie vormgeven). Het doorontwikkelen van de interventies zorgde er niet automatisch voor dat scholen alle onderdelen implementeren. De voorzichtige conclusie die we hieruit kunnen trekken, is dat voor veranderingsprocessen in de school, doorontwikkeling van externe interventies niet voldoende is, en/of een veel langere aanlooptijd nodig heeft om zijn weg te vinden naar de onderwijspraktijk. Alle LOB-betrokkenen (LOB-coördinatoren, decanen, én mentoren en management) moeten ook zelf het belang van bijvoorbeeld ouderbetrokkenheid en reflectie inzien en bekwaam zijn in de uitvoering, voordat dit een plek krijgt in het LOB-beleid en de uitvoering daarvan. Meer sturing in een goede uitvoering van het LOB-beleid door het management en de LOB-coördinator kan daarin behulpzaam zijn.

10.2.4 Onderzoeksvraag 4

Wat is de effectiviteit en impact en wat zijn werkzame mechanismen van de interventies?

We vatten hier de belangrijkste resultaten op basis van de leerlingenvragenlijsten die als voor- en nameting zijn afgenomen samen. We spreken hier over effecten en impact van de interventies, wetende dat we met het onderzoeksdesign (pretest-posttest design zonder controlegroepen) geen gevalideerde uitspraken kunnen doen over oorzaak-gevolg en de gerapporteerde verschillen tussen voor- en nameting mogelijk door natuurlijke rijping/groei bij leerlingen tot stand zijn gekomen. Bovendien vonden naast de onderzochte interventies ook andere LOB-activiteiten plaats. We komen hier in de discussie op terug.

De leerlingen op het vmbo hadden bij de nameting gemiddeld beter ontwikkelde loopbaancompetenties en gaven gemiddeld aan dat anderen (o.a. ouders/vrienden/leraren) minder invloed hebben op hun keuze voor een vervolgopleiding dan bij de voormeting. We vonden geen significante vooruitgang in zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes en in keuzezekerheid bij het maken van studiekeuzes. Wel vonden enkele differentiële effecten. Vooral meisjes, leerlingen met één of twee ouders die in Nederland zijn geboren en leerlingen

met ouders die maximaal een MBO diploma hebben behaald lijken meer te hebben geprofiteerd van het LOB-aanbod (incl. de interventies) dan andere leerlinggroepen. Zo waren meisjes zekerder over hun studiekeuze bij de nameting en gaven ze vaker aan dat anderen minder invloed hadden op hun keuze voor een vervolgopleiding bij de nameting dan jongens. En ook leerlingen met ouders die een opleiding op maximaal mbo-niveau hebben behaald waren zekerder over hun studiekeuze bij de nameting dan leerlingen met ouders die een HBO of WO diploma hebben behaald. Leerlingen met twee ouders die niet in Nederland zijn geboren hadden lagere scores op loopbaancompetenties en zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes bij de nameting dan leerlingen met één of twee ouders die in Nederland zijn geboren.

Daarnaast bleek dat leerlingen van scholen waar aandacht was voor reflectie bij LOB lager scoorden op de nameting op zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes en keuzezekerheid dan leerlingen van scholen waar beperkt aandacht was voor reflectie bij LOB. Ook zagen we minder afname van invloed van anderen (o.a. ouders/vrienden/leraren) op de keuze voor een vervolgopleiding bij leerlingen van scholen waar beperkt aandacht was voor reflectie bij LOB in vergelijking met leerlingen van scholen waar wel aandacht was voor reflectie bij LOB. De bevindingen wat betreft reflectie zijn tegenintuïtief, de verwachting was dat er positieve effecten worden gevonden wanneer er meer reflectie op school plaatsvindt maar we vonden daarvan negatieve effecten (o.a. minder zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes en minder keuzezekerheid). Mogelijk werden de leerlingen onzekerder en zijn ze meer gaan twijfelen over hun keuzes door te reflecteren of werd tijdens de reflectieopdrachten de keuze van de leerling afgeraden waardoor zij minder zelfvertrouwen kregen en minder zeker werden over hun keuze. Meer onderzoek naar de rol van reflectie op het zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes en keuzezekerheid is nodig.

Voor de leerlingen op de ISK's bleek dat ze beter ontwikkelde netwerkcompetenties en meer zelfvertrouwen hadden bij het maken van loopbaankeuzes bij de nameting in vergelijking met de voormeting. Voor deze groep leerlingen vonden we voor de loopbaancompetenties reflectie en werkexploratie en voor keuzezekerheid geen verschillen tussen de voor- en nameting. Een mogelijke verklaring is dat ISK-leerlingen vaak stress en andere problemen hebben, omdat zij veelal uit oorlogsgebieden komen en soms lange tijd niet of nauwelijks bezig zijn geweest met hun toekomstige opleiding of beroep. Deze leerlingen kunnen langdurig moeite houden met reflecteren op hun kwaliteiten en interesses, doordat zij mogelijk niet gewend zijn om 'vrij' te kunnen kiezen hoe hun toekomst eruit gaat zien. Een andere verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat er in de interventie IMC on tour beperkte aandacht is voor reflectie, waardoor leerlingen weinig aan het denken worden gezet welke beroepen voor hen mogelijk interessant zijn. De door ons gebruikte vragenlijsten bleken bovendien na vereenvoudiging van het taalgebruik nog altijd moeilijk te begrijpen voor sommige leerlingen, waardoor we mogelijke veranderingen in bijvoorbeeld loopbaancompetenties niet hebben kunnen detecteren. Een mogelijke verklaring voor het uitblijven van veranderingen in keuzezekerheid is dat in de korte looptijd van het project, ISK-leerlingen mogelijk nog steeds redelijk onbekend zijn gebleven met het Nederlandse onderwijssysteem, mbo-opleidingen en het Nederlandse

beroepenveld, danwel dat het daadwerkelijke keuzemoment voor een vervolgopleiding of beroep voor een deel van de leerlingen nog ver weg lag (immers, veel ISK-leerlingen stromen eerst door naar het reguliere vo).

Wat betreft de impact van de interventies geven de leerlingen op het vmbo aan dat ze alle LOB-activiteiten die ze gevolgd hebben nuttig vonden, bij de nameting vaker een keuze hebben gemaakt voor een vervolgopleiding dan bij de voormeting en dat bij de nameting de gekozen vervolgopleiding vaker niet de eerste keuze is (het kan dus zijn dat leerlingen in de loop van het schooljaar veranderd zijn van keuze). Dit laatste roept de vraag op of leerlingen de eerste keuze hebben laten varen omdat dit een eigen wens was of onder invloed van anderen, bijvoorbeeld na reflectiegesprekken. Verder waren de leerlingen bij de nameting positiever over de sector Techniek, maar tegelijkertijd minder positief over de sector Zorg & Welzijn. Mogelijk heeft de aandacht voor Techniek in een deel van de interventies bijgedragen aan de positievere opvattingen van leerlingen over de sector Techniek.

Bij leerlingen met twee ouders die niet in Nederland zijn geboren bleek de invloed van anderen op de keuze voor een vervolgopleiding groot. Bovendien verwachtten deze leerlingen te maken te krijgen met stereotypering ten aanzien van afkomst in hun toekomstige baan. Een deel van de ISK-leerlingen verwacht te maken te krijgen met belemmeringen in de vervolgopleiding, zoals geldproblemen en niet bij anderen op de opleiding passen.

In de interventies die wij hebben onderzocht is nog weinig aandacht voor de invloed van verwachtingen of reacties van anderen in het studie- en beroepskeuzeprocess. Mogelijk leidt de verwachting te maken te krijgen met stereotypering tot belemmeringen voor het studie- en beroepskeuzeprocess, vooral bij leerlingen met twee ouders die niet in Nederland zijn geboren. Hier zal meer onderzoek naar gedaan moeten worden, met name of bepaalde LOB-activiteiten een rol kunnen spelen in het leren omgaan met verwachtingen, loopbaanbarrières en stereotypering in het studie- en beroepskeuzeprocess bij deze leerlingen.

10.3 Beperkingen van het onderzoek

Naast de in de inleiding al genoemde aanpassingen in het project als gevolg van de Covid-19 pandemie, en de methodologische beperkingen beschreven in Hoofdstukken 7 en 8, kent dit onderzoek een aantal aanvullende beperkingen. In de eerste plaats was het niet mogelijk om in het onderzoek de effecten van de geselecteerde interventies ‘in zuivere vorm’ te onderzoeken. Op vrijwel alle scholen was de interventie onderdeel van het bredere LOB-aanbod. Bij het vaststellen van effecten van de interventies in Hoofdstukken 7 en 8, ging het dus feitelijk om het vaststellen van effecten van het totale LOB-aanbod wat de leerlingen dat jaar hebben gehad, uitgesplitst naar aan- of afwezigheid van verschillende onderdelen in het LOB-aanbod (en dus de interventies), zoals ouderbetrokkenheid en reflectie, en is voor alle scholen een implementatiescore bepaald die wat zegt over zowel het LOB-aanbod (incl. interventie) als de gevorderdheid van de implementatie daarvan in de school. Een complicerende factor was dat de interventies (en andere LOB-activiteiten) op veel scholen niet in de oorspronkelijke vorm

doorgang konden vinden door de Covid-19 pandemie. Hierdoor hebben we mogelijk de effecten van de interventies onderschat. Een replicatieonderzoek is noodzakelijk om hier meer zicht op te krijgen. Zo'n onderzoek zou echter wel plaats moeten vinden op scholen waar de interventie nog niet gebruikt wordt. In het gekozen onderzoeksontwerp, waarbij scholen op voorhand geselecteerd zijn op basis van het feit dat ze een bepaalde interventie inzetten, is een zuiver experiment (met controlegroep) niet mogelijk. Op de meeste deelnemende scholen namen vrijwel alle leerlingen van het onderzochte leerjaar deel aan de interventie, of was er geen parallelklas van hetzelfde niveau of leerjaar. Er waren oorspronkelijk enkele scholen waar wel met een controlegroep gewerkt zou kunnen worden in dit onderzoek, maar door de Covid-19 pandemie hebben die klassen uiteindelijk niet deel kunnen nemen (voor een uitgebreidere toelichting, zie paragraaf 1.5). De resultaten gepresenteerd in dit onderzoek zijn om bovenstaande redenen niet zonder meer generaliseerbaar, het betreffen context- en situatie-specifieke resultaten die in replicatieonderzoek (en idealiter in zuivere onderzoekssetting) nader onderzocht moeten worden.

In de tweede plaats heeft de uitvoering van het project ook invloed gehad op de leerlingen en de school, doordat we gedurende het schooljaar interviews hebben gehouden met zowel leerlingen als LOB-betrokkenen en werksessies voor LOB-betrokkenen hebben georganiseerd. Hoewel deze invloeden vaak worden onderschat, is het denkbaar dat bijvoorbeeld de LOB-betrokkenen op basis van het gesprek met projectleden, aanpassingen hebben gedaan in hun LOB-praktijk. Bij de leerlingen die we gesproken hebben, kan een reflectieproces op gang zijn gebracht over hun keuzeprocessen, of heeft het ze gestimuleerd om met hun ouders of de mentor hierover te praten.

In de derde plaats worden de interventies door de interventie-organisaties en/of de scholen lang niet allemaal gezien als LOB-interventies. Dit geldt bijvoorbeeld voor IMC on tour, voor de onderwijsprojecten van de Technologieroute en voor Vakkanjers. De afbakening van wat wel, en wat niet op LOB gericht is en/of daarvoor ingezet kan worden, met wat voor doelen een interventie is ontwikkeld, en wat de redenen zijn voor scholen om een bepaalde interventie in te zetten, varieerde per interventie en per school. Het is belangrijk dat het management en de LOB-coördinatoren op de scholen een brede blik hebben op LOB, zodat ontbrekende of beperkt uitgewerkte elementen die nodig zijn voor effectieve LOB (zoals ouderbetrokkenheid en reflectie), alsnog een plek krijgen in het curriculum, in aanvulling op de gekozen interventie(s).

In de vierde plaats hebben we in het onderzoek een ongenueanceerd onderscheid gemaakt tussen leerlingen uit gezinnen met en zonder migratieachtergrond. Dit doet geen recht aan de grote diversiteit binnen deze groepen, en geeft daarom hooguit een algemeen beeld weer voor deze groepen die niet noodzakelijkerwijs op individuele of subgroepen van leerlingen binnen deze groepen van toepassing zijn.

10.4 Aanbevelingen

Op grond van de gepresenteerde resultaten is hieronder een aantal aanbevelingen geformuleerd.

10.4.1 Aanbevelingen voor decanen, mentoren en docenten die betrokken zijn bij LOB

Aanbeveling 1: Zorg voor een samenhangend traject voor onder- en bovenbouw met een breed en activerend aanbod aan LOB-activiteiten, uitgewerkt in een doorgaande leerlijn van leerjaar 1 tot leerjaar 4 (vmbo) dan wel in de gehele periode dat een leerling zich op een ISK bevindt en afgestemd op de uitstroomprofielen. Maak waar mogelijk gebruik van bestaande en op effectiviteit onderzochte interventies. Een effectief LOB-aanbod legt een verbinding met de praktijk, laat leerlingen kennismaken met het vervolgonderwijs (bv. mbo), sluit aan bij de fase in het keuzeprocess waarin leerlingen zich bevinden en geeft leerlingen concrete, bruikbare informatie over de studie- en beroepskeuzemogelijkheden en arbeidsmarktperspectieven van verschillende beroepen (o.a. van sectoren of beroepen waar grote tekorten zijn). De leerling heeft hierin een actieve rol en er worden activerende werkvormen gebruikt.

Aanbeveling 2: Zorg voor zinvolle, aansprekende en afwisselende voorbereidende opdrachten en reflectie-opdrachten bij LOB-activiteiten zoals bedrijfsbezoeken, gastlessen en open dagen van mbo's en organiseer regelmatig loopbaangesprekken tussen mentoren en leerlingen (en idealiter, ouders) om over de kwaliteiten, interesses en keuzeprocessen van de leerling te praten. Bedenk dat reflectiegesprekken gepaard kunnen gaan met onzekerheid van leerlingen. Zorg dat mentoren voldoende kennis en handvatten hebben om dit proces goed te begeleiden. Houd rekening met mogelijke taalbarrières bij ISK-leerlingen en vmbo-leerlingen met een migratieachtergrond als ook mogelijke taalbarrières bij hun ouders.

Aanbeveling 3: Ontwikkel LOB-activiteiten die leerlingen (in het bijzonder leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond) helpen om te gaan met verwachtingspatronen, loopbaanbarrières en stereotypering. Kies voor activiteiten die passen bij de Nederlandse context en de ondersteuningsbehoeften van vmbo-leerlingen en ISK-leerlingen en die geïntegreerd kunnen worden in het huidige LOB-aanbod. Geef leerlingen goede informatie over opleidingen en de kwaliteiten die nodig zijn om het gewenste beroep mogelijk te maken zonder de haalbaarheid op voorhand in twijfel te trekken.

Aanbeveling 4: Neem activiteiten om ouders te betrekken structureel op in het reguliere LOB-aanbod, zodat de leerling, de school én de ouders betrokken zijn bij LOB. Vraag aan ouders op welke wijze zij betrokken kunnen en willen worden bij LOB op school. De sociale invloed van onder andere ouders op leerlingen kan groot zijn, het is daarom belangrijk ouders goed te informeren en te betrekken bij LOB en loopbaankeuzes van de leerlingen.

10.4.2 Aanbevelingen voor management van scholen en schoolbesturen

Aanbeveling 5: Zorg voor een breed gedragen visie op LOB en een uitgewerkt LOB-beleid dat bij alle betrokkenen (mentoren, decanen, vakdocenten, management) bekend is, zodat alle betrokkenen weten wat er (minimaal) van hen verwacht wordt in de uitvoering, de continuïteit gewaarborgd is, en alle leerlingen met het oog op gelijke onderwijskansen voldoende LOB krijgen, ongeacht welke mentor zij hebben. Zorg dat LOB een volwaardige plek heeft met een duidelijke structuur en voldoende tijd om het LOB-beleid zoals beoogd uit te voeren. Agendeer als management regelmatig het belang van LOB o.a. door professionalisering van mentoren/docenten op te nemen in de scholingsplannen.

Aanbeveling 6: Zorg voor samenhang en verbinding tussen de verschillende LOB-activiteiten en/of interventies van leerjaar 1 tot en met 4 (vmbo). Zorg er ook voor dat mentoren en leerlingen een duidelijk overzicht hebben van de LOB-activiteiten per leerjaar met de daarbij behorende doelen. Een LOB portfolio kan daarin helpend zijn, maar is niet voldoende voor leerlingen om die samenhang tussen en relevantie van bepaalde LOB-activiteiten te zien. Verken hoe LOB in of aan het profielwerkstuk te verbinden is en/of zoek naar mogelijkheden om LOB in te bedden in andere schoolvakken en al bestaande activiteiten op school. Stimuleer en faciliteer de ISK's om een samenhangend traject vorm te geven voor de gehele periode dat een leerling zich op een ISK bevindt met LOB-activiteiten en -materialen die geschikt zijn voor de verschillende uitstrooprofielen van ISK-leerlingen.

10.4.3 Aanbevelingen voor ministeries, onderwijsraden (zoals VO-Raad) en expertorganisaties zoals Expertisepunt LOB en LOWAN

Aanbeveling 7: Maak informatie over het Nederlandse onderwijssysteem beschikbaar en toegankelijk voor ouders en leerlingen in meerdere talen en taalniveaus, in zowel geschreven als gesproken vorm. Met name voor ouders met een migratieachtergrond die de Nederlandse taal niet machtig zijn is dit belangrijk, omdat ouders (en ook bv. broers en zussen en andere familieleden) voor leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond belangrijke gesprekspartners zijn in hun studie- en beroepskeuzeprocessen.

Aanbeveling 8: Stimuleer vmbo-scholen en ISK's om naast aandacht voor de loopbaancompetenties kwaliteitsreflectie, motievenreflectie, werkexploratie, loopbaansturing en netwerken ook aandacht te besteden aan de loopbaancompetentie "omgaan met verwachtingspatronen, loopbaanbarrières en stereotypering" (in het bijzonder voor leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond).

10.4.4 Suggesties voor vervolgonderzoek

Als suggestie voor vervolgonderzoek adviseren we om nader te onderzoeken wat een goede manier is om LOB in of aan het profielwerkstuk te verbinden. Daarnaast is het belangrijk om meer onderzoek uit te voeren naar de rol van reflectie bij het studiekeuze- en beroepskeuzep proces. Met name de bevinding dat leerlingen op scholen waar meer aandacht is voor reflectie bij LOB minder zeker lijken te worden over hun studiekeuze behoeft nader onderzoek. Daarnaast vonden we dat de verwachting te maken te krijgen met stereotypering op basis van afkomst een rol speelt bij leerlingen met twee ouders die niet in Nederland zijn geboren, en dat een deel van de ISK-leerlingen verwacht te maken te krijgen met financiële of andere belemmeringen in een vervolgoopleiding. Hier zal meer onderzoek naar gedaan moeten worden, met name of bepaalde LOB-activiteiten een rol kunnen spelen in het leren omgaan met verwachtingen, loopbaanbarrières en stereotypering in het studie- en beroepskeuzep proces bij deze leerlingen.

Tot slot zijn we verheugd dat het Expertisepunt LOB als gevolg van de literatuurstudie (zie Hoofdstuk 2) de opdracht heeft gekregen van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een Professionele Leergemeenschap op te zetten rondom LOB. In deze leergemeenschap met vmbo-scholen en ISK's wordt een aanpak ontwikkeld voor het begeleiden van jongeren in het omgaan met verwachtingspatronen van o.a. ouders, docenten en peers (het 6e werkzame element) en het vergroten van (studiekeuze) self-efficacy en beroepsinteresse door kennisverwerving (het 7e werkzame element). Het doel is om nieuwe inzichten en interventies te integreren in een bestaande aanpak voor loopbaanbegeleiding en zo te komen tot een nieuw handelingsperspectief.

Literatuurlijst

- Bakker, L., Dagevos, J., & Engbersen, G. (2017). Explaining the refugee gap: A longitudinal study on labour market participation of refugees in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(11), 1775–1791. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1251835>
- Coburn, C. E., & Penuel, W. R. (2016). Research–practice partnerships in education: Outcomes, dynamics, and open questions. *Educational Researcher*, 45(1), 48–54. <https://doi.org/10.3102/0013189X16631750>
- de Graaf, D., Petit, R., Hermanussen, J., Rud, I., van der Ven, K., Groot, A., & van den Berg, E. (2019). *Doorlopende leerlijnen vmbo-mbo anno 2018: Vierde monitor vakmanschap-, technologie- en beroepsroutes* (SEO-rapport nr. 2018-111). SEO Economisch Onderzoek.
- de Jong, M., & Nelis, H. (2018). *Help, onze school is gekleurd! De toekomst begint in het onderwijs*. Nijgh & Van Ditmar.
- de Koning, J., Gelderblom, A., & Gravesteyn, J. (2010). *Techniek: Exact goed? Het keuzeprocess van allochtone en autochtone leerlingen in het (V)MBO verklaard*. SEOR.
- Dienst Uitvoering Onderwijs. (2015). *Thema-analyse: Switchgedrag in het mbo, hbo en wo*.
- Eccles, J. S., Adler, T. F., Futterman, R., Goff, S. B., Kaczala, C. M., Meece, J. L., & Midgley, C. (1983). Expectancies, values, and academic behaviors. In J. T. Spence (Ed.), *Achievement and achievement motivation* (pp. 75–146). W. H. Freeman.
- Elffers, L. (2011). *The transition to post-secondary vocational education: Students' entrance, experiences, and attainment* [Doctoral dissertation, Universiteit van Amsterdam]. Ipskamp drukkers.
- El Hadioui, I., Slooman, M., El-Akabawy, Z., Hammond, M., Mudde, A. L., & Schouwenburg, S. (2019). *Switchen en klimmen: Over het switchgedrag van leerlingen en de klim op de schoolladder in een grootstedelijke omgeving*. Uitgeverij Van Gennep.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (2010). *Predicting and changing behaviour: The reasoned action approach*. Psychology Press.
- Fouad, N. A., Smith, P. L., & Enochs, L. (1997). Reliability and validity evidence for the Middle School Self-Efficacy Scale. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 30(1), 17–31. <https://doi.org/10.1080/07481756.1997.12068914>
- Fouarge, D., Künn-Nelen, A., & Punt, D. (2017). *De rol van arbeidsmarktinformatie in de opleidingskeuze van mbo'ers*. Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Huijnk, W., & Andriessen, I. (Eds.). (2016). *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken*. Sociaal Cultureel Planbureau.
- JINC (i.s.m. Bureau Onderzoek en Statistiek). (2014). *Ondernemen doe je zo! Onderzoek naar de effectiviteit van het project Ondernemen doe je zo! van JINC*.
- Karsten, S. (2016). *De hoofdstroom in de Nederlandse onderwijsdelta: Een nuchtere balans van het mbo*. Garant.
- Kemmeren, C., & Suasso de Lima de Prado, E. S. (2021). *Kennisnetwerk lerende leraren: Samen professionaliseren in netwerken: De Twentse wijze*. Platform Samen Opleiden & Professionaliseren.

- Korpershoek, H., Beijer, C., Spithoff, M., Naaijer, H. M., Timmermans, A. C., van Rooijen, M., Vugteveen, J., & Opendakker, M.-C. (2016). *Overgangen en aansluitingen in het onderwijs: Deelrapportage 1: Reviewstudie naar de po-vo en de vmbo-mbo overgang*. GION onderwijs/onderzoek.
- Kuijpers, M. (2019). Career guidance in collaboration between schools and work organisations. *British Journal of Guidance & Counselling*, 47(4), 487–497. <http://doi.org/10.1080/03069885.2018.1548007>
- Kuijpers, M., & Meijers, F. (2009). Leeromgeving voor loopbaanleren. Onderzoek naar relaties tussen de leeromgeving en loopbaancompetenties van vmbo en mbo leerlingen. *Pedagogische Studiën*, 86(2), 93–109.
- Kuijpers, M., & Meijers, F. (2017). Professionalising teachers in career dialogue: An effect study. *British Journal of Guidance & Counselling*, 45(1), 83–96. <https://doi.org/10.1080/03069885.2015.1121203>
- Kuijpers, M., Diender, A., & Hermans, A. (2018). *Handreiking werkexploratie in het vmbo*. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Lusse, M., Kuijpers, M., Strijk, M., Diender, A., & Hermans, A. (2018). *Handreiking ouders en LOB*. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- März, V., Gaikhorst, L., Mioch, R., Weijers, D., & Geijssel, F. (2017). *Van acties naar interacties: Een overzichtsstudie naar de rol van professionele netwerken bij duurzame onderwijsvernieuwing*. RICDE, Universiteit van Amsterdam/NSO-CNA Leiderschapsacademie.
- McWhirter, E. H. (1997). Perceived barriers to education and career: Ethnic and gender differences. *Journal of Vocational Behavior*, 50(1), 124–140. <https://doi.org/10.1006/jvbe.1995.1536>
- Meijer, J., & Roeleveld, J. (2011). Cognitieve reserves bij doelgroep leerlingen. In J. Roeleveld, G. Driessen, G. Ledoux, J. Cuppen, & J. Meijer (Eds.), *Doelgroep leerlingen in het basisonderwijs* (pp. 127–148). Kohnstamm Instituut UVA.
- Meijers, F., Kuijpers, M., & Bakker, J. (2006). *Over leerloopbanen en loopbaanleren: Loopbaancompetenties in het (v)mbo*. Het Platform Beroepsonderwijs.
- Mittendorff, K., Jochems, W., Meijers, F., & den Brok, P. (2008). Differences and similarities in the use of the portfolio and personal development plan for career guidance in various vocational schools in The Netherlands. *Journal of Vocational Education & Training*, 60(1), 75–91. <https://doi.org/10.1080/13636820701828903>
- Mulder, L. Fettelaar, D., Schouwenaars, I., Ledoux, G., Dijkers, L., & Kuiper, E. (2014). *De achterstand van autochtone doelgroep leerlingen: Oorzaken en aanpak*. ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Neuvel, J., & van Esch, W. (2010). *Opleidingsniveau en beroepsrichting in de doorstroom van vmbo naar mbo: Keuzes en gevolgen voor de schoolloopbaan*. Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Petit, R., Brouwer, P., & Meijer, J. (2018). *Een goed gesprek over de toekomst. Ouderbetrokkenheid bij loopbaankeuzes op het vmbo en het mbo*. Kohnstamm Instituut.
- Petit, R., & Hermans, A. (2019). *Evaluatie van het vak Taal en Poëzie op de IMC Weekendschool*. Kohnstamm Instituut.
- Petit, R., Meijer, J., Karssen, M., & Kuijpers, M. (2019). *Op weg naar een toekomst. Werkexploratie in het vmbo*. Kohnstamm Instituut.

-
- Petit, R., van Esch, W., van der Meer, M., & Smulders, H. (2013). *Kansen en keuzes voor de toekomst. Routes in het onderwijs en naar de arbeidsmarkt van niet-westerse allochtonen*. Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Prenger, R., Poortman, C. L., & Handelzalts, A. (2021). Professional learning networks: From teacher learning to school improvement? *Journal of Educational Change*, 22(1), 13–52. <https://doi.org/10.1007/s10833-020-09383-2>
- Savickas, M. L., & Porfeli, E. J. (2011). Revision of the Career Maturity Inventory: The adaptability form. *Journal of Career Assessment*, 19(4), 355–374. <https://doi.org/10.1177/1069072711409342>
- Strating, G., & Hof, T. (2022). *Een kijkje in mijn keuze: Studiekeuzes van jongeren met een migratieachtergrond op het VMBO*. Stichting Alexander.
- van de Werfhorst, H. (2015). *Een kloof van alle tijden: Verschillen tussen lager en hoger opgeleiden in werk, cultuur en politiek*. Amsterdam University Press.
- van Esch, W., Petit, R., Neuvel, J., & Karsten, S. (2011). *Sociaal kapitaal in het mbo: Slagboom of hefboom? Onderzoek onder mbo'ers en docenten*. Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- van Rooijen, M., Korpershoek, H., Vugteveen, J., & Opendakker, M.-C. (2017). De overgang van het basis- naar het voortgezet onderwijs en de verdere schoolloopbaan. *Pedagogische Studiën*, 94(2), 110–134. <https://pedagogischestudien.nl/article/view/14083>
- Warps, J. (2013). *LOB en studiesucces: Onderzoek naar de opbrengst van LOB op basis van de Startmonitor 2012-2013*. ResearchNed.
- Wolff, R., van den Berg, N., & Hijzen, D. (2013). *Nulmeting LOB bij LMC*. Kenniswerkplaats Rotterdams Talent.

Bijlagen

Bijlage 1 Implementatiestadia LOB per deelnemende school

Op basis van de LOB-profielen (zie Hoofdstuk 4) zijn overzichten gemaakt in welk implementatiestadium LOB de school zich bij aanvang van het onderzoek bevond (voor de criteria, zie Hoofdstuk 3). Hierbij is onderscheid gemaakt naar midden-gevorderd (geel), gevorderd (oranje) en vergevorderd (groen). In het onderste blok staat beschreven welke aanpassingen door de school zijn gedaan in het LOB-aanbod door de Covid-19 pandemie (en eventuele andere externe invloeden).

School A

Leerjaar 2

Criteria	Hoe uitgewerkt in LOB-aanbod?
De leerling is betrokken	Leerlingen gaan in het 2 ^e jaar op Blicksemstage, bereidt dit voor en kijkt na de Blicksemstage daarop terug. Tijdens de ouderavond vertellen leerlingen in hun klas welk profiel hun interesse heeft.
De school is betrokken	De school organiseert i.s.m. JINC de Blicksemstages en begeleidt de leerlingen in het zoeken van een stage in het eigen netwerk.
Contact met de praktijk	Leerlingen brengen in het 2 ^e jaar twee bezoeken aan een bedrijf. Meestal wordt de klas in 2 groepen gesplitst.
Aandacht voor reflectie	In de les vindt reflectie plaats na oriëntatie op de profielen. Idealiter bedenken de leerlingen voor de Blicksemstage vragen in de mentorles, ze bedenken wat ze te weten willen komen. De voorbereiding op de Blicksemstages wordt niet altijd gedaan. Reflectie gebeurt bij sommige mentoren wel, bij anderen niet. In de praktijkvakken vindt kwaliteitenreflectie plaats.
Ouders zijn betrokken	Ouders worden vooral geïnformeerd over de Blicksemstages en zijn aanwezig bij de rapportgesprekken. Er is een ouderavond over de profielen die leerlingen kunnen kiezen en over het onderwijs op het mbo.
Voldoende reikwijdte/omvang	Het programma is voldoende omvangrijk.
Samenhangend geheel	Er zit een logische lijn in, het is mentor afhankelijk of de mentor de verbinding ziet en expliciet maakt o.a. door het gebruik van de Loopbaanapp.
<p>Door de pandemie was de 1^e Blicksemstage een (online) gastles, het idee was dat alle leerlingen twee bliksemstages zouden volgen maar door corona zijn er veel afzeggingen van organisaties/bedrijven geweest. Bedrijven wilden ook na de maatregelen geen risico lopen. Omdat deze gastles voor de hele klas was mist de differentiatie en was het niet voor iedereen interessant.</p> <p>De voorbereiding op de bliksemstages is vaak niet uitgevoerd omdat er last minute pas bedrijven konden worden geregeld. De school kreeg terug van de bedrijven dat de leerlingen niet goed voorbereid waren, maar dat lag er ook aan dat veel last-minute geregeld moest worden door JINC. De decaan heeft er geen zicht op of leerlingen al dan niet goed zijn voorbereid.</p> <p>Leerlingen hebben dit jaar geen keuze kunnen maken, deels zaten ze met de hele klas op school bij een gastles op een scherm. Dan mist de differentiatie en de groep is dan erg groot. Als leerlingen naar buiten gaan is dat in kleinere groepjes en zijn leerlingen enthousiaster. De 2^e Blicksemstage was buiten school, maar die ging niet altijd door. Het is zelfs nog weleens afgebeeld als de klassen al onderweg waren. Reflectie na afloop vindt plaats in een mentorles, maar dit is afhankelijk van de mentor. Sommige mentoren hebben moeite met het gebruik van de app (de app van de Loopbaangroep wordt gebruikt om te reflecteren en slaat de gegevens van leerlingen ook op). De school gaf aan niet tevreden te zijn over de uitvoering door JINC in 2021/22.</p>	

Leerjaar 3

Criteria	Hoe uitgewerkt in LOB-aanbod?
De leerling is betrokken	Leerlingen gaan in het 3 ^e jaar twee keer op stage, ze gaan bij een mbo op bezoek en ze hebben met de Carrière coaches een netwerkbijeenkomst en 4 gesprekken met een coach.

De school is betrokken	School zet m.b.v. JINC de sollicitatietraining en Carrière Coach in, doet mee aan [plaatsnaam] Onstage en organiseert een verdiepende stage in het 3 ^e jaar, waaraan LOB-opdrachten zijn gekoppeld.
Contact met de praktijk	Korte stage én verdiepende stage in het 3e jaar, On stage en Carrière Coach.
Aandacht voor reflectie	Bij Carrière Coach hoort een leerlingboekje van JINC o.a. met een beroepentest en andere opdrachten. Reflectie vindt verder plaats in de Loopbaanapp maar die is niet erg laagdrempelig voor leerlingen en mentoren.
Ouders zijn betrokken	Ouders worden vooral geïnformeerd, zijn aanwezig bij de rapportgesprekken en betrokken bij kwaliteitenspel.
Voldoende reikwijdte/omvang	Het programma is omvangrijk met Carrière Coach, On stage, sollicitatietraining, een korte en een lange stage.
Samenhangend geheel	De gesprekken met de Carrière Coaches zijn verdeeld over het jaar, hiermee wordt samenhang verkregen. Met de app van de Loopbaangroep krijgt de leerling beeld van de ontwikkeling van de loopbaancompetenties, dus hiermee is er in theorie een verbinding tussen de verschillende activiteiten. In de praktijk blijkt deze app niet erg bruikbaar voor de leerlingen.
<p>Dit jaar hebben alleen de leerlingen die voor techniek hebben gekozen meegedaan aan Carrière Coach, deze leerlingen zitten in 10 tot 12 verschillende klassen. Dit is een reden dat het leerlingboekje en de beroepentesten behorende bij Carrière Coach dit jaar niet zijn gebruikt omdat iedere mentor maar enkele leerlingen in de klas had die meededen aan Carrière Coach.</p> <p>Het traject van Carrière Coach is normaal in een schooljaar, dat is nu na de lockdown vanaf januari gedaan. Daarom waren de gesprekken dicht op elkaar, een startgesprek en 3 individuele gesprekken. De gesprekken waren dus korter op elkaar, maar verder uitgevoerd zoals bedoeld. Er is geen voorbereiding geweest in de klassen en de lesbrieven die de leerlingen normaal gesproken met de mentor maken zijn nu door de coaches (van JINC) met de leerlingen gedaan. Het programma van de coaches is samengevoegd met het programma van school (waarbij leerlingen o.a. hun kwaliteiten moesten aanstrepen).</p>	

School B

Leerjaar 2

Criteria	Hoe uitgewerkt in LOB-aanbod?
De leerling is betrokken	Leerlingen maken aan het begin en eind van het jaar een beroepentest, ze kunnen dan zien of er iets is veranderd. Leerlingen interviewen hun ouders.
De school is betrokken	School maakt de praktijkmogelijkheden mogelijk. Aandacht voor LOB tijdens de leerling-mentor-oudergesprekken is mentorafhankelijk.
Contact met de praktijk	Leerlingen doen mee met Vakkanjers en gaan i.s.m. JINC 2 keer op bliksemstages. De 1 ^e keer worden ze ingedeeld, de keuze voor de 2 ^e Bliksemstage maken ze na de voorbereidende opdracht.
Aandacht voor reflectie	Bij de Bliksemstage van JINC is er een voorbereidende opdracht, o.a. het bedenken van vragen voor het bedrijf en reflectie opdracht achteraf.
Ouders zijn betrokken	Leerlingen interviewen hun ouders, dit hoort bij de Bliksemstage. Ouders krijgen informatie per mail over LOB projecten, dit bereikt niet alle ouders. School belt ouders na als ze niet op een ouderavond zijn geweest. Betrokkenheid enigszins vrijblijvend.
Voldoende reikwijdte/omvang	Veel verschillende activiteiten.
Samenhangend geheel	Vorbereiding en reflectie kan beter. Er is geen duidelijke samenhang tussen de Bliksemstages en andere onderdelen van LOB. In de onderbouw is het vooral ontdekken, kijken, ervaringen opdoen, opdrachten maken.
<p>In schooljaar 2021/22 is de snuffelstage van een week niet doorgegaan. De 1^e Bliksemstage was een online presentatie via een groot scherm vanwege de pandemie met vragen en een korte opdracht. Volgens de decaan</p>	

maakte dit veel minder indruk dan naar een bedrijf toe gaan. Bij de 2^e Bliksemstage kwam iemand van bedrijf naar school, een piloot in uniform, iemand van Deloitte en nog een accountant. Hier waren aansprekende opdrachten aan gekoppeld. Leerlingen konden aan twee rondes deelnemen en kiezen uit verschillende gastsprekers. Normaal kiezen ze uit 12, nu waren dat er maar drie (bedrijven/takken/sectoren). Dus keuzevrijheid was minder, en leerlingen zijn minder buiten de schoolmuren geweest.

Leerjaar 3

Criteria	Hoe uitgewerkt in LOB-aanbod?
De leerling is betrokken	Leerling zoekt zelf een stage voor een week, maakt in groepjes een presentatie van de onderwijsprojecten.
De school is betrokken	School organiseert zelf de verdiepende stages, de Bliksemstages i.s.m. JINC en is ook betrokken bij de verdere ontwikkeling van de Onderwijsprojecten i.h.k.v. de praktijkgerichte programma's.
Contact met de praktijk	Leerlingen gaan een week op stage die ze zelf zoeken, gaan via JINC op Bliksemstage, volgen de sollicitatietraining en werken aan de onderwijsprojecten van de Technologieroute.
Aandacht voor reflectie	Er is een reflectiegesprek met een docent over de stage. Bij de Bliksemstage van JINC is er een voorbereidende opdracht en reflectie achteraf. Er is geen opdracht voor het maken van de keuze voor een onderwijsproject en na het project vindt ook niet standaard loopbaangerichte reflectie plaats.
Ouders zijn betrokken	Ouders krijgen informatie per mail over LOB-projecten, dit bereikt niet alle ouders. School belt ouders na als ze niet op een ouderavond zijn geweest. Betrokkenheid lijkt wat vrijblijvend.
Voldoende reikwijdte/omvang	Veel verschillende activiteiten naast loopbaangerichte gesprekken.
Samenhangend geheel	Voorbereiding en reflectie kan beter. Er wordt niet persé de link gelegd tussen de onderwijsprojecten en andere onderdelen van LOB. Wel meer verbinding dat in de onderbouw: in 3e jaar is een onderdeel van PTA het schrijven van een zakelijke brief. Dus nu krijgen ze eerst sollicitatietraining, daarna JINC op school, rollenspel, en brief en CV wordt beoordeeld, en dan al het geleerde toepassen in zakelijke brief schrijven.
Vanwege de pandemie is de week stage die leerlingen zelf regelen niet doorgedaan, de bliksemstage is niet doorgedaan maar via JINC is een gastspreker op school geweest.	

School C

Criteria	Hoe uitgewerkt in LOB-aanbod?
De leerling is betrokken	Leerling volgt een sollicitatietraining in het 4 ^e jaar, gaat op profielstage, naar een opleidingsmarkt en werkt aan een onderwijsproject dat de school i.s.m. een ROC organiseert.
De school is betrokken	School organiseert de sollicitatietraining, de onderwijsprojecten in de profielen en de stages.
Contact met de praktijk	Leerlingen werken aan een onderwijsproject Technologieroute of in het profiel Z&W of economie, ze bezoeken een opleidingsmarkt, volgen een sollicitatietraining van JINC, lopen een profielstage van 1 week, en maken hun PWS over wie ben ik, wat wil ik en welke keuze maak ik.
Aandacht voor reflectie	In het format van het onderwijsproject zijn reflectieve vragen opgenomen. Leerlingen maken een verslag na de opleidingsmarkt en open dag. Sollicitatiegesprek met twee beroepsbeoefenaren. Het PWS gaat over wie ben ik, wat wil ik en wat past bij mij. Aan het eind van het 4 ^e jaar presenteren leerlingen individueel hun reflectie op studietoetsen en beroepskeuze aan mentor en ouders. Creatievere reflectieve werkvormen en/of loopbaangesprekken kunnen reflectie versterken.

Ouders zijn betrokken	Een ouder is verplicht aanwezig bij de opleidingenmarkt. Ouders zijn aanwezig bij rapportgesprekken en de presentatie van het PWS aan het eind van het 4 ^e schooljaar. Dan is het keuzeproces al achter de rug. De school vindt het erg moeilijk om ouders te betrekken.
Voldoende reikwijdte/omvang	Flinke omvang van de activiteiten.
Samenhangend geheel	Vooraf realisatie samenhang d.m.v. reflectieverslagen, loopbaangerichte gesprekken en andere reflectieve werkvormen en loopbaangesprekken kunnen dit verder bevorderen.
De stage in het 4e jaar is op het laatste moment niet doorgegaan in 2021/22 vanwege de lockdown in december. De leerlingen hebben wel een stage gezocht. Bezoek mbo en interview student/docent mbo heeft online plaatsgevonden, dat is bleek goede vervanger. 'Ondernemen doe je zo' van JINC is niet doorgegaan. De beroepenmarkt is wel doorgegaan. PWS over wie ben ik is ook doorgegaan. PWS is grotendeels reflectie op de laatste 4 jaar. De sollicitatietraining is ook doorgegaan.	

School D

De interventie in leerjaar 3 en 4 betrof dezelfde interventie, daarom presenteren we hieronder samenvattend overzicht.

Criteria	Hoe uitgewerkt in LOB-aanbod?
De leerling is betrokken	Leerlingen werken aan drie onderwijsprojecten. Ze geven per groepje een presentatie over het onderwijsproject aan de docent, de opdrachtgever of de mbo-docent. Leerlingen gaan op stage, zoeken zelf de stage.
De school is betrokken	Drie keer per jaar is er een leerling-mentor-oudergesprek. Mentoren en docenten worden getraind in het voeren van meer coachende gesprekken. School biedt de mogelijkheid om op stage te gaan en om drie keer een onderwijsproject te volgen.
Contact met de praktijk	De leerlingen doen in leerjaar 3 en 4 drie keer mee aan een onderwijsproject van de Technologieroute i.s.m. een mbo. In leerjaar 3 en 4 zoeken de leerlingen zelf een stage.
Aandacht voor reflectie	Na de stage vindt reflectie plaats. Na de opleidingenmarkt vindt reflectie plaats. In het leerlingboekje dat hoort bij de onderwijsprojecten zitten reflectievragen. Er vindt geen individueel gesprek plaats met de mentor/docent na de onderwijsprojecten. Na de beroepskeuze test is er geen reflectie evenmin als na een open dag.
Ouders zijn betrokken	In sommige klassen geeft de leerling een presentatie tijdens het leerling-mentor-oudergesprek. Niet iedere mentor doet dat. Het gesprek is vaak vooral gericht op cijfers, minder op de toekomst. Ouders krijgen van school geen concrete handvatten om mee te denken met de loopbaankeuzes. Veel ouders zijn aanwezig bij de opleidingenmarkt.
Voldoende reikwijdte/omvang	Voldoende omvangrijk aanbod.
Samenhangend geheel	Wel reflectie na de stage, geen verbinding tussen wat de profiel docent aan reflectie doet en wat er bij andere LOB -activiteiten gebeurt. De leerling-mentor-oudergesprekken zijn niet altijd loopbaangericht.
De stages in leerjaar 3 en 4 hebben door de pandemie niet plaatsgevonden.	

School E

Criteria	Hoe uitgewerkt in LOB-aanbod?
De leerling is betrokken	Leerlingen maken thuisopdrachten, gaan 2 weken op stage werken aan 4 onderwijsprojecten, geven aan het eind van het jaar een presentatie waarin ze reflecteren op de projecten en op LOB.

De school is betrokken	3 x per jaar driehoeksgesprekken en individuele gesprekken over LOB door getrainde docent/mentor naast 2 x een gesprek met de decaan. Ook bij Talentontwikkeling en de praktijkvakken is aandacht voor LOB.
Contact met de praktijk	Twee weken stage, een bezoek aan het mbo in het kader van keuzevakken, een Open dag en 4 onderwijsprojecten van de Technologieroute in 1 jaar tijd is heel veel.
Aandacht voor reflectie	Bij de activiteiten die er zijn is overal reflectie, na groepsopdracht, na Open dag en reflectie is ingebouwd in de leerlingboekjes bij de onderwijsprojecten. Na een onderwijsproject wordt teruggekeken door middel van het verslag en de presentaties door de leerlingen maar de reflectie was in het begin nog niet echt gericht op wat ze ontdekten over zichzelf en wat passend is qua opleiding of werk, meer op de inhoud. Dit werd in de loop van het jaar wel beter. Voorbereiding is er voor de driehoeksgesprekken, voor de groepsopdracht en de Open dag. Er was geen loopbaangerichte oriëntatie op de onderwijsprojecten.
Ouders zijn betrokken	Er is 2x per jaar een ouderavond waarbij ook de leerlingen aanwezig zijn. Bij de driehoeksgesprekken zijn ouders betrokken, bij de groepsopdracht en thuisopdrachten.
Voldoende reikwijdte/omvang	LOB in P&S, lessen talentontwikkeling, sollicitatietraining en buitenschoolse activiteiten.
Samenhangend geheel	De school staat erom bekend dat ze een goed uitgewerkte LOB-leerlijn hebben, veel doen aan talentontwikkeling. Reflectie is goed uitgewerkt, samenhang tussen T&T en andere LOB-activiteiten is beperkt. De samenhang tussen LOB in P&S, lessen talentontwikkeling en buitenschoolse activiteiten kan beter volgens de geïnterviewden.
<p>Normaal gesproken krijgen de leerlingen in de 3e klas een apart LOB-uur, waarin beroepsbeoefenaren wordt uitgenodigd, leerlingen uit een LOB-methode werken en andere activiteiten doen. Tijdens de pandemie lag de focus vanwege veel lesuitval meer op de kernvakken, waardoor dat uur LOB alleen in het eerste semester is gegeven. Tijdens de T&T-lessen (waarin de onderwijsprojecten van de Technologieroute worden uitgevoerd) is wel aandacht voor LOB geweest, maar verder weinig. Volgens de decaan hebben leerlingen daardoor weinig beeld over LOB ontwikkeld. Wat dat betreft is het onderzoek niet in een representatief jaar uitgevoerd.</p> <p>In 2021/22 is beroepenspel/bedrijfssimulatie niet doorgegaan, dit is een activiteit van 2 uur met voorbereidingsopdracht en reflectie waar ouders normaliter bij zijn betrokken. De MBO bezoeken zijn niet doorgegaan, die zijn vervangen door opdrachten op school en thuis. In 2021/22 zijn ouders minder meegenomen in het studiekeuzeprocess, er waren minder oudergesprekken. De decaan heeft wel met leerlingen gesproken over de projecten en studiekeuze, dus daarmee het verband gelegd tussen die twee. De 3e jaars die we gesproken hebben, hebben in de 2e geen bliksemstages gehad en zijn niet buiten de schoolmuren geweest.</p>	

School F

Criteria	Hoe uitgewerkt in LOB-aanbod?
De leerling is betrokken	Leerlingen gaan op profielbezoek, hebben een intake bij de profieldocent en doen mee aan Vakkanjers. Normaal gesproken zijn er gastlessen en bedrijfsbezoeken/
De school is betrokken	Er zijn gesprekken over de profielkeuze, zo nodig een gesprek met de decaan. LOB groepsopdrachten volgens methode Qompas. School doet in ieder leerjaar mee met een programma van Vakkanjers.
Contact met de praktijk	Profielbezoek op school, gastlessen van een docent (en studenten) van een ROC, en van een beroepsbeoefenaar.
Aandacht voor reflectie	Leerlingen gaan op profielbezoek, bij het vak mens & beroep wordt hierop teruggekeken. Ze hebben een intakegesprek met de profieldocent, waarin wordt gevraagd naar de verwachtingen van de leerling en of ze goed over

	de keuze hebben nagedacht. Reflectieverslag en eindpresentatie Vakkanjers zijn loopbaangericht.
Ouders zijn betrokken	Ouders zijn bij veel activiteiten betrokken o.a. bij de informatieavond over de profielen en bij de eindpresentatie Vakkanjers. Er is een thuisopdracht, of die wordt gemaakt hangt af van de mentor. In het derde jaar is er een voorlichtingsavond door mbo's voor ouders en leerlingen.
Voldoende reikwijdte/omvang	Profielbezoeken, Gastlessen, Vakkanjers, Qompas opdrachten
Samenhangend geheel	Voor samenhang is reflectie belangrijk. Dit kan versterkt worden bij de gastlessen en bedrijfsbezoeken
<p>Gastlessen zijn door de pandemie niet doorgegaan. Vakkanjers Explorer is dit jaar voortijdig gestopt omdat het onderwerp niet aansloot bij de leerlingen. D.w.z. de school is gestopt met Explorer bij de fase waarbij leerlingen een product gingen maken, bij een te groot deel van de leerlingen kwam daar niets uit, daardoor is geen competitie met andere scholen gedaan. Dat kwam ook omdat de docent techniek uit de running was en een paar andere docenten ook. Enkele leerlingen zijn nog wel tot schilderen en onderling presenteren van het product gekomen. Reflectie heeft hierdoor niet echt plaatsgevonden, ook door de pandemie waardoor het anders liep.</p>	

School G

Criteria	Hoe uitgewerkt in LOB-aanbod?
De leerling is betrokken	Leerlingen zoeken zelf een weekstage, vullen voor elke LOB activiteit een rode draad formulier in over hun verwachtingen, en daarna over de ervaringen.
De school is betrokken	3-5 individuele gesprekken met de mentor, een groepsopdracht met voorbereiding en reflectie. School organiseert ook de voorlichtingsavond over profielen.
Contact met de praktijk	In leerjaar 3 is een stage van een week. Ze moeten zelf een stageplek zoeken. In een van de 4 projectweken bezoeken leerlingen bedrijven. Ze nemen deel aan Career Day, Gastsprekers vertellen over hun beroep en de interventie Kies je wereld is ook in leerjaar 3.
Aandacht voor reflectie	Bij alle activiteiten vooraf en erna reflectie met het rode draad formulier. Weinig variatie in de reflectie. Voor de keuze van een workshop Kies je wereld is geen opdracht.
Ouders zijn betrokken	Er is een voorlichtingsavond over profielen, ouders kunnen dan ook de vakdocenten in hun lokaal bezoeken. Er zijn mentor, leerling en oudergesprekken waar loopbaanactiviteiten en lange termijndoelen door sommige coaches gekoppeld aan de loopbaan worden besproken.
Voldoende reikwijdte/omvang	Career day, week stage, Gastsprekers, Kies je wereld.
Samenhangend geheel	Er is een doorlopende leerlijn LOB over de leerjaren waar met het rode draad formulier wordt de verbinding gelegd. Er is geen directe relatie gelegd tussen KJW en andere LOB-activiteiten.
<p>De Career Day, waar leerlingen kennis maken met technische beroepen en bedrijven is door de pandemie niet doorgegaan, ook de stageweek en het bedrijfsbezoek zijn niet doorgegaan. Leerlingen hebben een online bedrijfsonderzoek gedaan. Bij KJW was minder tijd voor het maken van keuzes voor een workshop door leerlingen en de nabespreking is mondeling klassikaal gedaan i.p.v. dat ze een verslag hebben gemaakt.</p>	

School H

Criteria	Hoe uitgewerkt in LOB-aanbod?
De leerling is betrokken	Leerlingen kiezen allemaal een workshop op het mbo i.h.k.v. Kies je wereld. Voor de beroepenmarkt doen ze het kwaliteitenspel. Andere praktijkgerichte activiteiten zijn afhankelijk van het profiel.
De school is betrokken	4 x een loopbaangericht gesprek, waarvan twee met ouders. Daarin komen ook doelen voor vaklessen aan de orde en wat de leerling gaat

	doen om die te bereiken. De coach geeft aan hoe leerlingen dit gesprek moeten voorbereiden. Kwaliteitenspel. De coaches hebben een LOB-coach cursus van 6 tot 8 bijeenkomsten gevolgd.
Contact met de praktijk	Afhankelijk van het profiel zijn er bedrijfsbezoeken, excursies, gastsprekers, stages en/of proeflessen. Het kan zijn dat er in een bepaald profiel bijna niets of bijna alles is. Alle leerlingen kiezen een workshop op het mbo in het kader van Kies je wereld,
Aandacht voor reflectie	Leerlingen bereiden het voortgangsgesprek waarin LOB aan bod komt voor. Beroepskeuzetest zit in Qompas, afhankelijk van de docent komt het terug in de gesprekkencyclus. Bij de beroepenmarkt is sprake van voorbereiding d.m.v. het kwaliteitenspel en reflectie erna. Voor de leerlingen die op stage gaan is er een stageboek met opdrachten. Er is geen concrete opdracht voor de keuze van een workshop KJW, leerlingen maken erna een reflectieopdracht, onduidelijk is of de coach daar aandacht aan besteedt. Een terugblik op KJW is onderdeel van de gesprekscyclus.
Ouders zijn betrokken	Ouders zijn aanwezig bij 2 van de 4 loopbaangerichte leerling-mentor-oudergesprekken. Leerlingen interviewen een ouder (of kennis). Ouders gaan op eigen initiatief mee naar beroepen/opleidingenmarkt.
Voldoende reikwijdte/omvang	Voor alle leerlingen is er 4x een voortgangsgesprek waarin ook LOB aan de orde komt, ze bezoeken de beroepen-/opleidingenmarkt doen een kwaliteitenspel, en een beroepskeuzetest. Contact met de praktijk hangt af van het profiel, bij sommige profielen veel, bij anderen weinig.
Samenhangend geheel	De coaches zijn getraind op LOB, in de 4 gesprekken wordt teruggekeken op LOB-activiteiten, de mogelijkheid is er in het flexuur/coachuur om LOB te bespreken. Hoe goed en vaak dit gebeurt is afhankelijk van de coach/mentor.
Leerlingen gaven geen presentatie KJW aan de coach en ouders, maar moesten wel een reflectieopdracht maken. In het LOB-gesprek kwam dit aan bod. Alle gespreksvoorbereidingen kwamen in het loopbaandossier van Qompas te staan.	

School I

Criteria	Hoe uitgewerkt in LOB-aanbod?
De leerling is betrokken	Leerlingen presenteren tijdens het startgesprek o.a. hun doelen aan mentor en ouders. Ze presenteren hun PWS aan mentor en ouders. Ze worden gestimuleerd een open dag te bezoeken en maken daar een verslag van.
De school is betrokken	De school heeft het Windroosprogramma in het PTA LOB opgenomen.
Contact met de praktijk	Meet & Greet met gastsprekers en het Windroosprogramma. Omdat de school niet in het werkgebied ligt van het Da Vinci College brengen de leerlingen geen bezoek aan mbo.
Aandacht voor reflectie	Bij verschillende activiteiten is aandacht voor reflectie: bij het studiekeuzegesprek vraagt de coach van het mbo door over de keuze van de opleiding. De eindpresentatie van het Windroosprogramma is loopbaangericht, er is daarbij aandacht voor de loopbaancompetenties. De inzet van gastsprekers is te verbeteren door voorbereiding en reflectie toe te voegen. Kwaliteitsreflectie is een apart hoofdstuk in het PWS - Windroos.
Ouders zijn betrokken	Ouders zijn in het 4 ^e jaar 2x bij een leerling-mentor-oudergesprek. Ook in eerdere leerjaren zijn ouders betrokken. De leerling maakt de praktijkopdracht thuis, ouders hebben daar geen concrete rol in maar wel de kans om hierover in gesprek te gaan. Leerlingen presenteren het PWS aan mentor en ouders. Als het proces van PWS/windroosprogramma niet goed loopt wordt contact gelegd met ouders.

Voldoende reikwijdte/omvang	In omvang gevorderd stadium. Het Windroosprogramma is het belangrijkste onderdeel van LOB. Hier wordt serieus aan gewerkt doordat dit in het PTA is opgenomen.
Samenhangend geheel	Het Windroosprogramma is een samenhangend geheel waarbij de leerlingen in stappen een keuze maken voor de vervolgopleiding. Doordat dit in het PTA LOB is opgenomen wordt het belang ervan gezien door leerlingen en docenten.
<p>Ook tijdens de schoolsluiting door de Covid-19 pandemie is alles van het Windroosprogramma doorgegaan, alles ging online door. De presentatie was online aan ouders en docenten. Dat ging goed en blijft de school ook zo doen. Het verslag was in het Nederlands en de presentatie in het Engels (TTO school). Ouders kunnen niet gemakkelijk 20 minuten op school rond half 4 komen, dus online werkt goed. Naast het PWS project is er door de pandemie veel minder aan LOB gebeurd, de gastspreker is bijvoorbeeld niet doorgegaan. Een andere reden waarom niet alle stappen van het Windroosprogramma hebben plaatsgevonden is dat het mbo ver weg is – o.a. de rondleiding door da Vinci en het gesprek met studenten daar is niet doorgegaan. Het gesprek van de leerling met de coach van da Vinci ging online.</p>	

School J

Criteria	Hoe uitgewerkt in LOB-aanbod?
De leerling is betrokken	Er zijn verschillende programma's: Motivatiekompas, IMC on tour, LOB lessen waarbij de leerlingen actief aan de slag gaan.
De school is betrokken	IMC on tour wordt uitgevoerd door de Weekendschool, docenten en teamleiders hebben geen goed zicht op wat de leerlingen precies doen. Wel is de school betrokken bij open dagen en zijn er LOB-lessen voor leerlingen die naar pro/mbo uitstromen. De uitstroomgroepen mbo/havo/vwo en hebben 5 dagen Motivatiekompas, uitgevoerd door coaches. Het is niet duidelijk wat de rol van school hierbij is. Wat de school goed doet is differentiatie in het aanbod, afhankelijk van de leertroute.
Contact met de praktijk	Wekelijks 4 uur IMC on tour, daarnaast open dagen en voor een deel leerlingen wekelijkse LOB lessen of 5 Motivatiekompasdagen.
Aandacht voor reflectie	IMC on tour wordt uitgevoerd door IMC on tour docenten. Mentoren van school zaten niet bij de lessen. De school geeft aan dat reflectie hier meer in opgenomen kan worden omdat ISK-leerlingen daar nog zo weinig ervaring mee hebben. In LOB-lessen vindt soms voorbereiding en reflectie plaats bijvoorbeeld bij open dagen.
Ouders zijn betrokken	Opkomst van ouders tijdens ouderavonden is laag. Er worden huisbezoeken uitgevoerd, die zijn niet persé LOB-gericht. Ouders worden betrokken bij open dagen. Tijdens oudergesprekken komt IMC on tour wel aan de orde o.a. was de leerling aanwezig en enthousiast over IMC.
Voldoende reikwijdte/omvang	Omvang IMC on tour is groot.
Samenhangend geheel	De school geeft aan dat er weinig sprake is van een samenhangende LOB-leerlijn voor de verschillende routes. Er is ook nauwelijks samenhang met IMC on tour, dit staat vrijwel los staat van de rest van het onderwijs en docenten hebben nog nauwelijks zicht op de IMC on tour activiteiten.
<p>ISK's hebben in korte tijd de taak om leerlingen een inhaalslag te laten maken zodat ze snel in regulier onderwijs kunnen instromen. Daarom ligt de nadruk op taal en rekenen, wat versterkt werd door de pandemie. Eind 2021, begin 2022 zijn enkele IMC on tour lessen niet doorgegaan vanwege de lockdown. Daarna is IMC on tour snel weer opgepakt, wel zijn er enkele lessen online gegeven door de gastdocenten.</p>	

School K

Criteria	Hoe uitgewerkt in LOB-aanbod?
De leerling is betrokken	Leerlingen maken kennis met gastsprekers, gaan op excursie en maken opdrachten. Ze maken een portfolio, soms ook met LOB erin verwerkt.
De school is betrokken	De school besteedt LOB grotendeels uit aan IMC. Er is wel enige betrokkenheid van school, zoals de voorbereiding voor open dagen, soms gaat een docent mee. De school organiseert een oriënterende korte stage voor leerlingen die naar praktijkonderwijs gaan. Er zijn 3 routes op school en elke route heeft zijn eigen LOB programma.
Contact met de praktijk	Elke week is er een gastspreker, een gesprek met een beroepsbeoefenaar of een excursie van IMC on tour. Af en toe een les van de jaarcoördinator. Leerlingen praktijkonderwijs gaan op stage.
Aandacht voor reflectie	Reflectie bij IMC on tour hangt af van de IMC docenten. Een van de twee IMC docenten integreert reflectie in het programma maar door de mentoren van school wordt er niet op voorbereid of teruggekeken. Bij de open dag is een voorbereidingsopdracht. De driehoeksgesprekken zijn niet per se loopbaangericht, maar gaan vooral over leervorderingen soms ook over de uitstroom.
Ouders zijn betrokken	Ouders zijn aanwezig bij de driehoeksgesprekken, daar krijgen ze vaak informatie over het onderwijssysteem, ze worden betrokken bij de open dagen en leerlingen interviewen hun ouders over hun opleiding of beroep.
Voldoende reikwijdte/omvang	Het LOB-aanbod verschilt nogal sterk per route, maar IMC on tour is omvangrijk.
Samenhangend geheel	Er is weinig verbinding tussen de docenten van IMC on tour en de mentoren van school.
<p>Bij de ene klas is de mentor aanwezig bij IMC on tour en kan de verbinding maken. Bij de andere klas is niemand van school aanwezig bij IMC on tour. De mentor van de combiklas was niet op de hoogte wat IMC on tour doet en zoekende naar een goede LOB-lijn en passende materialen. IMC was voor één hele klas verplicht en tijdens schooltijd, de helft van deze groep is in januari uitgestroomd. Vervolgens zijn ca 8 nieuwe leerlingen uit deze klas ingestroomd in de IMC on tour klas, maar voor hen was het taalniveau te hoog. De andere IMC groep bestond uit leerlingen van verschillende groepen die zichzelf hadden ingeschreven voor IMC on tour. Deze groep had 1 uur IMC in eigen tijd. Die groep was lastiger vanwege de verschillende niveaus qua taal, qua leeftijd verschilden ze van 13 tot 18 jaar, omdat er niet een specifieke mentor bij betrokken was, en leerlingen dit in hun eigen tijd moesten doen.</p> <p>Een deel van de leerlingen in de combiklas ging begin 2022 naar een andere locatie en kwam in een andere klas terecht. Die konden niet meer meedoen met IMC on tour. De onderzoeksgroep in de combiklas heeft van oktober '21 tot begin '22 en in ieder geval het laatste blok (6 weken) IMC on tour gevolgd.</p> <p>Tijdens het vak ondernemen van IMC on tour wilde de docent een markt organiseren waarbij iedereen iets zou verkopen, daar wilden ze ouders ook voor uitnodigen maar vanwege de pandemie kon het niet. Ouders hadden wel eten gemaakt voor de markt en waren op die manier betrokken bij de activiteit.</p>	

Bijlage 2 LOB-profielen van de deelnemende scholen

School A

Kenmerken LOB-betrokkenen

Decaan bovenbouw, docentencoach/begeleider van nieuwe docenten, 18 jaar betrokken bij LOB op school
Decaan van de onderbouw, tevens docent beeldende vorming & ckv en mentor en 2 jaar betrokken bij LOB op school

De gekozen interventie

Gekozen interventie

In leerjaar 2 de Bliksemstage, in leerjaar 3 Carrière Coach.

Aanleiding voor de interventie

De school werkte al samen met JINC, toen JINC hen benaderde of ze Bliksemstages wilden aanbieden aan de leerlingen in jaar 1 en 2. De school deed veel in leerjaar 3 en 4, maar niet in 1 en 2 dus dit was een mooi middel om ze kennis te laten maken met bedrijven. Een andere reden om hiervoor te kiezen was dat de school zelf stages organiseerde, dat kostte veel tijd en was een minder compleet programma. Voor Carrière Coach heeft de school ervoor gekozen om leerlingen met professionals te laten nadenken over de keuze vervolgopleiding. In 2021/22 was Carrière Coach een pilot voor leerlingen met het profiel techniek en gefinancierd uit STO- en NPO middelen.

Draagvlak voor de interventie

De 2e jaars leerlingen die op Bliksemstage gaan zijn hebben te maken gehad met de pandemie, en dat kost vanwege hun gedrag de docenten/mentoren veel moeite om de voorbereiding te doen en ook op locatie is het gedrag soms een probleem. Carrière Coach is ingezet voor 60 leerlingen uit 10 klassen, en omdat slechts een deel van de klas erbij betrokken was, waren de mentoren zelf niet betrokken en heeft de decaan de uitvoering begeleid. Er was geen weerstand bij de mentoren en ze hebben van de leerlingen teruggekregen dat het erg waardevol was.

Taken betrokkenen bij LOB

De decanen van de onderbouw (bbl-kbl en tl) zijn tweedelijns, en gaan de klassen rond om zichzelf voor te stellen, te vertellen wat een decaan voor leerlingen kan betekenen en wat er aan LOB gedaan wordt dat jaar. De mentoren voeren vervolgens de LOB-activiteiten uit met de klas. Als de mentor er met een leerling niet uitkomt wordt doorverwezen naar de decaan. De decanen zetten de lijn LOB uit in de jaarplanning en onderhouden contact met JINC over de Bliksemstages en Carrière Coaches. Volgend jaar schuiven de decanen aan bij de mentoroverleggen, om te bespreken wat mentoren van hen kunnen verwachten qua ondersteuning. Ook voor nieuwe collega's kunnen decanen dan wat meer ondersteuning bieden door LOB-activiteiten aan te reiken die zij met de klas kunnen doen.

LOB-beleid

Er ligt een LOB-beleidsdocument van 8 jaar geleden, opgesteld door de decaan in samenspraak met de onderwijskundig conrector en de directeur. Toen is dat ook besproken in het team en heeft er training plaatsgevonden. Vier jaar geleden is daar weer over gesproken. Nu is er een nieuwe directie, waarvan de decaan vermoedt dat die niet op de hoogte is dat er een LOB-beleid is. Het LOB-beleid is niet bij iedereen bekend, in ieder geval niet bij alle mentoren. Het LOB-beleid is goed terug te zien in het LOB-aanbod; een doorlopende LOB-leerlijn met betekenisvolle ervaringen voor leerlingen en er worden loopbaangesprekken gevoerd. De uitvoering van LOB heeft wel weer een impuls nodig volgens de decaan, bijvoorbeeld door workshops voor collega's te organiseren. Leerlingen zien de samenhang tussen de activiteiten niet altijd, of dat dat wat zij doen in het kader van LOB is.

LOB in de onderbouw

Aanbod profielen

Aan het einde van het tweede leerjaar maken bbl-kbl leerlingen hun keuze voor een werkgebied binnen het profiel dienstverlening en producten. De school biedt alleen het profiel dienstverlening en producten aan voor bbl-kbl, met daarbinnen een aantal werkgebieden, zoals food, care, tech en sport en security. Bij de mavo kiezen leerlingen eind van leerjaar 2 voor een vakkenpakket. Bij mavo kunnen leerlingen kiezen uit techniek, economie en zorg & welzijn.

Vorbereiding profielkeuze

Leerlingen krijgen in leerjaar 2 voorlichting van de decaan tijdens een mentoruur, dan wordt ook de planning met ze doorgenomen en krijgen ze uitleg wat de decaan voor ze kan betekenen. Leerlingen gaan bij de werkgebieden kijken, ze krijgen uitleg over de lessen die ze volgend jaar gaan volgen, dus profielgericht, niet beroepsgericht. In de mentorlessen wordt daarop gereflecteerd en maken ze uiteindelijk hun keuze. Leerlingen doen twee keer een bliksemstage (georganiseerd door JINC) op locatie en ze hebben een stagedag in hun eigen netwerk. Dat is in het eerste en tweede jaar. De stages van JINC zijn op dit moment niet gekoppeld aan hun voorkeursrichting, bij de stagedag in het eigen netwerk kunnen ze wel zelf kiezen bij wie ze stagelopen. Er worden coaches gekoppeld aan een klas en die regelen dan de bliksemstages voor die klas. Een van de decanen signaleert dat soms de beroepen of bedrijven niet goed aansluiten bij het niveau dat leerlingen volgen. Tijdens een ouderavond vertelt de decaan eerst over de profielen, hoe ziet de bovenbouw eruit, waar krijg je mee te maken als je naar het mbo gaat, welke niveaus zijn daar. Daarna gaan ouders en leerlingen naar de lokalen en vertellen de leerlingen welk werkgebied of welk profiel hun interesse heeft. Door corona was dat dit jaar digitaal.

Tevredenheid LOB-aanbod onderbouw

Er is de wens om LOB wat meer in projectvormen te gieten, zodat er meer (en verplicht) tijd wordt genomen om aan bepaalde dingen te werken, en de mentoren meer te betrekken.

LOB in de bovenbouw

Vorbereiding keuze vervolgopleiding

In een profielwerkstukweek vinden allerlei activiteiten plaats op het kwaliteitenspel. Leerlingen presenteren in groepjes hun profielwerkstuk in het kader van LOB, onder begeleiding van hun coach of mentor en worden daarop beoordeeld. Ouders zijn daarbij aanwezig. Door corona was het dit jaar digitaal. Er vindt ook een training netwerken met werkexploratie plaats, de vijf loopbaancompetenties komen in die week aan bod. Leerlingen gebruiken een loopbaanapp (van de Loopbaangroep), waarin ze ook terug kunnen kijken naar wat ze in eerdere jaren hebben ingevuld. Dit wordt niet structureel ingezet door mentoren omdat de app niet zo gebruiksvriendelijk bleek. Leerlingen maken een intertest, hebben een sollicitatietraining, oriëntatie op het mbo, ze lopen daar mee (daar vinden ook workshops en een intake plaats) en bij bbl-kbl hebben ze een praktijkvak waar kwaliteitenreflectie ook een plek heeft. Ook bij bijvoorbeeld het vak ondernemen wordt aandacht besteed aan kwaliteiten en motieven. Leerlingen gaan op stage waar LOB-opdrachten aan gekoppeld zijn en ze bezoeken een mbo (dat is dit jaar door corona niet doorgegaan).

Er wordt een studiebeurs georganiseerd, waar mbo's voor worden uitgenodigd, en leerlingen van leerjaar 2, 3 en 4 krijgen de opdracht om te bedenken in welk werkgebied of profiel ze zitten en welke opleidingen daarbij passen. Die opleidingen bezoeken ze op die beurs, en dan is er een meet the students bij één opleiding waar de leerlingen met studenten in gesprek gaan. School stimuleert wel het bezoeken van open dagen in leerjaar 4, nu is dat niet verplicht, maar mogelijk willen ze dat wel verplicht gaan stellen. Er is een lesbrieff die mentoren kunnen inzetten zodat de leerlingen zich voorbereiden op de open dag.

Nuttige LOB-activiteiten

Carrière Coach wordt als nuttige activiteit gezien om leerlingen te helpen bij het maken van hun keuze voor een vervolgopleiding, omdat de coaches echt met leerlingen in gesprek gaan, leerlingen zich gehoord voelen, en er iemand met ze reflecteert. De profielwerkstukweek in leerjaar 4 wordt ook als nuttig gezien, waarbij leerlingen moeten nadenken over wat ze belangrijk vinden en waar ze goed in zijn. Dat is in de week voor de kerstvakantie. In de onderbouw werkte het goed om echt een project met allerlei workshops te organiseren, zoals bij mavo is gebeurd. Dan gaat de mentor van tevoren met leerlingen in gesprek en gaan ze in die week naar bedrijven e.d., en worden de leerlingen aangezet om na te denken over wat bij hen past. Met losse activiteiten gebeurt dat niet echt. Bij bbl-kbl gebeurt dit nog niet, maar is er wel de wens om zoiets in leerjaar 3 te organiseren, gekoppeld aan het gekozen werkgebied. Eerder werd Yubu, een LOB-methode, gebruikt, volgens de decaan werd het niet voldoende gebruikt en was het duur.

Ouderbetrokkenheid

De decaan heeft zelf in eerdere jaren ouders in de ouderraad getraind (om het later verder uit te breiden), maar toen de directeur wegging is dit gestopt omdat de nieuwe directeur andere speerpunten had. Het mavoteam is nu wel weer bezig met het organiseren van mol-gesprekken om ouders weer meer te betrekken, aan de hand van de handreiking LOB en ouders (City Deal).

Om ouders te betrekken bij LOB laat de school leerlingen hun keuze presenteren (NB bij het profielwerkstuk), omdat ouders wel naar school komen als hun kind wat presenteert, maar in mindere mate als er door de decaan voorlichting wordt gegeven.

Gevolgde opleidingen, cursussen en/of training docenten/mentoren

In het verleden zijn er workshops over loopbaangesprekken aangeboden aan mentoren, dat wordt komende tijd weer opgepakt, ook voor alle nieuwe collega's.

Verschillen uitvoering LOB

Het hangt van de mentor af hoeveel aandacht er besteed wordt aan reflectie, bv. rondom de bliksemstages, of dat bv. de spellen rondom kwaliteiten- en motievenreflectie in de les worden uitgevoerd. Een decaan geeft aan dat ook niet van mentoren verwacht wordt dat ze LOB op dezelfde manier vormgeven, omdat het allemaal andere personen zijn.

Ondersteuning uitvoering LOB vanuit management

Er is een nieuwe directie, daarmee is nog geen contact geweest over het LOB-beleid. Bij functioneringsgesprekken is doorgaans geen aandacht voor hoe mentoren LOB uitvoeren.

Wensen voor de toekomst voor LOB

Meer ruimte voor coachgesprekken met leerlingen in de projectweek, zodat er naast de activiteiten ook ruimte is om met leerlingen gesprekken te voeren. Dan ontstaat ook ruimte om elke leerling voldoende aandacht te geven, omdat in de mentorlessen de aandacht vaak uitgaat naar een kleinere groep leerlingen die ondersteuning nodig heeft of waar problemen mee zijn.

School B

Kenmerken LOB-betrokkenen

Docent economie & docentencoach, 7 jaar betrokken bij LOB op school

Docent Duits, sinds 2 jaar decaan

Docent en onderwijsontwikkelaar Technologie en Toepassing, 10 jaar betrokken bij LOB op school

Docent Frans en mentor, 7 jaar betrokken bij LOB op school

De gekozen interventie

Gekozen interventie

Onderwijsprojecten van de Technologieroute en de Bliksemstages

Aanleiding voor de interventie

Bliksemstage in leerjaar 2: De school had zelf een soort bliksemstages georganiseerd via contacten van de docenten, maar door de pandemie zijn die gestopt en waren er geen LOB-activiteiten in leerjaar 1 en 2, alleen maatschappelijke stages. JINC kwam in 2021 met een kosteloze pilot voor Bliksemstages in leerjaar 1 en 2 als voorbereiding op vakkenpakketkeuze. De sectoren zijn vaag voor de leerlingen, de bliksemstage geeft ze daar meer beeld van en het is een aanleiding om er met ouders over te praten. Dat stimuleert de school door ouders een brief te sturen voordat deze activiteiten starten. De aanleiding voor de Onderwijsprojecten Technologieroute was vooral dat het beeld dat bij leerlingen bestaat van techniek niet realistisch is, het beeld bestaat dat je er vieze handen van krijgt. De school wil laten zien dat de sector breder is en met de projecten de leerlingen in contact brengen met de mbo-opleidingen en de bedrijven.

Draagvlak voor de interventie

Het draagvlak bij de docenten voor de Bliksemstages is groot, ze vallen in de projectweek dus het gaat niet ten koste van lessen. Leerlingen gaan in groepjes van 10 naar een bedrijf of naar de gemeente onder begeleiding van een beschikbare docent. De onderwijsprojecten gaan alleen de docenten die bij het vak Technologie & Toepassing betrokken aan. Deze docenten vinden het nuttig maar ook wel lastig om met leerlingen op stap te gaan. Het gaat vaak om praktische problemen zoals ov-kaart vergeten, te laat komen, etc.

Taken betrokkenen bij LOB

De decaan werkt samen met JINC en zorgt ervoor dat mentoren aandacht besteden aan LOB. De mentoren worden geïnformeerd als leerlingen bv. naar een stage of bedrijf gaan, zodat de voorbereidende opdrachten in de mentorlessen kunnen worden uitgevoerd. De mentoren hebben een uitvoerende rol. Eén van de mentoren is docent Technologie & Toepassing waarbinnen de onderwijsprojecten van Masterplan Techniek worden georganiseerd.

LOB-beleid

De betrokkenen zijn niet zeker of er een beleidsplan LOB is, maar er is vanuit de decaan wel een plan waarin LOB-activiteiten, opdrachten en bv. de stages zijn opgenomen. Vorig jaar is een docent begonnen met het ontwikkelen van een LOB-dossier, maar het is onduidelijk of dit is overgedragen toen deze docent is vertrokken. De school wil hier wel mee verder. De betrokkenen zijn wel op de hoogte van wat er rondom LOB als activiteiten georganiseerd moet worden, maar weten niet of dit ergens is vastgelegd.

LOB in de onderbouw

Aanbod profielen

Leerlingen kiezen verplicht twee sectoren. Leerlingen kiezen aan het eind van leerjaar 2 hun sectoren en of ze het keuzevak Technologie en Toepassing (T&T) willen volgen. Dit vak aangeboden in leerjaar 3 en 4, leerlingen van alle sectoren volgen dit vak. Dit zijn de leerlingen die de technologieroute volgen.

Vorbereiding profielkeuze

JINC had in 2021 het aanbod om kosteloos Bliksemstages voor leerjaar 1 en 2 als voorbereiding op de vakkenpakketkeuze te organiseren. Sectoren zijn vaag voor de leerlingen, leerlingen krijgen bij deze pilot uitleg over de sectoren en gaan zelf op onderzoek uit welke beroepen bij een sector horen. Leerlingen doen een snuffelstage van een week bij een bedrijf in leerjaar 2 (NB dit is afgelopen jaar door Covid niet doorgegaan). De leerling zoekt zelf een stageplek, bij ca 10% lukt dat niet en heeft de school stageplekken beschikbaar. Daarnaast doen ze Bliksemstage, dat is een dagdeel meelopen bij een bedrijf, ze gaan daar met groepen van 8 leerlingen naartoe. Dat organiseert de school zelf. Leerlingen kunnen kiezen uit een aantal bedrijven. Normaliter komt de docent of mentor op stagebezoek en voert een reflectiegesprek met de leerling, of de leerlingen leveren een reflectieverslag in.

Er is een vakkencarrousel waarin docenten van de keuzevakken op een ochtend aan de klassen uitleggen wat hun vak inhoudt en wat zij daaraan kunnen hebben. Door Covid hebben docenten vorig jaar filmpjes opgenomen, omdat het niet live kon worden georganiseerd. Daarnaast voert de mentor gesprekken met de leerling, en wordt tijdens de 10-minuten gesprekken in leerjaar 2 ook over de sectorkeuze gesproken.

Tevredenheid LOB-aanbod onderbouw

In leerjaar 1 zijn de activiteiten zoals de wen-weken, de projectweek, en Rots en Water volgens de betrokkenen niet echt op LOB gericht. Er is een stap te maken in de reflectie en de documentatie daarvan. De betrokkenen zijn tevreden over de LOB-activiteiten die de school aanbiedt, maar zou graag willen dat er een doorgaande lijn ontstaat van leerjaar 1 naar leerjaar 4 en dat voor elk leerjaar duidelijk is welke activiteiten dan plaatsvinden.

LOB in de bovenbouw

Vorbereiding keuze vervolgopleiding

Leerlingen doen bliksemstages. Bliksemstage is vanwege Covid op school georganiseerd (korte stage van 2x 4 uur, leerlingen krijgen 2 uur een presentatie en gaan daarna 2 uur aan een opdracht werken). Leerlingen vullen achteraf een formulier in, maar dat is volgens de betrokkenen niet echt een reflectieopdracht. In leerjaar 3 maken leerlingen hun sectorwerkstuk, gericht op de keuze vervolgopleiding. Begin jaar 3 schrijven de leerlingen een sollicitatiebrief die meetelt voor het schoolexamen en ze regelen zelf een stageweek. Ze maken voor en tijdens stage een boekje met opdrachten o.a. een interview met stagebegeleider op de werkplek en een gesprek op de locatie met een docent.

Binnen de technologieroute in leerjaar 3 werkt iedere leerling aan 3 of 4 projecten, ze kiezen een onderwijsproject op basis van filmpjes over de projecten van Masterplan Techniek op YouTube. Het zijn projecten in verschillende richtingen. Er is een beperkt aantal plaatsen per project. Daarna gaan leerlingen naar het mbo om groepsopdrachten uit te voeren en op excursie naar bedrijven. Leerlingen geven in groepjes een eindpresentatie over hun idee, prototype of werkstuk over het onderwijsproject aan de docent. Bij elk project hoort een leerlingboekje met opdrachten en wordt tijdens en na het project met leerlingen gereflecteerd, bv. wat ze vinden van de verschillende werkgebieden en of het bij de leerling past (en waarom wel/niet). Deze gesprekken vinden

met de docent plaats Technologie & Toepassing, gaan vaak over de inhoud en zijn niet persé loopbaangericht. Het vak Technologie & Toepassing is in ontwikkeling naar een praktijkgericht programma.

Carrière Coach in leerjaar 4: leerlingen gaan drie keer in gesprek met een coach (november, december en januari) en ze maken allerlei opdrachten in een boekje, ook voorbereidingsopdrachten zoals een beroepskeuzetest. Tussendoor krijgen de leerlingen een cursus netwerken, ook georganiseerd door JINC, gericht op hoe je je netwerk kunt gebruiken. Daarnaast vinden er mentorgesprekken en driehoeksgesprekken (met ouders erbij) plaats. De decaan speelt een belangrijke rol in leerjaar 4, in het geval leerlingen twijfels hebben over wat ze willen kiezen. Dan krijgen ze meer informatie en helpt de decaan de leerling bij het kiezen van een vervolgopleiding. De decaan heeft voor de leerlingen in leerjaar 4 twee uur in de week een inloopspreekuur.

Nuttige LOB-activiteiten

De Carrière Coachgesprekken worden genoemd als nuttige LOB-activiteit, omdat leerlingen dan één op één de tijd hebben om over hun eigen wensen en interesses te praten en de coaches uit het bedrijfsleven ook echt goed doorvragen. De Bliksemstages en een MBO bezoek worden eveneens genoemd als zinvol om een beeld te krijgen van beroepen en van vervolgopleidingen. In het kader van een pilot gaan alle leerjaren nu op Bliksemstage. Er komen ook mensen uit het bedrijfsleven de school in.

LOB-leerlijn

Er zit wel een opbouw in de activiteiten, maar de wens van de school is wel om een duidelijker structuur van leerjaar 1 tot de overstap naar het mbo aan te brengen.

Ouderbetrokkenheid

De ouders worden per email op de hoogte gebracht als leerlingen in het kader van LOB-projecten doen op school, zoals de Carrière Coachgesprekken. De betrokkenen zijn daar ontevreden over, omdat het niet alle ouders bereikt, in het bijzonder de ouders met een migratieachtergrond niet altijd. Als erna gebeld wordt met ouders dat er een ouderavond was die ze gemist hebben, weten ouders vaak van niets. De school zou ouders wel graag meer willen betrekken, bijvoorbeeld door hun kind met iemand uit hun eigen netwerk in contact te brengen die een bepaald beroep uitvoert. Bij de 10-minuten gesprekken komen vrijwel alle ouders, omdat het tijdstip via de leerlingen tijdens het mentuur wordt vastgelegd (de leerling appt terplekke met een ouder om het tijdstip af te spreken). In leerjaar 2 wordt in de 10-minuten gesprekken ook gesproken over de profielkeuze. Het zijn driehoeksgesprekken, dus zowel mentor, ouder als leerling zijn aanwezig. De school gebruikt opdrachten om ouders bij LOB te betrekken, bijvoorbeeld dat leerlingen met hun ouders in gesprek gaan om te praten over hun beroep. Ook presenteren leerlingen het sectorwerkstuk aan hun ouders. Als leerlingen de individuele Carrière Coachgesprekken hebben gehad, krijgen ouders daar ook een brief over, waarin ook wordt gestimuleerd dat ouders aan hun kind vragen hoe ze het vonden en waar ze het over hebben gehad, maar de school heeft er geen zicht op of dit ook gebeurt.

Gevolgte opleidingen, cursussen en/of training docenten/mentoren

De docent van T&T heeft een opleidingsdag gehad over het voeren van reflectiegesprekken, maar geeft aan dat daar nog wel meer oefening voor nodig is, om de leerlingen echt aan het denken te zetten, en het meer loopbaangericht te maken. De andere betrokkenen geven aan geen specifieke opleiding, cursus of training te hebben gehad gericht op LOB.

Verschillen uitvoering LOB

Er is voor mentoren veel ruimte om eigen invulling te geven aan LOB, het is volgens de betrokkenen aan de mentoren zelf hoe je je leerlingen begeleidt (algemeen en ook op het gebied van LOB).

Wensen voor de toekomst voor LOB

Met name training op het gebied van het voeren van loopbaangesprekken is gewenst, en dat ook gezamenlijk doen, bijvoorbeeld op een studiedag. Daarnaast is behoefte aan een duidelijkere structuur en opbouw in het LOB-aanbod, dat leerlingen echt goed begeleid worden naar een mbo-opleiding.

School C

Kenmerken LOB-betrokkenen

De decaan, tevens mentor en docent, ongeveer 3 jaar betrokken bij LOB op school.

Docent economie, mentor mavo 4, MT lid en verantwoordelijk voor ontwikkeling Nieuwe Leerweg, ca. 10 jaar betrokken bij LOB op school.

De gekozen interventie

Gekozen interventie

Onderwijsprojecten Technologieroute.

Aanleiding voor de interventie

De aanleiding was om het LOB-programma te ondersteunen, de school zag de toegevoegde waarde van de onderwijsprojecten vanwege de combinatie met het bedrijfsleven en met het bezoeken en meelopen van het mbo. Voor economie was er al een programma met praktijkopdrachten, gericht op ondernemen en ook voor Zorg & Welzijn was al passend aanbod, maar voor techniek niet.

Draagvlak voor de interventie

Mentoren hebben een rol bij het meegaan met en begeleiden van leerlingen en zien de toegevoegde waarde van de onderwijsprojecten. Mentoren zien dat leerlingen worden ondersteund in het verhaal van keuzes maken en het is fijn dat ze daar in het derde jaar al mee bezig gaan. Het ondersteunt de studiekeuzevoorlichting omdat ze een beeld krijgen van het mbo en kennis gemaakt hebben met mbo studenten. Het grote voordeel is dat ze hiermee al voorbereid zijn op het praktijkgerichte programma.

Taken betrokkenen bij LOB

Er zijn twee decanen, de ene decaan is verantwoordelijk voor mavo 2 t/m 4 en de ander voor mavo/havo 1 en havo 2 t/m 5. De decanen zijn tevens de LOB-coördinatoren en organiseren ook de stages. De mentoren voeren de LOB-activiteiten uit in de mentorlessen. Eén van de mentoren is verantwoordelijk voor de kwaliteitszorg voor het onderwijs, waar ook raakvlakken met LOB zijn. Docenten moeten vanuit hun vak ook aandacht besteden aan LOB (zie wet BIO), maar veel docenten zijn zich hiervan niet bewust.

LOB-beleid

LOB-beleid ligt niet duidelijk vast in het schoolplan, wel in de PTA's. Er wordt door de decaan van de mavo een nieuw LOB-programma geschreven met nieuwe opdrachten, maar de totale structuur is nog niet helder. Op kleine schaal wordt dat uitgetoetst met enkele klassen, waarbij ook leerlingen wordt gevraagd of ze de opdrachten leuk en nuttig vinden om te doen. Door de vele wisselingen in het docententeam zijn niet alle mentoren goed op de hoogte van het LOB-beleid, en jonge docenten hebben in de eerste jaren hun handen vol aan het lesgeven. Het LOB-beleid is goed terug te zien in de praktijk. De opdrachten worden regelmatig geëvalueerd, maar er wordt weinig aandacht besteed aan de evaluatie van de uitvoering van het LOB-beleid.

LOB in de onderbouw

Aanbod profielen

Leerlingen kiezen in leerjaar 2 voor een profiel. Er worden drie profielen aangeboden: techniek, zorg & welzijn en IT. Alle leerlingen volgen zeven vakken, waardoor ze vaak meer dan één profiel hebben.

Vorbereiding profielkeuze

In de mentorlessen zitten LOB-opdrachten die leerlingen voorbereiden op de profielkeuze (wie ben ik? waar ben ik goed in?). In leerjaar 2 gaan leerlingen naar een technische meeloopdag, een doe-dag op het ROC, zodat ze zien wat er aangeboden wordt binnen de techniek. Dat wil school ook gaan doen voor de andere profielen. Leerlingen bouwen een LOB-portfolio op van de gemaakte opdrachten in Magister die gekoppeld zijn aan de loopbaancompetenties. Voorheen was dit Qompas, maar nu worden de opdrachten door de school samengesteld. Er zitten ook testjes in van een ROC, zoals de sector checker, daar komt een advies uit waarna de leerlingen op een keuzeformulier invullen welke voorlichting ze willen volgen. In het mentoruur wordt besproken wat de interesses zijn van leerlingen en (dus) voor welke voorlichting op het mbo ze zich kunnen inschrijven. Leerlingen vragen ook klasgenoten om 360 graden feedback, of het klopt wat ze hebben opgeschreven. Daarnaast vindt er voorlichting plaats in de mentorlessen, krijgen ze informatie over de inhoud van de profielen, beroepen die je

uiteindelijk kunt uitoefenen met bepaalde profielen, en is er een informatieavond voor ouders waarbij leerlingen ook aanwezig zijn.

Tevredenheid LOB-aanbod onderbouw

De decaan vindt het huidige LOB-aanbod in de onderbouw niet voldoende. Het is volgens de decaan voor leerlingen ook niet interessant genoeg, zoals het nu is vormgegeven. Leerlingen hebben niet altijd duidelijk waarom ze hun keuze maken, dus zou er meer aandacht moeten zijn voor het laten ontdekken van de eigen interesses en waar ze goed in zijn. Ook de mentor ziet mogelijkheden voor verbetering, met name de voorlichting over de profielkeuze. Eerder werden ouders uitgenodigd om te vertellen over hun beroep (gekoppeld aan de profielen) en was er een boekje met mensen met een vmbo-opleiding die succesvol waren en die de school kon uitnodigen als gastspreker. Dat wordt niet meer gedaan, ook omdat leerlingen geen zin hadden om naar zo'n voorlichting te gaan, of alleen wilden weten hoeveel iemand verdient of wat voor auto iemand heeft. De school wil nu meer keuzeruimte bieden, dus aansluiten bij wat leerlingen leuk vinden.

LOB in de bovenbouw

Vorbereiding keuze vervolgopleiding

Leerlingen krijgen voorlichting van de voorlichters van de school (verplichte activiteit). In leerjaar 3 voeren de leerlingen een beroepenspel uit, een soort bedrijfssimulatie waarbij ze een eigen onderneming starten. In hetzelfde jaar maakt iedere leerling een beroepskeuzetest en vindt een maatschappelijke stage van 20 uur plaats (dit schooljaar vervallen door corona), en in leerjaar 4 een beroepsgeoriënteerde profielstage van 30 uur. Een docent van leerjaar 4 bezoekt de leerling tijdens de stage en na afloop vindt er een gesprek plaats met de mentor. Er is een stageboek met voorbereidende en reflectieopdrachten. In leerjaar 4 wordt door het mbo een opleidingsmarkt georganiseerd, leerlingen bezoeken deze met minimaal een ouder en reflecteren hierop als onderdeel van hun profielwerkstuk. In leerjaar 4 volgen de leerlingen een onderwijsproject van de Technologieroute ism een ROC. Ze kunnen kiezen uit twee projecten, de ene is meer mediagericht, de ander IT-gericht (programmeren). Leerlingen geven in een groepje een presentatie aan de opdrachtgever, een mbo docent (dat wordt een 3^e jaars mbo-student) en een vmbo docent. Voor economie is er de week van het ondernemen, en voor zorg & welzijn ook een dergelijk project.

Ook is het verplicht om in leerjaar 4 twee keer een open dag van een mbo te bezoeken (vóór de kerstvakantie) en daarover een verslag te schrijven voor in hun LOB-portfolio. Ze kunnen bij de keuze vervolgopleiding ondersteuning vragen bij de decaan, die leerlingen ook informeert wanneer de inschrijving voor open dagen online staat. Na afloop vindt reflectie plaats aan de hand van een opdracht. Vooraf zit daar ook een LOB-opdracht aan gekoppeld, waarin ze moeten onderbouwen waarom ze daarheen gaan, maar dat is een vrij algemene opdracht. Leerlingen krijgen een sollicitatietraining van JINC in leerjaar 4, hetgeen een onderdeel is van het PTA (ze krijgen er een cijfer voor). De training wordt gegeven door twee mensen uit het bedrijfsleven en iedere leerling heeft een sollicitatiegesprek met twee personen van JINC. Daarvóór hebben leerlingen een sollicitatiebrief en cv ingeleverd gericht op een bijbaantje of vakantiebaantje dat aansluit op een mbo-opleiding. Van JINC krijgen ze hier feedback op. Het profielwerkstuk gaat over wie ben ik, wat past bij mij en welke vervolgopleiding kies ik, hierover geeft de leerling een presentatie tijdens het laatste rapportgesprek en reflecteert hiermee op de studie en beroepskeuze. Vanwege de planning kwam het dit jaar zo uit dat deze presentatie plaatsvond voor het onderwijsproject van de Technologieroute was afgerond.

Nuttige LOB-activiteiten

De decaan noemt bewustwording van wat een opleiding inhoudt. Dat helpt leerlingen bij het maken van de keuze voor een vervolgopleiding, dus beter weten wie je bent en wat je wilt. Oriënteren en voorlichten zijn daarin belangrijk. De mentor noemt de profielstage, daar worden ook alle docenten van mavo vier bij ingezet (er worden die week geen lessen gegeven). Het profielwerkstuk wordt ook als nuttig middel gezien, waarin leerlingen moeten reflecteren op waar ze goed in zijn (en hoe dat komt, en hoe ze daar nog beter in kunnen worden), hoe dat aansluit op vervolgopleidingen, en wat ze willen kiezen.

LOB-leerlijn

Van leerjaar 3 naar 4 is een duidelijke doorlopende leerlijn in de opdrachten. In de 3^e krijgen leerlingen een algemene voorlichting over het mbo (de decaan geeft een presentatie in de mentorlessen en het mbo geeft ook zo'n zelfde voorlichting). Een LOB-leerlijn van leerjaar 1 naar 2 en van 2 naar 3 is in ontwikkeling.

Ouderbetrokkenheid

Ouders worden drie keer per jaar uitgenodigd voor rapportgesprekken. Het rapport gaat mee naar huis als ouders op school komen, bij dit gesprek is de aandacht voor LOB redelijk klein. Mentoren stimuleren leerlingen om bij die gesprekken te vertellen over hun toekomstbeeld wat beroepen betreft. In mavo vier zijn twee rapportgesprekken, bij het 2^e rapport geven leerlingen een presentatie over waar ze goed in zijn, voor welke mbo-opleiding ze kiezen en waarom. Dat presenteren ze aan hun ouders en de mentor. De leerlingen hebben hun keuze dan dus al gemaakt. Er zijn thuisopdrachten over LOB waar ouders bij betrokken worden, maar het is onduidelijk of dit echt gebeurt. Een ROC in de buurt organiseert een voorlichtingsavond waar zowel ouders als leerlingen aanwezig zijn, dat is voorlichting over het mbo en over het belang van kiezen. Dit wordt op de vmbo-school georganiseerd. Overdag krijgen de leerlingen dan ook voorlichting, in de avond sluiten ouders aan. Er zijn op het ROC ook voorlichtingen alleen voor ouders.

Gevolgde opleidingen, cursussen en/of training docenten/mentoren

De mentoren hebben recentelijk geen trainingen gevolgd, maar dat wil de school wel weer gaan organiseren. Komend jaar gaan twee decanen en één mentor een masterclass LOB-mentor cursus doen bij het ROC, dat is op vrijwillige basis.

Verschillen uitvoering LOB

Het is de bedoeling dat alle mentoren LOB op dezelfde manier uitvoeren. Er is wel ruimte voor extra opdrachten.

Wensen voor de toekomst voor LOB

Een aparte voorlichting voor ouders, over bijvoorbeeld de studiekosten, maar ook hoe zij hun kind kunnen begeleiden in het keuzeproces (en niet de keuze van het kind bepalen). Daar wil de school graag mee experimenteren.

School D

Kenmerken LOB-betrokkenen

Teamleider, 5 jaar betrokken bij LOB op school

De decaan, docent Nederlands, 20 jaar betrokken bij LOB op school

Docente Frans en mentor

De gekozen interventie

Gekozen interventie

Onderwijsprojecten van de Technologieroute.

Aanleiding voor de interventie

onbekend

Draagvlak voor de interventie

onbekend

Taken betrokkenen bij LOB

De decaan is tevens LOB-coördinator, ze organiseert en geeft de praktische profieloriëntatie (ppo) voor leerjaar 2 t/m 4 en zet deze in het rooster. De decaan heeft veel eerstelijnstaken. Het LOB-programma is samen met een aantal mentoren vormgegeven. Eén van hen doet de technische kant (o.a. de inrichting van het digitale portfolio) en de praktische organisatie (o.a. busjes regelen voor bedrijfsbezoeken). De mentoren begeleiden de leerlingen bij de uitvoering van de opdrachten, dit gebeurt vaak in de mediatheek, tot alle opdrachten door de leerlingen zijn afgerond.

LOB-beleid

Vier jaar geleden is een stuk geschreven over LOB en wat er min of meer in de verschillende leerjaren moet plaatsvinden. Vorig jaar is een LOB-scan uitgevoerd met een externe deskundige, waaruit kwam dat er wel veel LOB-activiteiten worden gedaan, maar dat er geen duidelijke visie op LOB in naar voren kwam. Er staat iets over LOB in het schoolplan. Het LOB-beleid is meer bekend bij de mentoren dan bij de vakdocenten, tenzij vakdocenten

ook een rol hebben in LOB. Wel voert een deel van de mentoren alleen de LOB-activiteiten uit en zijn ze er verder minder bij betrokken. Er zit ook LOB in de profielvakken, maar dat lijkt niet bij iedereen duidelijk te zijn.

Het LOB-beleid is duidelijk terug te zien in de praktijk. Wel wordt geconstateerd dat beleid bij wijze van spreken in een bureaula ligt, maar dat de betrokkenen weten wat ze aan het doen zijn en dat de activiteiten die georganiseerd worden in lijn zijn met het beleid. De mentoren krijgen minimaal één keer per jaar een overzicht toegestuurd wat ze per periode moeten doen, dat maakt de LOB-leerlijn wel inzichtelijk voor mentoren.

LOB in de onderbouw

Aanbod profielen

De leerlingen op vmbo-basis/kader volgen het profiel Dienstverlening en Producten. Mavoleerlingen kiezen een vakkenpakket. In het tweede leerjaar krijgen de leerlingen Praktische Profiel Oriëntatie (PPO): hier maken zij kennis met alle profielen om een bewuste keuze te maken voor het derde en vierde leerjaar. Bij de mavo bestaat D&P feitelijk uit avo-vakken en als praktijkvak D&P.

Vorbereiding profielkeuze

In het tweede jaar krijgen de leerlingen bij de drie profielen die ze kunnen kiezen ieder vier profiellessen. Die lessen volgen ze samen met de bovenbouw. Na een week of 20 wordt een profielkeuzetest gedaan en wordt het resultaat met de leerlingen besproken. Verder krijgen leerlingen voorlichting in de klassen over de profielen en de profieloriëntatie. Dit is voor alle leerwegen, want ook bij mavo maken leerlingen binnen het profiel Dienstverlening en Producten nog keuzes in vakken.

Leerlingen werken van leerjaar 1 t/m 4 in een digitaal dossier tijdens de mentoruren. Daar zitten opdrachten in, de LOB-coördinator kan ook zelf opdrachten toevoegen en zet de opdrachten klaar. Ze werken daar zelfstandig aan tot alle opdrachten af zijn, soms vinden er daarbij gesprekken plaats met de mentor. In leerjaar 1 wordt daarnaast de methode Tumult gebruikt, daar zitten ook wel raakvlakken in met LOB.

LOB in de bovenbouw

Vorbereiding keuze vervolgopleiding

In leerjaar 3 zijn er minder individuele contacten met leerlingen, dat komt vooral weer in leerjaar 4. Ze krijgen in leerjaar 4 informatie over het mbo, over open dagen, hoe ze zich kunnen aanmelden e.d. Wel worden de opdrachten in AMN voortgezet.

Er vindt in januari een opleidingsmarkt plaats, er zijn dan zo'n 30-40 mbo-ers vanuit de verschillende mbo's in de regio op school aanwezig, en soms ook een bedrijf, vooral bij techniek is er soms een combinatie van een opleiding en een bedrijf. De focus ligt op de opleidingen, maar het gaat deels ook over de beroepen.

In leerjaar 4 lopen sommige leerlingen een dag mee met een student op een mbo. Daar kunnen zij zich individueel voor aanmelden. Doordat deze activiteit vaak op het laatste moment wordt afgezegd vanuit het mbo, wordt dit niet actief gepromoot.

In leerjaar 3 en leerjaar 4 lopen leerlingen stage (beide 5 dagen), leerjaar 3 heeft dat afgelopen jaar niet kunnen doen door covid. Leerlingen zoeken zelf naar een stageplek maar school heeft een stagebureau dat daarbij kan helpen

Leerlingen in leerjaar 4 maken de Talentscan, dat is een capaciteitentest om te kijken of de leerling past bij de gekozen opleiding in het mbo. De test gaat ook over persoonlijke kenmerken en het niveau.

Leerlingen werken bij de mentoruren soms in de mediatheek, om informatie op te zoeken. Daar wordt dan ook wel over gepraat met de leerlingen.

Leerlingen kunnen zelf naar open dagen gaan, als ze niet zo goed weten bij welke opleiding ze willen kijken, kunnen ze met de decaan hierover in gesprek gaan. Als leerlingen op een open dag zijn geweest wordt dit niet structureel in de klas besproken, wel als de leerlingen er zelf over beginnen.

Er zitten veel ll-en op de mavo met een ISK achtergrond. School kreeg van deze leerlingen als feedback dat het moeilijk was om keuzes te maken omdat ze weinig contact hadden met de praktijk. Dit was aanleiding om met de onderwijsprojecten van de Technologieroute te starten, ze worden uitgevoerd in projectvorm tijdens de projectweken voor de kerstvakantie en voor de zomervakantie. Leerlingen in mavo 3 volgen twee projecten, in leerjaar 4 nog een project. In totaal doen leerlingen verdeeld over twee jaar drie projecten.

Bij de onderwijsprojecten hebben leerlingen een digitaal leerlingboekje, ze maken de opdrachten en presentaties in de klas. In het leerlingboekje zitten reflectieopdrachten. De mavoleerlingen hebben de keuze uit vijf onderwijsprojecten. School heeft deze vijf projecten in overleg met de leerlingen gekozen uit het beschikbare aanbod van ongeveer 20 projecten. De leerlingen kiezen iedere projectweek één project die het beste bij ze past.

LOB-leerlijn

Er zit een duidelijke opbouw in de LOB-activiteiten van leerjaar 1 t/m 4 en per periode binnen een leerjaar.

Ouderbetrokkenheid

Er worden 3x per jaar leerling-mentor-oudergesprekken gevoerd rondom de rapportuitreikingen, die gesprekken gaan zowel over cijfers als over de toekomst. In leerjaar 2 maken leerlingen in groepjes een presentatie over hun profielkeuze en waarom ze daarvoor kiezen, voor hun ouders/verzorgers en voor de mentor. Die presentaties vinden plaats bij het één na laatste rapport maar hoewel het wel wordt gestimuleerd wordt het niet in alle klassen gedaan. In het leerlingenboekje van de onderwijsprojecten zitten opdrachten die leerlingen thuis met hun ouders moeten doen, maar de betrokkenen geven aan dat ouders niet erg in beeld zijn bij de school. Bij de opleidingsmarkt zijn wel veel ouders aanwezig.

Mentoren stimuleren ouders wel om met hun kind te praten over loopbaankeuzes, maar er worden geen handvatten aangereikt van hoe en welke vragen ze kunnen stellen. Ook weten ouders niet wanneer er op school bepaalde activiteiten zijn geweest waarop ze door kunnen vragen.

Gevolgte opleidingen, cursussen en/of training docenten/mentoren

De betrokkenen geven aan behoefte te hebben aan scholing op het gebied van het voeren van loopbaangesprekken. Dat hebben ze in het verleden ook gedaan, dat werd vanuit een ROC georganiseerd, met de mentoren van toen. De toepassing daarvan in de praktijk is niet goed van de grond gekomen, doordat geen duidelijke visie is hoe en wanneer bijvoorbeeld pop-gesprekken ingezet worden. De vraagstelling richting leerlingen verwordt ook snel weer meer gesloten dan open.

Verschillen uitvoering LOB

De mentoren volgen dezelfde weg, dezelfde opdrachten, maar er is ruimte voor eigen inbreng bijvoorbeeld om er iets aan toe te voegen. Er zijn wel verschillen in de mate waarin mentoren leerlingen begeleiden en in de gesprekken echt loopbaangericht worden gevoerd. Dat hangt van de mentor af.

Ondersteuning uitvoering LOB vanuit management

LOB wordt niet door alle teamleiders gedragen, dat was al een aandachtspunt vóór coronatijd. De betrokkenen geven aan niet tegengewerkt te worden, maar het voelt niet als gedeelde verantwoordelijkheid en ze zien graag dat het dat wel wordt.

Wensen voor de toekomst voor LOB

Alles meer met elkaar verbinden. Eén van de betrokkenen vindt dat zij als mentoren vaak te sturend zijn in gesprekken met leerlingen, de wens is om dit meer uit de leerlingen te laten komen. Als bijvoorbeeld een leerling beroepen heeft verkend en zijn ouders heeft geïnterviewd, dat de leerling wordt gevraagd: wat haar je daar nou uit? wat zegt dat over jou? hoe kijk je dan nu naar de toekomst? wat zou je dan willen, wat is voor jou daarin belangrijk. Dus de leerling echt aan het denken zetten en meer een coachende rol innemen. De betrokkene geeft aan dat dit deels komt door de begeleiding van de ISK doelgroep, waar meer sturend zijn ook nodig is omdat leerlingen en ouders het zelf echt niet weten.

De leerlijn visueel maken voor de leerlingen, van leerjaar 1 t/m 4 is hierbij ook een wens.

School E

Kenmerken LOB-betrokkenen

Techniekdocent, contactpersoon van de Technologieroute, voor het 2e jaar werkzaam op deze school en betrokken bij LOB.

Decaan vmbo en ISK, docent Nederlands en mentor, 20 jaar betrokken bij LOB op deze school.

De gekozen interventie

Gekozen interventie

Onderwijsprojecten van de Technologieroute.

Aanleiding voor de interventie

Er was sprake van dat de nieuwe leerweg verplicht ingevoerd zou worden, en daar wilde de school alvast op vooruit lopen. De onderwijsprojecten en de doorontwikkeling daarvan waren een opmaat daar naartoe.

Draagvlak voor de interventie

Het draagvlak is groot, de collega's vinden de onderwijsprojecten goed en interessant.

Taken betrokkenen bij LOB

De twee decanen hebben het LOB-beleid opgesteld en voor zowel de onder- als bovenbouw LOB vormgegeven. Zij monitoren ook de keuzebegeleiding en het proces van intake, voorlichting aan ouders op ouderavonden richting het mbo als leerlingen van school af gaan. De uitvoering van LOB is belegd bij verschillende docenten, zoals de docenten Persoonsvorming & Socialisatie, de praktijkdocenten en de mentoren. Eén van de docenten organiseert de Technologie & Toepassing activiteiten bij vmbo-tl, zoals de onderwijsprojecten. De decanen organiseren de overleggen met mentoren over LOB over wat er van ze verwacht wordt.

LOB-beleid

De decaan heeft het LOB-beleid opgesteld, samen met een collega en in overleg met de teamleider. Het LOB-beleid is vastgelegd in het schoolplan. De betrokkenen geven aan dat het LOB-beleid bij alle betrokkenen bekend is maar dat daar vanuit de decanen en de schoolleiding recentelijk ook meer op aangestuurd wordt. Met name de nieuwe docenten vragen ook naar het LOB-beleidsplan. De docenten die er al werken kennen het beleid als document niet altijd, maar weten wel wat er moet gebeuren, ook al is niet altijd duidelijk dat bepaalde activiteiten aan LOB gekoppeld zijn. Er is overeenstemming tussen het LOB-beleid en de LOB-praktijk. Afgelopen periode is er een bijeenkomst gehouden voor alle betrokkenen bij LOB, dat zijn de mentoren van alle leerjaren, docenten die de lessen talentontwikkeling geven en docenten die Persoonsvorming & Socialisatie geven, met als doel om het beter op elkaar aan te laten sluiten. LOB is hierbij de verbindende factor. De ICT-ers zijn bezig met uitzoeken hoe het e.e.a. ook in een digitaal LOB-portfolio geplaatst kan worden, waar alle betrokkenen toegang toe hebben, zodat de mentor ook kan zien wat leerlingen bij de praktijklessen hebben gedaan.

LOB in de onderbouw

Aanbod profielen

De leerlingen maken geen profielkeuze. Alle leerlingen volgen de T&T route (Technologie & Toepassing) binnen hun TL profiel. Daarnaast wordt een nieuw vak ontwikkelt, Toegepaste Vormgeving (ToVo), gericht op 21^e - eeuwse vaardigheden en oplossingsgericht leren denken.

Voorbereiding profielkeuze

n.v.t.

Tevredenheid LOB-aanbod onderbouw

Er is goed en voldoende aanbod. Wel is er de wens dat leerlingen nog meer met de beroepspraktijk in aanraking komen.

LOB in de bovenbouw

Voorbereiding keuze vervolgopleiding

Vanuit de Technologieroute volgen de tl-leerlingen vier onderwijsprojecten, gericht op het ontwerpen van een tunnel, een moord oplossen met een forensisch instituut, een smarttable maken, en theatertechniek. Leerlingen werken in groepjes van 8 aan een project. Alle leerlingen doen alle 4 projecten. Bij ieder onderwijsproject hebben ze een leerlingboekje, daar zitten ook loopbaangerichte en reflectievragen in, maar de school wil daar nog wel wat veranderingen in doorvoeren.

Elk project wordt afgesloten met een presentatie. Hun individuele reflectie op studie- en beroepskeuze vindt aan het eind van het 3^e en 4^e jaar plaats met de mavo docent en MBO docent. In de 4^e is dit gekoppeld aan het profielwerkstuk. Ze presenteren bv. wat ze hebben onderzocht over verschillende vervolgopleidingen en wat ze willen kiezen.

In de praktijklessen zitten ook LOB-elementen, bv. als een leerling ergens goed in is of iets leuk vindt om te doen gaat de docent daar met de leerling over in gesprek (als het goed is). Bij de lessen talentontwikkeling en bij de P&S lessen gebeurt dat ook.

In de driehoeksgesprekken komt de keuze vervolgopleiding ook aan bod. Leerlingen interviewen ook een mbo student. In leerjaar 3 en 4 wordt de methode Tumult gebruikt waarvoor leerlingen allerlei opdrachten moeten maken, o.a. iemand interviewen.

Leerlingen gaan in de 3e klas vmbo twee weken op stage, verder op bedrijfsbezoek en op excursie (bv. naar een tunnel of een museum).

De beroepskeuzetest wordt besproken met de leerling en op verzoek met ouders. De school gebruikt de testuitslagen voornamelijk als opening om te praten, want de uitslag zelf zegt vaak niet veel

Nuttige LOB-activiteiten

Met name de buitenschoolse ervaringen in de beroepspraktijk worden nuttig gevonden (of mensen uit de beroepswereld in de school halen). Dat kunnen ook contacten met docenten van het mbo, studenten en alumni zijn. Belangrijk is dat leerlingen ook echt wat gaan doen. De beroepsinteressesets op KiesMBO vinden meisjes vaak wel leuk om in te vullen, de jongens minder. Het opzoeken van informatie over een beroep kan nuttig zijn, omdat het beroep soms wat anders inhoudt dan leerlingen denken. Daar helpt zo'n website wel bij. Leerlingen moeten wel begeleid worden in het zoeken, anders klikken ze gewoon maar wat aan.

LOB-leerlijn

Er is volgens de betrokkenen een doorlopende leerlijn voor LOB over de leerjaren heen.

Ouderbetrokkenheid

Er worden per jaar 3 tot 4 driehoeksgesprekken gehouden (mentor-ouder-leerling) en er vinden 2 keer per jaar ouderavonden plaats, waarbij de leerling zelf ook aanwezig is. In de bovenbouw is er een voorlichtingsbijeenkomst over het mbo waar ouders voor worden uitgenodigd. Er zijn verschillende thuisopdrachten waarbij leerlingen met hun ouders in gesprek gaan over hun kwaliteiten of bijvoorbeeld op het internet informatie over beroepen zoeken. Ook interviewen ze hun ouders.

De betrokkenen noemen de informatie die ouders krijgen over het ondersteunen van loopbaankeuzes van hun kind minimaal. Op de ouderavonden wordt wel verteld hoe ouders hun kind kunnen begeleiden bij de keuze vervolgopleiding bv. hoe je hierover een gesprek kunt voeren. Verder kunnen ouders voor vragen terecht bij de decaan.

Gevolgde opleidingen, cursussen en/of training docenten/mentoren

De mentoren hebben een training gehad om driehoeksgesprekken te voeren, er is een team van coaches dat deze gesprekken observeert en zo nodig bijstuurt. De decanen hebben een training gehad in het coachen van mentoren van een externe deskundige.

Verschillen uitvoering LOB

De betrokkenen geven aan dat er een zekere mate van eigen inbreng mag zijn, omdat mensen nu eenmaal verschillend zijn. Wel moeten alle mentoren zich aan de richtlijnen houden, zoals wat een leerling allemaal moet doen. Voor vakdocenten is niet altijd duidelijk wat er van ze verwacht wordt (zie ook de knelpunten hieronder), zeker bij vakdocenten die niet ook mentor zijn.

Ondersteuning uitvoering LOB vanuit management

De schoolleider ondersteunt de betrokkenen bij LOB, dat wordt goed gefaciliteerd.

Wensen voor de toekomst voor LOB

De wens is om leerlingen meer buiten de school ervaring op te laten doen, meer praktijkgericht. En dat er meer samenhang is tussen de praktijklessen en de andere vakken. Ook bij andere vakken zoals biologie of wiskunde kunnen docenten bespreken welke beroepen daarbij horen. De betrokkenen noemen dat het erg duur is om alles via JINC te doen. De school is aan het kijken of ze een beroepenmarkt bijvoorbeeld zelf op hun school kunnen organiseren, of mbo-opleidingen vragen of zij voorlichting willen komen geven op de school.

School F

Kenmerken LOB-betrokkenen

Decaan, 6 jaar betrokken bij LOB

Docent, 14 jaar als mentor betrokken bij LOB

Docent Mens & Beroep: docent Zorg en Welzijn en stagecoördinator vmbo b/k leerjaar 3 en 4, ca. 20 jaar betrokken bij LOB

De gekozen interventie

Gekozen interventie

Vakkanjers Explorer.

Aanleiding voor de interventie

De contactpersoon van Vakkanjers is hier enthousiast voor geworden doordat haar zoon op een andere school hieraan had meegedaan. Hij vertelde dat hij meer leerde door Vakkanjers Explorer dan in de les, doordat hij bij iedere stap moest nadenken en door het samenwerken met andere leerlingen. Op deze school deden ze al mee met Vakkanjers Pioneer, dus ze waren wel bekend met het concept Vakkanjers.

Draagvlak voor de interventie

Er is draagvlak in het vaste team van de docenten Mens en Beroep. Zij staan erachter en hebben er goed overleg over. Nieuwe docenten kunnen ze er niet direct mee belasten.

Taken betrokkenen bij LOB

De mentoren zijn de eerstverantwoordelijken voor de uitvoering van LOB. Er is een tweedelijsdecaanaat, wat een deel voorbereiding doet en de jaarplanning maakt voor LOB. Zij richten de LOB-methode (Qompas) ook in door de opdrachten voor de leerlingen klaar te zetten aan het begin van het jaar. Verder zijn zij achtervang voor de mentoren, op het moment dat mentoren er samen met de leerling en de ouders bijvoorbeeld niet uitkomen. Dat kan gaan over het profielkeuzeproces, maar ook over aanmelding richting het mbo.

Een mentor van klas 1 organiseert voor het eerste en tweede leerjaar de LOB-activiteiten, waaronder de stage. Leerlingen in jaar twee krijgen lessen mens en beroep en er worden profielbezoeken (Open Huis) georganiseerd. Andere mentoren begeleiden de leerlingen alleen bij de opdrachten die ze in Qompas maken en voeren jaarlijks driehoeksgesprekken met leerlingen en hun ouders. Mentoren van klas 4 en decanen monitoren of alle leerlingen zich tijdig aanmelden. Het organiseren van de voorlichtingsavonden en oriëntatiedagdelen vallen ook binnen het takenpakket van het decanaat. De unitleider houdt in de gaten of de mentoren de LOB-activiteiten uitvoeren (o.a. door in Qompas na te gaan hoe ver de klassen zijn).

LOB-beleid

Een aantal jaren terug is een beleidsplan geschreven, waarin onder andere de verschillende rollen en verantwoordelijkheden van mentoren en de decaan zijn uitgeschreven. Vorig jaar is gestart met een herziening daarvan, wat door corona stil is komen te liggen. De betrokkenen geven aan dat de uitvoering van LOB wel duidelijk is en dat duidelijk is wat er verwacht wordt, maar dat mentoren niet (goed) bekend zijn met het LOB-beleid zoals dat op papier is vastgelegd. De indruk bestaat dat mentoren die meer hart voor LOB hebben beter op de hoogte zijn dan sommige andere docenten. De betrokkenen hebben er niet goed zicht op of het LOB-beleid in lijn is met de LOB-praktijk. Er is geregeld aandacht voor het herzien van het LOB-beleid, doordat dingen in de praktijk net even anders blijken te gaan dan gepland, of praktischer georganiseerd kunnen worden, of om nieuwe inzichten te verwerken.

LOB in de onderbouw

Aanbod profielen

Leerlingen maken in het tweede jaar hun profielkeuze. De school biedt de profielen economie (E&O), techniek (BWI, PI en M&T) en zorg en welzijn (HBR) aan.

Vorbereiding profielkeuze

Leerlingen hebben een keer per jaar een loopbaangericht gesprek met de mentor, waar de loopbaancompetenties aan bod komen en in het tweede jaar ook de profielkeuze. Vanaf leerjaar 1 bouwen de leerlingen een digitaal loopbaandossier op binnen Qompas, waar allerlei opdrachten in zitten waaronder een beroepskeuzetest en een groepsopdracht voor de 2^e jaars ter voorbereiding op het bezoeken van de skills finales.

Er is een voorlichtingsavond over de profielkeuze waar leerlingen met hun ouders naartoe gaan. Leerlingen gaan op profielbezoek, waarna bij het vak mens en beroep hierop wordt teruggekeken. Dit wordt gevolgd door een intakegesprek met de profieldocent, waarin wordt doorgevraagd wat de verwachtingen van de leerling zijn en of

ze er goed over hebben nagedacht. Gemiddeld zijn er een of twee leerlingen per klas die niet weten welk profiel ze willen kiezen, zij hebben dan een gesprek met de decaan. Ook kunnen deze leerlingen die nog twijfelen op profielbezoek bij een ander profiel. Leerlingen doen gedurende een aantal weken mee aan Vakkanjers, dat is opgenomen in de lessen mens en beroep. Vóór de start van de Vakkanjer-opdracht maken de leerlingen de BTM test over drijfveren, motivatie en barrières en als eindmeting na de opdracht. De test, gebaseerd op het Bèta & TechMentality-model, maakt onderscheid in vijf technische types: vernieuwers, doeners, maatschappelijke toepassers, ontdekkers en creatieve makers. De test geeft inzicht in de ontwikkeling van de eigen kwaliteiten en interesses. Als afsluiting maken de leerlingen een reflectieverslag en presentatie aan de hand van een opdracht in Vakkanjers Explorer.

Er vindt jaarlijks een driehoeksgesprek tussen leerling, ouders en mentor plaats. Soms organiseert een leraar een bedrijfsbezoek, maar dit wordt niet structureel gedaan en heeft de laatste jaren niet plaatsgevonden. Wel zijn er in jaar 2 gastlessen van een docent en studenten van een ROC bijvoorbeeld het Zorggilde of gastsprekers uit het werkveld. De school heeft sinds kort een project voor tl waarbinnen samenwerking is gezocht met een aantal docenten Nederlands die het schrijven van een sollicitatiebrief als onderdeel van PTA integreren in een LOB-activiteit.

Tevredenheid LOB-aanbod onderbouw

Door de profielbezoeken doen leerlingen ervaring op of een profiel ze aanspreekt. In de lessen mens en beroep ontdekken leerlingen of een bepaald profiel bij hen past of juist niet. Wel geeft de docent mens en beroep aan dat LOB binnen dat vak nog wel beter neergezet kan worden. Het programma wat nu wordt aangeboden is gevarieerd en best uitgebreid. De betrokkenen vinden het goed dat leerlingen al vanaf jaar 1 een loopbaandossier opbouwen.

LOB in de bovenbouw

Vorbereiding keuze vervolgopleiding

Vanaf leerjaar 3 worden leerlingen gestimuleerd om meeloopactiviteiten en open dagen op het mbo te volgen. In de bovenbouw kunnen leerlingen soms al lessen volgen op een bedrijfsschool voor de bouw, zorg, metaal en economie & ondernemen. Dat is in plaats van de vier uur profiellessen. Een bedrijfsschool is een samenwerking tussen een mbo en het werkveld en leidt op tot een erkend mbo-diploma.

Zij lopen in leerjaar 3 twee weken profielstage, bij een bedrijf wat ze zelf zoeken. Dat is gedurende twee weken tijdens de praktijkexamens. In leerjaar 4 is een lintstage van 1 oktober t/m 18 februari, ook dat is binnen het profiel. De profieldocenten of vakdocenten gaan op stagebezoek. Mentoren denken met de leerlingen mee over mogelijke vervolgopleidingen en jaarlijks vindt een gesprek met leerling en ouders plaats (doorgaans na een rapportvergadering; in die gesprekken komt de beroepskeuze vaak wel ter sprake). Er is een voorlichtingsavond op school waar alle mbo's uit de regio aanwezig zijn. Er is een beroepenvoorlichting in het park (een regionaal initiatief). Vanuit één mbo worden jaarlijks speeddates georganiseerd waar 3tl en een aantal profielen van bbl en kbl naartoe gaan. Ze krijgen dan een inkijkje in het opleidingsaanbod van dat mbo.

Nuttige LOB-activiteiten

Met name stages en bedrijfsbezoeken worden nuttig gevonden, omdat het de interesse van de leerlingen wekt en leerlingen motiveert om zich op school in te zetten. Hetzelfde geldt voor de beroepenvoorlichting. Ook het bezoeken van open dagen in het mbo wordt als nuttig gezien.

Ouderbetrokkenheid

Op de profielkeuzeavond in de tweede klas geven de profieldocenten voorlichting over hun profiel, leerlingen kunnen dan samen met ouders verschillende voorlichtingen bijwonen. In de derde klas is er een voorlichtingsavond waar alle mbo's in de regio worden uitgenodigd. Leerlingen kunnen dan met ouders de voorlichtingen bijwonen en een informatiemarkt bezoeken. Daarnaast worden leerlingen gestimuleerd om met hun ouders naar open dagen te gaan. De school werkt met Qompas, waar ook opdrachtjes in zitten waarbij de ouders ook betrokken worden. Sommige mentoren gaan na of leerlingen ook echt hun ouders bij de opdrachtjes betrekken, andere mentoren laten dat vrij en/of betrekken ouders hier niet bij.

Gevolgde opleidingen, cursussen en/of training docenten/mentoren

Er zijn in het verleden wel trainingen voor mentoren geweest op het gebied van loopbaangesprekken voeren, maar de laatste jaren niet. Er is onder de mentoren wel behoefte aan.

Verschillen uitvoering LOB

Mentoren zijn gebonden aan de methode Qompas en het stappenplan wat daarin staat, maar er is wel ruimte voor leraren/mentoren om aanvullende activiteiten te organiseren, zoals een bedrijfsbezoek, wat dan met de leidinggevende kan worden afgestemd.

Wensen voor de toekomst voor LOB

De betrokkenen zouden graag een extra mentoruur willen voor LOB. Er is nu te weinig tijd om bijvoorbeeld het stappenplan in Qompas te doorlopen.

School G

Kenmerken LOB-betrokkenen

Docent, mentorcoach leerjaar 3 en decaan/LOB-coördinator, 12 jaar betrokken bij LOB op school

Docent en mentor, 10 jaar betrokken bij LOB op school

De gekozen interventie

Gekozen interventie

Kies je wereld.

Aanleiding voor de interventie

De pilot van Kies je wereld leek een vervanging te zijn van de activiteiten die de school al deed met het Friesland College. Na de pilot is de interventie breder uitgezet. De decaan is er voorstander van dat leerlingen niet alleen voorlichting krijgen maar ook ervaring opdoen. Bij Kies je wereld gaan leerlingen meestal echt iets doen of maken.

Draagvlak voor de interventie

Veel docenten/mentoren gaan mee naar het mbo en zijn enthousiast over de activiteiten die leerlingen daar doen. Soms zijn de docenten kritisch, als er geen activiteit is en leerlingen alleen luisteren. Het is ook goed voor de docenten/mentoren dat ze zelf meer informatie krijgen van opleidingen en de sfeer te proeven op het mbo.

Taken betrokkenen bij LOB

De decaan is LOB-coördinator en heeft het LOB-beleid opgesteld en het LOB-programma uitgewerkt. De uitvoering van LOB ligt bij de mentoren, maar ook leerlingen dragen verantwoordelijkheid (en worden met een beloningssysteem gestimuleerd) voor het doorlopen van alle stappen in het LOB-programma. De decaan is tweedelijns, leerlingen kunnen wel bij de decaan terecht als ze er met hun mentor niet uitkomen wat loopbaankeuzes betreft. De decaan is tevens mentorcoach van leerjaar 3 en coacht de mentoren dus bij hun taken.

LOB-beleid

De decaan heeft jaren terug een document over LOB geschreven, waarin beschreven staat waarom ze doen wat ze doen, wat de uitgangspunten zijn (bv. dat leerlingen niet allemaal op hetzelfde punt zitten in hun eigen LOB-traject) en wat in welk leerjaar aan bod komt. Hoewel het document niet actief meer gebruikt wordt, lag het wel aan de basis van het LOB-programma, wat als e-learning in de elektronische leeromgeving van de school is opgenomen. Daarin is per leerjaar opgenomen welke stappen gezet kunnen worden. Bij alle opdrachten vullen leerlingen een rode draad formulier in, waarin vooraf alvast vooruit wordt gekeken (wat zijn je verwachtingen) en even wordt teruggeblikt op de vorige opdracht, en daarna op de ervaringen en hoe leerlingen verder gaan. Het LOB-programma omvat per leerjaar 13-14 onderdelen, die soms één lesuur vragen of soms wat meer tijd kosten. Leerlingen krijgen punten voor afgeronde onderdelen, ze moeten dus per jaar voor voldoende studielast het programma gevolgd hebben.

Het LOB-programma is bij vrijwel alle docenten bekend, omdat zij ook mentor zijn en dus met het LOB-programma werken. Het beleidsdocument is bij de mentoren waarschijnlijk niet (meer) bekend.

De visie en het onderwijsconcept van de school is uitgewerkt in het schoolplan, waar ook LOB-onderdelen in beschreven staan. Onder andere kiezen binnen kaders is onderdeel van het onderwijsconcept, wat goed aansluit bij LOB.

De decaan geeft aan het LOB-beleid weer eens tegen het licht te willen houden, dit gebeurt niet structureel, maar wordt wel meegenomen in de uitwerking van nieuwe plannen, zoals praktijkgerichte programma's voor mavo en havo en de herziening van het schoolplan.

LOB in de onderbouw

Aanbod profielen

In mavo 2 kiezen leerlingen voor leerjaar 3 een deel van de vakken. Het echte definitieve vakkenpakket kiezen ze pas aan het eind van leerjaar 3. Pas in leerjaar 4 hebben ze dus alleen hun examenvakken. Er wordt op de school meer naar de vakken gekeken dan naar het profiel. Leerlingen kiezen vakken, en daar hoort dan een bepaald profiel bij.

Vorbereiding profielkeuze

De leerlingen worden in de mentorlessen voorbereid op de profielkeuze. Ze krijgen een voorlichtingsfilmje van de decaan te zien en informatie op papier over wat de mogelijkheden zijn, wat de gevolgen zijn en wat ze precies moeten doen. Er is een voorlichtingsavond voor ouders (leerlingen zijn ook welkom) en een vakkenmarkt. De Career Day, waar leerlingen drie workshops kiezen, is door corona niet doorgegaan. Door één van de mentoren wordt met een kwaliteitenkaart gewerkt (zie 'ouderbetrokkenheid'). In leerjaar 2 doen leerlingen een praktijkoriëntatie (PPO) op het mbo, leerlingen kiezen een bepaalde richting en volgen een workshop op het mbo.

Tevredenheid LOB-aanbod onderbouw

De betrokkenen die we gesproken hebben zijn tevreden over het LOB-aanbod in de onderbouw en vinden het jammer dat een aantal activiteiten door corona niet door konden gaan. Wel is er de behoefte om het e.e.a. wat meer samen te brengen in een online portfolio, waarin leerlingen ook hun producten kunnen bewaren, kunnen zien welke stappen ze gemaakt hebben en ook kunnen gebruiken als ze naar het mbo gaan. Dit was door technische uitdagingen nog niet goed gelukt, maar er wordt nu gekeken hoe dit in de elektronische leeromgeving kan worden ingebed.

LOB in de bovenbouw

Vorbereiding keuze vervolgopleiding

Het LOB-programma loopt van jaar 1 t/m jaar 4, waar allerlei opdrachten in zitten, waaronder het bezoeken van een mbo en het vooraf en achteraf reflecteren hierop. Ter voorbereiding op de keuze volgen leerlingen in leerjaar 3 ook een stage van een week. Ze moeten zelf een stageplek zoeken. Door corona is de stageweek niet doorgegaan. Er zijn 4 projectweken in het jaar, waarin leerlingen bv. bedrijven bezoeken (dat is door corona vorig jaar niet doorgegaan, toen hebben leerlingen een online bedrijfsonderzoek gedaan). De interventie Kies je wereld wordt in leerjaar 3 ingezet.

Nuttige LOB-activiteiten

De stages worden door de betrokkenen die we gesproken hebben als nuttigst gezien, omdat dit leerlingen kan motiveren en leerlingen ervaring opdoen met werken bij een bedrijf. Het zelfvertrouwen van leerlingen neemt toe, leerlingen maken in de stage een belangrijke ontwikkeling door. Gastlessen kunnen ook nuttig zijn (bv. een agent in vol ornaat), maar van lang niet elk beroep spreekt een gastles leerlingen aan (bv. directeur van een transportbedrijf).

LOB-leerlijn

Er is een duidelijke doorlopende leerlijn LOB over de leerjaren (van breed naar smal tot leerlingen een vervolgopleiding hebben gekozen).

Ouderbetrokkenheid

Er is een voorlichtingsavond voor ouders, waar informatie wordt verstrekt over de profielen, waar ouders vragen kunnen stellen aan de decaan en vakdocenten in hun lokalen kunnen bezoeken. Leerlingen kunnen daarbij aanwezig zijn, maar dat is niet verplicht. Daarnaast worden enkele ouders uitgenodigd om te vertellen over hun werk, wat ze doen, en hoe ze daar zijn gekomen (via welke route) en is er een opdracht dat leerlingen hun ouders moeten interviewen over hun loopbaan en de keuzes die zij gemaakt hebben.

Er zijn driehoeksgesprekken (mentor, ouder, leerling), waarbinnen veel ruimte is voor eigen invulling door de mentor. De mentor die we spreken laat ouders samen met hun kind thuis een kwaliteitenkaart maken, waarin zij beschrijven waar het kind goed in is en wat het kind (later) wil. De mentor gaat meerdere jaren met de klas mee, en komt jaarlijks terug op de ingevulde kwaliteitenkaart, waarbij dan bv. de koppeling gemaakt kan worden naar de profielkeuze en waar ook de kwaliteitenkaart in kan worden aangepast (nieuwe kwaliteiten bv.). De driehoeksgesprekken gaan niet alleen over hoe het nu gaat, maar ook over lange termijndoelen, gekoppeld aan de loopbaan (bv. heeft een leerling een open dag bezocht van de opleiding waar interesse in was).

Gevolgdde opleidingen, cursussen en/of training docenten/mentoren

In het verleden hebben mentoren wel gesprekstraining gehad, maar door wisselingen in het personeel geldt dat niet voor alle huidige mentoren.

Verschillen uitvoering LOB

Er is ruimte voor eigen inbreng van mentoren. Het LOB-programma is de basis, maar mentoren kunnen daar zelf nadere invulling aan geven of er activiteiten uit weglaten of aan toevoegen. De kwaliteitenkaart die een van de mentoren gebruikt is daar een voorbeeld van.

Ondersteuning uitvoering LOB vanuit management

Binnen de school is een denktank die zich onder andere met het nieuwe schoolplan bezighoudt, waar ook LOB-onderdelen in zitten. De schoolleiding is daar ook bij betrokken, maar de inhoudelijke invulling wordt met name door de decaan ingebracht.

Wensen voor de toekomst voor LOB

De wens is om intensiever met het mbo samen te gaan werken bij de stages, de school is daarover in overleg met decanen van een mbo in de regio. De betrokkenen zouden graag zien dat leerlingen voorafgaand aan hun stage in het bedrijfsleven, eerst een week stage lopen op het mbo, waar ze dan in groepjes aan een project werken onder begeleiding van studenten van de opleiding en/of studenten van onderwijs of pedagogisch werk. Dan zien ze meer van het mbo, en is de stap naar een stage bij een bedrijf minder groot, omdat de leerlingen nog best jong zijn. Daarnaast mogen ze bij mbo's vaak wel onder begeleiding in de praktijklokalen werken, terwijl technische bedrijven soms een leeftijdsgrens hebben om bij machines of in de fabriek te mogen komen. Daarnaast is de idee dat stages voor 1^e en 2^e jaars ook binnen intern op de mavo plaats zouden kunnen vinden, bv. bij de conciërge, de kantine, de mediatheek.

School H

Kenmerken LOB-betrokkenen

De decaan, docent gymnastiek, LOB expert, 6 jaar betrokken bij LOB op school
Docent economie, LOB-coach, profiëldocent E&O, 2 jaar betrokken bij LOB op school
Docent wiskunde, LOB coach, 5 jaar als coach betrokken bij LOB op school

De gekozen interventie

Gekozen interventie

Kies je wereld.

Aanleiding voor de interventie

De school werkte al veel samen met het Friesland College (doorstroomprogramma), leerlingen doen bepaalde modules daar omdat we die niet zelf kunnen aanbieden (bijvoorbeeld vrachtwagens) en doen daar ook examens. Ze willen graag alle leerlingen laten zien wat er aan opleidingsaanbod is op het mbo.

Draagvlak voor de interventie

Het enthousiasme van docenten hangt van de workshop af, er zijn volgens de betrokkenen interessante en minder interessante workshops. Een workshop moet praktisch zijn, leerlingen moeten wat kunnen doen, ze kunnen niet een half uur alleen luisteren. De meeste docenten vinden het wel leuk om op een mbo te kijken. Voor de meeste leerlingen is het een eyeopener.

Taken betrokkenen bij LOB

De coaches (docenten) voeren de LOB-gesprekken en begeleiden de leerlingen bij de LOB-activiteiten, zij hebben tevens de rol van mentor. De coaches gaan twee jaar met de leerlingen mee. Een deel van de coaches zijn ook profiëldocent en in die hoedanigheid betrokken bij de (reflectie op de) stages. De decaan is tevens LOB-coördinator, en samen met de andere decaan verantwoordelijk voor de doorlopende LOB-lijn en de LOB-activiteiten.

LOB-beleid

LOB is vastgelegd in een PTA. Zowel de decanen als coaches zijn bekend met het LOB-beleid. De meeste activiteiten worden in lijn met het beleid uitgevoerd, maar de activiteiten in Qompas worden niet altijd goed uitgevoerd, terwijl dat wel de bedoeling is. Gesprekken met leerlingen gaan soms meer over cijfers en gedrag gaan dan over loopbaankeuzes, dit verschilt tussen de coaches.

De coaches evalueren vier keer per jaar met de decanen de uitvoering van LOB, hoe het gaat, hoe het beter kan, wat er niet gelukt is, en hoe de coaches het LOB-traject hebben ervaren. Bij leerlingen is een onderzoekje gedaan over hun ervaringen met LOB (bv. met Qompas).

LOB in de onderbouw

Aanbod profielen

In het tweede jaar maken leerlingen hun keuze voor een profiel. Er worden drie profielen aangeboden: E&O (economie & ondernemen), D&P (dienstverlening & producten) en M&T (motorvoertuigen).

Vorbereiding profielkeuze

Qompas wordt in alle leerjaren gebruikt. In leerjaar 1 is een meeloopdag. In leerjaar 1 en 2 bekijken leerlingen filmpjes en voorbeelden van alle profielen (dit heet 'Kennismaken met Beroepswerelden'). In leerjaar 2 beginnen ze met Kies je wereld. Dan is ook de beroepenmarkt (on stage). Vier keer per jaar vinden LOB-gesprekken plaats, de verslaglegging daarvan zit in Qompas. De gemaakte opdrachten kunnen ze downloaden naar een loopbaandossier, dat ze in vier jaar opbouwen en ze eventueel mee kunnen nemen naar het intakegesprek op het mbo (maar daar wordt niet door alle opleidingen om gevraagd).

LOB in de bovenbouw

Vorbereiding keuze vervolgopleiding

In leerjaar 3 en leerjaar 4 gaan leerlingen op stage. Leerlingen zoeken zelf een stageplaats (het mag geen bijbaantje zijn), maar de school helpt hierbij. Op de stage vullen leerlingen een stageboek in over hun ervaringen, dit wordt met hun coach besproken.

In leerjaar 4 vindt een beroepenmarkt plaats in februari en de leerlingen gaan bij twee bedrijven langs. Kies je wereld is onderdeel van het LOB-pakket.

De coaches hebben van de decanen informatiemateriaal gekregen over de workshops die leerlingen op de mbo-opleidingen kunnen volgen in het kader van Kies je wereld. De school heeft subsidiegelden van GKA en in dat kader bezoeken leerjaar 3 en 4 ook mbo's.

Het ene profiel werkt al veel samen met het bedrijfsleven of ROC dan het andere profiel. BWI en E&O zijn ver, D&P is een breed profiel waar deze samenwerking minder ver ontwikkeld is. Bij bepaalde profielen (M&T, E&O) krijgen leerlingen al les op het mbo, zodat ze daar ook van de praktijklokalen gebruik kunnen maken. Ze ronden zo'n vak daar dan ook af met een cijfer voor het examen. In de klas worden de keuzemogelijkheden vooraf besproken, er worden 18 workshops aangeboden. Als de activiteit is geweest wordt besproken wat ze ervan vonden. Er wordt gebruik gemaakt van een evaluatieformulier in Qompas, maar het is wel de bedoeling dat de coaches ook met de leerlingen in gesprek gaan. De profieldocent is bij de workshops op het mbo aanwezig om te ondersteunen.

Nuttige LOB-activiteiten

De mbo-activiteiten en de LOB-gesprekken worden nuttig gevonden, zeker wanneer er terugkoppeling plaatsvindt in gesprekken met de coaches, dus als er aandacht is voor reflectie. Die reflectie kan zowel klassikaal als individueel zijn. De coaches zien ook dat het bezoeken van open dagen leerlingen goed kan helpen, steeds vaker gaan leerlingen uit leerjaar 3 al naar open dagen.

LOB-leerlijn

Er is een LOB-leerlijn van jaar 1 t/m 4, aan de hand van Qompas. Met name in leerjaren 3 en 4 zit er een duidelijke lijn in.

Ouderbetrokkenheid

Leerlingen in leerjaar 4 mogen een workshop van een mogelijke opleiding kiezen om te volgen op het mbo. Voor het maken van een keuze worden leerlingen gestimuleerd om dit ook met hun ouders te bespreken. Ook als leerlingen naar een open dag van het mbo gaan wordt gestimuleerd om ouders mee te nemen. In leerjaar 4 zijn twee ouderavonden, waarvan één op het vmbo en één op het mbo.

Gevolgd opleidingen, cursussen en/of training docenten/mentoren

Alle coaches hebben een LOB-coach cursus gedaan van 6 tot 8 bijeenkomsten, onder andere over hoe je gesprekken voert met leerlingen en hun ouders. Nieuwe coaches krijgen een cursus over hoe je de rol van LOB-coach uit moet voeren en wat het traject is wat je moet doorlopen met de leerlingen. Af en toe wordt een studiedag besteed aan LOB.

Verschillen uitvoering LOB

Het wordt van de coaches verwacht dat ze LOB op dezelfde manier vormgegeven, maar er is wel ruimte voor eigen inbreng om de coachuren in te vullen of er een eigen sausje overheen te doen. De coaches voeren hun taken deels verschillend uit, met name de mate van reflectie na een LOB-activiteit en of alle opdrachten in Qompas worden gedaan. Vrijwel alle docenten zijn coach, docenten kunnen niet kiezen of zij coach willen zijn.

Ondersteuning uitvoering LOB vanuit management

De teamleider is niet actief in contact met de coaches, decanen of LOB-coördinator over LOB. Het bleek voor de coaches moeizaam om toestemming te krijgen om een LOB-cursus te volgen.

Wensen voor de toekomst voor LOB

In de decanenkring in de provincie worden regelmatig ideeën uitgewisseld, en via LinkedIn, bijvoorbeeld om bedrijven meer te binden aan de school, zodat ze langs komen voor gastlessen of dat leerlingen daar in groepjes bedrijven kunnen bezoeken.

School I

Kenmerken LOB-betrokkenen

Decaan mavo, tevens mentor en docent Duits, 3 jaar betrokken bij LOB op deze school

Coördinator PWS (profielwerkstuk), tevens docent economie en leerlingbegeleider, 1 jaar betrokken bij LOB vanwege het Windroosprogramma

Docent Nederlands, mentor mavo 4 en nu voor het eerst betrokken bij LOB en bij onderwijsontwikkeling

De gekozen interventie

Gekozen interventie

Het Windroosprogramma.

Aanleiding voor de interventie

De coördinator PWS heeft op de vorige school ervaring met het Windroosprogramma opgedaan. Op deze school schreven de leerlingen een verslag voor het PWS, dat was trekken en duwen. In overleg met de vorige PWS coördinator, teamleider en andere collega's hebben ze besloten met het Windroosprogramma te starten. Leerlingen moeten deze stappen toch op een of andere manier zetten en nu wordt de keuze vervolgopleiding en PWS verweven met elkaar. Gelukkig ging het Da Vinci College, de uitvoerder van het Windroosprogramma, akkoord met de samenwerking ook al ligt de school niet in het werkgebied van deze mbo.

Draagvlak voor de interventie

De betrokken mentoren werken er allemaal aan mee, maar er zijn ook mensen die positief kritisch zijn en die verbeterpunten zien. De teamleider die het besluit nam tot samenwerking met het Windroosprogramma was heel positief maar inmiddels zijn er al verschillende wisselingen geweest. De school zoekt naar een mbo in de regio die met hen op deze manier wil samenwerken maar dat is nog niet gelukt. De school ziet dat de leerlingen nu echt nadenken over zichzelf, het lijkt meer nut te hebben.

Taken betrokkenen bij LOB

De decaan coördineert de uitvoering van het Windroosprogramma en heeft het LOB-beleid geschreven. Daarnaast kunnen mentoren leerlingen doorsturen naar de decaan wanneer zij niet weten welke loopbaankeuzes zij moeten maken. De mentoren voeren de LOB-leerlijn uit tijdens de mentorlessen. Eén van de mentoren is daarnaast ook onderwijsontwikkelaar. Vanuit die rol wordt gezocht naar mogelijkheden om te werken met een portfolio dat breder is dan LOB.

LOB-beleid

De decaan van de mavo heeft een document opgesteld waarin het LOB-beleid is vastgelegd. Het nieuwe LOB-beleid is gepresenteerd in een teamvergadering, iedereen is toen op de hoogte gebracht. Dit schooljaar worden de eerste stappen van het nieuwe LOB-beleid voor het eerst uitgevoerd. De invoering van het nieuwe beleid is nog lopende. De familiestage (jaar 2) en stageweek (jaar 3) moeten nog ingevoerd worden. De betrokkenen geven aan dat ze in een proces zitten om LOB op de school te verbeteren en zien verschillende aanknopingspunten om te evalueren, maar benoemen ook dat het evalueren er vaak bij inschiet.

LOB in de onderbouw

Aanbod profielen

In leerjaar 2 kiezen leerlingen een profiel (of eigenlijk, een vakkenpakket). Op de school worden de volgende profielen aangeboden: Economie, Zorg & Welzijn en Techniek. In leerjaar 2 maken leerlingen eerst een keuze uit vijf verschillende vakkenpakketten, waardoor ze in de praktijk dan eerst nog een combinatieprofiel kunnen hebben. In de bovenbouw mogen ze dan nog een vak laten vallen, en doen dan examen in één of twee profielen, afhankelijk van het gekozen vakkenpakket. Alle leerlingen kunnen examen doen in 7 in plaats van 6 vakken, waardoor opstroom naar havo mogelijk wordt, maar dat is niet verplicht.

Vorbereiding profielkeuze

Aan het begin van het jaar is een ouderavond georganiseerd waarin informatie wordt gegeven over het schooljaar en over de profielkeuze. De betrokkenen geven aan dat ze de profielkeuzevoorlichting gaan loskoppelen van de ouderavond en willen verplaatsen naar later in het jaar. Dit omdat uit ervaring bleek dat ouders, zodra zij in het voorjaar geïnformeerd werden dat hun kind een profiel moet kiezen, de eerdere informatie niet meer paraat hadden. Ouders krijgen nu in februari een brief en Powerpoint toegestuurd vlak voordat leerlingen een profiel moeten kiezen. Die avond is er een Q&A waar ouders desgewenst vragen kunnen stellen. Leerlingen krijgen vóór die voorlichting van de mentor een boekje over de profielkeuze wat ze mee naar huis kunnen nemen, en het wordt ook in de mentorlessen besproken. Daar staat bijvoorbeeld in hoe de vakkenpakketten in elkaar zitten en wat het voor gevolgen heeft als je een bepaald profiel kiest. Leerlingen krijgen daarnaast van vakdocenten een advies (plus, plus/min, min) of zij denken dat het haalbaar is dat de leerling het examen zal halen in dat vak. Als een min wordt gegeven wordt daarbij gezet waarom. In mavo 2 gaan de leerlingen twee keer een dag op stage bij familie of kennissen.

Tevredenheid LOB-aanbod onderbouw

De betrokkenen geven aan tevreden te zijn over het aanbod en de informatie die leerlingen krijgen over de profielkeuze. Ze benadrukken daarbij dat het belangrijk is dat leerlingen een profiel kiezen waarin zij een diploma kunnen halen, omdat het voor het kiezen van een vervolgopleiding niet uitmaakt welk profiel je hebt gevolgd.

LOB in de bovenbouw

Vorbereiding keuze vervolgopleiding

Het Windroosprogramma⁵ wordt ingezet om leerlingen voor te bereiden op hun keuze voor een vervolgopleiding en is tegelijkertijd het profielwerkstuk. Leerlingen maken de oriëntatie opdracht voor het Windroosprogramma tijdens een activiteitenweek. Tijdens de opdrachten moeten leerlingen nadenken wie ze zijn, waar ze goed in zijn, wat ze interessant vinden en welke opleiding het best past. Op het mbo maken ze met die input een match met een passende opleiding. De leerlingen krijgen een praktijkopdracht die aansluit bij de betreffende opleiding, deze opdracht maken ze thuis en is bedoeld om te kijken of ze dat leuk vinden.

De mentor bespreekt in groepjes of de opdrachten passen bij de leerlingen en past waar nodig de opdracht aan. Daarnaast worden er driehoeksgesprekken gehouden tussen mentor, leerling en ouders waarin het ook over de keuze gaat, dat is meestal op verzoek van de leerling en/of de ouders. Komt een leerling er echt niet uit, dan kan via de decaan een coach worden ingezet (via de werkgroep vo-mbo) voor een coachingsgesprek. Daarnaast kunnen leerlingen een studiekeuzebeurs bezoeken (dat is niet verplicht), waar ze vervolgens een kort verslagje van schrijven en inleveren (om te reflecteren, dus wat vond je leuk/niet leuk, maar ook omdat ze vrij van school krijgen om naar de studiekeuzebeurs te gaan) en er wordt door de leerlingenraad een meet-and-greet georganiseerd met

⁵ De school ligt niet in het werkgebied van het Windroosprogramma, vandaar dat de rondleiding op het mbo niet heeft plaatsgevonden en de gesprekken met de loopbaanadviseurs online zijn geweest.

oud-leerlingen die nu een opleiding in het mbo volgen. De leerling heeft vanwege de afstand tot het da Vinci college niet een fysiek maar een online gesprek met een 2^e of 3^e jaars student van ca 20 minuten. In december is er een online studiekeuzegesprek met de studieloopbaanadviseur van het mbo en de eigen mentor waarin met name wordt besproken hoe de leerling tot deze opleidingskeuze is gekomen. Aan het eind van het 4^e jaar geven de leerlingen een eindpresentatie aan ouders en mentor, waarin ze hun LOB-proces toelichten, dit is tegelijkertijd de presentatie van het PWS. De school werkt toe naar een verdere integratie van het Windroosprogramma met het profielwerkstuk, waarbij in het proces ook aandacht is voor de loopbaancompetenties

In jaar 3 vindt in februari een stageweek plaats, gekoppeld aan het gekozen profiel. Aan het begin van het schooljaar worden leerlingen en ouders door de mentoren hierover geïnformeerd, zodat leerlingen zelf een stageplek kunnen zoeken en hier ook het netwerk van de ouders bij kan worden ingezet.

De leerlingen kunnen in de bovenbouw op eigen initiatief naar een open dag op het vervolgonderwijs, dat kan ook onder schooltijd. Ze maken daar een verslagje van. Een leerling die nog vragen heeft over de keuze voor een opleiding kan vragen om een gesprek met de decaan, dat is niet standaard ingepland. Ter voorbereiding op dit gesprek maakt de leerling de opdracht 'Op weg naar het mbo'.

In leerjaar 4 vindt twee keer een leerling-mentor-oudergesprek plaats van 15 minuten. Het eerste is een startgesprek en de tweede de presentatie van het profielwerkstuk over het proces van loopbaankeuze.

Overige LOB-activiteiten, -instrumenten en -methoden

De school gebruikt geen LOB-methode meer. In leerjaar 2, 3 en 4 maken de leerlingen maandelijks ca 1 uur LOB-opdrachten waarbij de verschillende loopbaancompetenties aan bod komen. De opdrachten zijn afkomstig van de website van het Expertisepunt LOB. In leerjaar 2 is dit o.a. een interview met ouders over hun loopbaan. Op verzoek kan de leerling een beroepskeuzetest maken. Leerlingen houden op een offline website hun opdrachten bij in een LOB-dossier.

Nuttige LOB-activiteiten

De betrokkenen zijn enthousiast over het Windroosprogramma en de stages, omdat dit activiteiten zijn waar ze de praktijk van dichtbij ervaren. Ze merken dat het Windroosprogramma echt leeft bij de leerlingen, bijvoorbeeld de startopdracht van 'wie ben je en wat vind je leuk?' en leerlingen zetten zich echt in om praktijkopdrachten uit te voeren. Leerlingen worden gestimuleerd om met hun ouders, de mentor en vrienden over de keuze te praten, omdat zij merken dat dat leerlingen helpt. Waar mogelijk proberen zij daar tijd voor vrij te maken, zodat een leerling bijvoorbeeld onder schooltijd met een ouder naar een meelooptag of intakegesprek van het mbo kan. Tot slot wordt genoemd dat contact met mbo studenten (meestal oud-leerlingen van de mavo) leerlingen ook helpt.

LOB-leerlijn

De leerlijn voor LOB voor leerjaren 2 t/m 4 staat beschreven in het LOB-beleid. Dit wordt op termijn nog uitgebreid naar leerjaar 1. De mentoren weten in welk leerjaar welke LOB-opdrachten en activiteiten aan bod moeten komen.

Ouderbetrokkenheid

Ouderbetrokkenheid bij LOB-activiteiten staat volgens de betrokkenen nog in de kinderschoenen. In leerjaar 2 gaan leerlingen op familiestage (2x 1 dag), dat kan bij het werk van een familielid zijn, maar mag ook bijvoorbeeld bij het werk van de buurvrouw o.i.d. zijn. Daarmee wordt naast de leerervaring voor de leerlingen beoogd dat ouders kunnen meekijken met de LOB-opdrachten en daar zich bij betrokken gaan voelen. Het portfolio wat daarbij hoort wordt dan ook in de rapportgesprekken met ouders besproken. In leerjaar 2 moeten leerlingen ook hun ouders interviewen over hun loopbaan (vooral om erachter te komen dat hun ouders niet (meer) doen waar ze ooit mee waren begonnen, aldus de betrokkenen). Op de ouderavond aan het begin van het jaar wordt ouders verteld over het Windroosprogramma en later in het jaar presenteren leerlingen hun profielwerkstuk. De decaan geeft een algemene voorlichting aan ouders over de profielkeuze. Daarnaast vinden driehoeksgesprekken plaats tussen mentor, leerling en ouders waarin ouders informatie krijgen over de profielkeuze. Er is geen specifieke informatie voor ouders hoe zij hun kind kunnen ondersteunen in het maken van loopbaankeuzes, maar de betrokkenen geven aan dat ouders hier vaak wel behoefte aan hebben. In de driehoeksgesprekken is meestal te weinig tijd om alles door te spreken.

Gevolgde opleidingen, cursussen en/of training docenten/mentoren

Door een subsidie is vorig jaar een training van anderhalve dag georganiseerd op het gebied van LOB, waarin met name het doel was om mentoren te enthousiasmeren voor LOB (waarom doen we dit en waarom is dit belangrijk).

Een inspirerende decaan was uitgenodigd om zijn ervaringen te delen en concrete voorbeelden te geven. Op de tweede dag zijn gesprekstechnieken geoefend met behulp van een gesprekstraining.

Verschillen uitvoering LOB

Met name de bespreking van LOB-opdrachten in de mentorlessen verschilt per mentor, waarbij de indruk van de betrokkenen is dat dit bij sommige mentoren wat minder uitgebreid gebeurt dan wat de bedoeling is. Mentoren hebben de ruimte om met leerlingen te kijken welke opdrachten voor hen het meest zinvol zijn en eventueel aanpassingen te doen, maar nemen die ruimte niet altijd. Ook leerlingen weten soms niet dat er ruimte is om bijvoorbeeld een andere opdracht te krijgen. In de activiteitenweek wordt ook aan mentoren verteld dat zij aanpassingen mogen doen, bijvoorbeeld als zij zich er zelf niet prettig bij voelen om iets over zichzelf te vertellen. Het is wel de bedoeling dat er 1x per maand een opdracht met de klas gedaan wordt, waar de inhoud min of meer van vastligt.

Ondersteuning uitvoering LOB vanuit management

Door wisseling van teamleiders moet opnieuw besproken worden welke ondersteuning vanuit het management nodig is. Het door de decaan ontwikkelde LOB-beleid is in de ogen van de betrokkenen leidend en er wordt ondersteuning verwacht om het nieuwe beleid goed te kunnen uitvoeren.

Wensen voor de toekomst voor LOB

De wens wordt uitgesproken om in leerjaar 2 de link tussen LOB en andere vakken te versterken, bijvoorbeeld dat leerlingen voor economie een sollicitatiebrief leren schrijven. Hierin zijn de eerste stappen gezet om ook samen te werken met andere vakken, bijvoorbeeld IT, waar leerlingen in Word met een format voor een sollicitatiebrief en CV leren werken. Daar willen ze ouders ook graag bij betrekken (bijvoorbeeld dat leerlingen bij de ouders gaan solliciteren) en een soort banenmarkt organiseren, maar hoe dat dan precies georganiseerd moet worden moet nog worden uitgedacht. Daarnaast is de wens om bij de presentaties van het profielwerkstuk, waar ook ouders bij aanwezig zijn, meer stil te staan bij het keuzeprocess wat leerlingen hebben doorgemaakt, gevolgd door een driehoeksgesprek met mentor-leerling-ouder hierover. Nu vinden de presentaties wel plaats, maar wordt alleen in groepsverband teruggekeken op het proces.

School J

Kenmerken LOB-betrokkenen

Teacher leader, docent Nederlands, 4 jaar betrokken bij LOB op school
Doorstroomcoördinator, docent NT2, mentor en 4 jaar betrokken bij LOB op school
Teacher leader, docent Nederlands, 3 jaar betrokken bij LOB op school

De gekozen interventie

Gekozen interventie
IMC on tour.

Aanleiding voor de interventie

Dit was tweeledig: expertise binnenhalen die de school zelf niet heeft en leerlingen op een andere manier lesgeven dan ze normaal krijgen. De leerlingen krijgen les van gastdocenten, bijvoorbeeld kennismaking met architectuur en dat doet de school anders zelf niet. Leerlingen daarmee in aanraking brengen heeft een positieve invloed op de taalontwikkeling. Dat staat centraal en beeld krijgen van beroepen, opleidingen en dergelijke, maar de school toetst alles aan dat het een bijdrage levert aan de taalontwikkeling van leerlingen.

Draagvlak voor de interventie

Draagvlak voor de inhoud is groot, maar organisatorisch is het soms lastig. Er zijn wat praktische problemen, een aantal collega's controleert bijvoorbeeld niet of leerlingen aanwezig zijn. De school heeft aangegeven dat aanwezigheid gemonitord dient te worden, want het is lestijd en dat is de verantwoordelijkheid van de mentor. Een ander kritisch punt is dat het programma van IMC on tour niet altijd aansluit bij het taalniveau van de leerlingen. Zeker tijdens de pandemie, omdat de lessen die toen wel doorgingen digitaal waren, wat moeilijker te volgen is voor de ISK-leerlingen.

Taken betrokkenen bij LOB

Twee betrokkenen die we spreken zijn docent Nederlands en teacher leaders, wat met name de coördinatie van alles wat op de ISK moet gebeuren inhoudt, inclusief de LOB-activiteiten zoals het Motivatiekompas en contact onderhouden met IMC on tour. Deze coördinerende taken worden door de twee betrokkenen gezamenlijk uitgevoerd. Eén van hen geeft daarnaast één uur LOB aan een praktijk/MBO uitstroomgroep. Er is op dit moment geen aparte LOB-coördinator. De LOB uren worden door verschillende docenten verzorgd, dit zijn niet altijd mentoren. Niet alle docenten zijn mentor, er is een apart mentoraat.

LOB-beleid

Er is geen uitgewerkt LOB-beleid. Wel is er een digitale map beschikbaar waar allerlei materialen zijn opgenomen en programma's min of meer zijn uitgewerkt. Dit is nog in ontwikkeling.

LOB-aanbod

LOB in de instroomgroep

De school heeft een instroomgroep met leerlingen die net in Nederland zijn en verschillende uitstroomgroepen, gericht op praktijkonderwijs (de praktijkstroomgroep), vmbo, havo/vwo of mbo. Er stromen vrijwel geen leerlingen uit naar werk. De leerlingen starten met 'Welkom op school', een methode gericht op sociale vaardigheden en burgerschap.

LOB in de uitstroomgroepen

Bij leerlingen die doorstromen naar de onderbouw van de middelbare school, wordt de profielkeuzebegeleiding overgelaten aan de middelbare school. Als leerlingen doorstromen naar de bovenbouw van de middelbare school in plaats van de onderbouw, krijgen leerlingen een soort snelcursus over de profielen. De school stuurt aan op praktische haalbaarheid, en adviseert meestal een natuurprofiel voor havo/vwo (maatschappijprofielen worden als te talig beschouwd) en bij vmbo gaat het dan vooral om zaken als: bij welk profiel is plek, welk profiel is het makkelijkst, of welk profiel heeft docenten die het leuk vinden om een NT2 leerling te begeleiden. Dit gaat in goed overleg met de middelbare school, en is dus met name gericht op het kunnen halen van een middelbareschooldiploma, tenzij een leerling zelf een sterke voorkeur heeft voor een bepaalde richting.

Wat betreft LOB zet de school IMC on tour in en daarnaast het Motivatiekompas. Daarin kijken leerlingen waar hun intrinsieke motivatie ligt, dat is het startpunt, en kijken ze samen met de docent wat hun mogelijkheden zijn en welke loopbaanondersteuning nodig is. De school wil het Motivatiekompas gaan gebruiken voor alle groepen behalve de instroomgroep (leerlingen die kort in Nederland zijn). Afgelopen jaar is dat als pilot alleen in de uitstroomgroep havo/vwo en mbo uitgevoerd, komend jaar wordt dit uitgebreid naar de uitstroomgroepen vmbo.

In januari zijn er open dagen van de middelbare school, daar wordt o.a. bij het rapportgesprek in november al aandacht aan besteed.

Bij de uitstroomgroepen mbo en praktijkonderwijs gaat LOB vooral over het onderwijssysteem en de routes die leerlingen kunnen volgen om bij een bepaald beroep uit te komen. Dat komt gedurende het jaar een aantal keren aan bod. Er wordt ook gebruik gemaakt van materiaal van Lowan over de overstap naar het mbo en het kiezen van een opleiding (werkbladen over verschillende beroepen bv.). In de klas wordt daar wel over gepraat, wat vind je leuk, welke beroep hebben je ouders en andere familieleden.

LOB gaat ook over het onder woorden kunnen brengen van je eigen kwaliteiten en interesses (woordenschat), wat ook inzicht geeft in de match tussen de karaktereigenschappen van de leerlingen en de gewenste vervolgopleiding.

Vóór de pandemie gingen LOB docenten vaak ook mee naar open dagen van het mbo, afgelopen jaar kon dat niet, maar hebben ze op school een filmpje bekeken van het mbo en gepraat over waar dat is, hoe ze daar kunnen komen, of ze zich moeten aanmelden, etc. Vooraf krijgen leerlingen geen voorbereidende opdracht, maar na afloop wordt wel gepraat over wat ze hebben gezien. De leerlingen volgen geen stages, de wens is wel om dat voor de uitstroomgroep mbo te gaan realiseren.

Tevredenheid LOB-aanbod

In de instroomgroep wordt geen LOB gegeven, in de instroomgroep is alles gericht op Nederlandse taalverwerving. In de andere groepen is wel aandacht voor LOB, maar het is volgens de betrokkenen wat versplinterd over de mentorlessen en verschillende activiteiten. Er is meer structuur nodig. De betrokkenen denken wel dat de school en de mentoren meer zouden kunnen doen aan LOB, met wat specifiekere aandacht voor de verschillende uitstroomgroepen. De betrokkenen zijn zeer te spreken over het Motivatiekompas.

Nuttige LOB-activiteiten

Praktijklessen (bv. koken, fietsenmaker) op de ISK en sommige mentoren regelen dat leerlingen de gelegenheid krijgen om op de naastgelegen praktijkafdeling van het vmbo een keer mee te lopen met lessen als ze bv. heel graag bakker of automonteur willen worden. Leerlingen zijn enthousiast over de praktijklessen, met name de praktijkschoolgroep. Bij IMC on tour merken sommige betrokkenen dat leerlingen graag beroepsbeoefenaren willen zien van het beroep dat ze zelf voor ogen hebben. Als dat goed aansluit, zijn leerlingen enthousiast. Rolmodellen zijn voor de leerlingen heel erg belangrijk, dat kunnen ook alumni van de school zijn.

LOB-leerlijn

Er wordt een leerlijn LOB opgezet, die nog in ontwikkeling is.

Ouderbetrokkenheid

Ouders worden nauwelijks betrokken bij LOB. Er zijn informatieavonden, maar die worden niet goed bezocht. Mede daarom leggen mentoren ook huisbezoeken af, dat vinden zowel ouders als leerlingen ook heel leuk, deze bezoeken zijn niet specifiek gericht op LOB, meer op praktische schoolzaken. Bij het rapportgesprek moeten ouders aanwezig zijn, dan wordt er wel gesproken over loopbaankeuzes, zeker wanneer uitstroomadviezen worden gegeven.

De ouderbetrokkenheid is op dit moment heel laag, leerlingen zijn soms ook maar 1 jaar op deze school. De school verwacht van ouders dat zij hun kind stimuleren om serieus met school bezig te zijn, dat kinderen op tijd naar bed gaan, structuur bieden etc., de basale dingen. De school vindt het belangrijk dat ouders begrijpen dat onderwijs iets gemeenschappelijks is, wat er op school gedaan wordt, dat zij dat thuis deels voortzetten. De school zou graag ouders meer betrekken, o.a. dat ouders komen kijken op school en meelopen om te zien wat er op school allemaal gebeurt. Meer samenwerking met het taalcafé zou de betrokkenheid van ouders mogelijk kunnen vergroten, daar wordt nog over nagedacht om dat verder vorm te geven.

Gevolgd opleidingen, cursussen en/of training docenten/mentoren

De betrokkenen hebben jaren terug een cursus over LOB gedaan, onder andere gericht op gespreksvoering, en vorig jaar is ook een workshop geweest bij Lowan over LOB. Er is aan de inhoud van deze workshops (zoals gespreksvoering) op school geen gevolg gegeven.

Verschillen uitvoering LOB

Er is meer ruimte voor eigen inbreng dan dat er structuur is, aldus de betrokkenen. Er zijn grote verschillen in uitvoering, doordat er nog geen gestructureerd LOB-programma ligt. Het is nu erg persoonsafhankelijk of mentoren in het mentoruur aandacht aan LOB besteden. Er wordt wel veel gedeeld, als iemand een leuke activiteit heeft gevonden dan gaan anderen dat vaak ook doen.

Wensen voor de toekomst voor LOB

Er ligt heel veel, maar in de hectiek van alledag en de pandemie blijft aandacht voor LOB soms liggen. Er ligt een sterke wens om meer gestructureerd aandacht aan LOB te besteden en een duidelijk LOB-programma te hebben, zodat ook nieuwe docenten meteen weten wat ze moeten doen en leerlingen een passend aanbod krijgen (bv. stages voor de uitstroomgroep MBO). De school heeft onlangs besloten het onderwijs voor veel leerlingen te verlengen van 1 à anderhalf jaar naar twee jaar, waardoor er ook ruimte ontstaat om met het team deze ambities te realiseren.

School K

Kenmerken LOB-betrokkenen

Docent rekenen/wiskunde, decaan, 14 jaar betrokken bij LOB op school
Mentor, docent NT2, 1 jaar betrokken bij LOB op school
Locatieleider, 3 jaar betrokken bij LOB op school

De gekozen interventie

Gekozen interventie

IMC on tour.

Aanleiding voor de interventie

De school heeft een paar jaar geleden een visie en ambities bepaald en daar paste IMC on tour heel goed in, omdat ze de buitenwereld meer in school wilden halen, meer verbinding maken met de samenleving en omgeving. Ze zijn in 2019/20 met IMC on tour gestart.

Draagvlak voor de interventie

Er is veel draagvlak. Soms zijn docenten minder enthousiast omdat IMC on tour van oktober t/m zomervakantie duurt en het voor een deel van de leerlingen onder lestijd valt. Daardoor komen soms andere vakken in de knel.

Taken betrokkenen bij LOB

De locatieleider heeft o.a. de contacten rondom de LOB-activiteiten, zoals met IMC on tour. De decaan komt in beeld als de mentor een uitstroomadvies aan leerlingen geeft. De decaan begeleidt de leerlingen dan richting vervolgonderwijs o.a. met de aanmelding. De mentoren zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van activiteiten.

LOB-beleid

Er is geen LOB-beleid uitgewerkt. Vanuit de visie van de school wordt contextrijk onderwijs aangeboden. IMC on tour biedt in de klas aanleiding om informeel met leerlingen in gesprek te gaan over hun toekomstvisie, wat ze later willen worden, maar de focus op school ligt op het leren van de Nederlandse taal. Het LOB-aanbod hangt sterk af van het (verwachte) uitstroomprofiel van leerlingen.

LOB-aanbod

LOB in de uitstroomgroepen

Zo'n 70-75% van de leerlingen stroomt aan het eind van het jaar uit naar mbo-1, waar ze een breed pakket aan vakken krijgen en op de ISK dus nog niet een bepaalde richting hoeven kiezen. De meeste andere leerlingen gaan naar de 1^e of 2^e klas vmbo-bbl/kbl of mavo (waar ze pas op de middelbare school een profiel hoeven kiezen en daar ook begeleiding bij krijgen). Een klein deel gaat naar praktijkonderwijs.

In het eerste jaar dat leerlingen op school zijn, ligt de nadruk op taal. In het tweede jaar is meer aandacht voor beroepsoriëntatie bijvoorbeeld op de beroependag, maar ook de leerlingen uit jaar 1 zijn daar welkom.

Bij het vak Mens & Maatschappij en de NT2 methode Zebra is aandacht voor het verkennen van de eigen kwaliteiten en interesses, wat leerlingen alvast wat voorbereid op latere loopbaankeuzes.

Er zijn drie portfoliogesprekken in een jaar, driehoeksgesprekken tussen mentor, ouder en leerling. Bij leerroute 1 wordt in die gesprekken op basis van het (verwachte) uitstroomprofiel met de leerling gekeken naar de streefdoelen die daarbij horen. Dat werkt voor leerlingen motiverend, en de school is van plan dit ook in andere leerroutes in te zetten. Het is nu gericht op streefdoelen bij vier hoofdvakken (vier hoofdrichtingen), maar de school is aan het kijken om dit te verbreden, bv. schoolse vaardigheden.

Met het docententeam wordt geregeld besproken welk uitstroomprofiel het beste bij de leerlingen past, zodat leerlingen de juiste ondersteuning krijgen en naar passend vervolgonderwijs gaan.

Leerlingen in de mbo uitstroomklassen krijgen vanaf twee maanden voor ze naar het mbo gaan ook les van mbo docenten, zij vertellen ook over het mbo. Leerlingen die naar vmbo of havo uitstromen krijgen uitleg over de vakken en profielen. De voorbereiding is dus afhankelijk van het uitstroomprofiel.

Leerlingen in alle uitstroomklassen bezoeken open dagen, mentoren gaan soms met de leerlingen mee. Bij de voorbereiding op school wordt besproken welke open dagen er zijn, of ze al een idee hebben waar ze heen willen, waarom ze naar bepaalde opleidingen willen. Daar wordt ook weleens een beroepskeuzetest van internet bij

gebruikt. Afgelopen jaar zijn leerlingen uit de mbo uitstroomklassen niet naar de studiekeuzebeurs in de Jaarbeurs geweest i.v.m. corona.

Met name in de mbo uitstroomklassen wordt ook veel gesproken over het mbo, welke vakken leerlingen daar krijgen, wat er van leerlingen verwacht wordt. Leerlingen die naar praktijkonderwijs uitstromen krijgen daar vooral uitleg over. De mentor van de praktijkonderwijsgroep gaat met de leerlingen mee naar het praktijkonderwijs, om voor een warme overdracht te zorgen.

1 keer per 6 weken is er een LOB-dag, talentendag of burgerschapsdag. Als het een LOB- dag is kunnen leerlingen inschrijven voor een beroep, of ze gaan zelf aan de slag met bv. koken. De talentendag is gericht op brede ontwikkeling, activiteiten op het gebied van sport, cultuur of muziek, veelal kennismaken met iets anders dan ze gewend zijn.

Tevredenheid LOB-aanbod

Leerlingen krijgen zodra ze op de ISK komen naast taallessen ook het vak Mens & Maatschappij, en er wordt een talentendag en een beroependag georganiseerd. De betrokkenen zijn daar tevreden over. IMC on tour wordt niet bij de instroomgroep ingezet, maar pas nadat leerlingen wat taliger zijn en in een van de uitstroomgroepen zitten (doorgaans na een half jaar).

Nuttige LOB-activiteiten

Zelf meelopen met een opleiding, en alumni die naar het vmbo, mbo of vavo zijn doorgestroomd laten vertellen, wat helaas door corona afgelopen jaar niet door is gegaan. De betrokkenen vertellen daarnaast dat leerlingen op de talentendag ontdekten waar hun kwaliteiten lagen en wat ze leuk vonden om te doen. IMC on tour wordt ook belangrijk gevonden.

Ouderbetrokkenheid

Er zijn drie oudergesprekken per jaar. De ouders worden o.a. betrokken bij het uitstroomadvies dat aan leerlingen wordt gegeven, dus welke school of vervolgopleiding past bij het kind? Soms is dat contact intensief, soms wat minder, afhankelijk van de leeftijd van de leerling en de betrokkenheid van de ouders bij school. Er is een LOB-opdracht waarin leerlingen hun ouders interviewen over hun opleiding en beroep.

Gevolgte opleidingen, cursussen en/of training docenten/mentoren

Het team heeft in de afgelopen jaren geen specifieke trainingen gericht op LOB gevolgd.

Verschillen uitvoering LOB

Het is mentorafhankelijk hoe LOB wordt ingezet.

Wensen voor de toekomst voor LOB

Eén van de betrokkenen noemt dat de afstemming met het vervolgonderwijs nog wat meer gestroomlijnd kan worden, dus om goed zicht te krijgen op het benodigde instroomniveau, niet alleen voor de Nederlandse taal, maar ook voor andere vakken zoals rekenen/wiskunde, Engels, en zaakvakken, omdat ze van middelbare scholen horen dat leerlingen zo weinig algemene kennis hebben (bv. topografie). Met name de laatste maanden voor de overstap kan er nog meer aandacht besteed worden aan het voorbereiden van leerlingen, bv. hoe ze met een werkboek moeten werken en kennis bijspijkeren.

Daarnaast zou meer structuur kunnen komen in het LOB-aanbod, het verschilt nu sterk per leerroute wat leerlingen krijgen en hoeveel aandacht er is voor LOB en bv. reflectie op de dingen die de school al doet (zoals de beroependag en de activiteiten van IMC on tour).

Bijlage 3 Uitgebreide beschrijvingen per school

Tijd voor LOB

School A:

Het is mentorafhankelijk hoeveel tijd aan LOB wordt besteed. In leerjaar 1 en 2 zijn er twee mentoruren, één voor sociale ontwikkeling en één voor alle andere zaken inclusief LOB. Om de week zouden mentoren ongeveer een uur aan LOB kunnen besteden, maar dat gebeurt volgens de decaan bijna niet, het is geen geormerkte tijd. In principe is er wel tijd voor mentoren om met leerlingen in gesprek te gaan, zowel als groep als 1 op 1, maar dat is mentorafhankelijk. In leerjaar 3 hebben leerlingen één mentoruur.

School B:

x (kwam door tijdgebrek in gesprek niet aan bod)

School C:

Er is één mentoruur per week, waarin de LOB-opdrachten worden gedaan. Dat geldt voor alle leerjaren. Er zit een opbouw in waarbij het eerste jaar van de mentorlessen vooral gebruikt worden voor studievastigheden zoals plannen. Er zit een klein stukje LOB in, ongeveer tien procent. In het tweede jaar wordt dit ongeveer 30 procent. In het derde jaar 60 procent en uiteindelijk in het vierde jaar is het ongeveer 70/80 procent.

School D:

Er is voor leerlingen één uur in de week beschikbaar voor zowel mentorzaken als LOB zaken. Een mentor heeft 120 taakuren op jaarbasis (met 40 lesweken is dat drie klokuren per week). Er is volgens de betrokkenen voldoende tijd voor LOB en het mentoraat, al zijn docenten zich daar vaak zelf niet zo bewust van, dat ze er drie uur per week voor krijgen. Veel van die tijd gaat op aan andere zaken en wordt dus lang niet altijd loopbaangericht ingezet.

School E:

Dat is voor deze school lastig te bepalen, omdat LOB verweven is met allerlei andere vakken. De leerlingen krijgen twee uur per week het vak Persoonsvorming & Socialisatie, waarvan minimaal 1/3 uit LOB-opdrachten bestaat. Het is niet altijd helemaal duidelijk wat meer LOB is en wat meer P&S, hetzelfde geldt voor de buitenschoolse activiteiten die leerlingen vanaf de 1e klas kunnen doen. Naast Persoonsvorming & Socialisatie hebben ze activiteiten Talentontwikkeling (1 uur per week in leerjaar 1 en twee uur in leerjaar 2). In leerjaar 4 hebben leerlingen geen Persoonsvorming & Socialisatie meer en krijgen ze in plaats daarvan 1 uur LOB. In de buitenschoolse activiteiten zit LOB ook verweven, leerlingen moeten in ieder geval twee workshops doen, ze kunnen er meer doen maar dat is vrijwillig. In de onderbouw krijgen ze vier uur per week praktijkvakken, in de 3e klas krijgen ze zeven uur les in hun eigen profiel en drie uur in een keuzevak (is ook een praktijkles) In de 4e klas is het negen uur praktijk en drie uur keuzevak. De mentoren krijgen geen aparte uren voor LOB, het zit verweven in de uren voor het mentoraat. Voor de driehoeksgesprekken worden de mentoren vrij geroosterd.

School F:

Er is één mentoruur per week, dat wordt maar gedeeltelijk aan LOB besteed. In leerjaar 2 wordt veel binnen het vak mens en beroep gedaan, waaronder Vakkanjers, dat is bij bbl 6 uur in de week en bij kbl 4 uur in de week, maar ook dat is niet allemaal gericht op LOB. In leerjaar 3 en 4 wordt binnen de profieluren aandacht aan LOB besteed, en soms ook binnen andere vakken. Daar komen de stages dan nog bij.

School G:

Elke dag start met een mentoruur (half uur), op vrijdag is dat een dubbel uur. Op maandag en vrijdag zijn die bijeenkomsten verplicht, op de andere dagen kunnen leerlingen vrij krijgen als ze goede cijfers hebben, dat is onderdeel van het beloningssysteem. Het LOB-deel zit in de mentorlessen van vrijdag, en soms ook op maandag. In klokuren is het dan bijna twee uur per week, maar wel naast andere mentorzaken die daarin plaats moeten vinden. Bij sommige opdrachten uit het LOB-programma (zoals bezoek een open dag), wordt ook buiten de mentoruren tijd besteed aan LOB. Daarnaast zit er LOB in de vier projectweken, de stage en de Career day.

School H:

Er staat 1 uur per week op het rooster (coachuur) voor de hele klas. Coaches hebben daarnaast 1 uur per week op hun eigen rooster staan voor het voeren van individuele gesprekken met leerlingen (gemiddeld vier keer per jaar per leerling).

School I:

In het rooster zijn geen aparte uren voor LOB opgenomen. Naast de activiteitenweken wordt van mentoren verwacht dat zij aandacht aan LOB (bv. het bespreken van LOB-opdrachten) besteden in de mentoruren. Er is één mentoruur per week. Leerlingen maken in leerjaren 2 tot 4 per maand gemiddeld één LOB-opdracht, daarnaast zijn er stages en de activiteitenweken. In het takenpakket van mentoren worden geen aparte uren voor LOB gerekend. Er worden LOB-dagen georganiseerd met de docenten om scherp te houden wat er moet gebeuren en waarom.

School J:

In de instroomgroep, waar nieuwkomers ca 3 maanden verblijven, wordt geen LOB gegeven, alles is gericht op Nederlandse taalverwerving. Na 3 maanden gaan ze naar een andere groep, passend bij hun niveau. Bij de praktijkschoolgroep en de uitstroomgroepen mbo is één uur per week voor LOB gereserveerd. Bij de andere groepen (mbo en havo/vwo uitstroom) staat LOB niet apart op het rooster, maar wordt ongeveer 5 dagen tijd besteed aan het Motivatiekompas. Komend jaar ook voor de vmbo uitstroomgroep. In de mentorlessen (eveneens één uur per week) kan LOB aan bod komen, maar dit is niet vastgelegd. Alle leerlingen (behalve de instroomgroep) doen mee aan IMC on tour, dat is wekelijks 4 uur. Eén van de betrokkenen heeft 10 taakuren gekregen om de aandacht voor LOB in de mentorlessen meer te structureren.

School K:

Er is geen apart LOB-vak of LOB-uur in het rooster opgenomen. Wel is tijd ingeruimd voor IMC on tour, ongeveer 100 uur per jaar (2-3 uur per week). Bij het vak Mens & Maatschappij en andere vakken zit her en der LOB verwerkt. De meeste klassen hebben wel een mentorles op het rooster staan, maar door tijdgebrek niet bij alle klassen. Er is voor de mentoren wel mentortijd, die ze zelf kunnen invullen, bijvoorbeeld door buiten lestijd mentorgesprekken met leerlingen te voeren.

Knelpunten in de organisatie, vormgeving en uitvoering van LOB

School A:

Er zijn veel wisselingen in de directie, zodra er nieuw management is, wordt vaak het wiel opnieuw uitgevonden. De decaan geeft aan dit jammer te vinden, omdat er al veel staat waarop voortgebouwd kan worden. De betrokkenen zouden graag meer betrokkenheid van het management zien. Verder is het organiseren van stages soms lastig, omdat bedrijven zich op het laatste moment (o.a. door corona) terugtrekken, soms zelfs nog op de dag dat de stages plaats zouden vinden.

School B:

Tijd wordt als belangrijkste knelpunt genoemd, met name in leerjaar 4 is het programma heel vol. De school werkt mee aan een pilot van JINC om al leerjaar 1 met loopbaangerichte activiteiten te beginnen, zodat de activiteiten wat gelijkmatiger over de vier jaar verdeeld kunnen worden. Dan zouden de individuele coachingsgesprekken bijvoorbeeld al in leerjaar 3 starten. Daarnaast zou de school ouders graag meer betrekken, maar dat is niet altijd makkelijk, de communicatie naar ouders toe via email bereikt lang niet alle ouders.

De betrokkenen geven aan dat mentoren veel vrijheid hebben in de uitvoering, waardoor er niet echt een eenheid is. Borging is ook een knelpunt, lang niet alles is terug te lezen of te vinden, ook voor de leerlingen niet. De school is aan het uitzoeken of het e.e.a. in Magister kan worden verwerkt.

School C:

LOB wordt volgens de decaan van de mavo in de school niet als belangrijk genoeg gezien, sommige mentoren zijn er minder bij betrokken. Ook voor het organiseren van activiteiten is dat lastig, en er zijn verschillen in hoe mentoren LOB aanbieden. Ook wat betreft het beoordelen van LOB-opdrachten zitten mentoren niet altijd op één lijn. LOB zit nu in de mentorles, maar de mentorles is geen LOB les. Een bijkomend probleem is dat er veel wisselingen zijn in het team, met name in de onderbouw.

Verder schiet LOB er weleens bij in, bv. de voorbereiding op de stage, omdat er in de mentorles andere zaken besproken moeten worden (gerelateerd aan corona, of extra ondersteuning voor leerlingen als dat nodig is). Een knelpunt is ook dat leerlingen lang niet altijd weten wat allemaal bij LOB hoort of waarom dat belangrijk is.

School D:

De verbinding tussen alle losse informatie, het betekenis geven, daar zouden de mentoren een grotere rol in kunnen hebben. Daarvoor is ook nodig dat mentoren goed weten wat bijvoorbeeld bij de profielvakken wordt gedaan en of daar gereflecteerd wordt, zodat de mentoren daarop kunnen aanhaken. De wens is er om als docententeam minder op eilandjes te werken. Er zijn ook veel dingen die zowel collega's als leerlingen niet altijd koppelen aan LOB, bijvoorbeeld activiteiten of aanpakken vanuit de Montessori gedachte zoals de buitenwereld naar binnen halen of gastlessen. Leerlingen moeten die verbinding gaan zien, en dat begint bij alle docenten, niet alleen de mentoren en profieldocenten. Alle onderdelen met elkaar verbinden, ook de uitwisseling onderbouw – bovenbouw. Een ander voorbeeld is dat leerlingen bij Nederlands een sollicitatiebrief schrijven. LOB zou als deken over de school moeten liggen, benoemt één van de betrokkenen. Dat begint met een helder verhaal vanuit het MT. Tot slot wordt genoemd dat het faciliteren van tijd ook nodig is, eerder was er bijvoorbeeld apart tijd voor LOB, naast het mentoruur, voor een aantal klassen is dat nu samengevoegd. Voor het voeren van pop-gesprekken kreeg je eerder een lesvrije dag waarin je al die gesprekken kon voeren en dan was de rest vrij, die lesvrije dag is er niet meer, waardoor te weinig tijd overblijft voor echt goede pop-gesprekken.

School E:

De betrokkenen vinden dat er genoeg aanbod is, maar dat leerlingen nog te weinig ervaring opdoen in de praktijk. Zelf contacten met bedrijven organiseren is lastig, omdat veel bedrijven bij JINC zijn aangesloten en niet daarbuiten met scholen afspraken maken. Verder blijft het lastig om de samenhang en verbinding tussen de verschillende activiteiten duidelijk te maken voor docenten en nog meer voor leerlingen. Het voornemen is om een overzicht te maken van wie doet wat met LOB, wat wordt er van de mentoren verwacht en wat van de docenten talentontwikkeling en van de docenten Persoonsvorming & Socialisatie. Dat wordt genoemd als voorwaarde om het voor leerlingen duidelijker te krijgen.

School F:

De opzet was om in leerjaar twee 2-3 leerlingen tijdens de profieluren mee te laten lopen in een profielles in de bovenbouw. Dat bleek bijna niet uitvoerbaar, omdat de uren dan parallel moeten lopen, je inbreekt in andermans lessen (van leerjaar 3), en er in de lessen mens en beroep (leerjaar 2) steeds leerlingen weg zijn. Er is uiteindelijk voor gekozen om aparte momenten in te plannen, waarbij een groep leerlingen die belangstelling heeft voor een bepaald profiel, twee uur kennis te laten maken met de profieldocent. Ze krijgen dan tekst en uitleg en maken opdrachten.

Tijd wordt genoemd als belangrijkste knelpunt, om de profielbezoeken te organiseren, maar ook om genoeg tijd voor reflectie in te bouwen (bv. als ze opdrachten in Qompas hebben gemaakt) en leerlingen te motiveren die al weten welk profiel ze willen kiezen.

School G:

Er is binnen het team al lang niet meer gesproken over de uitvoering van LOB, zoals over het voeren van goede loopbaangesprekken. Door een hoog verloop afgelopen jaren en nu een redelijk jong team, wordt de noodzaak hiertoe onderkend.

School H:

Soms is er voor de coaches te weinig tijd om voldoende aandacht aan LOB te besteden in gesprekken met de leerlingen, omdat cijfers besproken moeten worden en basisregels rondom gedrag regelmatig besproken moeten worden. Een knelpunt is ook dat je als coach een dubbele pet op hebt, enerzijds leerlingen aan moet spreken op gedrag, maar tegelijkertijd is ook een goede relatie nodig om met hen te praten over hun loopbaankeuzes. De coaches geven aan die rollen ook niet te willen splitsen, maar het is niet altijd makkelijk. Juist de loopbaangesprekken maken de vertrouwensrelatie en motivatie van leerlingen beter, wat ook weer voordelen kan hebben als je leerlingen op hun gedrag aan moet spreken.

De decaan noemt nog als knelpunt dat de coaches hun taken verschillend opvatten, sommigen maken zich er makkelijk van af en leerlingen lopen dan achter qua keuzeprocess, bijvoorbeeld omdat er minder gereflecteerd wordt. Coaches spreken elkaar hier niet op aan.

Daarnaast wordt genoemd dat er op school veel zij-instromers zijn, leerlingen die de onderbouw op een andere school hebben gevolgd, die geen LOB-gesprekken hebben gehad, of waarvan geen verslagen terug te zien zijn in Qompas. De coaches weten dan weinig over de leerlingen en hebben weinig informatie waarom ze bijvoorbeeld voor een bepaald profiel hebben gekozen. Dit jaar gaat het specifiek om 60 leerlingen die van een mavo komen en nu op deze school in basis/kader klassen zitten. Dit is een gevolg van corona omdat ze vorig schooljaar zo hoog mogelijk konden doorstromen.

School I:

De betrokkenen zijn positief over hoe de organisatie van LOB nu gaat, maar het is nog in ontwikkeling. Er wordt een aantal knelpunten aangestipt. Het is voor de betrokkenen soms moeilijk om de best passende vorm te kiezen. Het met z'n allen bezoeken van een studiekeuzebeurs (wat in het verleden ook gebeurde) lijkt nuttiger dan leerlingen vrij te laten of ze daar individueel naar toe te laten gaan, maar voor sommige leerlingen komt zo'n studiekeuzebeurs dan niet op het goede moment. Sommige leerlingen zijn nog helemaal niet bezig met hun studiekeuze en andere leerlingen weten al wat ze willen. De betrokkenen geven aan flexibel te willen zijn in wat er wanneer aan welke leerlingen wordt aangeboden en dus wat minder klassikaal te willen werken. Daarnaast moeten in de activiteitenweek erg veel opdrachten worden gemaakt door de leerlingen, waardoor het soms zijn doel (leerlingen tot denken aanzetten) voorbij schiet en de nadruk komt te liggen op het maken van alle opdrachten. De Covid-19 pandemie maakte de uitvoering van LOB-activiteiten complex, zoals het organiseren van stages, omdat externen vaak niet bij bedrijven welkom waren. Specifiek voor het Windroosprogramma wordt benoemd dat de samenwerking met mbo's niet vanzelfsprekend is. Niet bij alle mbo's waar zij contact mee hebben lukt het om goede afspraken te maken over het organiseren van studiekeuze-/intakegesprekken (o.a. door langdurige afwezigheid of slechte bereikbaarheid van medewerkers bij de mbo's). Hierbij wordt hulp ingeschakeld van de coördinator van het Windroosprogramma. De uren voor de decaan lijken niet voldoende om het Windroosprogramma goed uit te kunnen voeren, hoewel ze er heel enthousiast over is. Ook een LOB-budget voor het organiseren van LOB-activiteiten zou kunnen helpen bij de uitvoering.

School J:

De betrokkenen geven aan dat er meer structuur moet worden aangebracht en dat met de mentoren duidelijk afgestemd moet worden wat er moet gebeuren. De mentoren zijn positief over LOB, het zit hem vooral in de praktische uitvoering waar in de organisatie stappen gezet moeten worden. Met andere woorden, in kaart brengen wat de school al allemaal doet, wat er ontbreekt en wat er nodig is, wat er in welk jaar en voor welke groep aan bod moet komen.

Bij een nieuwe klas staat LOB niet op het rooster, omdat tijd ingeruimd moest worden voor IMC on tour en het rooster anders te vol wordt.

De betrokkenen geven aan dat er bij de activiteiten van IMC on tour nog wel wat meer aandacht voor reflectie mag komen in de materialen, juist omdat ISK-leerlingen daar nog zo weinig ervaring mee hebben. Het motivatiekompas is te talig voor leerlingen uit de praktijkschoolgroep, er wordt intussen door de aanbieder gewerkt aan aanpassingen en er zijn (i.s.m. Lowan) ondersteunende filmpjes ontwikkeld.

School K:

Tijd vrijmaken in het rooster voor LOB. De betrokkenen die we spreken zien geen ruimte in het rooster om expliciet aandacht aan LOB te kunnen besteden, maar zoeken wel geregeld naar ruimte om LOB een plek te geven bij andere vakken/activiteiten. De klassen veranderen ook geregeld van samenstelling, waardoor het lastig is een doorgaande lijn te bieden.

Door een grote toeloop van nieuwe leerlingen is daarnaast afgelopen jaar de meeste aandacht uitgegaan naar deze doelgroep, waardoor een aantal activiteiten, bijvoorbeeld het voeren van zgn. droomgesprekken met individuele leerlingen, zijn blijven liggen.

Activiteiten die buiten de school plaatsvinden zijn lastig te organiseren qua vervoer, de meeste leerlingen kunnen (nog) niet fietsen en/of bedrijven zijn te ver weg.

IMC on tour is op woensdag, mentoren die op die dag niet werken hebben daardoor geen zicht op wat daar gebeurt. De school heeft zelf geen praktijklokalen, daardoor is het lastig om leerlingen praktijkervaringen op te laten doen.

Ondersteuningsbehoeften van scholen bij LOB

School A:

Er is binnen het team wel interesse in professionalisering, bv. om inspiratie op te doen, maar er is geen specifieke behoefte aan.

School B:

De mentoren geven aan dat ze graag meer ondersteuning zouden willen bij LOB, bijvoorbeeld een aantal mentorlessen met een duidelijke structuur erin, dus wat doen aan het begin van het jaar en wat aan het eind. Het oefenen van het voeren van gesprekken met leerlingen, bijvoorbeeld een training voor het voeren van reflectiegesprekken wordt eveneens genoemd, zodat de leerling centraal staat, en mentoren hun eigen mening buiten beschouwing laten, dus leerlingen echt aan het denken zetten. Tot slot is er de wens om nog eens te kijken hoe ouders meer nog betrokken kunnen worden, bijvoorbeeld als leerlingen hun eindpresentatie geven van de technologieroute, dat daar dan ouders bij zijn.

School C:

De decaan is redelijk nieuw op de school en wordt ondersteund door een decaan van een andere school. De mentor geeft aan dat bij het begeleiden van mentoren ondersteuning gewenst is, bijvoorbeeld over de manier waarop je loopbaangesprekken moet voeren.

School D:

Er is bij de betrokkenen geen specifieke behoefte aan ondersteuning.

School E:

Er is bij de betrokkenen geen specifieke behoefte aan ondersteuning. Bezoeken buiten de school organiseren voor leerlingen is lastig, omdat het veel inzet van docenten vergt. Docenten moeten vrijgeroosterd en er moet vervoer geregeld worden, dat heeft financiële en logistieke consequenties.

School F:

Er is behoefte aan ondersteuning bij het verder integreren van LOB in andere vakken, zoals mens en beroep, en bijvoorbeeld meer bedrijfsbezoeken te organiseren in een activiteitenweek, daar zijn wel allerlei ideeën over. Daarbij wordt door de betrokkenen aangegeven dat zij hiervoor in principe terecht kunnen bij de decaan en schoolleiding.

School G:

De betrokkenen hebben behoefte aan ondersteuning bij het voeren van loopbaangesprekken. Verder worden er geen ondersteuningsbehoeften benoemd.

School H:

Het team geeft aan bij het management terecht te kunnen als er ondersteuning nodig is. De decaan noemt nog dat er winst te behalen is als er meer overleg met de coaches van de werkvloer plaats zou vinden.

School I:

Er is enige behoefte aan verdere ondersteuning in het voeren van loopbaangesprekken, als vervolg op de al gevolgde gesprekstraining, om nog wat meer inhoudelijk op de loopbaancompetenties te focussen.

School J:

De school heeft met name behoefte aan ondersteuning bij het uitwerken van LOB-beleid en structuur aanbrengen in alle activiteiten die ze al doen. Daarnaast is behoefte aan praktische handreikingen, zoals geschikte thuisopdrachten voor leerlingen.

School K:

Er is bij de betrokkenen die we gesproken hebben geen behoefte aan specifieke ondersteuning.

Benodigde ondersteuning voor docenten/mentoren bij LOB

School A:

Er is behoefte onder mentoren aan training op het gebied van loopbaangesprekken. De decanen signaleren dat mentoren ook inhoudelijk ondersteuning nodig hebben, bv. dat ze beter op de hoogte zijn hoe het allemaal in elkaar zit, welke vakken leerlingen krijgen in de bovenbouw, wat daarbij de doorstroomeisen zijn (bv. dat je niet zonder meer van mavo 2 naar havo 3 kan, waardoor leerlingen nu vaak met vragen bij de decaan komen omdat mentoren onjuiste of verschillende informatie geven aan leerlingen). Dan zouden mentoren leerlingen beter kunnen begeleiden, zij kennen de leerlingen ook het beste, en hoeft dat niet via de decaan.

School B:

De decaan geeft aan dat een duidelijk curriculum mentoren helpt om leerlingen beter te begeleiden bij hun loopbaankeuzes. Mentoren moeten goed weten welke onderdelen belangrijk zijn en in ieder geval gedaan moeten worden. Bijvoorbeeld dat leerlingen met hun eigen ouders in gesprek gaan over hun beroep.

School C:

Met name op het gebied van gesprekstechnieken en de juiste vragen weten te stellen aan leerlingen ziet de decaan van de mavo wel verbetermogelijkheden bij de mentoren, ook de decaan zelf is hier nog zoekende in.

School D:

x

School E:

Bijna iedereen op school wordt geacht mentor te zijn, terwijl niet iedereen even goed is toegerust. Vakdocenten vinden het soms moeilijk om een gesprek te voeren met leerlingen over hun studie- en/of beroepskeuze. Daarnaast zijn niet alle mentoren goed op de hoogte van wat er te kiezen valt en wat je met bepaalde opleidingen kunt, dan is het ook lastig om leerlingen de volle breedte van een sector te laten zien. De betrokkenen geven aan dat mentoren meer informatie geven hierbij kan helpen, evenals het volgen van een training en ervaring opdoen. Vakdocenten (en zeker nieuwe docenten) zouden meer zicht moeten krijgen op wat er in de praktijklessen gebeurt. Dat stimuleert samenwerking tussen docenten onderling, en dan wordt het voeren van gesprekken met leerlingen ook makkelijker, bijvoorbeeld over wat leerlingen in een les talentontwikkeling hebben gedaan.

School F:

x

School G:

Door training van vaardigheden in het voeren van loopbaangesprekken is de verwachting dat er voor de leerlingen wat meer uit die gesprekken gehaald kan worden. Hoewel jaarlijks slechts enkele leerlingen zich bij de decaan melden als ze niet weten wat ze moeten kiezen, blijkt dat mentoren niet altijd doorgevraagd hebben, daar valt nog winst te behalen. Daarnaast zou LOB nog wat meer geïntegreerd kunnen worden in de vakken, dat gebeurt nu soms wel op individuele basis (bv. op initiatief van een vakdocent zelf), maar dat zou wat structureler kunnen worden, zodat LOB voor vakdocenten ook wat meer gaat leven.

School H:

Nieuwe coaches (docenten) weten in het begin niet wat er van ze verwacht wordt of waarom dingen op een bepaalde manier worden gedaan. Dit geldt vooral bij het betekenis geven aan de opdrachten in Qompas, zodat ze leerlingen daar ook beter in kunnen begeleiden. Voor leerlingen en docenten is het nut van bepaalde opdrachten niet altijd duidelijk evenmin als de samenhang. Hier zouden docenten meer in ondersteund kunnen worden, want als je dat als docent niet aan leerlingen duidelijk kunt maken, dan zien leerlingen dat ook niet.

School I:

Alle mentoren hebben vorig jaar een training gesprekstechnieken gevolgd, maar verschillende betrokkenen geven aan dat er eigenlijk een vervolg aan gegeven zou moeten worden waarin explicieter het houden van loopbaangesprekken geoefend zou moeten worden. In een loopbaangesprek zou bijvoorbeeld aandacht moeten zijn voor de loopbaancompetenties (bv. kwaliteitenreflectie).

School J:

Met name training op het gebied van gespreksvoering, daarnaast is het belangrijk dat er een goed LOB-programma komt, zodat mentoren ook weten wat er van ze verwacht wordt.

School K:

De betrokkenen geven aan dat een training in het voeren van loopbaangesprekken zinvol zou kunnen zijn, maar geeft tegelijkertijd aan dat de prioriteiten bij de ISK op dit moment meer bij andere zaken liggen.

Ondersteuningsbehoeften jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond (vanuit het perspectief van LOB-betrokkenen)

School A:

Er zijn uit het gesprek geen specifieke ondersteuningsbehoeften van jongeren met een migratieachtergrond naar voren gekomen (NB dit betreft een school met relatief weinig leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond).

School B:

Niet alle ouders met een migratieachtergrond zijn even betrokken en komen op gesprek. Dan is het lastig om een beeld te krijgen van wat leerlingen thuis meekrijgen en probeert de school de leerlingen zo goed mogelijk te helpen bij de studie- en beroepskeuze, maar je ziet dan niet altijd wat nodig is. De mentoren en decaan nemen de rol van de ouders dan in zekere zin over. Eén van de betrokkenen geeft aan dat het soms moeilijk is om het gesprek aan te gaan als de ouders de taal niet goed spreken, omdat je dan niet weet of je goed begrepen wordt. Bij ouders die bijvoorbeeld Marokkaans of Turks spreken en niet of weinig Nederlands, worden collega's die die talen spreken gevraagd om te vertalen. Dat gebeurt een aantal keer per jaar. Als ouders niet naar school komen, zoeken mentoren telefonisch contact, en bieden soms aan om thuis langs te komen. De school doet er alles aan om de ouders naar school te halen.

School C:

De decaan van de mavo geeft aan dat sommige ouders met een niet-Westerse migratieachtergrond door een taalbarrière de informatie bij rapportbesprekingen of informatiebijeenkomsten niet begrijpen. Daarnaast wordt genoemd dat jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond er soms al volwassen uitzien, maar dat voor ouders duidelijk moet worden dat zij qua leeftijd nog te jong zijn om alleen goede keuzes te kunnen maken. De mentor merkt dat ouders soms helemaal niet weten hoe het schoolsysteem in elkaar zit. De mentor geeft aan dat ouders wel wat extra voorlichting kunnen gebruiken als het gaat om hoe het schoolsysteem werkt, bijvoorbeeld dat het niet zo realistisch is dat een leerling op een vmbo basisberoepsgerichte leerweg later een universitaire studie kan doen. Of dat een leerling die afstroomt naar niveau 1, een diploma kan halen op mbo-niveau vier, want dat is heel lastig, zeker als voor de leerling het Nederlands ook niet de moedertaal is.

School D:

Veel nieuwkomers die vanuit de ISK zijn ingestroomd op het vmbo zijn erg gedreven, maar als ze niet naar de havo kunnen, zijn ze echt teleurgesteld en zien hun toekomstplannen instorten. Dat geldt zowel voor de leerlingen als voor de ouders. Door beperkte kennis over hoe het Nederlandse onderwijssysteem in elkaar steekt hebben deze leerlingen niet altijd reële verwachtingen van hoe je iets kunt bereiken. Daarnaast wordt genoemd dat deze leerlingen niet altijd weten hoe het hier werkt, zij verwachten bijvoorbeeld dat de school voor hen een huis regelt, of ze denken dat als ze 16+ zijn dat ze zich beter kunnen uitschrijven en naar inburgering gaan omdat ze dan geld krijgen.

Er zijn volgens de betrokkenen heel veel gesprekken en uitleg nodig om deze leerlingen beter te ondersteunen. Leerlingen gaan liever naar de havo dan naar het mbo, terwijl je op het mbo een beroep leert en na havo eerst nog door moet leren. Dat wordt expliciet uitgelegd, omdat leerlingen het gewoon niet weten, en dat kost vaak meerdere gesprekken. Dit heeft ook te maken met de verwachtingen van ouders, die meegenomen moeten worden in dat proces.

De betrokkenen geven aan dat met name nieuwkomers vaak teleurgesteld zijn over het doorstroomniveau, ze denken dan dat ze chirurg kunnen worden, maar weten eigenlijk ook niet wat het is. De ouders moeten hier meer bij betrokken worden, om dat gesprek zelf ook aan te gaan. De taalbarrière tussen de communicatie van school naar de ouders toe is daarin een probleem. Sommige ouders hebben bijvoorbeeld de opvatting dat meisjes niet naar techniek mogen, ook al hebben zij daar interesse in. De betrokkenen geven aan de ouders daarom zoveel mogelijk

mee te willen nemen in het hele proces. Daarnaast zijn er soms ouders die zich hier juist niet zoveel mee bemoeien en/of ze zien er voor zichzelf geen rol in. Zij vinden dat hun kind zelf mag kiezen. Maar als een leerling het zelf niet weet, worden de ouders alsnog ingeschakeld om mee te denken, bijvoorbeeld door te verkennen welke beroepen mensen in de familie hebben.

School E:

De nieuwkomers hebben extra ondersteuning nodig, bijvoorbeeld omdat ze geen goed beeld van beroepen in Nederland hebben. Daarnaast hebben leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond en ook hun ouders vaak weinig kennis over het onderwijs in Nederland. De verwachtingen van ouders om een bepaalde beroepsrichting te kiezen kan sterk zijn, bv. bij Turkstalige Bulgaren om in de bouw aan de slag te gaan.

De betrokkenen geven aan dat ouders met een migratieachtergrond niet weten hoe scholen of het onderwijs in elkaar zitten, dus dat daar echt begeleiding bij nodig is. Het gaat daarbij om kennis van het Nederlandse onderwijssysteem. Het meenemen van ouders bij de loopbaanontwikkeling van hun kind is belangrijk, vooral bij leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond. Eritreeërs verdienen daarbij extra aandacht, vanuit ervaringen dat deze ouders en kinderen vrijwel niets over het onderwijs in Nederland weten. Van Turkstalige Bulgaren wordt genoemd dat ook zij vaak weinig weten over het onderwijs en beroepen in Nederland, en dat ook de binding met Nederland soms ontbreekt. Deze gezinnen verhuizen vaak, binnen Nederland en naar het buitenland en de ouders werken allemaal in de bouw. Van de kinderen wordt verwacht dat ook zij in die sector aan het werk gaan. Ouders met een migratieachtergrond krijgen geen andere begeleiding van de mentoren, maar er wordt in de gesprekken wel rekening mee gehouden, zo worden bijvoorbeeld niet alleen ouders van leerlingen op de ISK uitgenodigd voor informatieavonden over de profielen, maar ook de ouders van leerlingen in het reguliere vmbo.

Wanneer mentoren de indruk hebben dat leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond een andere richting willen kiezen dan wat de ouders voor ogen hebben (bv. in de bouw), dan wordt dit door de mentoren in het driehoeksgesprek met de ouders besproken.

School F:

Er zijn elk jaar leerlingen die twijfelen over hun profielkeuze, maar dat zijn niet specifiek leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond. Als uit het gesprek wat elke leerling met een profieldocent voert duidelijk wordt dat er nog twijfels zijn, dan krijgt de leerling de gelegenheid om nog bij andere profielen te kijken. Wel wordt benoemd dat ouders van leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond soms bijvoorbeeld een artsenopleiding of advocaat ambiëren voor hun kind en dan vragen of hun kind niet naar een hoger niveau kan. De betrokkenen geven aan dat ze nog nadenken over manieren om ouders dan meer te betrekken, zodat zij inzien dat er ook andere mogelijkheden zijn.

De betrokkenen geven aan dat leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond vaak de voorkeur hebben voor bepaalde sectoren, zoals economie en ondernemen (genoemd wordt: een kantoorfunctie, een zakelijke profielkeuze), terwijl zij dan denken dat zorg en welzijn of een technisch profiel misschien beter zou passen. Het komt weleens voor dat ouders met een migratieachtergrond met hun kind niet op één lijn zitten met betrekking tot de profielkeuze. De school probeert dan met ouders in gesprek te gaan, maar geeft aan dat dit wel lastig kan zijn.

School G:

Op de school zijn in elke klas enkele leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond. De betrokkenen die we gesproken hebben, zien geen extra ondersteuningsbehoeften bij loopbaankeuzes bij deze leerlingen. Er is volgens de betrokkenen geen speciale begeleiding nodig voor de op de school aanwezige ouders met een migratieachtergrond.

School H:

Er zijn uit het gesprek geen specifieke ondersteuningsbehoeften van jongeren met een migratieachtergrond naar voren gekomen.

School I:

Aandachtspunten die genoemd worden hebben met name betrekking op de ouders. De betrokkenen zien nauwelijks verschillen tussen ouders met en zonder migratieachtergrond wat betreft het keuzeproces van leerlingen. Wel worden enkele anekdotes verteld waaruit blijkt dat ouders met een migratieachtergrond soms onvoldoende kennis hebben over het Nederlandse onderwijssysteem, of dat deze ouders aansturen op doorstroom naar havo, ook

wanneer de leerprestaties van hun kind op dat moment passend zijn bij mavo. Er wordt door de school geen extra begeleiding geboden aan ouders met een migratieachtergrond, maar desgevraagd wordt extra uitleg gegeven.

School J:

De leerlingen die al na 1 jaar uitstromen naar havo/vwo zouden beter voorbereid moeten worden op hoe het schoolsysteem en het onderwijs op havo/vwo eruitzien. Over alle mogelijke leerroutes zijn filmpjes beschikbaar, maar leerlingen kijken die niet. De school denkt deze leerlingen beter te kunnen ondersteunen wanneer er posters met routekaarten aan leerlingen getoond kunnen worden waar de mogelijkheden duidelijk op zijn weergegeven (je bent nu hier, en dan kun je straks via die route daar en daar naartoe). Daarop hoeven in principe alleen de routes zichtbaar te zijn die realistisch gezien passen bij het (verwachte) uitstroomniveau, zodat het ook voor leerlingen overzichtelijk is.

Daarnaast wordt genoemd dat sommige leerlingen vanuit de cultuur van hun geboorteland niet gewend zijn te reflecteren op zichzelf, dus nadenken over jezelf, ontdekken wat je zelf wilt. Ook daar is extra ondersteuning bij nodig, maar dat verschilt dus per herkomstland.

Een aandachtspunt is dat ISK-leerlingen doorgaans niet goed weten hoe het Nederlandse onderwijssysteem eruit ziet. Leerlingen hebben bv. de ambitie om piloot, dokter of advocaat te worden, en dan besteedt de school extra aandacht aan uitleggen hoe de route er dan uitziet die ze moeten bewandelen.

Waar mogelijk wordt een ervaringsdeskundige ingezet (ook wel sleutelfiguren genoemd) die de taal spreekt van ouders die geen Nederlands spreken. Zij hebben meer kennis van het land waar een gezin vandaan komt en weet wat belangrijke culturele verschillen zijn en verschillen in het onderwijssysteem. De ervaring leert dat de informatie die de school wil overbrengen dan ook beter zijn weg vindt naar de ouders.

School K:

Doordat ouders van ISK-leerlingen vaak weinig kennis hebben over het Nederlandse onderwijssysteem en daardoor hun kind niet goed kunnen begeleiden met loopbaankeuzes, is het voor deze leerlingen belangrijk dat ze op school goed begeleid worden hierin.

Een aandachtspunt is dat ISK-leerlingen vaak hoge ambities hebben (arts, architect), maar niet weten via welke route ze die beroepen kunnen bereiken, en wat dat praktisch allemaal betekent, ook wat betreft financiën om te studeren en hoe lang het duurt voor een diploma hebt.

De ouders van ISK-leerlingen hebben doorgaans een beperkt beeld van het onderwijssysteem en bv. dat een universiteit in Nederland vaak niet vergelijkbaar is met een universiteit in het land van herkomst. Er is geduld en uitleg nodig om met ouders te praten hierover, dat het misschien voor hun kind qua niveau niet gaat lukken. Ook zijn er soms andere verwachtingen, bv. over het cijfersysteem, daar geven mentoren in gesprekken met ouders dan uitleg over.

De school bespreekt het Nederlandse onderwijssysteem vaak al bij de intakegesprekken, maar bij ouders die net in Nederland zijn gaat dat nog niet. De routekaart en uitleg over het onderwijssysteem moet daarom vaak herhaald worden. De betrokkenen zijn wat huiverig om leerlingen zelf te laten tolken, omdat je dan niet weet of het goede verhaal verteld wordt, ook voor hen is het systeem snappen lastig. Ook voor leerlingen wordt deze informatie geregeld herhaald in de klas.

Ouders van ISK-leerlingen die zelf nooit op school hebben gezeten kunnen hun kind moeilijk ondersteunen bij loopbaankeuzes, zij vertrouwen 100% op school. Sommige ouders leggen daarmee de verantwoordelijkheid bij de school, bv. voor het aanmelden voor een vervolgopleiding, dus de school neemt die verantwoordelijkheid in het belang van de kinderen deels van de ouders over, anders komen zij niet op een vervolgopleiding terecht. De school geeft geen extra begeleiding aan deze ouders, maar handelt dus in het belang van het kind, en geeft het kind de extra begeleiding die nodig is. De betrokkenen geven aan dat het niet persé onwil is, ouders zitten met zorgen over huisvesting, verdriet, de taal niet spreken, geen werk kunnen vinden, daar komt ook moedeloosheid uit voort, en vertrouwen daarom op de school om hun kind te ondersteunen bij hun loopbaan.

Bijlage 4 Tabellen behorende bij Hoofdstuk 7

Tabel 7.5b1 Gemiddelde scores op de schalen loopbaancompetenties en studie- en beroepskeuze uitgesplitst naar schooltype

		Voormeting			Nameting		
		M	s.d.	N	M	s.d.	N
Basis/kader	Loopbaancompetenties	3,29	0,59	104	3,46	0,59	107
	subschaal Reflectie	3,82	0,66	104	3,88	0,64	109
	subschaal Loopbaansturing	3,25	0,65	104	3,38	0,73	107
	subschaal Netwerken	3,36	0,80	104	3,40	0,86	107
	subschaal Werkexploratie	2,73	0,89	102	3,16	0,74	107
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,72	0,77	100	3,84	0,71	107
	Normatieve overtuigingen	2,90	0,88	95	2,74	1,06	106
	Keuzezekerheid	3,21	0,98	93	3,33	0,99	106
Vmbo-t	Loopbaancompetenties	3,35	0,58	262	3,45	0,62	232
	subschaal Reflectie	3,75	0,66	266	3,81	0,65	236
	subschaal Loopbaansturing	3,27	0,69	262	3,30	0,76	232
	subschaal Netwerken	3,43	0,84	262	3,50	0,79	232
	subschaal Werkexploratie	2,95	0,76	260	3,18	0,77	232
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,84	0,73	260	3,87	0,75	229
	Normatieve overtuigingen	2,58	1,01	256	2,42	1,04	222
	Keuzezekerheid	3,35	0,85	255	3,32	0,89	220

Tabel 7.5b2 Gemiddelde scores op de schalen loopbaancompetenties en studie- en beroepskeuze uitgesplitst naar leerjaar

		Voormeting			Nameting		
		M	s.d.	N	M	s.d.	N
Jaar 2	Loopbaancompetenties	3,24	0,55	143	3,35	0,69	137
	subschaal Reflectie	3,73	0,69	144	3,76	0,73	139
	subschaal Loopbaansturing	3,23	0,61	143	3,31	0,81	137
	subschaal Netwerken	3,34	0,80	143	3,31	0,91	137
	subschaal Werkexploratie	2,64	0,80	140	2,99	0,81	137
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,70	0,80	140	3,80	0,80	137
	Normatieve overtuigingen	2,82	0,84	137	2,68	1,10	133
	Keuzezekerheid	3,35	0,94	135	3,33	0,96	133
Jaar 3	Loopbaancompetenties	3,35	0,56	135	3,50	0,53	135
	subschaal Reflectie	3,75	0,64	138	3,86	0,61	138
	subschaal Loopbaansturing	3,29	0,70	135	3,30	0,73	135
	subschaal Netwerken	3,42	0,83	135	3,57	0,73	135
	subschaal Werkexploratie	2,94	0,73	134	3,28	0,68	135
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,80	0,69	132	3,84	0,72	134
	Normatieve overtuigingen	2,79	0,99	126	2,62	0,98	130
	Keuzezekerheid	3,23	0,74	125	3,19	0,90	128
Jaar 4	Loopbaancompetenties	3,46	0,64	88	3,56	0,56	67
	subschaal Reflectie	3,86	0,64	88	3,91	0,55	68
	subschaal Loopbaansturing	3,30	0,76	88	3,40	0,67	67
	subschaal Netwerken	3,51	0,85	88	3,59	0,72	67
	subschaal Werkexploratie	3,19	0,81	88	3,33	0,74	67
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,98	0,67	88	4,04	0,58	65
	Normatieve overtuigingen	2,27	1,09	88	2,04	0,95	65
	Keuzezekerheid	3,37	0,99	88	3,58	0,83	65

Tabel 7.5b3 Gemiddelde scores op de schalen loopbaancompetenties en studie- en beroepskeuze uitgesplitst naar geslacht

		Voormeting			Nameting		
		M	s.d.	N	M	s.d.	N
Jongen	Loopbaancompetenties	3,32	0,59	207	3,44	0,65	180
	subschaal Reflectie	3,76	0,66	208	3,79	0,70	180
	subschaal Loopbaansturing	3,25	0,70	207	3,33	0,80	180
	subschaal Netwerken	3,40	0,85	207	3,43	0,83	180
	subschaal Werkexploratie	2,88	0,83	205	3,19	0,77	180
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,77	0,76	204	3,77	0,77	179
	Normatieve overtuigingen	2,73	0,96	198	2,71	1,03	175
	Keuzezekerheid	3,30	0,88	197	3,29	0,86	175
Meisje	Loopbaancompetenties	3,33	0,55	150	3,47	0,56	118
	subschaal Reflectie	3,75	0,67	152	3,88	0,57	122
	subschaal Loopbaansturing	3,28	0,63	150	3,30	0,66	118
	subschaal Netwerken	3,43	0,77	150	3,55	0,76	118
	subschaal Werkexploratie	2,85	0,74	149	3,16	0,74	118
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,84	0,71	148	3,95	0,69	116
	Normatieve overtuigingen	2,58	0,99	146	2,17	0,99	115
	Keuzezekerheid	3,30	0,88	144	3,44	0,95	114

Tabel 7.5b4 Gemiddelde scores op de schalen loopbaancompetenties en studie- en beroepskeuze uitgesplitst naar migratieachtergrond van de ouders

		Voormeting			Nameting		
		M	s.d.	N	M	s.d.	N
NL/gemengd	Loopbaancompetenties	3,30	0,60	242	3,49	0,60	192
	subschaal Reflectie	3,72	0,68	243	3,91	0,61	195
	subschaal Loopbaansturing	3,21	0,67	242	3,33	0,74	192
	subschaal Netwerken	3,39	0,84	242	3,50	0,80	192
	subschaal Werkexploratie	2,87	0,83	239	3,21	0,73	192
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,80	0,73	237	3,91	0,68	189
	Normatieve overtuigingen	2,61	0,96	228	2,48	1,13	184
	Keuzezekerheid	3,34	0,92	226	3,39	0,91	183
Niet-NL	Loopbaancompetenties	3,42	0,56	115	3,40	0,61	107
	subschaal Reflectie	3,89	0,60	117	3,71	0,70	108
	subschaal Loopbaansturing	3,42	0,70	115	3,29	0,75	107
	subschaal Netwerken	3,45	0,82	115	3,42	0,80	107
	subschaal Werkexploratie	2,91	0,77	115	3,16	0,71	107
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,87	0,75	115	3,75	0,77	107
	Normatieve overtuigingen	2,78	1,05	115	2,51	0,94	106
	Keuzezekerheid	3,28	0,84	114	3,28	0,88	106

Tabel 7.5b5 Gemiddelde scores op de schalen loopbaancompetenties en studie- en beroepskeuze uitgesplitst naar opleidingsniveau van de ouders

		Voormeting			Nameting		
		M	s.d.	N	M	s.d.	N
Max MBO	Loopbaancompetenties	3,44	0,59	96	3,58	0,64	72
	subschaal Reflectie	3,84	0,72	97	3,94	0,71	74
	subschaal Loopbaansturing	3,38	0,70	96	3,44	0,79	72
	subschaal Netwerken	3,55	0,84	96	3,67	0,83	72
	subschaal Werkexploratie	2,98	0,82	96	3,25	0,71	72
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,86	0,75	96	3,95	0,77	70
	Normatieve overtuigingen	2,69	0,96	95	2,46	1,05	68
	Keuzezekerheid	3,41	0,90	94	3,49	0,89	68
HO/WO	Loopbaancompetenties	3,43	0,65	102	3,54	0,58	92
	subschaal Reflectie	3,85	0,68	103	3,93	0,61	93
	subschaal Loopbaansturing	3,34	0,74	102	3,34	0,74	92
	subschaal Netwerken	3,47	0,88	102	3,52	0,74	92
	subschaal Werkexploratie	3,08	0,89	100	3,39	0,72	92
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,94	0,69	99	3,93	0,64	92
	Normatieve overtuigingen	2,64	1,09	96	2,50	1,20	90
	Keuzezekerheid	3,37	0,98	95	3,32	0,94	89

Tabel 7.5b6 Gemiddelde scores op de schalen loopbaancompetenties en studie- en beroepskeuze uitgesplitst naar wel/geen contact met de praktijk als onderdeel van de interventie

		Voormeting			Nameting		
		M	s.d.	N	M	s.d.	N
Contact met praktijk	Loopbaancompetenties	3,36	0,57	256	3,42	0,63	275
	subschaal Reflectie	3,81	0,67	258	3,81	0,68	280
	subschaal Loopbaansturing	3,33	0,66	256	3,31	0,78	275
	subschaal Netwerken	3,47	0,83	256	3,44	0,84	275
	subschaal Werkexploratie	2,83	0,81	254	3,12	0,77	275
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,81	0,78	254	3,83	0,75	273
	Normatieve overtuigingen	2,73	0,97	250	2,58	1,05	266
	Keuzezekerheid	3,32	0,93	248	3,30	0,92	264
Kennismaken met mbo	Loopbaancompetenties	3,27	0,60	110	3,58	0,52	64
	subschaal Reflectie	3,67	0,64	112	3,91	0,47	65
	subschaal Loopbaansturing	3,13	0,71	110	3,40	0,58	64
	subschaal Netwerken	3,26	0,80	110	3,58	0,69	64
	subschaal Werkexploratie	3,02	0,78	108	3,42	0,66	64
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,79	0,65	106	4,01	0,63	63
	Normatieve overtuigingen	2,52	1,00	101	2,28	1,06	62
	Keuzezekerheid	3,29	0,78	100	3,44	0,90	62

Tabel 7.5b7 Gemiddelde scores op de schalen loopbaancompetenties en studie- en beroepskeuze uitgesplitst naar wel/geen ouderbetrokkenheid als onderdeel van de interventie

		Voormeting			Nameting		
		M	s.d.	N	M	s.d.	N
Ouders zijn betrokken	Loopbaancompetenties	3,43	0,57	168	3,41	0,64	164
	subschaal Reflectie	3,83	0,66	170	3,77	0,71	167
	subschaal Loopbaansturing	3,38	0,69	168	3,29	0,79	164
	subschaal Netwerken	3,54	0,85	168	3,47	0,82	164
	subschaal Werkexploratie	2,95	0,79	167	3,09	0,80	164
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,86	0,76	167	3,81	0,79	162
	Normatieve overtuigingen	2,68	1,02	166	2,51	1,05	158
	Keuzezekerheid	3,35	0,88	166	3,27	0,88	156
Ouders zijn niet betrokken	Loopbaancompetenties	3,25	0,58	198	3,49	0,57	175
	subschaal Reflectie	3,71	0,66	200	3,89	0,59	178
	subschaal Loopbaansturing	3,17	0,66	198	3,35	0,71	175
	subschaal Netwerken	3,29	0,79	198	3,46	0,81	175
	subschaal Werkexploratie	2,83	0,81	195	3,25	0,71	175
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,76	0,72	193	3,91	0,68	174
	Normatieve overtuigingen	2,66	0,96	185	2,54	1,05	170
	Keuzezekerheid	3,27	0,89	182	3,37	0,96	170

Tabel 7.5b8 Gemiddelde scores op de schalen loopbaancompetenties en studie- en beroepskeuze uitgesplitst naar wel/geen reflectie als onderdeel van de interventie

		Voormeting			Nameting		
		M	s.d.	N	M	s.d.	N
Wel reflectie	Loopbaancompetenties	3,23	0,54	55	3,38	0,73	119
	subschaal Reflectie	3,64	0,71	56	3,75	0,75	119
	subschaal Loopbaansturing	3,25	0,63	55	3,22	0,91	119
	subschaal Netwerken	3,34	0,85	55	3,38	0,96	119
	subschaal Werkexploratie	2,73	0,79	54	3,18	0,81	119
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,66	0,82	54	3,75	0,84	119
	Normatieve overtuigingen	2,79	0,78	54	2,72	1,06	114
	Keuzezekerheid	3,48	0,78	54	3,24	0,95	114
Geen reflectie	Loopbaancompetenties	3,35	0,59	311	3,49	0,53	220
	subschaal Reflectie	3,79	0,65	314	3,88	0,58	226
	subschaal Loopbaansturing	3,27	0,69	311	3,38	0,64	220
	subschaal Netwerken	3,42	0,82	311	3,52	0,72	220
	subschaal Werkexploratie	2,91	0,81	308	3,17	0,73	220
	Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	3,83	0,72	306	3,92	0,66	217
	Normatieve overtuigingen	2,65	1,02	297	2,43	1,04	214
	Keuzezekerheid	3,28	0,90	294	3,37	0,90	212

Tabel 7.6b. Goodness-of-fit van de modellen om generieke effecten te meten

	RMSEA	CFI	TLI
Loopbaancompetenties	0,149	0,920	0,761
Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	0,072	0,974	0,922
Normatieve overtuigingen	0,071	0,921	0,762
Keuzezekerheid	0,000	1,000	1,072

Tabel 7.7b. Goodness-of-fit van de modellen om differentiële effecten te meten

	RMSEA	CFI	TLI
Loopbaancompetenties	0,088	0,804	0,776
Zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes	0,084	0,646	0,610
Normatieve overtuigingen	0,000	1,000	1,026
Keuzezekerheid	0,013	0,987	0,985

Tabel 7.11b. Nut van activiteiten uitgesplitst naar migratieachtergrond

	NL of één ouder met een migratieachtergrond		Beide ouders migratieachtergrond		t	df	p	Cohen's d
	M	s.d.	M	s.d.				
Een individueel gesprek met je docent, mentor en/of decaan over het kiezen van een profiel of vervolgopleiding	3,74	1,03	3,77	0,94	-0,15	137	0,88	-0,03
Een opdracht maken op school over het kiezen van een profiel of vervolgopleiding	3,52	1,04	3,56	1,17	-0,22	168	0,82	-0,04
Een huiswerkopdracht maken over het kiezen van een profiel of vervolgopleiding en bespreken met je ouder(s)/verzorger(s)	3,20	1,22	3,41	1,12	-0,75	76	0,46	-0,18
Informatie bekijken over opleidingen en beroepen	3,96	0,95	3,79	1,02	1,09	170	0,28	0,18
Een beroepskeuzetest/interesseset invullen	3,73	1,04	3,70	1,11	0,17	136	0,87	0,03
Een gastspreker die vertelde over zijn/haar beroep	3,58	1,13	3,40	1,09	0,79	107	0,43	0,16
Een opleidingenmarkt of beroepenmarkt bezoeken	3,43	1,22	3,45	1,37	-0,06	66	0,95	-0,02
Een mbo bezoeken (bv. open dag)	3,95	1,05	3,95	0,94	0,03	118	0,98	0,01
Een opdracht of proefles op het mbo doen	3,60	1,27	3,16	1,03	1,68	56	0,10	0,37
Een bedrijfsbezoek of excursie	3,60	1,14	3,64	1,31	-0,17	78	0,87	-0,04
Stage lopen bij een bedrijf/organisatie	3,74	1,09	3,89	1,28	-0,63	101	0,53	-0,13
Overig	3,67	1,05	3,14	1,07	1,09	20,00	0,29	0,50

Tabel 7.12b. Verwachtingen van leerlingen met één of twee ouders zonder migratieachtergrond over mbo-opleidingen in vier sectoren

	Voormeting				Nameting			
	Techniek	Zorg & Welzijn	Economie	Groen	Techniek	Zorg & Welzijn	Economie	Groen
Genoeg werk	29%	37%	25%	10%	36%	30%	26%	8%
Veel geld verdienen	27%	28%	41%	5%	33%	22%	39%	7%
Interessante sector	30%	34%	29%	8%	34%	27%	31%	8%
Plezierig werk	31%	35%	26%	9%	37%	29%	26%	8%
Talenten toepassen	33%	34%	26%	6%	37%	31%	25%	7%
Mensen helpen	21%	51%	18%	10%	25%	46%	19%	10%
Belangrijk werk	24%	41%	26%	9%	27%	39%	24%	9%
Indrukwekkend werk	28%	34%	30%	9%	32%	29%	31%	7%
Succesvol afronden	29%	34%	29%	8%	32%	31%	27%	9%

Tabel 7.12c. Verwachtingen van leerlingen met twee ouders met een migratieachtergrond over mbo-opleidingen in vier sectoren

	Voormeting				Nameting			
	Techniek	Zorg & Welzijn	Economie	Groen	Techniek	Zorg & Welzijn	Economie	Groen
Genoeg werk	22%	39%	32%	7%	30%	33%	33%	5%
Veel geld verdienen	26%	31%	40%	4%	27%	30%	41%	3%
Interessante sector	23%	40%	32%	5%	32%	31%	34%	4%
Plezierig werk	26%	38%	27%	9%	30%	35%	31%	4%
Talenten toepassen	32%	35%	29%	5%	30%	31%	33%	6%
Mensen helpen	17%	59%	16%	8%	23%	52%	20%	5%
Belangrijk werk	23%	41%	28%	8%	23%	42%	28%	7%
Indrukwekkend werk	21%	37%	34%	8%	26%	32%	36%	6%
Succesvol afronden	25%	36%	31%	8%	29%	31%	33%	7%